

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
COĞRAFYA EĞİTİMİ BİLİM DALI

TRABZON İLİNDE KÜLTÜR TURİZMİ VE TURİZM PLANLAMASINA ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DENİZ SAĞLAM

ÇANAKKALE
AĞUSTOS, 2019

T.C.
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı

Trabzon İlinde Kültür Turizmi ve Turizm Planlamasına Etkisi

Deniz SAĞLAM
(Yüksek Lisans Tezi)

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Okan YAŞAR

Çanakkale
Ağustos, 2019

Taahhütname

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘‘Trabzon İlinde Kültür Turizmi ve Turizm Planlamasına Etkisi’’ adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve değerlere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

27.8/2019

Deniz SAĞLAM

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Onay

Deniz SAĞLAM tarafından hazırlanan çalışma 27.08.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Referans No: 10304935

Akademik Unvan	Adı Soyadı	İmza
Prof. Dr.	Okan YAŞAR	(Danışman)
Prof. Dr.	Ahmet Evren ERGİNAL	Üye
Dr. Öğr. Üyesi	Şevki BABACAN	Üye

Tarih:

İmza:

Prof. Dr. Salih Zeki GENC

Enstitü Müdürü V.

Önsöz

21. yy.ın en hızlı gelişen sektörlerinden biri şüphesiz turizm sektörüdür. Turizm son yıllarda, dünya ülkelerinin ekonomik gelişmişliğinde aktif rol oynayan önemli bir sektör konumuna gelmiştir. Turizmin bu denli hızlı gelişmesi ülkelerin turizm pastasından pay alabilmek için kıyasıya rekabete girmesini beraberinde getirmiştir. Yine bu ülkeler turizm potansiyellerini arttırmak için alternatif turizm çeşitlerine yönelmişlerdir. Bunlardan biri de kültür turizmidir. Kültürel turizm; tarihi ve doğal mekânları, sanat eserlerini, sivil mimari yapılarını, gelenek ve görenekleri, kültürel kimlikleri, dilleri, dinleri bünyesine alan, somut ve soyut kültürel mirası tanımayı, tanıtmayı ve paylaşmayı hedefleyen turistik bir üründür.

Pek çok uygarlığın beşiği konumunda olan Türkiye kültür turizmi eserleri (somut ve somut olmayan) bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Bu zenginlikte Anadolu prehistoryası, arkeolojisi, tarihi ve inanç turizmi eserleri ve destinasyonlarının katkısı büyüktür. Trabzon İli, Türkiye'nin bu zenginliğinden payını almış illerden biridir. Trabzon ili, tarihi bağları ve kültürel mirası ile kültür turizmi açısından yüksek bir potansiyeline sahiptir. Kültür turizmine kaynak teşkil eden çekicilikler bu potansiyelin önemli bir parçasıdır. Trabzon ili zengin kültürel çekiciliklere sahiptir. Arkeolojik yerler, tarihi binalar, inanç merkezleri gibi maddi unsurlar ile gelenek görenek, yeme-içme, şenlik ve festivaller gibi manevi unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Türkiye'de kültür turizmi alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde coğrafyacılara yaptıkları çalışmalar sınırlı sayıdadır ve Trabzon iline yönelik daha önce yapılmış az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu alandaki eksiliği gidermeye katkı sağlamak ve Trabzon ilinde var olan potansiyeli ortaya koymak için bu çalışmayı yapmayı tercih ettim.

Bu çalışmada Trabzon ilinin kültür turizmi açısından yeri ve önemi anlatılmak istenmiş; Trabzon ilinin kültür turizmi potansiyeli, bu potansiyelinin ne ölçüde kullanabildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Trabzon ilinde kültür turizmi, onu oluşturan

değerler, kaynaklar ele alınmıştır. Bununla birlikte Trabzon ilinde kültür turizminin ilin turizm planlamasına etkisi ve yeri çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır.

Araştırma sürecinde birçok kişinin önemli desteği ve katkıları olmuştur. Yüksek Lisans eğitimi süreci boyunca çalışmalarımın her aşamasında desteğini esirgemeyen, tüm sorularıma sabırla cevap veren, çalışmalarımı rehberlik eden öncelikle hocam ve sonrasında tez danışmanım olan Prof. Dr. Okan Yaşar'a en içten saygı ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca eğitimimde emeği geçen Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı öğretim elemanlarına çok teşekkür ederim.

Her zaman başarılı olacağıma inanan ve beni bugünlere getiren anneme, babama; tez yazım aşamasında yanımda olan manevi kardeşim Ümmühan Leyla Tosun'a; arazi çalışmalarında desteğini esirgemeyen ve emek harcayan yakın arkadaşım Burhan Aydın'a teşekkür ederim. Tezimin her aşamasında bana her zaman destek olan ve yardımını esirgemeyen değerli eşim Oktay Yüksel'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez için gerekli verileri sağlamama katkı sağlayan Trabzon Belediyesi, Trabzon Valiliği ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Trabzon, 2019

Deniz SAĞLAM

Özet

Bu araştırmada, Trabzon ilinin kültür turizmi potansiyelini ve turizm planlamasına etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Trabzon ili, tarihi varlıkları ve kültürel değerleri ile yüksek oranda kültür turizmi potansiyeline sahiptir. Kültür turizmine kaynak teşkil eden somut ve somut olmayan kültürel ekicilikler bu potansiyelin önemli bir parçasıdır. Kültür turizmi ve onun alt dallarından prehistorik turizm, arkeolojik turizm, tarih turizmi ve inanç turizmine kaynak teşkil eden alanlar bulunmaktadır. Arkeolojik yerler, tarihi binalar, dinsel mekânlar gibi somut kültürel miras ile gelenek görenek, yeme-içme, inançlar gibi soyut kültürel miras unsurlarını bünyesinde barındırmaktadır. 2019 yılında yapılan bu araştırma, Trabzon ilinin kültür turizmi potansiyelini ve turizm planlamasına etkisini her yönüyle ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın evrenini Türkiye Kültür Coğrafyası oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise Trabzon İli Kültür Coğrafyası oluşturmaktadır. Çalışma Trabzon İli kapsamında sınırlandırılmıştır.

Araştırmada gezi-gözlem ve mülakat yöntemleri kullanılmıştır. Öncelikle araştırma alanı ile ilgili doküman incelemesi yapılmıştır. Daha sonra gezi-gözlem ve görüşme yöntemleri ile araştırma alanı hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşılıp gezi-gözlem faaliyetleri sırasında gerekli mekânlar fotoğraflanıp, alan ile ilgili broşürler toplanıp ve sektörün nde gelenleri ile görüşmeler yapılmıştır. Derlenen bilgiler tez amacı ve konusu ile ilişkilendirilerek sınıflandırılmıştır. Arazide yapılan gözlem sonuçları ile yapılan mülakat sonuçlarından elde edilen bilgiler ve veriler, akademik yazım kuralları ve disiplinine uygun olarak raporlaştırılmıştır. Elde edilen veriler, coğrafi prensipler içerisinde analiz edilmiştir.

Çalışmada yapılan araştırmalar sonucunda Trabzon ilinin tarihi ve kültürel değerleri ile zengin bir kültür turizmi potansiyeline sahip olduğu belirlenmiş; ancak bu potansiyelin tam manasıyla ulusal ve uluslararası kültür turizmine açılmadığı grlmştir. Araştırma

alanındaki tarihî kalıntıların varlığı, Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen yapıtların oldukça fazla bulunuyor olması ilde turizm olgusunun temel motiflerini çizmektedir.

Trabzon ili turizmin önemli bir kolunu oluşturan kültür turizmi sayesinde önemli oranda turist çekmektedir. 2017 yılında toplam 2.190.143 turist ziyaret etmiştir. Bu rakamlar daha çok Sümela Manastırı ve Ayasofya Camii ve Müzesi gibi dünyaca bilinen turizm destinasyonlarının ziyaret amaçlı gelen turistlerden oluşmaktadır. Turizm çekme potansiyeli yüksek olan diğer mekânların ise turizme kazandırılması için yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Bu kültürel mekânların turizme kazandırılması durumunda bu rakamların ikiye katlanacağı aşîkârdır. Bunun için Trabzon ilinin tarihi ve kültürel varlıklarının envanteri oluşturmalı ve bu envantere göre her bir kültürel değer kısa vadede planlanmalı ve turizme kazandırılmamış olan somut kültür varlıklarının geliştirilmesi adına tarihi yapıların (Kaymaklı, Kuştu, Vazelon manastırları, Küçük Ayvasıl Kilisesi vb.) restore edilmesi ve turizme kazandırılması sağlanmalıdır. Trabzon ilinin tarihi ve kültürel mirası, hem kültürel hem de ticari faaliyetlerde sık sık kullanılarak canlılığı korunmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, kültür turizmi, Trabzon, tarihi ve kültürel çekicilikler, turizm planlaması.

Abstract

Culture Tourism in Trabzon and Its Effects on Tourism Planning

In this study it is aimed to reveal effect of Trabzon on cultural tourism potential and planning tourism. Trabzon has very important tourism potential with its historical and cultural values. The attraction of cultural tourism tangible and intangible cultural attractiveness which is a source of cultural tourism is an important of this potential. Besides faith tourism, history tourism archaeological tourism and prehistoric tourism are sub-branches of cultural tourism it also has material elements such as archaeological sites, historical buildings, religious places and spiritual elements such as traditional customs and eating. This research has revealed every aspects the effect of Trabzon on cultural tourism and tourism planning. The general area of the study is composed of Trabzon. This study is limited within the scope of the province of Trabzon.

In the research were used field research methods and interview, trip-observation methods. The previous Studies on this field were firstly examined. Then, more detailed information about the research has been reached and photos were taken at the time of observation. Brochures were collected and interviewed with industry leaders. The compiled information is classified in relation to the purpose and subject of the thesis. With the result of observation in the field, information and obtained data from interview results reported according to academic writing rules and discipline. The obtained data were analyzed according to geographical principles.

As a result of researches, it has been determined that Trabzon has a rich tourism potential but this potential has not been fully opened to national and international tourism. The presence of historical ruins in the field of research and the fact that there are many cases considered sacred by Christians are among the tourism motifs. Trabzon attracts too many tourists by cultural tourism. In 2017, a total of 2,933,345 tourists visited the area. These tourists mostly

visited Sümela Manastery, Hagia Sophia Mosque and Museum. Because, they are known oll over the World. Studies on other places with high tourist attraction rates are insufficient. The number of tourist will be doubled when these place are given to tourism. An inventorynof historical and cultural assets of the Trabzon should be established and according to this inventory, each cultural value should be planned and brought into tourism. Historical buildings such as Kuştul, Vazelon, Kaymaklı Monastery, small Ayvasıl hurç etc need to be restored in accordance with the original. These Characteristics of Trabzon shoould be used frequently in commercial activities and in this way, the vitality of tourism should be provide.

Keywords: Tourism, Cultural Tourism, Trabzon, Historical and Cultural Attractiveness, tourism planning.

İçindekiler

Önsöz.....	i
Özet.....	iii
Abstract.....	v
İçindekiler	vii
Kısaltmalar Listesi.....	xvi
Tablolar Listesi.....	xvii
Şekiller Listesi.....	xix
Fotoğraflar Listesi	xx
Ekler Listesi	xxv
BÖLÜM I:.....	1
GİRİŞ.....	1
Giriş.....	1
Problem durumu.....	6
Çalışmanın amacı	7
Çalışmanın önemi.....	8
Çalışmanın kapsamı ve sınırlılıkları.....	8
Araştırma soruları	8
Araştırma tanımları	9
Konu ile ilgili araştırmalar.....	10
Yurt içi araştırmalar	10
Yurt dışı çalışmalar	18

BÖLÜM II:	21
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	21
Turizm Nedir?.....	21
Turizm Coğrafyası	22
Kültür Nedir?.....	23
Kültürel Miras.....	25
Somut kültürel miras	26
Soyut kültürel miras	26
Kültür Turizmi.....	27
Türkiye’de kültür turizminin tarihi gelişimi	28
Kültür turizmi-coğrafya ilişkisi.....	30
Kültür turizminin alt sektörleri	31
Prehistorik turizm	32
Arkeolojik turizm.....	35
Tarihsel turizm.....	37
Askeri turizm	38
İnanç turizmi.....	41
Festival turizmi	44
Kongre turizmi.....	44
BÖLÜM III:	46
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	46
Çalışmanın Modeli.....	46

Evren ve Örneklem	46
Çalışmanın Yöntemi	46
Veri Toplama Teknikleri ve Değerlendirilmesi.....	47
BÖLÜM IV:.....	48
ÇALIŞMA ALANININ COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	48
Trabzon İlinin Doğal Çevre Özellikleri	48
Jeolojik ve jeomorfolojik özellikler	49
İklim özellikleri.....	56
Bitki örtüsü.....	62
Hidroğrafya	65
Çalışma Alanı Beşeri Çevre Özellikleri.....	70
Yerleşme tarihi	70
Nüfus	82
Cumhuriyet öncesinde nüfus	82
Cumhuriyet döneminde nüfusun gelişimi	84
Nüfusun demografik özellikleri.....	86
Nüfusun yoğunluğu ve dağılımı	87
Ekonomik coğrafya	91
Tarım ve hayvancılık	92
Sanayi.....	97
BÖLÜM V:.....	101

TRABZON İLİNDE KÜLTÜR TURİZMİNİN GELİŞİMİ VE YARATTIĞI HAREKETLİLİK.....	101
Trabzon İlinde Kültür Turizmi ve Kültür Turizminin Gelişimi	101
Kültür Turizminin Yarattığı Hareketlilik ve Turizm Faaliyetleri İçerisindeki Yeri ve Önemi	102
Kültür Turizminin Sosyo-Ekonomik Etkileri.....	108
BÖLÜM VI:.....	110
TRABZON İLİNDE KÜLTÜR TURİZMİ POTANSİYELİ	110
Trabzon İlinin Kültür Turizmi Potansiyeli.....	110
Prehistorik çekicilikler.....	111
Arkeolojik çekicilikler	112
Tarihi çekicilikler	116
Kaleler	116
Trabzon Kalesi	117
Güzelhisar	119
Akçaabat Akçakale.....	121
Araklı Kalesi	122
Buzluca(Canayer) Köyü Kalesi.....	123
Aho Kalesi	124
Taşgeçit Köyü Kalesi	124
Kalegüney Köyü Kalesi.....	124
Glida Kalesi	124

Cephanelik.....	125
Köprüler	126
Bedesten ve Hanlar	129
Kemeraltı Çarşısı.....	130
Bedesten.....	131
Taşhan.....	133
Alaca Han	134
Vakıfhan	136
Sabırhan	137
Camiler.....	138
Büyük İmaret Camii (Hatuniye- Ayşe- Gülbahar Hatun Camii)	139
Çarşı Camii	141
Orta Hisar Fatih Camii	143
Yeni Cuma Camii.....	144
İskenderpaşa Camii	146
Ahi Evran Dede Camii	147
Hızır Bey Camii	148
Erdoğan Bey Camii.....	149
Tavanlı Camii.....	149
Hamzapaşa Camii.....	150
Hatuncuk Camii	150
Trabzon Geleneksel Evleri	152

Ortahisar Evleri.....	154
Orta Mahalle Akçaabat Evleri	155
Konaklar	156
Hamamlar	161
Sekiz Direkli Hamam	161
Alaca Hamam.....	162
Paşa Hamamı.....	163
Meydan Hamamı	164
Askeri Hamam	166
Fatih Hamamı.....	166
Hacı Arif Hamamı	167
Çeşmeler.....	167
Abdülhamit Çeşmesi	167
Abdullah Paşa Çeşmesi	168
Seyit Mehmet Çeşmesi	168
İnanç Turizmüne Kaynak Teşkil Eden Çekicilikler.....	168
Manastırlar.....	168
Sümela Manastır1 (Meryemana Manastır1)	169
Vazelon Manastır1	175
Kuştul Manastır1 (Gregorius Peristera)	176
Kızlar Manastır1 (Panagia Thaoskepastos)	177
St. Barbara(Ayavarvara) Manastır1	178

Kaymaklı Manastırı.....	179
Kızlar Manastırı (Panagia Keramesta)	180
Kiliseler	180
Hahios Eugenius (Yeni Cuma) Kilisesi.....	181
Ayasofya Kilisesi (Hagia Sophia Kilisesi)	181
Santa Maria Kilisesi	185
St. Anna Kilisesi (Küçük Ayvasıl Kilisesi)	185
St. John Kilisesi.....	186
Çömlekçi(Rum) Kilisesi	186
Kaledibi(St. John, Sotha) Kilisesi	186
Medreseler	187
Saraçzade Medresesi	188
Ortahisar Muvakkithanesi.....	188
Çarşı Camii Muvakkithanesi.....	188
Türebeler	188
Ahi Evran Dede Türbesi	189
Gülbahar Hatun Türbesi	189
Hamza Paşa Türbesi	190
Emir Mehmet Türbesi.....	190
Haçkalı Baba Türbesi	191
Giyim Kuşam Kültürü	192
Yemek Kültürü.....	197

El Sanatları ve Hediyelik Eşya.....	199
Trabzon İlinde Soyut Kültürel Miras	207
Yerel Müzik Kültürü	207
Folklor	209
Festival Ve Kongre Turizmi	209
Şenlikler Ve Festivaller.....	209
Kongre Turizmi	218
Trabzon İlinde Kültür Turizmi Destinasyonlarının Dağılışı	220
BÖLÜM VII.....	222
TRABZON İLİ'NDE KÜLTÜR TURİZMİNİN TURİZM PLANLAMASINA ETKİSİ	222
Turizm Bakanlığının Öngördüğü Planlamalar ve Projeler.....	222
Yerel Dinamiklerin Öngördüğü Plan ve Projeler	226
Yapılan Görüşmelerin Değerlendirilmesi	229
BÖLÜM VIII	233
TRABZON İLİ'NDE TURİZMDE TEMEL UNSURLAR	233
(ULAŞIM, KONAKLAMA ve DİĞER OLANAKLAR)	233
Ulaşım	233
Seyahat Acentaları	236
Konaklama.....	237
Yeme İçme Tesisleri	239
Altyapı ve Diğer Kolaylıklar	241
BÖLÜM IX.....	243

TRABZON İLİNDE TURİZMİN KÜLTÜREL VARLIKLAR ÜZERİNE OLUMLU, OLUMSUZ ETKİLERİ VE YAŞANAN SORUNLAR	243
Turizmin Kültürel Varlıkları Üzerindeki Olumlu Etkileri	243
Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Olumsuz Etkileri	244
Yaşanan Sorunlar	245
BÖLÜM X	247
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	247
Sonuç.....	247
Öneriler	249
KAYNAKÇA.....	253
EKLER	269

Kısaltmalar Listesi

DOKAP: Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

DOKA: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı

KUDAKA: Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

OKA: Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı

PTT: Posta ve Telgram Teşkilatı

TDK: Türk Dil Kurumu

TPE: Türk Patent Enstitüsü

TTH: Trabzon Telkâriye ve Hasırı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

WTCC: Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi

%: Yüzde

km²: Kilometrekare

Tablolar Listesi

Tablo 1 Trabzon Meteoroloji İstasyonu 'na ait aylık ortalama, ortalama yüksek, ortalama düşük, en düşük ve en yüksek sıcaklık değerleri (1981-2017).	57
Tablo 2 Trabzon Meteoroloji İstasyonu Ait Aylık Ortalama Yağışlı Gün, Yağış Miktarı, Güneşlenme Süresi Değerleri.	59
Tablo 3 Trabzon İli Gölleri	68
Tablo 4 1830-1914 Yılları Arasında Trabzon İli Toplam Nüfus Miktarı.	83
Tablo 5 1927-2018 Yılları Arası Trabzon İl Nüfusu.	85
Tablo 6 Çalışma Alanında Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.	86
Tablo 7 Çalışma Alanındaki Yerleşmelerin Sayım Yılları İtibariyle Toplam Nüfus Miktarları.	88
Tablo 8 Trabzon İli 'nde Yıllar İtibari ile Nüfus Yoğunlukları.	89
Tablo 9 İl Ekonomisinde Sektörlerin Paylarının Oransal Dağılımı, 2017.	91
Tablo 10 Araştırma Alanında Arazi Kullanım Sınıfları ve Oransal Dağılışı, 2017	93
Tablo 11 Trabzon İli Toplam Tarım Arazisinin Tarım Ürünlerine Oransal Dağılımı, 2017.	94
Tablo 12 Trabzon İli Tarım Ürünlerinin Üretim Miktarları, 2017.	94
Tablo 13 Trabzon İli Tarım Ürünlerinin Üretim Miktarları, 2015.	95
Tablo 14 Trabzon İli Hayvansal Üretim 2017 Yılı Üretim Miktarları,	96
Tablo 15 Trabzon İli Sanayi İşletmeleri Sayısı ve İstihdam Durumları.	99
Tablo 16 Trabzon İli Organize Sanayi Bölgeleri.	100
Tablo 17 Trabzon İlini Ziyaret Eden Turist Sayıları (Trabzon İl Planı, 2015-2023)	103
Tablo 18 Mahalli İdarelerce Belgelendirilen Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi Ve Doluluk Oranlarının Yıllar İtibari İle Dağılımı	105
Tablo 19 Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi Ve Doluluk Oranlarının yıllar İtibari İle Dağılımı.	107

Tablo 20 <i>Trabzon İlin Düzenlenen Yayla Şenlikleri, Festivaller ve Düzenlenme Tarihleri</i> ..215	
Tablo 21 <i>Trabzon İli Kara Yolları Ağı</i>234	
Tablo 22 <i>Trabzon Limanı Gelen-Giden Yolcu Sayıları</i>235	
Tablo 23 <i>Trabzon İline Yapılan Charter Seferleri ve Yolcu Sayıları</i>236	
Tablo 24 <i>Trabzon İlinde Faaliyet Gösteren Kültür ve Turizm Bakanlığından İşletme Belgeli Oteller</i>238	
Tablo 25 <i>Kültür Ve Turizm Bakanlığından Turizm İşletme Belgeli Restaurant Ve Lokantalar</i>240	
Tablo 26 <i>Belediye Belgeli Lokantalar – Restoranlar</i>241	

Şekiller Listesi

Şekil 1. Çalışma alanı lokaysan haritası.....	5
Şekil 2.Trabzon İli ve Çevresinin Topoğrafya Haritası	53
Şekil 3. Trabzon Meteoroloji İstasyonu ortalama sıcaklık grafiği.	58
Şekil 4. Trabzon Meteoroloji İstasyonu yağışın mevsimlere göre dağılışı.	60
Şekil 5. Trabzon ili rüzgâr frekans gülü.....	61
Şekil 6. Trabzon ili nüfus yoğunluğu haritası.	90
Şekil 7. Trabzon ilinde istihdamın sektörel dağılımı.	92
Şekil 8. Sümela Manastırı Yerleşme Planı.....	174
Şekil 9. Trabzon ili somut kültürel miras değerlerinin dağılış haritası.	221
Şekil 10. Trabzon ili ve çevre iller karayolları haritası.....	234

Fotoğraflar Listesi

<i>Fotoğraf 1.</i> Coşandere Köyü mevkiinde oluşmuş bir epijenik yarma vadi örneği	54
<i>Fotoğraf 2.</i> Sümela Manastırı çevresindeki karışık ormanlar.....	63
<i>Fotoğraf 3.</i> Giresun Adası.	76
<i>Fotoğraf 4.</i> Günümüzde terk edilmiş olan Kral Sarayı'ndan görüntüler; a) Kral Sarayı'nın kuzey cephesi, b) Sarayın kuzey cephesinde günümüze kadar ayakta kalan saray duvarları.	114
<i>Fotoğraf 5.</i> Ortahisar ilçesinde Pazarkapı Mahallesi'nde bulunan antik liman; a) Ortahisar kazı alanı, b&c) Kazı çalışmaları sırasında alanda bulunan amfora parçaları, d) Antik liman rıhtım duvarı.....	115
<i>Fotoğraf 6.</i> İmaret Deresi üzerindeki su kemeri	116
<i>Fotoğraf 7.</i> Trabzon Kalesi.....	117
<i>Fotoğraf 8.</i> Aşağı Hisar ve Zağnos Burcu.....	119
<i>Fotoğraf 9.</i> Eski haliyle Güzelhisar surları.....	120
<i>Fotoğraf 10.</i> Günümüzdeki haliyle Güzelhisar (Ganita) batı cephesi.....	120
<i>Fotoğraf 11.</i> Akçakale a) Kale zamanında koruma altına alınmadığından yerleşme tehdidi altındadır. b) Kalenin batı cephesindeki surları, zamanında bakım ve onarımı yapılmadığından tahrip olmuştur ve sarmaşık vb. bitkiler duvarları kaplamış durumdadır.....	121
<i>Fotoğraf 12.</i> Restore edilen Kalecik Kalesi.....	123
<i>Fotoğraf 13.</i> Günümüzde temel kısmının kalıntıları mevcut olan kalenin Romalıların son dönemlerinde veya Bizans Dönemi'nin başlarında inşa edildiği düşünülmektedir.	123
<i>Fotoğraf 14.</i> Günümüzde cafe-restaurant olarak kullanılan Glida Kalesi.	125
<i>Fotoğraf 15.</i> Günümüzde restaurant olarak kullanılan eski Cephanelik.....	126
<i>Fotoğraf 16.</i> 19. yy.da son şeklini alan Zağnospaşa Köprüsü.....	127
<i>Fotoğraf 17.</i> Tabakhane Köprüsü ve Ortahisar surlarının farklı açılardan görüntüleri.....	128
<i>Fotoğraf 18.</i> Değirmendere Köprüsü.....	129

<i>Fotoğraf 19.</i> Eski ve yeni mimarinin bir arada bulunduğu tarihi Kemeraltı Çarşısı.....	131
<i>Fotoğraf 20.</i> Trabzon'daki Türk eserlerinin en önemlilerinden biri olan Bedesten; a) Bedestenin 3. katında işletilen kafe, b) Bedestenin kuzey giriş kapısı, c) Bedestenin güneydeki giriş kapısı.	133
<i>Fotoğraf 21.</i> Taşhan.	134
<i>Fotoğraf 23.</i> Vakıfhan.	136
<i>Fotoğraf 24.</i> Anadolu Han geçmişten günümüze pek çok değişim geçirdiğinden orijinalliği bozulmuştur.....	137
<i>Fotoğraf 25.</i> Geçirdiği değişimlerle orijinalliğini kaybeden ve günümüzde harap halde bulunan Sabırhan.	138
<i>Fotoğraf 26.</i> Gülbaharhatun Camii'nin kuzeyde yer alan girişi ve önündeki şadırvan.	140
<i>Fotoğraf 27.</i> Gülbaharhatun Camii iç süslemeleri.	141
<i>Fotoğraf 28.</i> Çarşı Camii içerisinde üst kata çıkan dar merdivenler.....	142
<i>Fotoğraf 29.</i> Çarşı Camii Osman Paşa tarafından 1839 yılında yaptırılmıştır.	143
<i>Fotoğraf 30.</i> Bizans Dönemi'nin Trabzon'daki en önemli yapısı Ortahisar Fatih Camii.	144
<i>Fotoğraf 31.</i> Fetihden sonra camiye dönüştürülen Yeni Cuma Camii.....	145
<i>Fotoğraf 32.</i> İlde birçok kez valilik yapmış olan İskender Paşa tarafından kiliseden camiye dönüştürülen olan İskenderpaşa Camii.	147
<i>Fotoğraf 33.</i> İskenderpaşa camii iç mimarisinden bir görünüm.....	147
<i>Fotoğraf 34.</i> Orijinalliği bozulsada günümüze kadar gelebilen Ahi Evran Dede Camii.	148
<i>Fotoğraf 35.</i> Erdoğan Bey Camii.....	149
<i>Fotoğraf 36.</i> Tarihi Ortahisar evleri.	155
<i>Fotoğraf 37.</i> Orta Mahalle (Akçaabat) evleri Osmanlı Dönemi sivil mimari örneklerinin görüldüğü nadir yerlerden biridir.	156
<i>Fotoğraf 38.</i> Memişağa Konağı.	157

<i>Fotoğraf 39.</i> Günümüzde Olgunlaşma Enstitüsü ve Kız Meslek Lisesi olarak hizmet veren Nemlizade Konağı.....	158
<i>Fotoğraf 40.</i> Atatürk Köşkü odaları ve Atatürk'ün kendi yazdığı harita; a) Giriş katta yer alan misafir odası, b) Giriş katta yer alan salon, c) Birinci katta yer alan Atatürk'ün yatak odası, d) Birinci katta yer alan Atatürk'ün kurşun kalemle üzerine işaretlemeler yaptığı Türkiye haritası.....	160
<i>Fotoğraf 41.</i> Atatürk Köşkü.....	160
<i>Fotoğraf 42.</i> Çarpık yapılaşma sonucu şehir yerleşmesinin içerisinde kalan Sekiz Direkli Hamam.....	162
<i>Fotoğraf 43.</i> Bakım ve onarımı yapılmadığı için bugün oldukça kötü durumda olan Alaca Hamam.....	163
<i>Fotoğraf 44.</i> Paşa Hamamı.	164
<i>Fotoğraf 45.</i> a) Meydan Hamamı batı yönündeki kadın bölümü girişi, b) Hamamın erkek bölümü, c) Meydan Hamamı erkek girişi.	165
<i>Fotoğraf 46.</i> Altındere Vadisi.....	170
<i>Fotoğraf 47.</i> Sümela Manastırı.....	170
<i>Fotoğraf 48.</i> Sümela Manastırı iç görüntüsü.....	171
<i>Fotoğraf 49.</i> Sümela Manastırı'na çıkan merdiven.....	172
<i>Fotoğraf 50.</i> Kilise içerisinde yer alan fresklerin bir kısmı tahrip olmuştur..	173
<i>Fotoğraf 51.</i> Vazelon Manastırı; a) Manastırdan günümüze kadar ulaşan duvarlar, b) Manastır koridorları, c) Çam Ormanları içerisindeki manastır.	176
<i>Fotoğraf 52.</i> Kuştu Kilisesi; a ve b) Manastır yüksek bir kaya kütlesi üzerine kurulmuştur, c ve d) Bakımsızlıktan büyük oranda harap olan manastırdan geriye kalan kilise duvarları. ...	177

<i>Fotoğraf 53.</i> Yıllara yenik düşen Kaymaklı Manastırı; a) manastır duvarları, b) Manastırdaki kilise içerisinde bulunan freskler, c) Manastır yapılar topluluğu içerisinde bulunan tek apsisli kilise.....	179
<i>Fotoğraf 54.</i> Ayasofya Kilisesi güney cephe.....	182
<i>Fotoğraf 55.</i> Günümüzde Ayasofya Kilisesi fresklerinin büyük bir kısmı tahrip olmuştur...183	
<i>Fotoğraf 56.</i> Ayasofya Kilisesi önünde yer alan çan kulesi.	184
<i>Fotoğraf 57.</i> Ayasofya Kilisesi kuzeyden görünüm.....	184
<i>Fotoğraf 58.</i> a) Santa Maria Kilisesi, b) Kilise ibadet yeri,c) Kilise eski giriş kapısı.	185
<i>Fotoğraf 59.</i> Gülbaharhatun Türbesi.	190
<i>Fotoğraf 60.</i> Haçkalı Baba Camii ve Türbesi.	191
<i>Fotoğraf 61.</i> Kadınların genellikle özel günlerde giydikleri farklı renklerdeki yöresel kıyafetleri.	193
<i>Fotoğraf 62.</i> Trabzon ili kadınların kullandıkları yöresel kıyafetler: a)peştamal, b)etek, c)çömber, d)kara lastik, e)kaytan, f)kuşak.....	194
<i>Fotoğraf 63.</i> Genellikle özel günlerde ve gösterilerde giyilen erkek yöresel kıyafeti.	197
<i>Fotoğraf 64.</i> Trabzon İli yöresel yemekleri a)Mıhlama, b)Hamsili pilav, c)Kara Lahana Çorbası, d)Vakfikebir Ekmeği, e)Hamsi Kuşu, f)Akçaabat Köfte.....	198
<i>Fotoğraf 65.</i> Trabzon iline ait hediyelik eşyalardan bazıları.	199
<i>Fotoğraf 66.</i> 2006 yılında Türk Patent Enstitüsü tarafından Trabzon Telkâriye ve Hasır(TTH) adı altında tescillenen Trabzon işi hasır takım.	203
<i>Fotoğraf 67.</i> Telkâri tekniğiyle yapılmış bir süs eşyası “takunya”.....	204
<i>Fotoğraf 68.</i> Trabzon ilinde günümüzde yüksek köylerde kullanılan bakır ürünler.....	205
<i>Fotoğraf 69.</i> Trabzon ilinde ağaç işleri, a) sepet, b) tahta kaşık, c) yayık.	206
<i>Fotoğraf 70.</i> Kemeraltı Çarşısı’nda Trabzon Bezi, Keşan, yöresel çanta vb. ürünleri satan bir dükkan.....	207

<i>Fotoğraf 71.</i> Trabzon ili yöresel halk oyunu olan horon.....	208
<i>Fotoğraf 72.</i> Trabzon yaylalarında geleneksel hayvancılık faaliyeti.	212
<i>Fotoğraf 73.</i> Yaylaya göç esnasında genç kızlar yöresel kıyafetlerini giyerek yola çıkarlardı.	213
<i>Fotoğraf 74.</i> 2019 yılında düzenlenen Sis Dağı Yaylası şenliklerinden görünüm.	215
<i>Fotoğraf 75.</i> Araklı'da yer alan Kalecik Kalesi restore edilerek turizme kazandırılmıştır. ...	227
<i>Fotoğraf 76.</i> Trabzon ili Vakfikebir ilçesinde Çarşı mahallesinde bulunan tarihi Şadırvan. .	227
<i>Fotoğraf 77.</i> Ortahisar'da bulunan Tarih Müzesi.	228

Ekler Listesi

Ek 1 Araştırmanın alanının turizm planlamasında kültür turizminin yeri ve önemi üzerine Trabzon İl Kültür Turizm Müdürlüğü'nde görüşme yapılan yetkili kişinin görüşleri imzası ve izin belgesi.269

BÖLÜM I:

GİRİŞ

Giriş

Kültür sözcüğü, çeşitli tanımları yapılabilen, farklı anlamlarda kullanılabilen ve yorumlanabilen geniş bir kavramdır. Genel bir tanım yapacak olursak kültür; tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içerisinde meydana gelen bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki kuşaklara aktarmada kullanılan, insanın doğal ve beşeri çevresinde egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür (Tanrıkulu, 2014). Kültür hem geçmişi hem de geleceği kapsayan dinamik bir yapıya sahiptir. Kültür sözcüğü, süreç olarak kültür ve ürün olarak kültür olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu iki şekilde de turizmin ilgi alanına girmektedir. Kültürün süreç olarak turizmdeki yeri, farklı kültürleri öğrenmeye meraklı turistleri turizme teşvik etmesidir. Turizmde turistlerin tüketimine çeşitli kültür ürünleri sunulmaktadır. Böylelikle birbirinden farklı olan kültür süreci ve kültür ürünleri turizm yoluyla birleşmektedir (Doğaner, 2013).

Kültür turizmi kavramının çeşitli tanımları bulunmakla birlikte en geniş tanımıyla kültür turizmi, doğal mekânları, tari ve kültürel varlıkları, sivil mimari yapılarını, sanat eserlerini ve koleksiyonlarını, gelenek ve görenekleri, kültürel kimlikleri, dilleri, sosyo-ekonomik bazı vakıaları turistik ürüne çevirerek insanların hizmetine sunan bir turizm anlayışıdır (Pekin, 2011). Bir başka tanımda somut ve somut olmayan kültürel miras üzerine kurulmuş bir turizm çeşidi olan kültür turizmi; insanların yeni yerler görmek, tanımak, yeni şeyler öğrenmek ve kültürel etkinliklere katılmak ve yeni deneyimler kazanmak amacıyla yer değiştirmesidir (Doğaner, 2013). Bu turizm çeşidinin amacı kültürü öğrenmektir. Kültürün turisti çeken, turistte merak, görme ve öğrenme isteği uyandıran kısımları oldukça fazladır. Arkeolojik alanlar, tarihsel yapılar, müzeler, öğren yerleri, kaleler, saraylar, türbeler, dinsel yapılar ve dini mekânlar, sanat eserleri ve güncel sanat etkinlikleri (görsel sanatlar, resim,

müzik, moda, web, festivaller, vb.), folklor, zanaatlar, geleneksel ve güncel yaşam tarzları, eğitim gibi her türlü kültür ürünü turistlerin ilgisini çekmektedir. Bu özellikleri barındıran alanlar da turist çekmektedir.

Kültür turizmi tematik olarak alt gruplara ayrılmaktadır. Tarihsel yerleşme ve tarihsel yapılar açısından kronolojik olarak prehistorik turizm, arkeolojik turizm ve tarihsel turizm kültür turizminin alt gruplarını oluşturmaktadır. İnanç ve dinle ilgili yapılar inanç turizmi adı altında kültür turizminin alt grubunu oluşturmaktadır. Kültür turizmi lokasyona bağlı olarak da alt gruplara ayrılmaktadır. Kent yaşamını konu alan kentsel kültür turizmi ve kırsal yaşamını konu alan kırsal kültür turizmi, kültür turizminin lokasyona bağlı alt gruplarıdır (Doğaner, 2013).

Kültür turizmi kaynağını oluşturan kültürel mekânlar bakımından coğrafya bilimi ile iç içedir. Coğrafya bilimi bu kültürel kaynakların mekânsal dağılımını ve mekânsal kullanımını araştırır. Ayrıca kültürel kaynakların mekânsal dağılımının sebeplerinden biri de coğrafyadır. Toplumlar kültürlerini doğal çevre koşulları içinde oluşturmuşlardır. Çevre koşulları yerleşme ve yapıların yer seçimini, yapılarda kullanılan malzemeyi de etkilemiştir. Kültürel kaynakların kullanımıyla değişen mekânın fonksiyonları da coğrafyanın konusudur. Kentte tarihi çevre, turizmin getirdiği yeni yapılaşma ve yapılara yeni fonksiyonlar verilmesiyle kent içi arazi kullanımı da değişmektedir. Kültür turizminin alt dallarından olan tarih turizmi, inanç turizmi de turizme sunduğu mekânlardan dolayı coğrafya ile iç içedir. Kültür turizmi ile coğrafya ilişkileri sürekli ve sürekli. Bu ilişkilerin bilinmesi turizm planlaması ve bu bağlamda mekânın doğru kullanımı açısından önemlidir (Pekin, 2011).

Kültür turizmi yeni bir turizm tipi olmakla beraber aslında en eski turizm tiplerinden biridir. İnsanların doğasında var olan görme ve öğrenme isteği eski çağlardan beri din, sağlık, ticaret gibi çeşitli nedenlerle seyahat etmelerine neden olmuştur. Kültür turizminin başlangıcı eski çağlardaki tapınak gibi ilk büyük yapıların başlangıcına kadar uzanmaktadır. Anadolu'da

Hititlerin, Urartuların, Friglerin ve Lidyalıların tapınaklarını kendi çağlarında ziyaret etmeleri ilk yolculukların nedenidir. 20. yy.da turizmin modern yaşama girmesiyle kültür turizmi ikinci planda kalmıştır. Ancak son yıllarda dünya turizminde deniz turizminin çok ilerlemesi insanların artık kıyı turizminin yanında daha çok doğa ile iç içe olma, geçmiş kültürlerin izlerinin yerinde görme, inanç olgusu, yaşam tarzı ve el sanatları ilgi çeker olmuş ve kültür turizmi önem kazanmaya başlamıştır. Dünya Turizm Örgütü'nün turizm verilerine göre turizm hareketlerinin yaklaşık olarak 1/3'ünün yani %37'sinin kültürel amaçlı olduğu düşünülmektedir (Ahmad, 2013). Örneğin İngiltere'de kültür turizminin toplam yıllık turizm geliri içindeki payının %28 olduğu tahmin edilmektedir. ABD'nin ise diğer turizm türlerine göre %50 oranı ile kültür turizminin daha fazla kazanç sağladığı vurgulanmaktadır (Li, Wu ve Cai, 2008).

Türkiye turizminde de kültürün ön plana çıktığı bir dönem başlamıştır. Son dönemde görsel basında, kitaplarda, romanlarda farklı kültürlere ait mekânlara çok fazla yer verilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte cami, kilise, medrese, kervansaray gibi kültürel yapılar çevreleriyle birlikte onarılmış ve bir kısmına otel, lokanta gibi işlevler verilmiştir. Bu gelişmeler Türkiye'de kültürel alanlara olan ilgiyi artırmıştır.

Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Türkiye kültür turizmi eserleri (somut ve somut olmayan) bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Bu zenginlikte Anadolu prehistoryası, arkeolojisi, tarihi ve inanç turizmi eserleri ve destinasyonlarının katkısı büyüktür. Pek çok medeniyetin beşiği olma özelliğini taşıyan Türkiye, kültür alışverişinin en fazla yapıldığı alanlardan biri olmuştur. Bu alandan birçok medeniyet gelmiş geçmiş ve arkalarında sayısız eser ve iz bırakmışlardır. İşte bu yüzden Anadolu kültür turizminin en önemli merkezlerinden biri olmaktadır.

Trabzon ili de Türkiye'nin bu zenginliğinden payını almış illerden biridir. Tarihi bağları ve kültürel mirasıyla önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Kültür turizmi ve onun

alt dallarından prehistorik turizm, arkeolojik turizm, tarih turizmi ve inanç turizmine kaynak teşkil eden çekicilikler bu potansiyelin önemli bir parçasıdır. Trabzon ili tarihi binalar, arkeolojik alanlar, dinsel mekânlar gibi maddi unsurlar ile gelenek-görenek, yeme-içme, inanç gibi manevi unsurları bünyesinde barındırmaktadır.

4.464 km² yüzölçümüne sahip Trabzon ili, Doğu Karadeniz Dağları'nın kuzeye bakan yamaçlarında 40°41' -41°30' kuzey paralelleri ile 38°30' -40°30' doğu meridyenleri arasında yer almaktadır. İlin kuzeyden Karadeniz ile çevrelenmiştir. İl güneyde Gümüşhane ve Bayburt illeri ile komşudur. İlin batısında Giresun ili, doğusunda ise Rize ili bulunmaktadır.

Trabzon ilinde turizm olgusunun kesin olarak bilinmemekle birlikte ilkçağ sonlarına kadar dayandığı tahmin edilmektedir. Bu devirlerde Sümela, Kuştu, Vazelon gibi manastırlar Hristiyanlarca kutsal sayılıp ziyaret edilmeye başlanmıştır. Dini turizmin ön planda olduğu ilde, ortaçağ döneminde farklı yerleri görmek ve bilgi edinmek amacıyla yapılan geziler de eklenmiştir. Turizm faaliyetlerinin çeşitlendiği Trabzon'a 1500'lü yıllardan sonra birçok seyyah ve kâşifin geldiği bilinmektedir. Trabzon ilinde turizm olgusu 1950'li yıllara kadar genellikle dini amaçlı olmuştur. Ancak bu tarihten sonra turizm hız kazanmış ve kültür turizminin diğer alt dalları olan prehistorik, arkeolojik, tarihi turizmi de ön plana çıkmaya başlamıştır. 1980'li yıllardan sonra gerçek anlamda turizmin yaşandığı ilde, turistlere sunulan konaklama ve ulaşım imkânlarının genellikle yeterli olması bu faaliyetin devamlı olmasını sağlamıştır. Günümüz itibariyle Trabzon ili ve çevresi, hak ettiği öneme ulaşamamış olmasına rağmen; eskiye nazaran dikkate değer bir mesafe kat etmiş durumdadır (Kılıçaslan, 1996).

Türkiye’de kültür turizmi alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde coğrafyacıların yaptığı çalışmalar sınırlı sayıdadır. Trabzon iline yönelik daha önce yapılmış az sayıda araştırma bulunmamaktadır. Bu alandaki eksiliği gidermeye katkı sağlamak ve Trabzon ilinde var olan potansiyeli ortaya koymak için bu çalışma hazırlanmıştır. Araştırma, Trabzon ilinde kültür turizmi ve turizm planlamasına etkisini her yönüyle ortaya koymuştur. Bu kapsamda ilde kültür turizminin alt sektörleri ve bu sektörlerle kaynak teşkil eden çekicilikler irdelenmiştir. Böylelikle bu çalışma ilin sahip olduğu kültürel çekicilikleri ortaya koyarak bu alanların korunması ve geliştirilmesi yönünde önemli bir katkı sağlayacaktır. Bunun yanında araştırma, Trabzon ili ya da herhangi bir bölge kültür turizmi çalışmalarına kaynak oluşturabilecektir. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi (2023) kapsamında, turizm hareketlerini yılın geneline yaymak ve alternatif turizm kapsamında değerlendirilen kültür turizmi faaliyetlerini arttırmak için 15 kültür turizmi kenti belirlenmiştir. Trabzon da bu illerden biridir. Bu çerçevede Trabzon ilinin var olan kültürel potansiyelinin ortaya konulması, bu potansiyelden hem ulusal hem de uluslararası alanda yararlanma düzeyinin artırılması; Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın hazırladığı Türkiye Turizm Stratejisi (2023) Trabzon kültür kenti planını gerçekleştirmeye katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Problem durumu

Trabzon ili, tarihi varlıkları ve kültürel değerleriyle kültür turizmi açısından son derece yüksek bir potansiyele sahiptir. Kültür turizmine kaynak teşkil eden çekicilikler bu potansiyelin önemli bir parçasıdır. Kültür turizmi ve onun alt dallarından prehistorik turizm, arkeolojik turizm, tarih turizmi ve inanç turizmine kaynak teşkil eden alanlar bulunmaktadır. Ancak bu potansiyel tam anlamıyla ulusal ve uluslararası kültür turizmine açılmış değildir. Ülkemizde ve Trabzon ilinde turizmin çeşitlendirilmesine büyük oranda ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda kültür turizmi başvurulması gereken turizm çeşitlerinden biridir.

Araştırma alanı özelinde kültür turizminin irdelenmesi ve bu sektörün temsilcilerinin görüşlerinin bilinmesi ve mevcut sorunların çözülebilmemesine olanak tanıyacaktır. Trabzon ili özelinde kültür turizminin gelişimi, bugünü ve sorunlarının çözülebilmemesine akademik bir bakış açısı getirecek olan bu çalışmanın, aynı zamanda kültür turizmi alanında akademik anlamda ihtiyaç duyulan boşluğu doldurmasına katkı sunması beklenmektedir.

Çalışmanın amacı

Araştırma, Trabzon ilinde kültür turizmi potansiyelini çeşitli boyutlarıyla gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Bu araştırmada; Trabzon ilinde kültür turizmi, kültür turizme kaynaklık eden mekânların dağılımı, kullanımı ve kültür turizminin sosyo-ekonomik yaşama katkısını ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda kültür turizminin alt sektörleri çerçevesinde kaynak ve değerleri, bu kaynak ve değerlerin yeterince değerlendirilip değerlendirilmediği, kaynak ve değerlerin yöre halkı tarafından ne derecede bilindiğini irdelemek amaçlanmaktadır. Bununla birlikte elde edilen bulgulardan yola çıkılarak Trabzon ilinin kültür turizmi potansiyelinden yararlanma düzeyinin artırılması için önerilerde bulunulacaktır.

Araştırmada Trabzon ilinde kültür turizminin gelişimi, uluslararası boyut kazanması için yapılan çalışmalar, konaklama, ulaşım ve organizasyon hizmetleri ve kültür turizminde yaşanan sorunlar incelenmiştir. İlde var olan kültürel değerlerin uluslararası alanda tanınması için reklam ve tanıtım faaliyetlerinin yeterliliği irdelenip buna yönelik önerilerde bulunmak çalışmanın amaçlarını oluşturmaktadır. Son olarak araştırmada; Trabzon ilinde kültür turizmi çekiciliklerinin korunması ve geliştirilmesi, gerekli tanıtım faaliyetlerinin yapılması için öneriler getirilerek çalışmaya farklı bir boyut kazandırmak çalışmanın diğer amaçları arasındadır.

Çalışmanın önemi

Trabzon ili zengin kültürel çekiciliklere sahiptir. Arkeolojik sitler, tarihi binalar, dinsel mekânlar gibi maddi kültür varlıkları ile gelenek görenek, yeme-içme alışkanlıkları, inançlar gibi somut olmayan kültür varlıklarını bünyesinde barındırmaktadır. Bu araştırma, Trabzon ilinin tarihi ve kültürel çekicilik yaratan özellikleri ile bunların turizme sundukları çeşitli olanakları ortaya koymaktadır. İlin sahip olduğu tarihi ve kültürel değerlerin ortaya konması ile geliştirilmesi mümkün olan henüz turizme kazandırılmamış kültürel mekânların, değerlerin turizme kazandırılması gündeme taşınabilecektir. Bunun yanında ilin sahip olduğu tarihi ve kültürel çekiciliklerin her yönüyle ortaya konması araştırma sahası ile ilgili yapılacak diğer çalışmalara kaynak oluşturabilecektir. Yine bu çalışma bir başka bölge veya il kültür turizmi çalışmalarına örnek bir kaynak oluşturabilecektir.

Çalışmanın kapsamı ve sınırlılıkları

Araştırma alanı olarak Türkiye'nin Trabzon ili seçilmiştir. Türkiye'de çok sayıda kültür turizmine kaynak teşkil eden yöreler bulunmaktadır. Trabzon ilinin tarihi ve kültürel değerleriyle kültür turizmi bakımından zengin bir potansiyele sahip olması bu seçimde etken faktördür.

Bu araştırma Trabzon iliyle sınırlıdır. Bu il kapsamında araştırma;

- ✓ Trabzon ilinde yer alan prehistorik, arkeolojik, tarihsel, askeri ve inanç turizmi destinasyonları ile gelenek, görenek, folklor gibi somut olmayan kültür unsurlarıyla sınırlıdır.

Araştırma soruları

Çalışmada Trabzon ilinde kültür turizmine ilişkin konuları değerlendirmeye yönelik olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Trabzon ilinde kültür turizminin alt sektörleri çerçevesinde kaynak ve değerleri nelerdir?

2. Trabzon ilinde kültür turizminin alt sektörleri çerçevesinde kaynak ve değerleri yeterince değerlendirilmekte midir?
3. Trabzon ilinde kültür turizmine kaynaklık eden değerler yöre halkı tarafından yeterince bilinmekte midir?
4. Trabzon ilinde var olan kültürel değerlerin ulusal ve uluslararası alanda tanınması için hangi çalışmalar yürütülmektedir?
5. Trabzon ilinde kültür turizminin yaşadığı problemler nelerdir?
6. Kültürel değerlerin korunması ve geliştirilmesi için alınan tedbirler ne düzeydedir?
7. Ulaşım, konaklama ve organizasyon hizmetleri yeterli midir?

Araştırma tanımları

Araştırmayla ilgili temel kavramlar aşağıda tanımlanmıştır.

Turizm: Turizmin pek çok tanımı vardır. Genel olarak turizm, insanların maddi kazanç sağlama amacı gütmeyen sürekli yerleşim alanı dışına yapmış oldukları seyahatleri ve gittikleri yerdeki konaklamaları sonucunda ortaya çıkan ilişkiler bütünüdür (Özgüç, 2011). Nitekim Uygur ve Baykan (2007) turizmi insanların sürekli ikamet ettikleri yerin dışına olan seyahatleri ve buralarda genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek geçici konaklamalarından doğan ilişkiler bütünü olarak tanımlamaktadır (Uygur, Baykan, 2007, s. 22).

Kültür: Bir millete, ülkeye ya da bir bölgeye ait insanın yarattığı gelenek görenek, giyim kuşam, yaşam tarzı, değer yargıları, sanatsal faaliyetler gibi öğrenilen ve yeni nesillere aktarılan değişen bütünleştirici ve toplumsal özellikleri olan bir olgudur (Tanrıku, 2014, s. 49).

Kültür Turizmi: Somut ve somut olmayan kültürel miras üzerine kurulmuş bir turizm çeşidi olan kültür turizmi insanların yeni yerler görmek, tanımak, yeni şeyler öğrenmek ve kültürel etkinliklere katılmak amacıyla yeni deneyimler kazanmak için yer değiştirmesidir.

Turizmin diğer çeşitlerinde de turistler farklı kùltùrleri gùrùr ve òđrenir fakat kùltùr turizminin ayırıcı özelliği, hareket amacının kùltùrù òđrenmek olmasıdır (Doğaner, 2013, s. 13).

Prehistorik Turizm: Tarih öncesi dòneme ilişkin ya da o dònemden kalma yerlere (mağaralar, hùyùkler) yapılan turizme prehistorik turizm ya da taş çağı turizmi denir (Doğaner, 2015).

Arkeolojik Turizm: Yazının icadından itibaren Klasik, Helenistik, Roma ve Bizans dònemlerine ait kalıntıları, antik kentleri gùrmek için yapılan gezilere arkeolojik turizm denir (Doğaner, 2013).

Tarihsel Turizm: Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dònemlerinden kalma saray, kùprù, kervansaray, cami, ev gibi yapıtları gùrmek için yapılan turizme tarihsel turizm denir (Üskùdar, 2012).

Askeri Turizm: Askeri turizmin ilgi alanı savaş alanlarıdır. Bu bağlamda çatışma alanları, siperler, surlar, kaleler, ordu yolları, karargâhlar gibi mekâna bağlı kaynaklar ile mektup, silah, belge, kıyafet gibi mekâna bağlı olmayan kaynaklar askeri turizmin kaynaklarını oluşturmaktadır (Doğaner, 2015).

İnanç turizmi: İnanç turizmi kùltùr turizminin içinde yer alan bir kavramdır. İnanç turizmi çeşitli dinlere mensup kişilerin sùrekli yaşadıkları yer dışına ibadetlerini gerçekleştirmek veya kutsal yerleri gùrmek amacıyla yaptığı gezileri kapsamaktadır (Usta, 2005).

Konu ile ilgili araştırmalar

Yurt içi araştırmalar

Öksüz, (2004) “1746-1789 Tarihleri Arasında Trabzon’da Sosyal ve Ekonomik Hayat” başlıklı doktora tezinde; Trabzon şehrinin, Osmanlı Devleti’nin en buhranlı dònemi olarak kabul edilen 18. yùzyılın ikinci yarısındaki sosyal ve ekonomik yapısını ortaya koymuştur.

Tezde mekân olarak kent merkezini, zaman dilimi olarak da 1746-1789 tarihleri arasını ele almıştır.

Emekli, (2005) “Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm” adlı makalesinde; Türkiye'nin kültürel varlıklarının hızlı bir şekilde yok olma sürecine girdiğini belirtmiş ve Türkiye'nin kültürel varlıklar bakımından zengin olmasına rağmen bu potansiyeli yeterince değerlendirmedeğini vurgulamıştır. Ayrıca kültürel varlıkları kültürel turizm aracılığıyla koruma-kullanma-yaşatma ilkeleri doğrultusunda değerlendirmiştir.

Bingöl'ün, (2006) “Anadolu'da İnanç Turizmi & Gelenekten Evrensel” adlı kitabında; Anadolu coğrafyası üzerinde nirengi noktası olabilecek yerleri; sırasıyla Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, Akdeniz Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi, Karadeniz Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi şeklinde ele almıştır.

Alaeddinoğlu ve Yıldız'ın (2007) “Türkiye'de Kültür Turizmi ve Algılanışı” adlı makalesinde; kültürel turizmde sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için Türkiye'nin sosyal, kültürel ve politik varlıklarının örgütlenerek mekânsal dağılımın yapılmasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Bu noktadan hareketle yapılan çalışmada kültür turizmindeki çeşitlenme, nasıl tüketildiği, nasıl algılandığı ve pazarlandığı konuları ele alınmıştır.

Uygun ve Baykan'ın (2007) “Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri” adlı makalesinde; kültür ve kültür turizmine ait kavramlar ve kültür turizmi kaynakları açıklanmıştır. Bununla birlikte kültür turistinin anlaşılması sağlanarak kültür turizminin gelişiminin kültürel varlıklar üzerinde nasıl bir etki yaptığı (olumlu ve olumsuz) açıklanmıştır. Çalışmada kültür turizminin kaynakları ortaya koyulmuş ve kültürel turistlerin kültür turizmi ekseninde anlaşılması üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda kültür turizminin gelişiminin kültürel değerler üzerinde ortaya çıkarabileceği olumlu ve olumsuz etkiler ele alınmıştır.

Semenderoğlu ve akıcıoğlu, (2007) “Şirince'de Kültürel Turizmin Gelişimi” adlı çalışmasında; Şirince Köyü sakinlerinin tarıma dayalı ekonomiden turizme geçişte, mevcut yapı stokunun sit kapsamına alınması ile konut ihtiyacının karşılanmasında bazı sorunlarla karşılaştığından bahsetmişlerdir. Şirince'de doğal ve kültürel kaynaklar ile sosyo-ekonomik özelliklerin turizmin gelişimi sırasındaki etkileşimleri incelenmiştir.

Gülersoy ve Abacılar, (2008) “Doğal ve Kentsel Sit Alanlarında Kültür Turizmi ve Yönetimi Boğaziçi- Arnavutköy rneği” adlı çalışmasında; doğal ve kentsel sit alanlarının korunması için alan yönetimi ve turizm yönetim planlarının önemini ve nasıl olması gerektiğini vurgulamak için Boğaziçi-Arnavutköy rneği üzerinde yönetim modeli oluşturulmuştur.

Khalilova'nın (2008) “Kültür Turizmi Bakımından Azerbaycan Şirvan Bölgesi'nin Arz Potansiyelinin Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında; Azerbaycan'ın Dağlık Şirvan Bölgesi'nin kültür ve kültür turizmi arz potansiyeli ortaya konularak bu bölgede turizmin nasıl geliştirileceği konusunda yapılabilecekler ortaya konulmuştur.

Yeşiltaş, çeken, ztrk, (2009) “Karadeniz Bölgesindeki Turizm Olanaklarının SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi” adlı makalesinde; alternatif turizm eşitleri kapsamında Karadeniz Bölgesi'ni değerlendirmiş ve bölgede yapılabilecek turizm faaliyetlerini ortaya koymuştur. Bu kapsamda bölgenin turizm değerleri SWOT analizi yapılarak değerlendirilmiştir.

Tapur, (2009) “Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizm” adlı makalesinde; Konya ilinin kültür ve inanç turizmi varlığını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda ilin turizm değerleri, ilin kültür ve inanç turizm çekiciliklerine turistlerin ilgisini ve ilin ulaşım, konaklama gibi turizmin altyapısını oluşturan unsurları ortaya koymaktadır. Ayrıca ilin kültürel varlıklarının reklamının yeterince yapılarak yapılmadığını ortaya koymaktadır.

Kaypak, (2010) “Kültürel Turizm Potansiyelinde Kent Markalaşması: Hatay Örneği” adlı çalışmada; Kültürel marka turizmi kapsamında Hatay ili örnek olarak kullanılmış ve bu kapsamda ilin çok kültürlü yapısı dini geçmişi ve zengin tarihi ortaya konulmuştur. Dolayısıyla zengin bir kültürel potansiyele sahip olan Hatay ili, bu potansiyelini turizm kapsamında kullanarak kültürel marka kent illeri arasına girmiştir.

Pekin, (2011) “Çözüm: Kültür Turizmi” adlı kitabında; Türkiye’nin turizm alanında başarıyı yakalayabilmesi için kültür turizmine yönelmesi gerektiğini ve bu durumun sebeplerini örnekler vererek ortaya koymaktadır. Ayrıca turizmin toplumsal ve çevresel yönlerine dikkat çekmiştir.

Dinçer ve Enlil, (2011) “İstanbul’da Kültür Turizmi İçin Yenilikçi Stratejiler” adlı kitabında; İstanbul’a gelen turist sayısı, bunların konaklama, harcama alışkanlıkları istatistiksel yaklaşımla kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda İstanbul ili örnek olarak kullanılmış ve bu özellikler bakımından derinlemesine incelenmiştir.

Çavuş’un (2012) “İnanç Turizmi İşleviyle Gelişmekte Olan Haçka Yaylası” adlı makalesinde; Haçka Yaylası’nın inanç turizmi potansiyelini ele alınıp bunun yanında yaylanın sahip olduğu doğal güzellikleri spor turizminin gelişimine imkan verecek avantajları ve çevresinde yer alan turistik mekanlara da makalede yer verilmiştir.

Kodaş ve Eröz, (2012) “Kırsal Turizm ile Kültürel Turizmin Bütünleşmesi” adlı çalışmada; kırsal ve kültürel turizmin turizm açısından birbirini tamamladığının, doğal ve tarihi-kültürel varlıkların bulunduğu coğrafyaya yapılan kültürel geziler doğa içinde gerçekleştiğinden kırsal turizm kapsamında değerlendirilebildiğini belirtmiştir.

Zaman’ın, (2013) “Türkiye’nin Önemli İnanç Turizmi Merkezlerinden Biri: Sümela (Meryemana) Manastırı” adlı makalesinde; Sümela Manastırı’nın Hristiyanlığın ve Ortodoks mezhebinin Anadolu yer alan en önemli ve en eski manastırı olması sebebiyle bu mezhepler

tarafından kutsal sayıldığı ve dolayısıyla bu durumun manastırın bulunduğu Trabzon ilinin inanç turizmi potansiyelini de artırdığı belirtilmiştir.

Köksal, (2013) “Trabzon Vilayetinin Nüfusu (1876-1878)” adlı makalesinde üç yıllık periyotta doğum-ölüm oranları, nüfusunun dini dağılımı, yıllık nüfus değişimi vb. konular üzerinde durulmuş, elde edilen verilerden bazı istatistikler oluşturulmuştur. Bölgeye ait bu istatistikler 1876-1879 dönemi için önemli bir demografik kaynak olup vilayet kanunnamelerinde yer almayan istatistikleri ortaya koymaya imkân sağlamakla birlikte o dönemdeki idari düzen hakkında da fikir vermektedir.

Olca, (2013) “İnanç Turizmi ve Türkiye’nin Tanıtımına Katkısı” adlı makalesinde; turizm ve inanç turizmi kavramları ile tanıtım kavramı tanımlanmış, bu kavramların kapsam ve önemi üzerinde durulmuştur. Bununla beraber büyük bir potansiyel olma yolunda hızla ilerleyen inanç turizmi dünya ve Türkiye ölçeğinde ele alınarak rakamsal veriler ortaya konulmuştur. Böylelikle inanç turizminin ülke ekonomisine ve tanıtımına olan katkısının daha net ve anlaşılır olması sağlanmaya çalışılmıştır.

Doğaner, (2013) “Türkiye Kültür Turizmi” adlı kitabında; Türkiye’de kültür turizmi ve coğrafya ilişkisini incelemiştir. Kitapta kültür turizmi alt gruplara ayrılarak Türkiye’de prehistorik turizm, arkeolojik turizm, tarihsel turizm, askeri turizm ve inanç turizmine ait kanıtların coğrafyada izleri bu turizmle ilgili mekânsal düzenlemeler ve bu turizm tipleriyle ilgili tur hatları ele alınmıştır.

Sandıklı, (2014) “Sandıklı’nın Kongre Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında; dünyada ve Türkiye’de hızlı bir gelişme sürecine giren kongre organizasyonlarının bulunduğu ülkelere veya kentlere sağladığı ekonomik ve sosyal yararları ele almıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda Sandıklı ilçesinin kongre turizmi potansiyeli, bu anlamda markalaşması ve talep düzeyi değerlendirilmiştir.

Güneş, (2014) “Türkiye’de Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Kültür Turizmin Önemi” adlı makalesinde; somut olmayan kültürel miras değerlerinin korunması ve tanıtımı konusunda kültür turizminin üstlendiği önemli role değinilmekte ve Türkiye’de somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) değerlerinin kültür turizmi aracılığıyla sürdürülebilirliğinin sağlanması konusunda öneriler ortaya konmaktadır.

Eren ve Bozkurt, (2015) “Kapadokya Bölgesi’nde Kongre Turizmi Potansiyeli ve Geliştirilmesi” adlı çalışmada; Kapadokya Bölgesi’nin kongre turizmi açısından var olan potansiyeli değerlendirilmiş ve geliştirilmesi için çözüm önerileri sunulmuştur.

Gögebakan’ın (2015) “Dünya Üzerindeki Kültürel Varlıkların Turizme ve Ekonomiye Katkısı” adlı çalışmada kültür varlıklarını korumanın önemi üzerinde durmuş ve kültür varlıklarının turizm vasıtasıyla sağladığı ekonomik katkıyı ele almıştır.

Akgül, (2016) “Türkiye’nin Doğu Karadeniz Bölgesi’nin Prehistoryası: Bir *Terra Incognita* Analizi” adlı makalesinde; ilk olarak araştırma alanının prehistorik dönemdeki ıssızlığının sebepleri tartışılmıştır. Ayrıca çalışmaya konu edilen Doğu Karadeniz ile ilgili farklı veriler karşılaştırılmış ve gelecekteki çalışmaların önemi vurgulanmıştır.

Akkuş ve Güneş, (2016) “Mersin-Aydıncık İlçesi ve Çevresinin Kültür Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi” adlı çalışmada; Aydıncık ilçesinin kültür turizmine kaynak teşkil eden destinasyonlarını belirleyip ülke genelinde yaşanan kaynak kayıplarının bu ilçede meydana gelmemesi için sürdürülebilir turizm kapsamında neler yapılabileceği ortaya konmuştur.

Özden, İnan ve Hekimler, (2016) “AB Turizm Politikası ve Kültürel Turizmin Geleceği” adlı makalesinde; AB’nin Kültürel Turizme Verdiği Önemden Bahsedilmiş ve AB’nin Turizm Politikalarının kültürel turizmin gelişimine sağladığı katkılar ortaya konulmuştur.

Şenol, (2016) “Türkiye Turizm Coğrafyası ve Dünya Kültürel Mirası” adlı kitabında; doğal, tarihi ve kültürel varlıklar bakımından zengin bir potansiyele sahip olan Türkiye’nin kültürel tanıtımı yapılmıştır. Bu bakımdan kitap; Anadolu toprakları üzerinde seyahat eden turistlere bir rehber niteliği taşımaktadır. Ayrıca belli başlı Dünya haritalarından da bahsedilmiştir.

Kalay ve Yıldız, (2017) “Akdamar Anıt Müzesi’nin (Kilisesi) Tarihsel Süreçleri ve Kültürel Miras Turizmi Açısından Önemi” adlı makalesinde; Akdamar Anıt Müzesi’nin geçmişten günümüze tarihsel gelişimi ve miras turizmi açısından önemini ortaya koymuştur.

Atak, Tatar ve Tunaseli, (2017) “Kültürel Miras Oluşumunda Festivallerin Yeri ve Önemi: Fethiye Müzik Köyü Üzerine Bir Değerlendirme” adlı makalesinde; festivallerin evrensel değerlerin meydana gelmesinde ve gelecek kuşaklara aktarılmasında yararlanılacak önemli bir etkinlik olduğunu belirtmiş ve Fethiye-Müzik köyü üzerinden festivallerin kültürel miras oluşumundaki etkilerini vurgulamıştır.

Beydilli, Güven ve Akça, (2017) “Kütahya İlinde Bulunan Tarihi Konakların Kültür Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında; Kütahya ilinde bulunan konakların tarihi ve mimari yapısı itibari ile turistik ürün olarak sunulması ve bir çekicilik unsuru olarak kullanılması kentin turistik cazibesini artıracaklarını belirtmişlerdir. Çalışma, Kütahya ilinin sahip olduğu turistik arz kaynaklarından tarihi konakların mevcut durumunu tespit etmeye ve söz konusu konakların turizme kazandırılmasını irdelemeye yöneliktir.

Atasoy, İnceöz ve Öztürk, (2018) “Kırsal Turizm Kapsamında Gerçekleştirilen Kültür Turizmi: Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası Örneği” adlı çalışmasında kırsal turizm kapsamında önemli turistik ürün niteliğinde olan Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası’ nın öneminden bahsedilmiştir. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası’nın hak ettiği tanıtımının yapılarak ülke ekonomisine katkılarının artırılması konusunda dikkat çekilmiştir.

Baysal Ve Özgürel, (2018) “Aydın Yöresi Gencer Geleneğinin Kültür Turizmi Açısından Değerlendirilmesi” adlı makalesinde; Aydın yöresinde hala sahip çıkılmaya çalışılan geleneklerden biri olan iki yüz yıllık bir geçmişe sahip Gencer geleneğinden bahsedilmiştir. Aydın yöresinde Gencer’in kurulduğu ilçe-beldelerde yaşayan tarih olarak tanımlayabileceğimiz, yerli halktan kişilerle derinlemesine görüşme yapılarak, Gencer’in dünü, bugünü ve yarınına yönelik bulgulara ulaşılmış, bu doğrultuda sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Kaymaz, (2018) “Unutulmaya Yüz Tutmuş Yöresel Öğelerin Kültür Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi: Denizli İlinin Kültür Öğeleri Örneği” adlı çalışmasında; kültürel anlamda geçmişte büyük önem arz eden ve günümüzde çeşitli nedenlerle unutulmaya yüz tutmuş Denizli’nin yöresel öğelerini kültür turizmi kapsamında değerlendirmiştir.

Erginal, (2018) “Kültür Mirası Turizmi Açısından Kaya Oygu Aya Nikola Manastırı (Kıyıköy, Kırklareli) ve Antropojenik Etkiler” adlı çalışmasında; Ana Nikola Manastırı’nın Türkiye’nin en önemli kültür miras değerlerinden birisi olduğunu vurgulamıştır. Manastırın turizme açılabilmesi için temizleme, onarım, duvarları bitki örtüsünden arındırma, havalandırma, ışıklandırma, koruma ve tanıtımına yönelik çalışmaların bir an önce tamamlanarak turizme kazandırılması gerektiğinden bahsetmiştir.

Alagöz, Çalık ve Güneş, (2018) “Kültürel Miras Turizmi Bağlamında Geleneksel El Sanatları: Erzincan Bakır İşlemeciliği” adlı çalışmasında; Erzincan’da bakır işlemeciliğinin geçmişe orana günümüzdeki durumu ortaya konulmuş ve halkın ve turistlerin el sanatlarına olan ilgisi üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte çalışmada somut olmayan kültürel miras kapsamında bakır işlemeciliği değerlendirilmiştir. Bu mesleğin korunması konusunda ilde ne gibi çalışmalar yapıldığı, yapılan çalışmaların yeterli düzeyde olup olmadığı ve mesleğin korunması açısından neler yapılabileceği konusunda da önerilerde bulunulmuştur.

Tanrikulu, (2018) “Coğrafya ve Kültür (mekân-kültür-tarih-coğrafi İşaret)” adlı kitabında; Anadolu’nun Türkleşme sürecinden kültürel coğrafya ve mekan üzerinde durulmuştur. Somut ve somut olmayan kültürel değerler üzerinde durulmuş ve bu değerlerin yozlaşma süreciyle mücadele yolları anlatılmıştır. Ayrıca kültürel değerlerin koruma altına alınarak tescillenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Özçoban, (2018) “Kültür Turizmi ve İnanç Algısı” adlı kitabında; kültür turizmi kapsamında Türkiye’ye gelen ve her yıl Aralık ayında Konya’da düzenlenen Şeb-i Arus törenlerine katılan yabancı ziyaretçilerin, maneviyata ilişkin algı düzeylerini ele almakta ve kültürün ayrılmaz bir parçası olan dinin turizm yoluyla farklı toplumlarla olan etkileşimini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Orhan, (2019) “Kültürel Coğrafya Özellikleri ve Turistik Potansiyeli Açısından Geleneksel Artvin Evleri” adlı kitabında; Artvin ili geleneksel meskenleri ele alınmıştır. İlde yer alan geleneksel meskenlerin koruma kullanma dengesi içerisinde turizme kazandırılması ve böylelikle yöre halkının da bu durumdan ekonomik kazanç elde edebilmesi konuları üzerinde durulmuştur.

Yurt dışı çalışmalar

Richards, (1994) “Developments in European cultural tourism” adlı çalışmasında “Kültür turizmi, Avrupa genelinde bir büyüme pazarı olarak Avrupa turizm endüstrisinin kilit sektörlerinden biri olmuştur” demiştir. Buna paralel olarak da kültürel turizme artan ilgi, Avrupa’daki daha geniş sosyo-ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak anlaşılmakta olduğunu öne sürmüştür. Yine çalışmada Avrupa’daki kültürel politikaların tamamen kültürel bir odaktan hareketle kültürel turizmin birçok bölge için önemli bir gelir kaynağı olarak görüldüğünden bahsedilmiştir. Bununla birlikte çalışmada, AB’deki kültürel turizm konusundaki ulus ötesi araştırmalar, kültürel turizm talebinin bir bütün olarak turizm

pazarından daha hızlı artmadığını ve kültürel cazibe merkezlerinin arzının artık talep artışının üzerinde olduğunu ortaya koymuştur.

Richards, (1994) “Cultural tourism in Europe” adlı çalışması kültürel mirasın, Avrupa turizm ürününün her zaman çok önemli bir unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca kültürel turizmin uluslararası turizmin % 37'sini oluşturduğu ve Avrupa'da 35 milyon uluslararası turist gezisi oluşturduğu tahmin edilmektedir. Aynı zamanda bu çalışma, Avrupa kültür turizmi ürününün niteliğini, kültürel turizm pazarının ölçeğini ve bileşimini ve kültürel turizmin Avrupa destinasyonları üzerindeki etkisini göz önünde bulundurmanın yanı sıra, kültürel turizm kavramının birçok rakip tanımını gözden geçirmektedir.

Richards, (1996) “The scope and significance of cultural tourism” adlı makalesinde kültürel turizmi çevreleyen temel kavramlar ve tanımlayıcı konular açıklanmakta ve bu, Avrupa'daki kültürel turizmin önemini analiz etmek için bir temel olarak kullanılmaktadır.

Bachleitner ve Zins, (1999) “Cultural tourism in rural communities: The residents' perspective” adlı çalışmalarında Lankford ve Howard tarafından geliştirilen kültür turizminin etki ve tutum ölçeğinin (TIAS) psikometrik özelliklerini incelemişlerdir. Bununla birlikte kültür turizminin önemli bir hızla gelişip çok yönlü bir şekilde sürekli olarak çeşitlendiğini öne sürmüştür. Sadece gelişen Avrupa şehir turizminin temelini teşkil etmediğinden, aynı zamanda kırsal alanlarda turizmi teşvik etmenin bir aracı olarak hareket ettiğinden bahsetmiştir.

Boyd, (2002) “Cultural and heritage tourism in Canada: Opportunities, principles and challenges” adlı üç bölümden oluşan makalesi Kanada'daki miras turizmi tartışmasını, bazı temaları, yani dağlar ve geyik gibi sınırlı bir ürün tabanının mitinde çeşitliliğini ele almaktadır. Bu kapsamda Kanada'nın miras turizmi için iyi bir Pazar olduğunu belirtmektedir.

Richards ve Julie, (2004) “The impact of cultural events on city image: Rotterdam, cultural capital of Europe 2001” adlı çalışmalarında Avrupa'nın kültür başkenti etkinliğini

sahneleyen Rotterdam'ı kültürel bir hedef olarak konumlandırmış ve ziyaretçileri çekmek ve kültürel tüketimi teşvik etmek için yapılması gerekenlere değinmiştir.

Hughes ve Allen, (2005) "Cultural tourism in Central and Eastern Europe: the views of 'induced image formation agents'" adlı çalışmalarında kültürel turizmin sadece yeni bir büyüme pazarı olarak değil, aynı zamanda politik nedenlerle bu ülkelerin olumlu imajlarını üretme aracı olarak özel bir öneme sahip olduğundan bahsetmiştir. Birkaç ülkenin temsilcileri ile yapılan görüşmede kültürel turizmin çok olumlu olduğu ve herkes için önemli olduğu, ancak politik olarak değil piyasada olduğu sonucuna varılmıştır.

Liu, (2014) "Cultural events and cultural tourism development: Lessons from the European Capitals of Culture" adlı makalesi kültürel turizmin gelişimi için etkinlikle ilgili stratejiyi çevreleyen kilit konuların bazılarını göstermektedir.

Richard, (2016) "Cultural Tourism" adlı çalışmasında kültür turizmi pazarını ve müzelerin kültürel turizm tecrübelerinin ana tedarikçileri olarak konumunu incelemiştir. Kültürel turizmin, dünyanın her köşesinde ulusal ve bölgesel yönetimler tarafından bir turizm politikası unsuru olarak benimsenmiş olduğuna değinmiştir.

BÖLÜM II:

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın konusunu “Trabzon ilinde kültür turizmi ve turizm planlamasına etkisi” olduğundan; öncelikle turizm kavramının tanımının yapıp genel çerçevesinin belirlenmesi ve arkasından kültür ve kültür turizmi konularının ele alınması yerinde ve faydalı olacaktır.

Turizm Nedir?

Turizm sözcüğü Fransızca “*tourner*” fiilinden türetilmiştir ve bir süreliğine ikamet edilen alanı terk edip tatile çıkmak ve geri dönmek anlamındadır. Latince kökenine bakıldığında ise kökeni daha eskilere dayanmaktadır. Latince dönmek anlamına gelen “*tornus*” kelimesinden türetilmiştir. Turizm sözcüğü İngilizceye ise ilk kez 1800’lü yıllarda girmiştir. 1830’lu yıllarda Almancada da yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (Özgüç, 2011, s. 13).

Faaliyet olarak turizm kavramı çok geniş ve karmaşık bir kavramdır. Literatürde turizm kavramının çok sayıda tanımı yapılmıştır. Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi’nin (WTCC) ‘dünyanın en büyük endüstrisi, refah ve istihdam yaratan en büyük işvereni’ şeklinde değerlendirdiği turizm en basit tanımıyla dinlenmek ve tatil yapmak amacıyla seyahat etmektir (Özgüç, 2011). Turizm faaliyetlerinin farklı coğrafi mekânlarda tatil, sağlık, araştırma, toplantı, spor gibi farklı amaçlarla yapılması daha karmaşık tanımları meydana getirmiştir. Örneğin; Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde turizm, “dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla yapılan gezi” olarak tanımlanmaktadır. Dünya Turizm Örgütü turizmi en az 24 saat en fazla 1 yıl seyahat eden turistlerin gerçekleştirdiği bir faaliyet olarak tanımlamaktadır.

Değinilmesi gereken önemli bir nokta şudur ki; her seyahat, yer değiştirme turizm kapsamında değerlendirilmemektedir. Daha önce bahsedilen tanımlar neticesinde bir

seyahatin turizm kapsamında ele alınması ve turizm olayının meydana gelebilmesi için aşağıdaki kriterleri taşıması gerekmektedir (Özgüç, 2011, s. 13):

- a) Seyahat devamlı oturulan yer dışında yapılmalıdır.
- b) Konaklama esnasında turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetler talep edilmelidir.
- c) Konaklama geçici olmalıdır.

Yapılan tüm bu tanımlamalar neticesinde turizmi farklı amaçlara bağlı olarak bireylerin seyahat ve konaklamalarından doğan ilişkiler bütünü olarak tanımlamamız mümkündür. Bir başka deyişle turizm bireylerin sürekli yaşadıkları yerin dışındaki diğer yerlere tatil yapmak, kültürel ve sanatsal aktivitelere katılmak, öğrenim görmek, iş, toplantı, sağlık, spor gibi amaçlarla seyahat etmelerinden doğan ilişkiler bütünüdür.

Turizm Coğrafyası

İnsanla doğa etkileşimlerini ve bu etkileşimlerin ortaya koyduğu ürünleri, bu ürünlerin dağılımını, nedensellik ilkelerine bağlı olarak inceleyen, elde ettiği bulguları bir sentez halinde ortaya koyan coğrafya bilimi turizm faaliyetlerini yakından incelemektedir. Çünkü mekânı çeşitli şekillerde etkileyen tüm faktörler coğrafya biliminin kapsamına girmektedir.

Turizm, turizm olayına katılan bireylerin yaşadığı yerler, gezmek için gittikleri yerler ve bu iki mekân arasındaki yolculuklar olmak üzere üç mekânsal unsurdan oluşmaktadır. Turizm coğrafyası da turizmin bu üç elemanı ile ilgilenmektedir. Söz konusu olay ve ilişkilerin mekânsal açıklaması üzerinde duran bir bilim dalıdır. Dolayısıyla mekânı etkileyen her turizm olayı mekânsal bir bilim olan coğrafyanın ilgi alanına girmektedir (Özgüç, 2011). Çünkü hem turist gönderen bölge, hem de turist alan bölge arasında etkileşimi doğuran faktörler zamanla mekânsal değişim ve gelişimleri hazırlamaktadır.

Turizmin genel tanımına bakıldığında turizm, insanların daimi yaşadıkları yerden farklı coğrafi mekânlara tatil, spor, eğlence vb. nedenlerle gidip bir süreliğine orada kalarak

ve turizme yönelik mal ve hizmet üreten işletmelere talep oluşturarak yaşadıkları yere geri dönmeleri olayıdır. Turizmin bir kitle hareketine dönüşmesiyle birlikte mekânın sürdürülebilir kullanımı için çeşitli koruma statülerinin tesis edilmesi dışında “mekânsal benzeşme”nin ortaya çıkmasına sebebiyet vermesi, bir insan ve mekân bilimi olan coğrafyanın turizmle yakından ilgilenmesine yol açmıştır (Boniface & Cooper, 1994).

Turizm coğrafyası, turizmi tüm yönleriyle ele almaktadır. Dolayısıyla turizm coğrafyası perspektifinden araştırmaların da turizme önemli katkıları bulunmaktadır. Bir mekândaki turizm potansiyelinin yani kültürel, tarihi ve doğal çekiciliklerin belirlenmesi, değerlendirilmesi, analiz edilmesi, turizmin mekânsal etkilerinin ortaya konulması, turizm çalışmalarına kaynak oluşturması ve turizme kazandırılması coğrafi araştırmaların turizme en önemli katkısıdır. Bununla birlikte coğrafi araştırmalar turizmin çıkış noktaları ve varış yerleri arasındaki seyahat hacmi üzerine bilgi vererek turizm planlamasına önemli katkıları bulunmaktadır. Ayrıca coğrafi araştırmalar diğer sosyal bilimcilerin çalışmalarına yardımcı olmaktadır. Bu kapsamda Turizm Coğrafyası'nın konusunu şunlar oluşturmaktadır (Özgüç, 2011, s. 51):

1. Turizme olan talebin yarattığı kalıplar ve mekânsal özellikler,
2. Turizm alanlarının coğrafi özellikleri
3. Turizm hareketleri ve akış kalıbı
4. Turizmin mekâna etkisi
5. Turizm mekânına ait modellerin incelenmesi.

Kültür Nedir?

Kültür turizminin tanımını yapmadan önce kültür sözcüğü üzerinde durmak konunun daha iyi anlaşılması açısından yerinde olacaktır.

Kültür sözcüğü yüzün üzerindeki tanımıyla, eğitim, uygarlık, üretim, sanatsal gibi yönleriyle farklı anlamlarda kullanılabilen, değişebilen, yorumlanabilen geniş bir kavramdır.

Sosyal bilimciler, hümanistler ve diğer bilim dallarında araştırmacılar, kültür üzerine dar ve geniş anlamda olmak üzere pek çok tanım ileri sürmüşlerdir. Örneğin; toplumbilimciler kültürü, “belirli bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan ve birbirine aktarılan bilgi, tavır ve davranış kalıplarının hepsinin toplamı olarak tanımlarken Coğrafyacılara kültürü; “bir nüfus ya da toplumun öğrenilmiş düşünce ve davranış özellikleri ile bu düşünce ve davranışları gelecek nesillere aktardıkları bir yaşam tarzı” olarak tanımlamaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 2009, s. 95).

İnsanın yarattığı bir anlam ve önem sistemi olan kültür, insana ait bir kavramdır. Kültür, toplumların kendi yaşamlarını anlamlandırmada, düzenlemede ve yapılandırmada kullandıkları adalet ve inanç sistemidir. Kültür, insana özgü, bilgi, inanç ve davranışlar bütünü ile bu bütünün parçası olan maddi nesnelere, toplumsal yaşamın dil, düşünce, gelenek-görenekleri, kurumsal yasalar, aletler, sanat yapıtları gibi her türlü somut ve soyut ürünleri kapsamına almaktadır (Tanrıkılı, 2014, s. 49-50).

UNESCO'nun 1982 yılında yapılan Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'ne göre kültür tanımındaki kargaşaya son vermek için bir tanım yapma gereği duymuştur. Bu tanıma göre kültür; “bir toplumu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve yalnızca bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgudur” (UNESCO, 1982).

Kültürün “bir grup insanın ortak yaşam tarzı” şeklindeki tanımı en çok kullanılanıdır. Burada kastedilen grup ya da toplumu özelleştiren onların “yaşam tarzı” olmaktadır. Diğer insanların bazı şeyleri onlardan farklı yapması, grup ya da toplumun farklı olma nedenidir. Bunların hepsi bir kültürün içinde doğmuşlar ve büyüyüp olgunlaştıkça bu kültürü öğrenmişlerdir. Bu sebepten ötürü, kültürün, “belirli bir zamanda belirli bir yerde yaşayan

belirli bir grup insanın karakteristik yaşam tarzı” olarak tanımlamak daha yerinde olacaktır (Tümertekin ve Özgüç, 2009, s. 95).

Kültürel Miras

Kültürel Miras, “İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze insanın yarattığı ve toplumlar arası etkileşimlerden doğan kültürel değerlerin birikimi olarak tanımlanabilir (Kültürel Miras Yönetimi, 2011, s. 236). Kültürel miras kapsamında yer alan kültürel varlıklar taşınır kültürel varlıklar ve taşınmaz kültürel varlıklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Taşınır kültür varlıkları şunlardır:

- Açık Hava Müzeleri,
- Araştırma Müzeleri,
- Eğitim Müzeleri,
- Etnografya Müzeleri,

Taşınmaz kültür varlıkları ise şu şekilde sıralanabilir:

- Tarihi kentler ve kent parçaları,
- Anıtsal Mimari,
- Geleneksel Konut Mimarisi
- Önemli olaylara sahne olmuş tarihi alanlar.

UNESCO’nun, Paris’te 1972 yılında toplanan 17. Genel Kurulunda “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” kabul edilmiştir. Türkiye’de bu sözleşme 1982 yılında çıkarılan 2658 sayılı yasa ile kabul edilmiştir (Gögebakan, 2004, s. 2). Bu sözleşme ile doğal ve kültürel miras tek bir ülkeye ait olmayıp tüm dünyanın ortak malı olarak düşünölmeye başlanmıştır.

Bir bölgede kültür turizminin gelişmesinde en büyük etki o ülkenin ya da bölgenin kültürel mirasıdır. Kültür turizmi, bir ülkenin ya da bölgenin değerlerinin tanıtılması korunması ve sahiplenilmesi noktasında aktif rol oynamaktadır. Bu bakımdan kültürel miras

sadece tarihi yapıların gelenek göreneklerin ve sanat eserlerinin değil, aynı zamanda kültürel mirasın turizm kapsamında değerlendirilmesi manasına da gelmektedir (Dinçer ve Ertuğrul, 2000, s. 70).

Kültürel miras, somut kültürel miras ve soyut kültürel miras olarak ikiye ayrılmaktadır.

Somut kültürel miras

1972’de UNESCO Genel Konferansı’nda kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme kapsamında somut kültürel miras kapsamına giren unsurlar şunlardır (Dinçer ve Ertuğrul, 2000, s. 70):

- Anıtlar heykel, kitabe, resim, mağara resimleri, arkeolojik yapılar vb.)
- Yapı Toplulukları (tarih ve bilim, sanat açısından evrensel öneme sahiptir.

Birleşik ya da ayrı yapı toplulukları).

- Sitler (insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar ulaşan çeşitli medeniyetlerin ürünlerini barındıran kent veya kent kalıntıları).
- El sanatları (telkâri, bakırcılık, dokumacılık vb.).

Soyut kültürel miras

Soyut kültürel miras UNESCO tarafından toplumların veya bazı durumlarda da bireylerin yaptığı uygulamalar anlatımlar, bilgi ve beceriler, temsiller aynı zamanda bunlara ilişkin araç ve gereçler kültürel mekânlar olarak tanımlanmaktadır (Oğuz, 2009, s. 8). Somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendirilen varlıklar şunlardır:

- Sözlü gelenekler ve anlatımlar (efsaneler, destanlar, masallar, atasözleri vb.).
- Gösteri sanatları (meddah, putlar, karagöz vb.).
- Toplumsal hikâyeler (nişan, düğün, mevlit vb. kutlamalar).

Kültür Turizmi

“Kültür turizmi nedir?” sorusuna verilecek cevap ilk etapta zordur. Kültür sözcüğü yüzün üzerindeki tanımıyla, eğitim, uygarlık, üretim, sanatsal gibi yönleriyle farklı anlamlarda kullanılabilen, değişebilen, yorumlanabilen geniş bir kavramdır. Kültür terimi için yapılan tüm tanımlar kültürün, bir ulus, ülke veya bölgeye ait insana özgü somut ve soyut unsuları kapsamına alan, öğrenilen ve gelecek kuşaklara aktarılan, toplumsal, dönüşebilen, birleştirici ve bütünleştirici bir olgu olduğu konusunda birleşmektedir. Kültür terimi, süreç olarak kültür (yaşam tarzı ve düşüneler) ve ürün olarak kültür (yapı, sanat eserleri, gelenekler vb.) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu iki şekilde de turizmin ilgi alanına girmektedir. Kültürün süreç olarak turizmdeki yeri, farklı kültürleri öğrenmeye meraklı turistleri turizme teşvik etmesidir. Turizmde turistlerin tüketimine çeşitli kültür ürünleri sunulmaktadır. Böylelikle birbirinden farklı olan kültür süreci ve kültür ürünleri turizm yoluyla birleşmektedir (Doğaner, 2013, s. 13).

Kültür turizmi, kültürler arasındaki farklılıklardan doğmuştur. İnsanlarda var olan farklı kültürleri görme ve öğrenme isteği kültür turizmi kavramını ortaya çıkarmıştır. Kültür kavramı içerisinde barındırdığı özelliklerinden dolayı birçok turisti farklı kültürleri tanıma, kültürel mekânları görme, bilgi edinme, deneyim kazanma, kültür seviyesini artırma gibi amaçlarla seyahat etmeye yönlendirmiştir. Turistlerin yaptığı bu seyahatler ve konaklamalar kültür turizmi olarak nitelendirilmektedir. En geniş tanımıyla kültür turizmi, doğal ve tarihi kültür varlıklarının kültürel etkinlikleri gelenek ve görenekleri sanat eserlerini ve sosyo-ekonomik olguları turistik bir ürün olarak turistlerin hizmetine sunan bir turizm anlayışıdır (Pekin, 2011, s. 151).

Bir başka tanıma göre de kültür turizmi, insanların yeni yerler görmek, tanımak, yeni şeyler öğrenmek, kültürel etkinliklere katılmak, yeni deneyimler kazanmak için yer değiştirmesi olayıdır. Tanımlardan da anlaşıldığı gibi kültür turizminin temel amacı farklı

kültürleri öğrenmektir. Kültür turistinin amacı da kültür turizmiyle paralel olarak farklı kültürleri görmek ve deneyimlemektir (Doğaner, 2013).

Kültür turizmi sadece müze, galeri, ören yerleri gibi somut kültürel mirası değil, el sanatları, sözlü gelenekler, gösteri sanatları gibi somut olmayan kültürel mirası da kapsamaktadır. Bununla birlikte sade kentleri değil, kırsal kesimi ve köyleri de kapsamaktadır. Bu kapsamda kültür turizminin iki yönü vardır (Pekin, 2011, s. 151):

1. Kültür mirası (Geçmişe ait olan her şey)
2. Yaşayan kültür (gelenek-görenekler, folklor, dinsel inançlar, mutfak, gösteri ve sahne sanatları, müzik vb.).

Kültür hem geçmişı hem de geleceği kapsayan dinamik bir yapıya sahiptir. Kültürün turisti çeken, turistte merak, görme ve öğrenme isteği uyandıran kısımları oldukça fazladır. Örneğin; arkeolojik sitler, tarihi yapılar, askeri yapılar, dinsel yapılar, kırsal ve kentsel sivil mimari somut kültürel miras ile folklor, müzik, mutfak, gelenek- görenek, güncel sanat eseri ve etkinlikleri (görsel sanatlar, resim, müzik, moda, web, festivaller, vb.) gibi soyut kültürel miras gibi her türlü kültür ürünü turistin ilgisini çekmektedir. Bu kültürel destinasyonlar, kültür turizmini doğuran ve kültür turistini hareketlerinden faktördür.

Türkiye’de kültür turizminin tarihi gelişimi

Dünyada kültür turizmi yeni bir turizm tipi olmakla beraber aslında en eski turizm tiplerinden biridir. İnsanların doğasında var olan görme ve öğrenme arzusu, tarihi süreçte dini, ticari, sağlık vb. amaçlarla sürekli yaşadıkları bölgelerin dışına seyahat etmelerini de beraberinde getirmiştir. Bazı araştırmacılara göre turizmin tarihi gelişiminin başlangıcı Sümerler’e kadar gitmektedir (Koyuncu, 2003, s. 47). Bugünkü anlamda turizm faaliyetlerinin Akdeniz havzasında yaşayan Romalılar tarafından başlatıldığı düşünölmektedir. Roma döneminde yaşayan insanlar spor, sağlık, eğlence, kültürel vb. nedenlerle yılın belirli dönemlerinde sürekli yaşadıkları yerin dışına seyahat etmişlerdir. Bununla birlikte Eski

Yunan'da düzenlenen olimpiyat oyunları dünya turizm tarihi içerisinde insanların din ve ticaret dışında farklı bir amaç için seyahat etmelerini sağlayan en önemli olay olarak kabul edilmektedir (Coşkun, 2011, s. 11).

Ortaçağ'da turizm değerlendirildiğinde insanların seyahat etmelerinin en önemli nedeni din olmuştur. Avrupa'nın farklı yerlerinde yaşayan çok sayıda din adamı ve halktan kişiler Roma, Kudüs, Orta İtalya ve Kuzey İspanya gibi kutsal mekanlara hac görevi için gitmişlerdir (Löschburg, 1998, s. 32). Yeni Çağ'a gelindiğinde Rönesans hareketlerinin başlamasıyla birlikte sanatsal çalışmalar artmış ve bunun sonucunda insanlar bu sanat eserlerini görmek, bilgilerini arttırmak ve ortaya çıkan yeni kültür anlayışını tanımak için seyahate yönelmişlerdir. 17. yy.da ise turizmde yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. İngilizlerin sanat, kültür ve farklı uygarlıkları görmek ve tanımak amacıyla Avrupa ülkelerini gezmeye başladığı turlar turizmde yeni bir oluşum meydana getirmiştir. "Grandtour" olarak da adlandırılan bu turlar genellikle karnaval sezonuna göre planlanmıştır (Löschburg, 1998, s. 54).

18. yy.la gelindiğinde Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesiyle refah seviyesi artmış ve ulaşım koşulları gelişmiştir. Buharlı gemilerin icadı ve sefere konması, lokomotiflerin devreye girmesi insanların seyahatlerinin kolaylaştırmış ve insanları farklı ülkeleri, medeniyeleri görmek için seyahat etmeye başlamıştır. Nitekim ilk seyahat organizatörü olarak kabul edilen Tomas Cook, 1841 yılında bir grup insanı festivale götürerek ilk ticari amaçlı geziyi düzenlemiştir. 19. yy.da motorlu taşıtların icadı, diesel motorların icadı ve artan refah seviyesi daha çok tatile ve iç turizme eğilimi artırmıştır. Özellikle demiryolunun gelişimi, 1950'li yıllardan sonra karayollarınının gelişmesi paralelinde karayolu ile her yere ulaşılması insanların pek çok yere turistik amaçlı seyahatlerini artırmıştır. Buraya kadar anlatılan tüm seyahat motifleri ilk kez 1980'li yılların başında Avrupa Birliği Komisyonu tarafından

tanımlanan kültür turizmidir (Emekli, 1998). Buradan hareketle kültür turizminin en eski turizm türlerinden biri olduğu söylenebilir.

Anadolu'da ise kültür turizminin başlangıcını Hititlerin, Lidyalıların, Frigyalıların, Urartuların kendi çağlarında tapınaklarını ziyaret etmeleri oluşturmaktadır.

Kültür turizmi-coğrafya ilişkisi

Kültür turizmi kaynağını oluşturan kültürel mekânlar bakımından coğrafya bilimi ile iç içedir. Coğrafya bilimi bu kültürel kaynakların mekânsal dağılımını ve mekânsal kullanımını araştırır. Ayrıca kültürel kaynakların mekânsal dağılımının sebeplerinden biri de coğrafyadır. Toplumlar kültürlerini doğal çevre koşulları içinde oluşturmuşlardır. Çevre koşulları, yerleşme ve yapıların yer seçimini ve yapılarda kullanılan malzemeyi de etkilemiştir. Kültürel kaynakların kullanımıyla değişen mekânın fonksiyonları da coğrafyanın konusudur. Kentte tarihi çevre, turizmin getirdiği yeni yapılaşma ve yapılara yeni fonksiyonlar verilmesiyle kent içi arazi kullanımı da değişmektedir. Kültür turizminin alt dallarından olan tarih turizmi, inanç turizmi de turizme sunduğu mekânlardan dolayı coğrafya ile iç içedir. Kültür turizmi ile coğrafya ilişkileri sürekli. Bu ilişkilerin bilinmesi turizm planlaması ve bu bağlamda mekânın doğru kullanımı açısından önemlidir (Doğaner, 2013).

İnsan ve mekânın karşılıklı etkileşimi coğrafyanın temel çıkış noktasıdır. Bu çıkış noktaları arasında kültür de yer almaktadır. Çünkü insan ve mekân ilişkilerini çeşitli yönleriyle ele alan ve sentezleyen coğrafya, diğer bilim dallarına göre daha avantajlı konuma sahiptir ve kültür turizmi ile yakından ilişkilidir. Çeşitli bilim dallarının içine giren kültür turizminin coğrafya ile ilişkisi de kültürel mekânla ilgilidir. Kültürel mekânların dağılımı ve kültürel kaynakların mekânsal kullanımı coğrafyanın ilgi alanına girmektedir (Tanrıku, 2014, s. 113).

İnsanoğlu kültürünü doğal çevre içerisinde oluşturmuştur. Dolayısıyla kültürel mekânlarının dağılımının nedenlerinden biri coğrafyadır. Doğal çevre koşulları yerleşme ve

yapıların yer seçimini, kullanılan malzemeyi etkilemiştir. Yine kültürel mekânların devamlılığını veya yer değiştirmesini de etkilemiştir. Tarihi ve dini yapılar, arkeolojik sitler, eski ticaret yolları, kültürlerin dağılımı vb. kültürel kaynakların mekânsal dağılımlarının araştırılması coğrafyanın konu alanına girmektedir. Bununla birlikte kültürel kaynakların kullanılmasıyla mekânda meydana gelen değişiklikler, mekânda değişen fonksiyonlar ve arazi kullanımı da coğrafyanın konusunu oluşturmaktadır. Örneğin kent içinde tarihi yapılara müze, lokanta gibi fonksiyonlar verilerek arazi kullanımı değişmektedir (Çelikoğlu, 2016, s. 13).

Coğrafya ile kültür turizminin ilişki sürekli olmaktadır. Kültür değişse de coğrafi şartlar ile ilişkisi devam etmektedir. Coğrafya doğal ve kültürel çevreyi birbirinden ayırmadan inceleyerek mekânın doğru kullanımını ortaya koymaktadır. Sürdürülebilir turizmin sağlanabilmesi için de mekânın doğru kullanımı şarttır. Coğrafya mekânın yanlış kullanımını engelleyerek doğanın dengesini korumaktadır ve sürdürülebilirliği sağlamaktadır (Doğaner, 2013).

Kültür turizminin alt sektörleri

Çok karmaşık ve ilgi alanı geniş olan kültür turizmi, mekâna bağlı kültürel kanıtlar ve mekânsal kullanımlarıyla sınırlandırılmış alt türler olarak bölümlere ayrılmaktadır. Kültür turizmi lokasyona bağlı olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlar *kentsel kültür turizmi* ve *kırsal kültür turizmi*dir. Kentsel kültür turizmi kent kültürünü tanımakla ilgilidir. Konserler, tiyatrolar, sanat galerileri, fuarlar, alışveriş merkezleri, lüks oteller, gösteriler, operalar vb. çekicilikler turisti kentsel turizme çekmektedir. Bu çekiciliklerin mekândaki dağılımı, mekânda yarattığı değişiklikler, arazi kullanımı coğrafyanın ilgi alanına girmektedir. Kırsal kültür turizmi ise köy yaşamını, kültürünü kapsamaktadır. Köy evlerinde konaklamak, yöresel yemekler, yöresel giyim-kuşam, el sanatları vb. köy kültürünün çekiciliklerini oluşturmaktadır. Turizmin kırsal alanı değiştirmesi, kırsalda bazı ekonomik kaynakları yok etmesi, kırsal alanları kentleştirmesi, tarım alanlarını yok etmesi gibi arazi kullanımında

meydana getirdiği değişiklikler yine coğrafya ilminin ilgi alanına girmektedir (Doğaner, 2013).

Prehistorik turizm

Kültür kavramı geniş bir kavram olduğundan ülkemizde kültür turizminin tarihle ilgili alt tiplerinin ayrımı tam olarak yapılamamıştır. Genel bir adlandırmayla kültür turizmine katılan turistler hangi konuya odaklanacağını bilemeyeceğinden kültür turizminin turistin anlayacağı şekilde sınıflara ayrılması gerekmektedir. Turizmde geçmişte yaşayan toplumların kültüründen en fazla ilgi çeken din, dil, kıyafetler, gelenek ve göreneklerden çok, bu toplumlardan kalan yerleşim yerleri ve yapı kalıntıları olmaktadır. Bunların bilimsel olarak araştırılması da prehistorik, arkeolojik ve tarihsel anlamda ayrı ayrı yapılmaktadır. Bu nedenle turizmde de tarihle ilgili bu mekânsal izlerin ve kalıntıların ayrı ayrı adlarla sunulması gerekmektedir. Bu kapsamda tarihle ilgili mekânsal izler ve kalıntılar prehistorik turizm, arkeolojik turizm, tarihsel turizm olarak üçe ayrılarak incelenecektir (Doğaner, 2013).

İnsanoğlu yaklaşık olarak 150 bin yılı aşan bir süredir dünya üzerindeki varlığını sürdürmektedir. Bu sürenin bir kısmında insanlar mağaralarda yaşamının sürdürmüş daha sonra M.Ö. 12000’li yıllarda mağara yaşamını terk ederek höyük adı verilen köyleri kurmuşlardır. Bu dönem bilimsel açıdan paleolitik, mezolitik, neolitik olarak üçe ayrılmaktadır (Yalçınkaya, 1989). Turizm terminolojisinde insanların mağara yaşamını, neolitik ve kalkolitik dönemi bir başka deyişle tarih öncesi dönemi kapsayan turizm prehistorik turizm olarak adlandırılmaktadır.

Taş Çağ’ı yaşamının günümüz insanların ilgisini çeken yönlerini barınılan mekânlar, kullanılan ev aletleri, dini nesnelere, kaya resimleri, av silahları oluşturmaktadır. Tarih öncesi dönemde barınma amaçlı kullanılan mağaralar ve köyler çevreleriyle birlikte ilk insanların yaşam alanlarını oluşturmaktadır. Bu insanların kullandığı aletler müzelere taşınsa da barınma mekânları taşınamaz özellikle olduğundan bu durum turisti bu mekânlara çekmek için bir

hareket noktası oluşturmaktadır. Taş çağı dönemine ait bu mekânlara yapılan ziyaretlere kültür turizminde prehistorik turizm ya da tarih öncesi turizm denilmektedir (Doğaner, 2013). Taş çağı insanının yerleşim yeri (mağara, köy) ve ekonomik faaliyetleri (avcılık-toplayıcılık) farklı olduğundan ve bu durum turizmde de gidilecek mekânı etkilediğinden prehistorik turizm kendi içerisinde paleolitik turizm ve neolitik turizm olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu turizm çeşidinin destinasyonları mağaralar ve köylerdir.

Paleolitik Çağ uygarlık tarihinin en uzun dönemi olmasına rağmen kültürel bakımdan en az kanıtın olduğu dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemin günümüze kalan en önemli mekânsal kanıtları barınma amaçlı kullandıkları mağaralardır. Ancak bu mekânlar kendinden sonra gelen kültür katmanlarının altında kaldığından bu döneme ait mekânsal izleri kazı çalışmaları yapılan mekânlarda görmek mümkün olmaktadır. Bunun yanında turizmde değer ifade eden mağaraların paleolitik çağ izlerini koruyarak günümüze kadar gelmiş olması önem arz etmektedir (Doğaner, 2016, s. 80).

Paleolitik Çağ'ın günümüze kalan diğer önemli kanıtları; el baltaları, duvar resimleri, heykeller, taştan yapıma aletler ve fosillerdir. Taşınabilir özellikte olan objeler çıkarılan bölgedeki müzelerde sergilenbildiği gibi diğer kentlerdeki müzelere de taşınıp sergilenabilmektedir. Duvar resimleri yerinde sergilenebilirken fotoğrafları dünyanın her yerine ulaşabilmektedir. Paleolitik turizm kapsamında bu objelerin sergilendiği müzeler turistleri çeken çekiciliklerdir. Örneğin Antalya'da yer alan Karain Mağarası, içerisinde kültür katmanlarını gösteren bir kesit olması, mağara dışında taş devri insanlarına ait buluntuların sergilenmesi ve bilimsel araştırmanın yapılmış olması açısından Türkiye'nin paleolitik turizme açılmış tek mağara özelliğini taşımaktadır. Bir başka örnek ise günümüzde tahrip olan, İstanbul ve çevresinin 400.000 bin yıl öncesine inen yerleşim tarihinin ve paleocoğrafyasının açığa çıkmasını sağlayan Yarımburgaz Mağarası'dır. Ancak henüz turizme açılmamıştır (Doğaner, 2013, s. 29). Diğer bir kanıtı oluşturan mamut, fil gibi

hayvanlara ait fosiller ise açık hava müzesi olarak sergilenenebildiği gibi diğer müzelere taşınabilmektedir. Doğal yaşama ait bu kanıtlar, paleolitik çağ insanının yaşamını daha iyi algılamayı sağladığından turizm için önemli olmaktadır.

Paleolitik çağın sonlarına doğru iklim şartlarının değişmesi insanların mağaralardan çıkıp geniş alanlara yayılmalarını ve tarım kültürüne başlanmasıyla birlikte yerleşik hayata geçmelerini de beraberinde getirmiştir. Neolitik çağ olarak adlandırılan bu çağda köyler kurulmuş ve günümüz köy hayatının temelleri atılmıştır. Neolitik dönem köylerinde meskenlerin inşasında taş ve kerpicin kullanılması nedeniyle yerleşmelerin en önemli kanıtlarını barındırmaktadır. Neolitik köyler bu özelliğiyle bilimsel öneme de sahiptir. (Özdoğan, Başgelen, Kuniholm, 2014). Günümüze höyük olarak adlandırılan bu köyler neolitik turizmin en önemli unsurunu oluşturmaktadır. Höyük, yerleşim katmanlarının üst üste birikimi ve doğal etkenlerin etkisiyle günümüze tepe görünümünü alarak gelmiş alanlardır.

İlk yerleşmelerin günümüze tepe şeklini alarak gelmeleri yüzyıllarca aynı yerde kurulmalarından kaynaklanmaktadır. İlk kurulan yerleşmeler güvenlik amacıyla yükseklere kurulurken daha sonra gelenler aynı sebepten ya da geçim kaynağına yakınlık, yapı malzemesi bulmak, akarsu taşkınlarından kurtulmak gibi amaçlarla aynı yere kurulmuşlardır. Ayrıca yerleşmelerde yapı malzemesi olarak kullanılan taşın ardından gelenler tarafından yeniden kullanılması, yerleşmelerde saraylar, tapınaklar inşa edilmesi höyüklerin tepe görünümünü kazanmasında bir diğer etkeni oluşturmaktadır. Böylelikle yerleşme her yeni kültür tabakasıyla yükselerek aynı zamanda doğanın da etkisiyle bugünkü tepe görünümünü almışlardır (Doğaner, 2013). Örneğin Neolitik'in en iyi temsilcilerinden biri olan Aşıklı Höyük bu görüntüye sahiptir. Bir başka örnek Şanlıurfa'da yer alan Göbekli Tepe höyüğüdür. Neolitik Çağ'ın erken dönemine ait olan Göbekli Tepe'nin özelliği "T" şeklindeki anıtsal dikilitaşlardır. Bu taşlar ortalarında bir çift dikilitaş bulunan, yuvarlak biçimli, çevreleri kapalı mekânlar oluşturacak şekilde düzenlenmişlerdir. Neolitik çağda avcı ve toplayıcı grupların

kutsal mekânları olarak bilindiğinden inan turizmi açısından önem arz etmektedir (Schmidt, 2007, s. 125).

Neolitik dönemin en önemli kanıtı olan köyler kazı çalışmaları neticesinde ortaya çıkarılarak ziyaretçilere sunulmaktadır. Höyükler kazı çalışmaları sonucu tepe görünümünü kaybederek yüzeyden tabana doğru yerleşmenin ilk katmanlarına doğru inilmektedir. Neolitik köyler ise en alt katmandadır. Kazı çalışması devam ettikçe höyük bir kültür hazinesine dönüşmekte binlerce yıl öncesinde yaşayan insanların evleri, eşyaları, takıları, resimleri, mezarları ortaya çıkmaktadır. Bu objeler kültür turizmine kaynak oluşturmaktadır. Kazı sonucu ortaya çıkan ev, saray, tapınak gibi yapılar ve günümüzde görülmeyen yerleşim düzeni, turistleri bu mekânlara gelmesi için hareket noktası oluşturmaktadır. Bunun yanında Neolitik Çağ insanların yaşadığı coğrafyada bulunmak turistlere oldukça ilgi çekici gelmektedir (Doğaner, 2013). Örneğin Konya’da yer alan Çatalhöyük, turistlerin büyük oranda ilgisini çekmektedir. Bunun sebebi kazılarla bu döneme ait çok sayıda yeni bilginin ortaya çıkarılması, tanıtımı ve turizm planlamasının yapılmasıdır. Bilim dünyası açısından önemi ise Anadolu’daki ilk neolitik yerleşmelerin izlerine burada rastlanılmasıdır (Farid, 2006, s. 166).

Arkeolojik turizm

Arkeolojik turizm, arkeolojik mekanlara ve müzelere gerçekleştirilen turlarla kültürlerin gelişim sürecini öğreten arkeolojik kalıntıları koruma bilincini geliştiren ve ekonomik kazanç sağlayan bir turizm tipi olarak izah edilmektedir (Doğaner, 2013, s.69). Arkeolojik turizm Arkaik(M.Ö.700-480), Klasik(M.Ö.480-323), Helenistik(M.Ö. 323-M.S.31), Roma(M.Ö. 27- M.S. 395), Bizans(M.S. 395-1453) dönemlerini kapsamaktadır. Türkiye’de Arkeolojik turizm M.Ö. 19.yy.dan M.S. 12. yy.la kadar olan dönemi kapsamaktadır. Anadolu’nun Selçuklu Beylikler ve Osmanlı dönemine ait ürünleri ise çalışmada daha sonra bahsedilecek olan tarihsel turizmin ilgi alanına girmektedir.

Arkeolojik turizm Türkiye’de geniş bir zaman dilimini kapsayıp içerisinde birçok kültürü barındırmaktadır. Fakat bu kültürlerin üst üste gelmesi, savaş, yangın veya doğal afetler gibi sebeplerle birçoğu günümüze kadar ulaşmamıştır. Özellikle Helenistik Çağ’ın eserleri Roma dönemi eserlerinin altında yok olmuştur. Ancak Roma dönemi eserleri günümüze kadar gelebilmiştir. Türkiye’de arkeolojik turizmin kaynaklarını yerleşmeler, kaleler, köprüler, tiyatro ve müzeler oluşturmaktadır. Bunların kale, kent, köprü gibi bir kısmı mekâna bağlıyken takı, alet, heykel gibi ürünler mekâna bağlı kalmayıp dünyanın dört bir yanına, müzelere taşınabilmektedir (Doğaner,2015, s. 350).

Arkeolojik turizm kaynağını arkeoloji biliminden almaktadır. Bu turizmin kültür turizmi olabilmesi için arkeolojik sit alanlarına ait bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. İhtiyaç duyulan bilgiyi turizme sağlayan da sit alanlarını araştıran, inceleyen, analiz eden ve ortaya koyan arkeoloji bilimidir. İki farklı bilim arasındaki ilişki sadece bununla sınırlı kalmamaktadır. Arkeoloji biliminin amacı geçmiş yüzyıllarda yaşayan insanların kültürlerini topluma tanıtmaktır. Arkeoloji turizminin amacı ise toplumların kültürünün geçmişi öğretmek ve ekonomik kazanç sağlamaktır. Arkeoloji bilimi amacını arkeolojik turizmle gerçekleştirirken, arkeolojik turizm de amaçlarına arkeoloji biliminin verilerini kullanarak ulaşmaktadır. Arkeolojinin ortaya çıkardığı bilginin topluma kazandırılmasının yollarından birisi turizmdir. Toplum turizm yoluyla arkeolojik bilgiye ulaşmaktadır. Arkeoloji turizm yoluyla toplumun kültürünü artırır. Toplum da ancak turizm yoluyla arkeolojik sitlere ve müzelere gider (Doğaner,2013 s. 70).

Arkeoloji ile turizm arasındaki bir ilişkisi de ekonomik açıdandır. Bu ilişki olumlu ve olumsuz olmak üzere iki boyutta olmaktadır. Turizm sit alanını ekonomik kazanç olarak kullanırken aynı zamanda arkeologlara sponsorluk yoluyla finans sağlamaktadır. Ancak sit alanında turizm amaçlı yapılan müze, hediyelik eşya, yürüyüş yolu, otel, restoran gibi mekânsal düzenlemeler alana zarar verebilmektedir. Bu durum arkeologlar ve turizm

işletmeleri arasında sorun oluştursa da sorunlara uygun çözüm önerileri bulunmaktadır (Doğaner,2015, s. 350).

Arkeolojik siteler tarih, coğrafya, botanik gibi birçok bilimin ilgi alanına girmektedir. Coğrafya ile arkeoloji arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Geçmişten günümüze doğa ve insan sürekli bir etkileşim halinde olmuşlardır. Doğanın insan üzerindeki etkisi coğrafya biliminden öğrenilirken arkeolojik araştırmalar da coğrafyacılar insanın mekânla olan ilişkisinde gelişmeleri göstermektedir.

Coğrafyanın arkeolojik turizmle ilişkisi birkaç yönden olmaktadır. Turistlerin antik kentlerde, kentin kuruluş yerinin seçiminde etkili olan faktörler, kuruluş yerinin özellikleri, kentin ekonomik kaynakları, kent çevresinin paleocoğrafyası gibi merak ettikleri soruların bir kısmının cevabı coğrafyadadır. Diğer bir ilişki arkeolojik sitin mekânsal düzenlenmesinde coğrafyanın da önemli olmasıdır. Turizm coğrafyada bir arazi kullanım şekli olduğundan coğrafyaya göre düzenlenmeyen bir mekânsal düzenleme sorunlara neden olabilmektedir. Bu nedenle arkeolojik sitin alan yönetim planı coğrafyaya göre düzenlenmelidir. Coğrafyanın bir diğer katkısı da arkeolojik turları kentlerin konumuna, ulaşım hatlarına ve mevsimlere göre düzenleyebilmesidir (Doğaner,2013, s. 71).

Tarihsel turizm

Tarihsel turizm ve arkeolojik turizm arasında kronolojik olarak kesin bir sınır olmamakla beraber mekânsal ilgi alanları birbirinden farklılık göstermektedir. Tarihsel turizmde gidilen mekânda medeniyetlerin var olan kanıtlarına odaklanırken, arkeolojik turizmde kaybolmuş izlerine yönelmektedir. Anadolu'da ilk Türk devleti olan Anadolu Selçuklu Devleti ile Beylikler ve Osmanlı Devleti dönemi eserlerine ve yapılarına yapılan yolculuk tarihsel turizmin kapsamındadır.

Tarihsel turizmin ilgi alanını tarihsel mekânlar oluşturmaktadır. Tarihi yollar, politik olaylar, önemli tarihi olayların yaşandığı mekânları, önemli kişiliklerle ilgili yapılar tarihsel

turizme kaynak teşkil etmektedir. Ancak tarihsel yapılar dini boyut taşıdığı zaman inanç turizminin ilgi alanına girmektedir. Tarihsel kanıtları yaşatan kentler, sokaklar, mahalleler ve bu alanların mimari özellikleri, farklı kültürel dönemleri bünyesinde barındıran tarihi kentler tarihsel turizmin en önemli çekicilikleridir. Tarihsel turizmin kaynakları yerleşme içinde kalan büyük yapılar ve yerleşme dışında kalan köprü, kervansaray, kale gibi tek yapılar olmak üzere iki grupta ele alınabilmektedir. Turistin ilgisini ise yapıların kime ait olduğu, mimarisi, kuruluş yeri çekmektedir. Kuruluş yerinin coğrafi özellikleri ve kentin topoğrafyasını turiste açıklayan bilim ise coğrafyadır (Doğaner, 2015, s. 270).

Türkiye’de yakın dönemde tarihsel turizm gelişme göstermeye başlamıştır. Son yıllarda deniz turizminin eski çekiciliğini kaybetmesi ve bununla birlikte kıyılarda yapılaşmanın artması sonucu kıyılarda yaşanan mekânsal benzeşme alternatif turizm kavramını ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri de tarihsel turizmdir. 2000’li yıllardan sonra yasal düzenlemelerle tarihsel yapıların onarılması ve son yıllarda halkın kültüre ilgisinin artması Türkiye’de tarihsel turizmin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Görsel basında tarihi alanlara yer verilmesi halkın bu alanlara ilgisini artırmış deniz turizminde yer alamayan iç yöreleri tarihsel turizme yöneltmiştir. Yerel yönetimler web sayfalarında, yazılı basında tarihi yapılara yer vermiş ve bu yapıların onarılması, restore edilmesi için çalışmalar yaparak iç turizm kapsamında tarihsel turizmin canlılık kazanmasını sağlamıştır. Dış turizm kapsamında ise İstanbul ile sınırlı kalmıştır. Büyük ve ihtişamlı yapılar geçmişi eskiye dayanan büyük kentlerde inşa edildiğinden tarihsel turizm buralarda yoğunlaşmıştır. Küçük kentler ise tarihsel dokusu ve tarihi konutlarıyla tarihsel turizm açısından önem teşkil etmektedir (Doğaner, 2015, s. 80).

Askeri turizm

Kültür turizminin bir diğer alt dalının ilgi alanı savaş olan askeri turizmdir. Askeri turizm savaş alanları turizmi ve savaş turizmi olmak üzere iki ayrı alt bölüme

ayrılabilir. Savaş alanları turizmi meydan savaşlarının yapıldığı mekânlara yönelikken savaş turizmi devam eden savaş mekânlarına yapılan turizmi kapsamaktadır. Savaş alanları, siperler, karargâhlar, surlar, ordugahlar, ordu yolları, çatışma alanları, mektuplar, belgeler, silahlar, giysiler vb. askeri turizme kaynak teşkil etmektedir. Bunun dışında kurtuluş günleri gibi askeri açıdan önem taşıyan günler sadece ilgili mekânda değil, birçok yerde kutlandığından askeri turizme dönüşebilmektedir (Doğaner, 2013).

Askeri turizme başta askerler, savaşa katılanların çocukları, torunları ve şehit aileleri olmak üzere askeri tarihe ve kültüre meraklı insanlar katılmaktadır. Bu bakımdan askeri turizme katılanlar kültür turisti olarak adlandırılırken devam eden savaş ortamına yolculuk eden turistler ise savaş turisti olarak adlandırılmaktadır.

Askeri turizm ile coğrafya arasındaki ilişki incelendiğinde askeri turizmin en önemli kaynağı olan savaş mekânları coğrafyanın ilgi alanına girmektedir. Savaş alanı, savaşı etkileyen tepe, akarsu, orman gibi yüzey şekilleri coğrafyanın konusudur. Ayrıca askeri turizm kaybolan savaş alanlarının yerinin belirlenmesi için de coğrafya biliminden yararlanmaktadır. Savaşta birliklerin ilerlediği hatlar, çatışma alanları, meydan savaşlarının yapıldığı mekânların turizm açısından düzenlenmesi yapılırken coğrafyadan yararlanılmaktadır. Askeri turizmde savaşın tarihi bir önem ifade etmeyebilirken eski savaşlar turistlerin ilgisini daha çok çekebilmektedir. Bu konuda yayımlanan kitaplar, çekilen filmler, belgeseller turistlerin bu turizme olan ilgisini daha da artırmaktadır (Doğaner, 2013, s. 215).

Tarihin en önemli savaşları olan meydan savaşları düz, geniş alanlarda coğrafi açıdan nitelendirilecek olursa ovalık alanlarda yapılmıştır. En önemli savaşlar olmalarına rağmen meydan savaşlarından geriye çok az kanıt kalmıştır. Bunun sebebi meydan savaşlarında kale, sur gibi yapıların olmaması, savaş sonrası silah, zırh gibi kanıtların kazanan tarafın ganimet olarak toplaması ve bu savaş alanlarının günümüzde tarım alanı olarak kullanılması nedeniyle kanıtların yok olmasıdır. Meydan savaşlarının en önemli kanıtlarını ok, mızrak uçları ve toplu

mezarlar oluşturmaktadır. Ancak toplu mezarların yeri belli olmadığından arkeologların bulgularından yararlanılmaktadır (Doğaner, 2015, s. 300).

Antik savaşlarla ilgili kanıtları arkeolojik kazılar ortaya koymaktadır. Efesos, Miletos gibi antik dönemin önemli kentlerinin kuşatılmalarından geriye kalan surlar, hendekler, kaleler, arkeolojik kazılarla ortaya çıkmaktadır. Arkeolojik kazı bulgularının askeri açıdan değerlendirilmesiyle bulgular askeri turizme kaynak teşkil etmektedir. Savaş mekânları Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'ndaki tanımlamasıyla tarihi sit alanı içerisinde yer almaktadır. Ancak tanım geniş olduğundan savaş alanlarının, kale, sur, silah, giysi, mektup, siperler, tüneller, karargâhlar gibi yapı ve nesnelerin askeri miras olarak kabul edilip kültürel sit alanları içerisinde askeri sit olarak ayrılması askeri turizmin gelişmesine katkı sağlayabilecektir (Doğaner, 2015, s. 90).

Askeri turizmde bir diğer önemli konuyu askeri turizme kaynak teşkil eden savaş alanlarının mekânsal düzenlenmesi oluşturmaktadır. Bu alanlar turizme açılırken öncelikli amaç barış olmakta ve savaşın siyasi yönünden ziyade destansı yönü vurgulanmaktadır. Yakın geçmiş savaşlarının mekânsal düzenlenmesi daha kolay olmakla birlikte savaş zamanı yapılmış gerçek şehitlikler, savaşa ait silah, giysi gibi kanıtların elde edilişi yüksek bir ihtimaldir. Bunun dışında savaşta ölenlerin anısına dikilmiş anıtlar bulunmaktadır

Askeri turizmde mekânsal düzenleme turizmin diğer çeşitlerinden farklıdır. Bu alanlar öncelikle çok sayıda askerin öldüğü yerlerdir. Bu açıdan buralar şehit aileleri için öncelikli olarak mezar alanıdır. Bunun için mekânsal düzenleme yapılırken bu durum göz önünde bulundurularak konaklama vb. hizmetler alana yakın yerleşmelere inşa edilmektedir. Savaş mekânları düzenlenirken gerçek şehitlikler düzenlenmekte ve dağınık mezarlar bir araya toplanmakta, mezarı belli olmayan askerler anısına sembolik mezarlar yapılmaktadır. Bununla birlikte savaş alanlarına ve yakın yerleşmelere savaşı temsil eden anıtlar, heykeller inşa edilmektedir. Yine bu alanlara savaşı anlatan pano ve haritalar yerleştirilmekte ve kurtuluş

günleri için tören alanları inşa edilmektedir. Ordu yolları düzenlenerek yürüyüş ve konaklama, ağırlama hizmet alanları inşa edilmektedir (Doğaner, 2013). Örneğin Çanakale Savaşları'nın yaşandığı Gelibolu Yarımadası'nda dağınık mezarlar bir araya getirilmiş ve mezarı belli olmayan askerler için sembolik mezarlar yapılmıştır. Bununla birlikte savaş alanlarına heykeller, abideler, anıtlar inşa edilmiş ve bu mekânlara savaşı anlatan panolar, haritalar yerleştirilmiştir. Yine savaş alanlarına kurtuluş günlerinin kutlamak için geniş tören alanları yapılmıştır. Böylelikle askeri turizme kaynak oluşturan Gelibolu Yarımadası yurt içi ve yurt dışından pek çok turistini ilgisini çekmektedir.

Askeri turizmin bir başka önemli mekânını müzeler oluşturmaktadır. Müzeler sadece içindeki savaş kanıtlarıyla değil, binasıyla da savaşla ilgili olabilir. Karargâh alanları, komutanların konaklama mekânları müzeye çevrilebilmekte ve kullanılan eşyalar burada sergilenebilmektedir. Müzelerdeki kanıtlar farklı şehir ve ülkelere de gönderilerek dünyayı dolaşabilmektedir (Doğaner, 2013, s. 218).

İnanç turizmi

İnanç turizminin tanımı ve kapsamından bahsetmeden önce kültür turizmi içerisinde aynı uygulamayı içeren iki kavramdan, dini turizm ve inanç turizmi kavramlarından bahsetmek daha doğru olacaktır. İnanç kelime anlamı olarak farklı manalarda karşımıza çıkmakla birlikte, “Bir düşünceye gönülden bağlı olma, birine duyulan güven duygusu, inanılan şey-görüş-öğreti, Tanrı'ya, bir dine inanma, iman, itikat” olarak tanımlanmaktadır (Tümer, Küçük, A. Küçük, 2017). Din ise; Tanrı'ya, mistik güçlere, doğüstü varlıklara, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı içselleştiren bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır (Eroğlu ve Kılıç, 2004, s. 752). Her dinin bir inanç özelliği bulunmaktadır. Ancak her inanç dine dönüşmemiştir. Dolayısıyla inanç kavramı, din kavramına göre daha geniş kapsamlı bir kavram olduğundan turizmde inanç turizmi kavramı kullanılmaktadır (Doğaner, 2010).

İnanç turizmi çeşitli dinlere mensup kişilerin sürekli yaşadıkları yer dışında, kutsal mekânları ziyaret etmeleri ve ibadetlerini gerçekleştirmek amacıyla yapmış oldukları seyahatler olarak tanımlanmaktadır (Tunç ve Saç 1998, s. 24). Bu turizm çeşidi kültür turizminin diğer alt dallarındaki gibi belli bir zaman dilimi ile sınırlı kalmamakla birlikte insanlığın ilk ortaya çıkışı kadar eskiye dayanmaktadır. Dolayısıyla insanlığın ilk ortaya çıkışından günümüze kadar geçen süreçte insanlığın bütün din ve inançları, buna bağlı yapılar, düzenlenen ayinler, festivaller inanç turizminin ilgi alanına girmektedir. Mekânsal olarak değerlendirildiğinde ise insanın yaşadığı tüm mekânları kapsamaktadır. Bu mekânlar doğada bir pınar veya ağaçtan dağa kadar büyük alan kaplayabilir. İnsan yapısı olarak bir mezar taşından, kent devlete (Vatikan) kadar büyük olabilir (Doğaner, 2013, s. 291).

İnanç turizminin kapsamı çok geniş olmakla birlikte mezar, cami, kilise, manastır, tapınak, cami gibi dini yapılar; kutsal topraklar, hac mekânları, aziz ve peygamberlerin yaşadığı kutsal topraklar, izledikleri yollar gibi dini mekânlar; festivaller ve ayinler inanç turizminin ilgi alanına girmektedir. Hac hareketi inanç turizmi altında yapılmasa da, amacının din kavramı olması ve ulaşım konaklama hizmeti gerektirmesi nedeniyle inanç turizminin ilgi alanına girmektedir (Doğaner, 2010).

İnanç turizmi ve coğrafya arasındaki ilişki incelendiğinde inanç turizminin kaynağını oluşturan dini yapıların dağılımı ve yer aldığı mekânlar coğrafya biliminin ilgi alanına girmektedir. Kutsal eşyalar farklı mekânlarda sergilenebilirken cami, kilise, tapınak vs. dini yapılar, kutsal topraklar mekâna bağlı olduğundan yer değiştirememektedir ve coğrafya biliminin ilgi alanına girmektedir. Bu mekânların ve yapıların dünyadaki dağılışı da coğrafya biliminin ilgi alanına girmekte ve aynı zamanda inanç turizminin destinasyonlarını belirlemektedir. İnanç turizmi ve coğrafyanın bir başka ilişkisini de dini yapıların yer seçimi oluşturmaktadır. Dini yapıların yüksek yerleri seçmesi, mekânın tepe kısmını seçmesi, kente hâkim konumu seçmesi coğrafya biliminin konusudur. Bu mekânlar coğrafi bir nedenden

dolayı seçildiğinden bir bakıma bu mekânlara dinsel anlam katan unsur da coğrafya olmaktadır. Bununla birlikte aziz ve peygamberlerin izledikleri yollar, kutsal topraklar da mekâna bağlı olduğundan coğrafya biliminin ilgi alanına girmektedir (Doğaner, 2013).

İnanç turizminin amacını eğitim olgusu oluşturmaktadır. İnanç turizmine kaynak teşkil eden turistik ürünler sadece manevi değer için değil, aynı zamanda eğitim ve kültür amaçlı olarak da birçok kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Dolayısıyla inanç turizmi sadece o dine mensup insanları değil çok daha geniş bir kitleyi içine almaktadır. İnanç çekim merkezlerine insanların bir kısmı dini inançlarını tatmin etmek, dinlerini öğrenmek amaçlı giderken mekânın sanatsal ve kültürel zenginlikleri de diğer turistlerin ilgisini çekmektedir. Sanatsal ve kültürel zenginlikleri yerinde görmek ve diğer dinleri öğrenmek maksadı turistleri harekete geçirmektedir. Böylelikle inanç turizmi farklı dinlerden turistlerin bir araya gelmesinde ve turistlerin kültürlerini artırmalarında katkılar sağlamaktadır (Doğaner, 2015, s. 250).

İnanç turizmi ile ilgili değinilmesi gereken bir diğer önemli noktayı toplumlar arası barışa sağladığı katkılar oluşturmaktadır. Tarihe bakıldığında din olgusu insanları yönetmede kullanılarak siyasetle sürekli bir etkileşim içerisinde olmuştur. Savaşların haklılığı din kavramıyla ortaya konmaya çalışılmış, askerler din duygusu kullanılarak motive edilmiştir. Tarihte yaşanan din savaşları, günümüzde yaşanan savaşlarda din olgusunun öne çıkması dinin siyasi açıdan önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Farklı dinlere ve kutsal mekânlara duyulan saygının her zaman uzlaştırıcı bir yanı bulunmaktadır. İnanç turizmi bu yönüyle kullanıldığında savaş ortamında barış sağlama; farklılıklara, çeşitliliklere saygı ile bakılmasını sağlama noktasında önemli bir potansiyele sahiptir. Geçmişte din savaşları yapmış olan toplumlar günümüzde inanç turizmi sayesinde birbirlerinin ülkelerini barış ortamında gezebilmektedir (Doğaner, 2013, s. 293-294).

Festival turizmi

Turizm faaliyetleri içerisinde bir diğer turizm çeşidini de etkinlik odaklı düzenlenen etkinlik(festival) turizmi oluşturmaktadır. Etkinlik kapsamına giren önemli bir turist çekim kaynağı olan festival; bir yöre veya bölgede gelenek haline getirilmiş, belirli tarihlerde düzenlenen ve yörenin simgesi haline gelmiş etkinlikleri kapsamaktadır. Festivaller yılda bir defa kültür, spor, sanat, yiyecek-içecek vb. temalarda tanıtım amaçlı düzenlenmektedir. Bu kapsamda konser gibi çeşitli aktivitelere, gösterilere de yer verilmektedir. Bu faaliyetlere katılan bireylerin oluşturduğu turistik hareketler, etkinlik turizmi(festival turizmi) olarak adlandırılmaktadır (Getz, 2001, s. 380-390).

Festivaller, farklı kültürlerdeki dünya insanları arasındaki dostluğu güçlendirmekte ve bu insanların yeni tanıştıkları kültürlere ve yaşama olan merakını artırarak onları yeni yerler görmeye teşvik etmektedir. İnsanların festival olan ülkelerdeki hiç tanımadıkları, görmedikleri insanları seyretmesi ve geleneklerini öğrenmesi kültür turizmi açısından da önem arz etmektedir. Önemli bir turist çekim kaynağı olan ve ülke turizmüne önemli oranda katkı sağlayan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteklediği festivaller aynı zamanda, kültürü en iyi şekilde tanıtmanın ve dünya barışını sağlamanın ilk koşulu olarak sayılabilmektedir (Çulha, 2008).

Düzenlenen festivallerin sayılarının arttırmak ülke turizmüne önemli ölçüde ekonomik kazanç sağlayacak bir potansiyel taşımaktadır. Bununla birlikte festivaller düzenlendiği bölgede turizmden elde edilen gelirleri, bölgedeki istihdamı artırmakta ve bölgede turizm kavramının gelişmesine, insanlar arasındaki birlik ve beraberliği pekiştirmeye, toplumsal barışı sağlamaya katkıda bulunmaktadır (Giritoğlu, Olcay, Özekici, 2015).

Kongre turizmi

Kongre, literatürdeki adıyla '*convention*', farklı meslek gruplarına mensup delegelerin uzmanlık gerektiren akademik, siyasi ve bilimsel konularda bilgi ve görüş alışverişinde

bulunmak amacıyla bir veya daha fazla gnle sınırlandırılmış bir programa bağlı olarak bir araya geldikleri ulusal veya uluslararası toplantılar olarak ifade edilmektedir. Kongre turizmi ise ulusal ve uluslararası alanda çeşitli konularda belirli zamanlarda toplanan kongre, seminer, sempozyum, workshop, konferans vb. etkinliklere gerek konuşmacı gerek izleyici olarak katılmak isteyenlerin oluşturduğu turistik hareketler olarak ifade edilmektedir (Eyıkay, 2013, s. 11).

Kongre turizmi genellikle büyük şehirlerde gerçekleştirilmektedir. Türkiye’de özellikle İstanbul, Ankara, İzmir ve Çanakkale bu anlamda ilk sıralarda yer almaktadır. Bununla birlikte kongreye katılmak amacı ile hareket edenler, buldukları yerdeki kültürel ve tarihi alanları ziyaret etmekte ve spor aktivitelerine katılmaktadırlar. Dolayısıyla kongre turizmi bulunulan bölgede diğer turizm çeşitlerinin gelişmesine de katkı sağlamaktadır (Usta, 2008, s. 13-4).

BÖLÜM III:

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmanın Modeli

Yapılan çalışmanın yöntemini nitel araştırma desenlerinden tarama modeli oluşturmaktadır. Bu model geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu var olduğu şekliyle araştırmayı amaçlayan bir yaklaşımdır (Karasar, 2009 s. 77). Kullanılan yaklaşımın içeriğine uygun olarak amaca uygun doküman analizi tekniği geliştirilmiş ve bu tekniklerle veriler toplanmıştır. Bununla birlikte saha çalışmaları ve görüşme teknikleri ile desteklenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye Kültür Coğrafyası oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Trabzon İli Kültür Coğrafyası oluşturmaktadır. Çalışma alanı, Trabzon ili ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Öncelikle araştırma alanı ile ilgili daha önce yapılmış araştırma ve raporlar incelenmiştir. Daha sonra gezi-gözlem ve görüşme yöntemleri ile araştırma alanı hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra araştırmanın alanının turizm planlamasında kültür turizminin yeri ve önemi üzerine Trabzon İl Kültür Turizm Müdürlüğü ile görüşme tekniği çerçevesinde bilgi edinilmiştir. Derlenen bilgiler tez amacı ve konusu ile ilişkilendirilerek sınıflandırılmıştır. Arazide yapılan gözlemler ile yapılan mülakat sonuçlarından elde edilen bilgiler ve veriler, akademik yazım kuralları ve disiplinine uygun olarak raporlaştırılmıştır. Çalışma da kısaca doküman analizi, gezi-gözlem ve yapılandırılmamış görüşme tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler, coğrafi prensipler içerisinde analiz edilmiştir.

Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün görüşlerini almak için nitel araştırma yöntemlerinden yapılandırılmamış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Veri Toplama Teknikleri ve Değerlendirilmesi

Araştırmada kullanılan veriler; arazi gözlemleri, yapılandırılmamış görüşme tekniği ve doküman analizi tekniği ile elde edilen bulgulardan oluşmaktadır. Araştırma konusu veya benzer konular ile ilgili daha önceden yapılmış araştırmalar incelenerek problem şekillendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma probleminin ve çözümünün ayrıntılı olarak ortaya konulması için öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Ulaşılan araştırmaların sonuçları ve yararlandıkları kaynaklar incelenmiştir. Araştırmada yararlanılan kaynaklar ile arazi gözlemlerimin bütünlük arz ettiği konular özenle irdelenerek değerlendirilmeye tâbi tutulmuştur. Yerli ve yabancı turist sayısı, konaklama süreleri, nüfus durumu ve demografik yapı gibi verilerin toplanılmasında Türkiye İstatistik Kurumu, Trabzon Valiliği ve Trabzon Belediyesi gibi kurumlardan faydalanılmıştır.

Elde edilen bilgi ve sonuçlar istatistiksel açıdan incelenmiş ve doğruluk payı zayıf görülen bilgi ve veriler değerlendirmeye alınmamıştır. Toplanan bilgi ve verilerin nasıl elde edildiği, güvenilirliği ve doğruluğu, kullanılması durumunda amaca uygunluk arz edip etmeyeceği gibi konulara dikkat edilmek suretiyle araştırmaya dâhil edilmiştir.

BÖLÜM IV:

ÇALIŞMA ALANININ COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Araştırmanın bu bölümünde çalışma alanının doğal ve beşeri çevre özellikleri değerlendirilmiş olup bu özelliklerin kültür turizmine etkileri tartışılmıştır.

Trabzon İlinin Doğal Çevre Özellikleri

Bu bölümde araştırma alanının fiziki çevre özellikleri değerlendirilmektedir. Araştırma alanının jeomorfolojik özelliklerine geçmeden önce aşağıda genel jeomorfolojik özellikleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir:

Trabzon ili, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde, Doğu Karadeniz Dağları'nın oluşturduğu yayın ortasındaki Kalkanlı Dağlık kütesinin kuzey eteklerinde yer almaktadır. Trabzon ili oldukça dağlık bir yöre olmakla birlikte topraklarının %30'unu dağlık alanlar, %60'ını güneye doğru %25-%30 eğimle artan tepelik alanlar ve %10'unu da düz alanlar oluşturmaktadır. Deniz seviyesinden itibaren güneye doğru artan yükseklik çalışma alanının doğusunda 3000 m'yi aşmaktadır. İç kesimlerinde genellikle dağlar, tepeler ve yaylalar yer almaktadır. Jeolojik oluşumu incelendiğinde stratigrafik açıdan alttan üste doğru sıralandığında Üst Kretase yaşlı tortul, ara katkılı volkanik seriler, konglomera, kum taşı, marn ve kireç taşıdır. Deniz Üst Miosen serileri ise çakıllı, kumlu, siltli ve killi Kuaterner yaşlı taraça dolguları ile çakıllı, kumlu, siltli ve killi akarsu ve kıyı alüvyonları şeklindedir (Eriş, 2016).

Trabzon ili, Melet Çayı ile Çoruh Vadisi arasında kıyıya paralel olarak uzanan dağların meydana getirdiği yaklaşık 325 km'lik platformun kuzey kesimini kapsamaktadır. Platform güneyde Çoruh-Kelkit Vadisi ile sınırlanmıştır. Bu doğal sınırlar içerisinde 2000 m yüksekliğiyle Zigana Geçidi, Karadeniz kıyılarını Doğu Anadolu Bölgesine bağlamaktadır. Çoruh Vadisi'nde yer alan Kop Geçidi ile de Erzurum'a bağlamaktadır.

Jeolojik ve jeomorfolojik özellikler

Çalışma alanı üç ana jeomorfolojik üniteden oluşmaktadır. Bunlardan ilki çalışma alanının güneyinde su bölümü çizgisi boyunca uzanan dağlık alanlardır. Doğu-batı yönlü uzanan dağlar Doğu Karadeniz Dağları'nın orta kesimini oluşturmaktadır. Haldizen, Soğanlı ve Kalkanlı Dağları olarak adlandırılan bu dağlık kütle alanın kuzeyinde Karadeniz kıyılarını gören bir antiklinal eksenini oluşturmaktadır. Yükselteleri kuzeyden güneye doğru artmakla birlikte bu yükseklik batıda 1900-2000 m'den başlayıp doğuda 3300 m'yi aşabilmektedir. Bölgenin yüksek dağ morfolojisi, Permiyen döneminin sonunda başlayıp, Üst Kretase sonuna kadar devam eden süreçte zaman zaman kara zaman zaman da denizel rejimlerde teşekkül etmiş ve Pleistosen döneminde ise son şeklini almıştır (Gattinger, 1962, s. 133).

Dağlık alan morfolojisi incelendiğinde; dağlık alanlar batıda 1900 m'den, doğuda ise 2400m'den başlamaktadır. Çalışma alanı güneyden kuzeye doğru akan akarsular arasında derince yarılmış plato görünümündedir. Alanının doğusunda akarsu drenaj ağı çok gelişmiş olup flüvyal aşındırmaya bağlı olarak 1900-2400 m arası yüksekliğinde kuzey-güney doğrultulu tepelik alanlar meydana gelmiştir. Batıda ise Neojen dönemine ait aşınım yüzeyleri bulunmaktadır. Bununla birlikte alanda 2400 m rakımdan sonra glasyal morfolojiye ait buzul vadisi, moren, sirk gölü gibi yer şekillerine rastlanılmaktadır. 2900 m'den sonra ise kalıcı kar sınırı başlamaktadır (Eriş, 2016).

Trabzon ilinde doğu-batı yönlü uzanan dağların en yüksek noktasını doğuda yer alan Haldizen Dağları oluşturmaktadır. Bununla birlikte Haldizen Dağları Doğu Karadeniz Dağları'nın en yüksek noktası olan Kaçkar Dağları'nın batıya doğru olan son uzantılarını teşkil etmektedir. Üst Kretase yaşlı kayalardan meydana gelmişlerdir. Haldizen Dağları'nın önemli yükseltilerini 3376 m ile Demirkapı, 3156 m ile Kayışkırın ve 3139 m ile Karakaya tepeleri oluşturmaktadır. Buzul vadilerinden zirveye doğru çıkıldıkça alanları 100 ile 1900 m² arasında değişen yirmiye yakın buzul gölü yer almaktadır. Bunların en önemlilerini Karagöl,

Sarıgöl, Balıklı Göl ve Aygır Göl'ü oluşturmaktadır. Bununla birlikte Demirkapı, Sağ ve Multat akarsuları kaynaklarını bu dağların kuzey yamaçlarından almaktadır. 2000 m seviyesinden itibaren yan kolların katılımıyla taşıma güçlerini artırarak kuzeye doğru Flüvyal topoğrafyanın oluşmasında etkili olmuşlardır. Haldizen Deresi Demirkapı, Sağ ve Multat akarsularının katılımıyla kuzeyde 1500m seviyelerinde Uzungöl'e ulaşmaktadır. Buradan da Solaklı Deresi adı altında sularını Karadeniz'e ulaştırmaktadır (Tandoğan, Kılıçaslan, Tunç, 1998, s. 5).

Araştırma alanının daha batısında yer alan Soğanlı Dağlık kütlesi, bir bindirme fayından itibaren aralarına Üst Kretase-Eosen adı verilen yaşlı riyolit ve porfiridasitlerin sokulduğu dasitik lavlardan meydana gelmiştir. Solaklı Deresi'ni meydana getiren Büyük Dere ile Haldizen deresi arasında kalan ortalama 2500 m yüksekliğinde oldukça geniş bir plato düzlüğü yer almaktadır. Soğanlı Dağları'nın yükseltisinin azaldığı bu kesimde kıyı ile iç kesimi birbirine bağlayan Kop Geçidi bulunmaktadır. Dağlık kütle su bölüm hattı boyunca batıya doğru uzanarak Kemerlik Dağı ve Ziyaret Tepesi adı altında devam etmektedir. Karadere'nin kuzeyine doğru girinti yapan bu hat, buradan güneybatıdaki Değirmendere su bölüm hattına ulaşmaktadır. Su bölüm hattı Kolat Dağları'na geldiğinde alçalarak Zigana Dağları'na doğru bir omuz oluşturmaktadır. Oluşan bu jeomorfolojik şeklin tabanı, kıyı ile iç kesimler arasında önemli bir geçit oluşturarak Trabzon-İran transit karayolunun temelini oluşturmaktadır. Çalışma alanının sınırları bu bölümde dağların zirvelerinden güneye doğru girinti yapmaktadır (Zaman, 2012, s. 49).

Dağlık alanların batı kısmını ise Kalkanlı Dağları ve Horos Dağları oluşturmaktadır. Yükselteler çalışma alanının bu kesimde azalmaktadır. 1784 m yüksekliğiyle Viran Tepesi, 2420 m yüksekliğiyle Taşoluk Tepesi, 2423 m yüksekliğiyle Ayeser Tepesi yayın batı kanadını, 2193 m yüksekliğiyle Kalkanlı Tepesi doğu kanadını oluşturmaktadır. Bu yaya genel olarak Kalkanlı Dağları adı verilmektedir. Taşoluk tepesinden doğan Değirmendere ile

Horos Dağları'ndan kaynağını alan Ayeser akarsuları bu kesimin önemli su kaynaklarını oluşturmaktadır. Ayeser akarsuyu kuzeye doğru 'V' şekilli bir vadi içerisinde akarak Uçurum ve Ayeser Tepelerini birbirinden ayırmaktadır. Bu dağlık kütle 2000 m üzerinde yer almakta olup zirveye doğru akarsu aşındırması, 2400 m'den sonra da buzul aşındırması etkili olmaktadır. Çalışma alanının sınırları bu bölgede yaklaşık 2000 m'den geçmektedir (Kılıçaslan, 1994, s. 8).

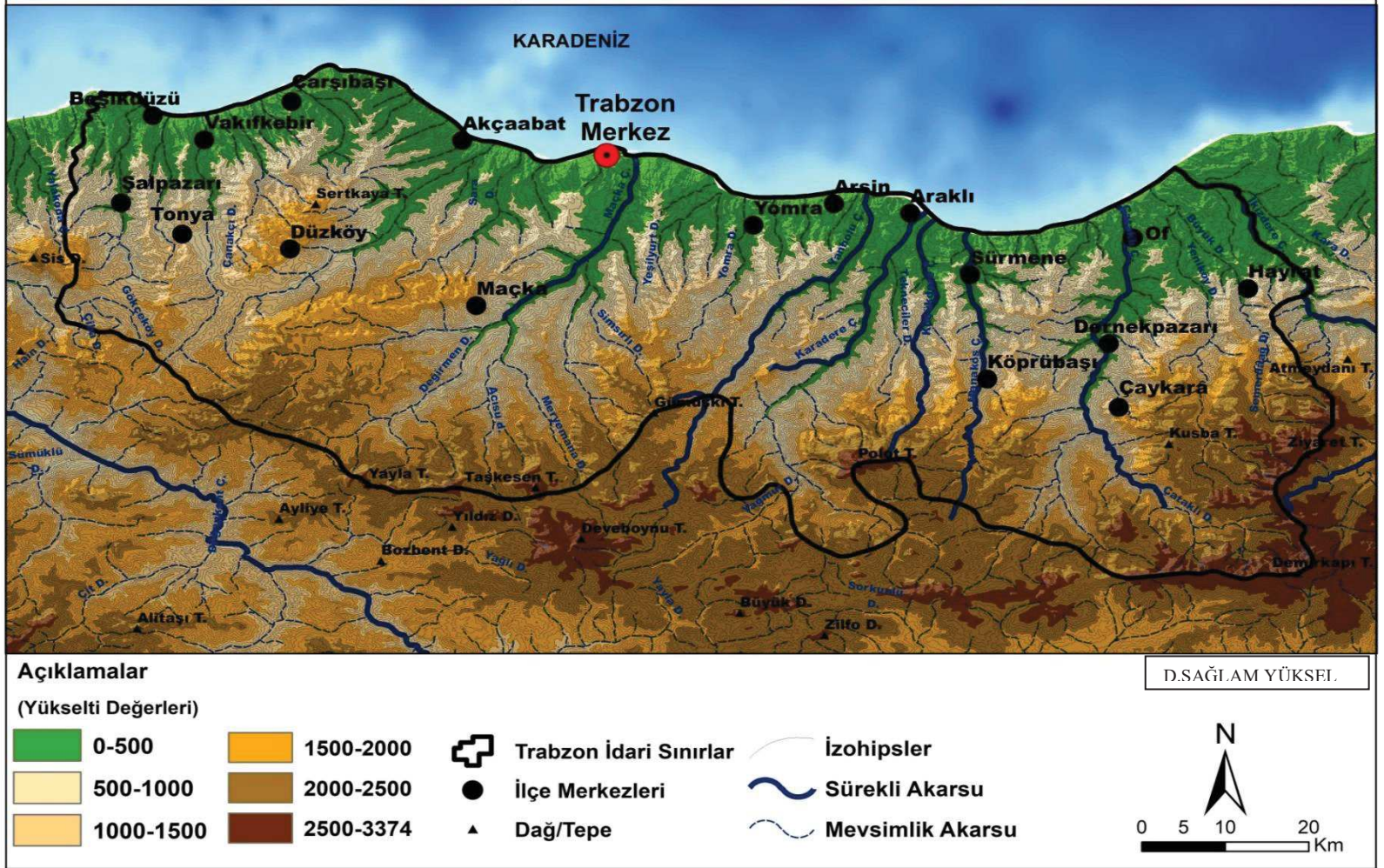
Çalışma alanının ikinci jeomorfolojik ünitesini akarsular tarafından derince yarılmış platolar ve tepelik alanlar oluşturmaktadır. Dağlık alanlar ile kıyı kuşağı arasında kalan bu ünitenin doğusu akarsu ağının fazla olması nedeniyle flüvyal parçalanma sonucu keskin sırtlı tepelik alanlara dönüşmüştür. Kuzeyden güneye doğru akış gösteren akarsuların su bölüm çizgilerini takip eden bu tepelerin sırasıyla doğudan batıya doğru sıralanışı (T.C. Trabzon Valiliği, Bölge Envanteri, 1984, s. 13):

- ✓ Haldizen Deresi ile Karadere arasında: Mador Tepesi, Polot Tepesi
- ✓ Yanbolu ile Karadere akarsuları arasında: Ziyaret Tepe
- ✓ Yanbolu ile Değirmendere akarsuları arasında kalan: Seslikaya Tepesi, Gümüski Tepesi
- ✓ Fol Dere ve Değirmendere akarsuları arasında: Karadağ, Oba Tepesi, Güzelyayla Tepesi, Yankaya Tepesi.

Trabzon ilinin batısı ise akarsular tarafında derince yarılmış bir plato görünümündedir. Özellikle ilin Akçaabat, Vakfikebir ve Beşikdüzü ilçelerinin güney kesiminde ve Düzköy, Şalpazarı, ilçelerinde neojen dönemi aşınım yüzeyleri ve plato düzlükleri gözlemlenebilmektedir. Akarsu ağının (drenajının) az olmasından dolayı ilin bu bölümü daha az parçalanmıştır. Buradaki plato düzlükleri, neojen aşınım yüzeylerinin daha sonraki dönemlerde yükselmesi sonucu parçalanmış ve buna bağlı olarak akarsular tarafından derince yarılmıştır. 700-800 m'ye varan bu yarıma kıyı ile aşınım yüzeyleri arasında eğimi 35-70'e

varan yamaçlar meydana getirmiştir. Bu yamaçlarda kütle hareketlerine de sıkça rastlanılmaktadır. Aşınım yüzeyleri kıyı kuşağına geçerken kesintiye uğrayarak birbirine paralel uzanan akarsular arasında keskin sırtlar şeklinde kıyı kuşağına ulaşmaktadır. Kıyı kuşağının güney kesitinde yer yer pliyosen dönemine ait aşınım düzlüklerine de rastlanılabilmektedir (Atalay, Mortan, 2003, s. 25).

İlin morfolojisini şekillendiren başlıca akarsular doğudan batıya doğru sırasıyla; Baltacı Dere, Solaklı Deresi, Manahoz Deresi, Küçük Dere, Kara Dere, Yanbolu Deresi, Yomra Deresi, Değirmendere, Sera Deresi, Söğütlü Deresi, Çarşıbaşı Deresi, Fol Deresi, Akhisar Dereleridir. Bu akarsular kısa mesafede 2000-2500 m yükseltiden alçaldığı için hızlı akışlı olup bol miktarda alüvyon malzeme taşımaktadırlar. İlde yer alan akarsuların rejimleri ve debileri yaşanan mevsime göre değişkenlik göstermektedir. (Eriş, 2016).

Şekil 2.Trabzon ili ve çevresinin topoğrafya haritası.

Trabzon ilinde akarsuların oluşturduğu vadileri ele alacak olursak; konsekant akarsuların geliştiği yerlerde çentik vadiler oluşurken özellikle ikinci dereceden kolların ve ona katılan yan kolların bulunduğu kesimlerde vadiler oldukça dardır. Bu durum özellikle çalışma alanının tamamında görülmektedir. Yöre akarsularında, akış hızlarının fazlalığı, bol miktarda alüvyon taşımaları ve nemli iklim koşulları gibi sebeplere bağlı olarak derine aşındırma hâkim durumdadır (Zaman, 2012, s. 50).

Fotoğraf 1. Coşandere Köyü mevkiinde oluşmuş bir epijenik yarma vadi örneği (Zaman, 2005).

Aşınmaya karşı dirençsiz olan tuf, aglomera ve kalkerli arazide derine aşındırma hız kazanarak bir yandan konsekant kollar gelişip ‘V’ profilli çentik vadiler oluşmuştur. Diğer yandan da vadi yamaçlarından konsekant akarsuya bağlanan yan kollar aşındırma faaliyetlerini artırarak yamaçları derince yarmıştır. Böylelikle yörede denize doğru alçalan ve üzerinde dantritik akarsu ağının geliştiği bugünkü vadi sistemi meydana gelmiştir. Bununla birlikte vadi yamaçlarından erozyonla taşınan malzemeler alçak yerlerde birikerek hafif eğimli düzlükler meydana getirmiştir. Meydana gelen bu düzlükler tarım alanlarının kısıtlı

olduğu Trabzon ilinde tarım açısından önem arz etmektedir. Akarsu aşındırma faaliyetlerinin zor olduğu ve sert kayaların yer aldığı arazilerde derin boğaz vadiler oluşmuştur. Kuaterner'de meydana gelen taban seviyesindeki alçalmalar sonucu akarsuların derine kazma faaliyetleri birbirini takip etmiştir. Bu olaya örnek olarak Değirmendere Vadisi'nin doğu yamaçlarındaki akarsu sekileri gösterilebilir (Erinç, 1984, s. 135).

Trabzon ilinin en gelişmiş vadileri kuzey-güney yönlü uzanan Fol Deresi vadisi, Değirmendere akarsuyunun oluşturduğu kuzeydoğu-güneybatı yönlü uzanan Karadere vadisi ve doğuda güney-kuzey doğrultulu Solaklı vadisidir (Zaman, 2012, s. 50).

Karadeniz'e dökülen akarsular Pleistosen döneminde deniz seviyesinde meydana gelen alçalma ve yükselmelere bağlı olarak kıyılarda aşındırma ve biriktirme faaliyetleri üzerinde etkin rol oynamışlardır. Yataklarını 90 m kadar derinleştirmişlerdir. Daha sonra post glasyal dönemde deniz seviyesinde meydana gelen yükselme sonucu akarsu vadileri sular altında kalmış ve deniz akarsuların ağız kısmından kara içlerine doğru girinti yapmıştır. Zamanla akarsuların taşıdığı alüvyonlar vadi ağızlarında birikerek delta alanlarını oluşturmuşlardır. Bunlardan en önemlisi Değirmendere deltasıdır. Bu deltanın yaklaşık olarak kıyı uzunluğu 4 km, vadi içerisine doğru uzantısı 3,5 km, toplam alanı ise 7 km²'dir. Bunun dışında Kalenima Deresi'nin Söğütlü, Yanbolu Deresi'nin Yalıboyu, Küçük Dere'nin Aşağı Çavuşlu, Fol Deresinin Vakfikebir, Sera Deresi'nin Yıldızlı, Yomra Deresi'nin Yomra, Karadere'nin Araklı, Solaklı Deresi'nin Of, Manahoz Deresi'nin Sürmene yakınlarında meydana getirdikleri daha dar alüvyal düzlükler ilin diğer delta alanlarını oluşturmaktadır (Eriş, 2016).

Çalışma alanının üçüncü jeomorfolojik ünitesini ise kıyı kuşağı oluşturmaktadır. Pleistosen-Aktüel kıyı kuşağında 1800 m genişliğe sahip bir alanda ve kıyıya paralel uzanan üç basamaklı seki düzlüğünden oluşmaktadır. Takribi 135 km uzunluğa sahip bu kıyı

kuşağında Pleistosen döneminde meydana gelmiş üç denizel seki görülebilirken, il merkezinin bulunduğu kıyı kuşağında ise altı denizel seki saptanmıştır (Keskin, 2007).

Trabzon ili kıyı kuşağı genç oluşumlu olmakla birlikte dik bir kıyı özelliği göstermektedir. Dolayısıyla kıyının aşınmaya dayanıklı kenarlarında yüksekliği 15-20 m'ye varan falezler oluşmuştur. Bunların en güzel örnekleri merkezde yer alan Kalepark, Çarşıbaşı'nda yer alan Yoro Burnu, Araklı'da yer alan Konakönü ve Sürmene'de yer alan Çamburnu'dur. Önlerinde abrazyon platformu da oluşmuştur. Falezlerin deniz akıntılarından korunan ard bölgelerinde kumlu ve çakıllı malzeme birikmekte ve burunlar arasında yer alan koylarda birikmeye bağlı olarak kumlu çakıllı plajlar oluşmaktadır (Keskin, Pedoja, Bektaş, 2011).

Karadeniz kıyılarında kıta sahanlığı dar olmakla birlikte kısa mesafede deniz derinliği 1000m'yi aşmaktadır. Akıntılar kuzeybatı-güneydoğu yönünde hareket etmektedir. Buna bağlı olarak kıyıda malzemeler çalışma alanının doğusunda birikmektedir. İlin doğusunda yer alan Araklı ilçesinde dalga ve akıntılar kıyı oku ve lagün oluşturmuş ancak plansız kentleşme sonucu bu oluşumlar ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte akarsuların taşıdığı alüvyonlar ağız kısımlarında, deniz altına doğru da devam eden üçgen şekilli, dar, birikim alanları meydana getirmiştir (Eriş, 2016).

İklim özellikleri

Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesiminde yer alan Trabzon ilinde Karadeniz ikliminin etkisi görülmektedir. Dolayısıyla yazlar serin, kışlar ılık ve dört mevsim yağışlı geçmektedir. Trabzon ili güneyden gelen tropikal hava kütleleri ile kuzeyden gelen kutbi hava kütlelerinin geçiş sahasında yer almaktadır. Ancak Kafkas Dağları, ili kuzeyden çepeçevre sararak kuzeybatıdan gelen soğuk rüzgârları ve Kuzeydoğu Anadolu'da Sibiryaya Termik Yüksek Basınç Alanı'na bağlı olarak soğuyan havanın bölgeye girmesi engellemektedir. Bununla birlikte Karadeniz'in varlığı, bölge iklimini ılımanlaştırmaktadır.

Tablo 1

Trabzon Meteoroloji İstasyonu'na ait aylık ortalama, ortalama yüksek, ortalama düşük, en düşük ve en yüksek sıcaklık değerleri (1981-2017).

	1981-2017			1929-2017	
	Ortalama Sıcaklık ($^{\circ}$ C)	Ortalama En Yüksek Sıcaklık ($^{\circ}$ C)	Ortalama En Düşük Sıcaklık ($^{\circ}$ C)	En Yüksek Sıcaklık ($^{\circ}$ C)	En Düşük Sıcaklıklar($^{\circ}$ C)
Ocak	7,3	10,8	4,6	25,9	-7,0
Şubat	7,0	10,6	4,1	30,1	-7,4
Mart	8,5	12,2	5,5	35,2	-5,8
Nisan	11,8	15,6	8,7	37,6	-2,0
Mayıs	15,8	19,1	12,7	38,2	4,2
Haziran	20,5	23,7	17,0	36,7	9,2
Temmuz	23,4	29,7	20,2	37,0	11,0
Ağustos	23,7	27,2	20,6	38,2	13,5
Eylül	20,4	24,2	17,4	36,7	7,3
Ekim	16,6	20,3	13,7	33,8	3,4
Kasım	12,2	16,1	9,2	32,8	-1,6
Aralık	9,3	12,9	6,4	26,4	-3,3
Yıllık	14,7	18,3	11,7	38,2	-7,4

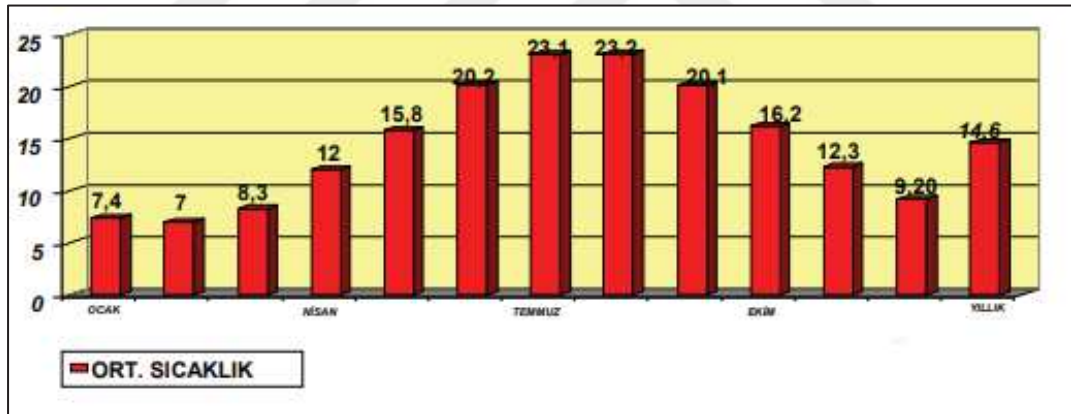
Kaynak: <https://www.mgm.gov.tr>, son erişim, 23.02.2019).

Araştırma alanının iklim özellikleri incelenirken Trabzon Meteoroloji İstasyonu'nun verileri dikkate alınarak inceleme yapılmıştır. Sıcaklık değerleri ile başlanacak olursak; araştırma alanında yıllık ortalama sıcaklıkları $14,7^{\circ}$ C'dir. Ortalama sıcaklıklar yıl boyu 0° C'nin üzerindedir. Yıl içerisinde aylık ortalama sıcaklıkların 20° C'nin üzerinde olduğu

aylar Temmuz ve Ağustos aylarıdır. En düşük olduğu aylar ise Ocak ayı ve Şubat ayıdır (<https://www.mgm.gov.tr>, 23.02.2019).

Yıl içerisinde ortalama maksimum sıcaklıklar dikkate alındığında ise en yüksek değerlere yine Temmuz ve Ağustos aylarında ulaşılmaktadır. Bu durum Karadeniz Bölgesi'nin tümünde görülmektedir. Dolayısıyla yaz mevsimi kısa sürdüğünden deniz turizmi gelişmemiştir. Ortalama minimum sıcaklık değerleri ise yine Ocak ayı ve Şubat ayında görülmektedir. Sıcaklıkların 20⁰C'nin üzerinde olduğu gün sayıları Mayıs ayından itibaren 10 günün üzerine çıkmaktadır. Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarının ise tamamında ortalama maksimum sıcaklıklar 20⁰C'nin üzerindedir.

1929-2017 periyodunda minimum ve maksimum sıcaklık değerleri incelendiğinde bu periyotta en düşük sıcaklık -7⁰C ile 1950 yılında Ocak ayında ölçülmüştür. En yüksek sıcaklıklar ise 38,2⁰C ile 1941 yılında Mayıs, 1947 yılında Ağustos ayında ölçülmüştür.

Şekil 3. Trabzon Meteoroloji İstasyonu ortalama sıcaklık grafiği (<https://www.mgm.gov.tr>, son erişim, 23.02.2019).

Sıcaklığın mevsimlere göre dağılımı değerlendirildiğinde, sıcaklıklar yaz aylarında orta derecededir. Kış mevsimi ise ılık geçmektedir. Sonbahar ve ilkbahar mevsimleri ise kış mevsimi ve yaz mevsimine yumuşak bir geçiş sağlamaktadır. İlkbahar mevsimi Mart ayıyla birlikte etkisini göstermeye başlayıp Nisan ve Mayıs aylarını da içerisine almaktadır. Bu mevsimde yıllık ortalama sıcaklıklar 15⁰C'nin üzerindedir. Sonbahar mevsimi takribi olarak

üç ay sürmekle birlikte Eylül ayı ortalama 20.4⁰C sıcaklığı ile nispeten yaz, Kasım ayı ise kısmen kış özelliklerini taşımaktadır.

Araştırma alanının yağış koşulları incelendiğinde yılın tüm aylarında yağış alan Karadeniz yağış rejiminin etkisindedir. Yağış miktarı çevre illere göre daha az olmakla birlikte yıllık ortalama düşen yağış 841,6 mm'dir (Güçlü, 2010, s. 121). Ancak araştırma alanında özel konumuna bağlı olarak yöreden yöreye yıllık yağış miktarında farklılıklar görülmektedir. Örneğin Vakfıkebir'de yıllık yağış miktarı 1250 mm, Akçaabat'ta 680 mm, Of'ta 1715 mm civarındadır. Bu durumun meydana gelmesinde etkili olan faktörler yer şekilleri, yükselti ve kıyıya yakınlıktır. Kıyıya yakınlık ve yükselti arttıkça yağış miktarı da artmaktadır (<https://www.mgm.gov.tr>, 23.02.2019).

Tablo 2

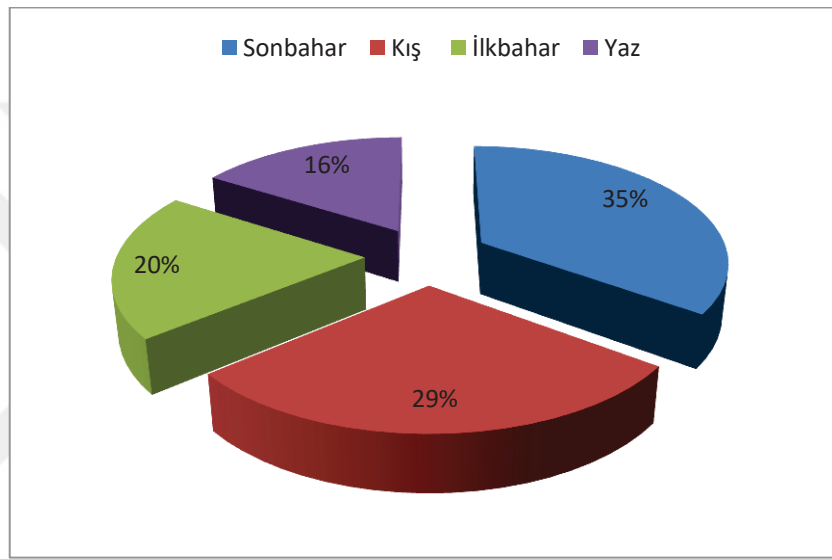
Trabzon Meteoroloji İstasyonu Ait Aylık Ortalama Yağışlı Gün, Yağış Miktarı, Güneşlenme Süresi Değerleri.

	AYLAR												Yıllık
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	13,6	12,9	14,1	14,8	13,3	11,4	8,4	9,8	11,8	14,1	12,7	12,8	149,7
Aylık Ortalama Toplam Yağış Miktarı (mm)	77,4	63,8	61,9	59,7	53,1	50,0	39,2	48,8	76,6	126,2	103,3	81,6	841,6
Ortalama Güneşlenme Süresi(saat)	2,5	3,1	3,3	4,2	5,6	6,7	5,6	5,4	5,0	4,2	3,5	2,5	51,6

Kaynak: <https://www.mgm.gov.tr>, son erişim, 23.02.2019.

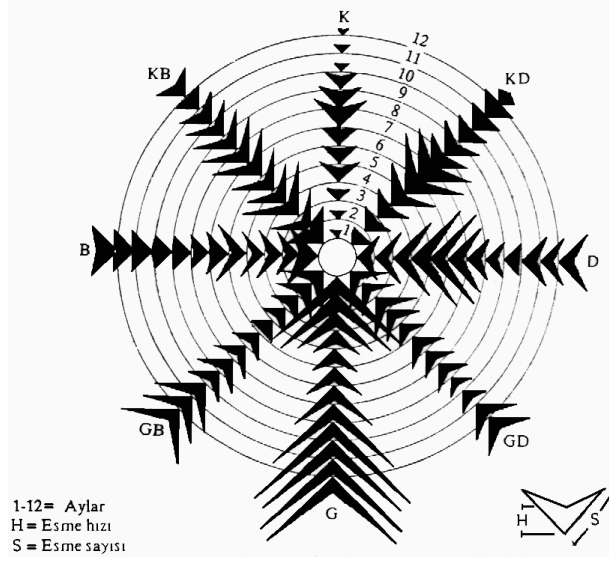
Yağışlar genellikle kıyıya yakın alanlarda yağmur, yüksek kesimlerde kar şeklinde düşmektedir. Trabzon ilinde yağışın oluşum kökenine göre orografik yağışlar ve cephe yağışları görülmektedir. Karadeniz üzerinden gelen nemli hava kütleleri kıyılarda orografik yağışlara sebep olmaktadır (Erinç, 1984, s. 300). Bununla birlikte kutbi ve tropikal hava kütlelerinin konverjans alanlarında bulunduğu için de cephe yağışları görülebilmektedir.

Yağışın aylara göre dağılışı incelendiğinde (Tablo 2) yılın tüm aylarında yağış düşmesine rağmen Eylül ayından sonra en yüksek seviyeye ulaşmakta ve Haziran sonuna kadar yoğunluğunu sürdürmektedir. Ekim ayı 126,2 mm'lik yağış ile en yağışlı aydır. Yağışın en az düştüğü ay ise 39,2 mm ile temmuz ayıdır. Yılın, ortalama 149,7 günü yağışlı geçmektedir. Ortalama yağışlı gün sayısının en fazla olduğu ay Ekim ayıdır. 14,1 gün ile ayın yaklaşık olarak yarısı yağışlı geçmektedir. Yağışlı gün sayısının en az olduğu ay ise Temmuz ayıdır (<https://www.mgm.gov.tr>, 23.02.2019).

Şekil 4. Trabzon Meteoroloji İstasyonu yağışın mevsimlere göre dağılışı (Güçlü, 2010, s. 121).

Yıllık yağışın mevsimlere göre dağılışına bakıldığında ise (Şekil 4) Karadeniz iklimi yağış rejimi hâkim olmakla birlikte, en fazla yağış %35'lik bir oranla sonbahar mevsiminde düşmektedir. Yıllık yağışın %29'u kış mevsiminde düşmektedir. En az yağış ise %16'lık bir oranla sıcaklıkların arttığı yaz döneminde düşmektedir. Doğu bölgelerine göre yaz ayları biraz daha az yağışlı ve ilkbahar mevsimi ise biraz daha fazla yağışlı geçmektedir. Yıllık yağışın %20'si ilkbahar mevsiminde düşmektedir. Yıllık ortalama yağışlı gün sayısının en fazla olduğu mevsimler ise kış ve ilkbahar mevsimleridir.

Şekil 5. Trabzon ili rüzgâr frekans gülü (Güçlü, 2010, s. 122-123).

Araştırma alanında diğer bir iklim elemanı olan rüzgâr koşullarını ele alacak olursak; Şekil %5'e göre bölgede hâkim rüzgâr yönü güneydir, ancak aylara göre değişiklik gösterebilmektedir. Aralık ayında güney-güneybatı, Nisan ayında güneybatı, Haziran ayında güney, kalan aylarda ise batı ve kuzey yönlerinden esmektedir. Ortalama rüzgâr hızı 2,6/sn.dir. Güneyden esen kible rüzgârları yılda toplam 2.368 kez, güneybatıdan esen lodos rüzgârları ise 2.341 kez esmektedir.

Araştırma alanı sahip olduğu özel konumuna bağlı olarak fön rüzgârlarının, yer şekilleri ve günlük sıcaklık farklarına bağlı olarak da meltem rüzgârlarının etkisi altındadır. Fön rüzgârları ilin iklimi üzerinde sera etkisi yapmaktadır. Yıl boyu etkili olan bu sıcak yerel rüzgârlar özellikle kış mevsiminde etkisini artırarak bölgede turunçgil tarımına dahi olanak sağlamaktadır. Kuzey Anadolu Dağlarını aşan soğuk hava, kıyıya doğru alçalırken adiyabatik olarak ısınmakta ve fön etkisi yapmaktadır. Halk arasında bu sıcak rüzgârlara kible rüzgârları denmektedir. Yine yıl içerisinde günlük sıcaklık farklarına bağlı olarak deniz, kara, dağ ve vadi meltemleri de etkili olmaktadır. Özellikle deniz ve kara melteminin etkisi yıl boyu hissedilmektedir.

Bitki örtüsü

Araştırma alanı kıyıda 10m'den başlayarak 2000 m yüksekliğe kadar çeşitli ağaç türleri bulunmaktadır. Alanın üst rakımlarında sarıçam, ladin, köknar ve kayın, orta rakımlarda kestane, gürgen, karaağaç, akçağaç, kayın, ıhlamur, huş ve kavak, kıyı kesiminde ise kızılbaş, kestane, sarıçam, kayın, gürgen gibi ağaç türleri bulunmaktadır (Mor, 2006).

Trabzon ili mutlak ve göreceli konumu nedeniyle her mevsim yağış alan nadir sahalardan biridir. Dolayısıyla bu özellik, endemik türlerle birlikte sahada birçok ağaç türünün yayılış göstermesine olanak sağlamıştır. Bunun dışında araştırma alanında dikey yönde değişen ılıman iklim koşulları, farklı türlerin bir arada bulunduğu bitki örtüsünü ve bitki kuşaklarını meydana getirmiştir (Erinç, 1945). Buna göre; 200-300 m'ye kadar Akdeniz'e ait bitki türlerinin sokulduğu psödomaki elemanları yayılış göstermektedir. 300 m ile 700-800 m arası geniş yapraklı ormanlar, 800 m ile 1900-2000 m arası nemli dağ ormanları kuşağı yer almaktadır. Nemli dağ ormanları kendi arasında 800 m ile 1250 m arası geniş yapraklı, 1250 m ile 1600 m arası karma ormanlar, 1600 m ile 2000 m arası iğne yapraklı ormanlar olarak kuşaklara ayrılmaktadır. Bu yükseltiden sonra Alpin dağ çayırları yayılış göstermektedir (Zaman, 2012, s. 73-74).

İlde orman üst sınırını 2000 m oluşturmaktadır. Bu yükseltiden sonra fizyolojik şartlar ağaç yetişmesine izin vermediğinden soğuğa dayanıklı dağ çayırları (Alpin Çayırlar) yayılış göstermektedir (Atalay, 1994, s. 179). Daimi yerleşim merkezine çok uzak olmayan ve kış mevsiminin çok sert geçmesi nedeniyle ekonomik faaliyetlerin yapılamadığı Alpin kuşak yöre halkına hayvancılık faaliyetleri için oldukça elverişli bir potansiyel sunmaktadır. Bu kuşaktaki otlar yaz mevsimi boyunca yeşil kalmaktadır. Korumaya alındığında çayır haline dönüşebilmektedir. Buna paralel olarak yörede yaylacılık faaliyeti adı altında büyükbaş hayvan (sığır) besleyiciliği önem kazanmıştır. Tarım arazilerinin ekip-biçme fonksiyonunun yetersizliği nedeniyle hayvancılık faaliyeti alternatif geçim kaynağı haline gelmiştir. Ancak

bu Alpin dağ çayırları kuşağı, aşırı otlatma ve yoğun yerleşme sebebiyle tehdit altındadır. Yaylacılık faaliyetlerinin geliştirildiği bu katın korunması için önlem alınması gerekmektedir.

Fotoğraf 2. Sümela Manastırı çevresindeki karışık ormanlar (Mor, 2006).

Araştırma alanında psödomaki formasyonunun asıl yayılış alanı orman örtüsünün tahrip edildiği kıyı kesimidir. 200-300 m yüksekliğe kadar olan kesimde yerleşme ve tarım alanları açma gibi sebeplerle tahrip edilen orman örtüsünün yerine psödomaki elemanları olan Trabzon hurması, şimşir, orman gülü, kurtbağrı, ayı üzümü, kayacık, çoban püskülü, geyik diken, kızılıçık, fındık, ıhlamur, akçaağaç, karayemiş, muşmula, katran ağacı yayılış göstermektedir. Bununla birlikte defne, menengiç, kocayemiş, sandal, funda, akçakesme, ateş diken, laden, zeytin, kırçalı katran, ardıç, mersin, katırtırnağı, erguvan ve turunçgil gibi maki bitki örtüsüne ait türler de görülmektedir (Atalay, 1994, s. 170-171).

Karadeniz Bölgesi, floristik bölge sınıflandırması içerisinde Sirkumboreal Floristik Bölge içerisinde yer almakla birlikte Sirkumboreal floristik bölgesinin Öksin provansı ile temsil edilmektedir. Bölge, Öksin provansına ait 6000'in üzerinde bitki türüyle bitki örtüsü

açısından farklı bir ortam oluşturmaktadır. Kolşik flora bölümü (Doğu Öksin) olarak da tanımlanan sadece Doğu Karadeniz Bölümünde bulunan odunsu türlerin sayısı oldukça fazladır. Araştırma alanının en önemli özelliği Öksin provensine ait doğu ladini (*Picea orientalis*) ormanlarının varlığıdır. Bunun dışında Kafkas, Akdeniz, Hirkana-Öksin ve Avrupa Sibiryaya Flora Bölgeleri'nin karakteristik bitkileri de bulunmaktadır (Kılınç & Kutbay, 2007 s. 242-243).

Trabzon-Gümüşhane arasındaki Değirmendere Havzası'nda 200 m yükseklikten itibaren kayın ve meşe topluluğu baskın bir özellik gösterir. Ayrıca 800 metre yüksekliğe kadar doğu gürgeni (*Caprinus orientalis*), karaağaç (*Ulmus compestris*), fındık (*Corylus avellana*), meşe (*Quercus infectoria*, *Quercus sessiliflora*), akçağaç (*Acer trautvetteri*), yabanî erik (*Prunus spinosa*) bulunmaktadır. 800-1400 metre arasında lâdin ve kayın ormanları; bunların altında ve aralarında gürgen, karaağaç, kızılağaç (*Alnus*), fındık, ıhlamur (*Tilia*), titrek kavak (*Populus tremula*), üvez (*Sorbus*), orman gülü (*Rhododendron ponticum*), karayemiş (*Prunus laurocerasus*) yer almaktadır. 400-600 metre arasındaki kestane (*Castanea sativa*) kuşağında; sapsız meşe (*Quercus petraea*), üvez, sakallı kızılağaç (*Alnus barbata*), ıhlamur, ceviz (*Juglans regia*), muşmula (*Mespilus germanica*), doğu çınarı (*Platanus orientalis*), fındık, söğüt (*Salix*), gürgen, akçağaç, kızılıçık (*Cornus mas*), karaağaç görülmektedir (Atalay, 1994, s. 136).

Yine Trabzon'un güneyinde ise 900-1000 m arasında ve dere boylarında 1500 metreye kadar çıkan kayın-lâdin (*Fagetum-picetum*) kuşağının ara ve alt katlarında bulunan ağaç ve ağaççıklar şunlardır: Adi gürgen (*Carpinus betulus*), karaağaç, akçağaç (*Acer cappadocicum*, *A.platanoides*, *A.trautvetteri*), porsuk (*Taxus baccata*), mor çiçekli orman gülü (*Rhododendron ponticum*), söğüt, kestane, ıhlamur, ceviz, fındık, üvez, çobanpüskülü (*Ilex aquifolium*), mürver (*Sambucus ebulus*), ayı üzümü (*Vaccinium arecetostaphylus*), doğu çınarı, İstiranca meşesidir (*Quercus hartwissiana*) (Zaman, 2012, s. 77).

Hidrografya

Araştırma alanı Türkiye ikliminin en yağışlı bölgesi içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle araştırma alanı su varlığı (yer altı ve yer üstü suları) yönünden oldukça zengindir. Yörede çok sayıda akarsu ve göl bulunmaktadır.

Akarsular

Trabzon ilinin akarsu potansiyeli oldukça yüksektir. Akarsuların tamamında Karadeniz rölyefi ve iklimi etkilidir. Kıyıdan itibaren yükselen Doğu Karadeniz Dağlarından kaynağını alan akarsular, kısa boylu ve güney-kuzey yönlü akış göstermektedirler. Uzunlukları 60 km'yi geçmemektedir. Bu akarsular kısa mesafede 2000-2500 m yükseltiden alçaldığı için hızlı akışlı olup bol miktarda alüvyon malzeme taşımaktadırlar. Yörenin akarsuları, yıl boyu yağış alması, kar ve buz sularının etkisi ve birçok kaynağa sahip olmaları nedeniyle yaz kış kurumayan yüksek debili akarsulardır.

Araştırma alanında yer alan akarsuların asıl beslenme kaynağını eriyen kar ve buz suları oluşturmaktadır. Yağmur sularının katkısı, kar ve buz sularının katkısına göre daha azdır. Bu nedenle akarsuların rejimleri ve debileri mevsimlere göre değişkenlik göstermektedir. Genellikle Ağustos ve Mart ayları arası dönemde akarsuların debileri Mart ve Haziran ayları arası döneme göre daha düşüktür. Ağustos ve Eylül ayları arasında sıcaklığa bağlı olarak debide düşüş görülürken, Ekim ve Mart ayları arası özellikle de Kasım ayından sonra yağışların kar şeklinde düşmesi nedeniyle düşüş görülmektedir. Mart ve Haziran ayları arası dönemde ise kar ve buz erimelerine bağlı olarak akarsuların debileri yüksektir (Atalay, 1995, s. 100).

Araştırma alanının akarsularının tamamında Karadeniz rölyefi ve iklimi etkilidir. Yukarıda da bahsedildiği gibi kıyıdan itibaren yükselen dağlık kütleler bölge akarsularının; kol uzunluğunun kısalığı, hızlı akışlı olmaları, yatak eğimlerinin fazlalığı üzerinde etkin rol oynamıştır. Bu durum akarsuların hidroelektrik potansiyeli açısından olumlu bir etki

yaratırken diğer yandan akarsuların maksimum akıma kolayca ulaşmasını sağlamaktadır. Suyun sürüklenme gücünün fazla olması ve doğal bitki örtüsünün tahrip edilmesi bölgede erozyonu arttırmaktadır. Bu olay sonucunda taşınan alüvyonlar özellikle akarsuların denize döküldüğü ağız kısmına yakın olan yerlerde birikerek akarsuyun sutaşıma kapasitesini azaltmaktadır. Bu durum yerleşmelerin yoğun olduğu sahil kesimlerde sel ve taşkın olaylarının yaşanmasına sebep olmaktadır. Öte yandan iklimin etkisiyle yöreyi etkileyen uzun süreli ve şiddetli yağışlar, zeminin de suya doydun durumda bulunması nedeniyle hızla yüzeysel akışa geçmekte ve taşkınlara neden olmaktadır (Uzun, 2007, s. 390). Nitekim 1998 yılında Beşk y, 1990 yılında Akçaabat, 2016 yılında Beşikdüzü, 2019 yılında Araklı yorelerinde meydana gelen sellerden yerleşmeler büyük  l de zarar görmüştür.

İlin akarsu ağını oluşturan başlıca akarsular doğudan batıya doğru sırasıyla; İkidere, Baltacı Dere, Solaklı Deresi, Sürmene Deresi, Karadere, Yanbolu Deresi, Değirmendere, Kisarna, Hacıbeşir, Sera, Kalenima, Kireçhane,  st rkiye, Haldanoz, Ispandan, Akçakale, Vartan, İskefiye (Çarşıbaşı), Kılıta (Yalıköy), Kirazlık, Fol Deresi (Vakfikebir),  amlık, Kurbağalıdere, Akhisar ve Eynesil Deresi'dir.

Araştırma alanında yer alan akarsuları genel özelliklerine göre iki kısıma ayırmak mümkündür. İlin batısından denize dökülen akarsuların genel özelliklerine bakıldığında, akarsuların boylarının kısa olduğu görülmektedir. Uzunlukları 5 ile 20 km arasında değişmektedir. Havzaları geniş değildir ve akış hızları fazladır. Bu akarsuların en önemlisini 35 km uzunluğundaki Fol Deresi oluşturmaktadır. Erikbeli Tepesi'nden doğan Fol Deresi, Vakfikebir sınırları içerisinde denize dökülmektedir. Bunun dışında Kisarna, Hacıbeşir, Sera, Kalenima, Kireçhane,  st rkiye, Haldanoz, Ispandan, Akçakale, Vartan, İskefiye (Çarşıbaşı), Kılıta (Yalıköy), Kirazlık,  amlık, Kurbağalıdere, Akhisar ve Eynesil (Giresun-Trabzon sınırını belirler) akarsuları ilin batı bölümünün akarsu ağını oluşturmaktadır. Bütün bu

akarsuların akaçlama havzaları boyunca biriktirdikleri alüvyal düzlükler yörenin önemli tarımsal arazilerini oluşturmaktadır (Gültekin, Ersoy, Hatipoğlu, Celep, 2012).

İlin doğusundan denize dökülen akarsular ise araştırma alanının en uzun akarsuları olma özelliğini taşımaktadırlar. Bu akarsuların havzaları geniş ve boyları uzundur. İlin en uzun akarsuları Karadere ve Solaklı Deresi'dir. Bunların dışında İkizdere, Baltacı Deresi, Sürmene Deresi, Yanbolu Deresi, Değirmendere yörenin doğusundan denize dökülen diğer akarsuları oluşturmaktadır (Mor, 2006, s. 37).

Göller

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde topografik yapı ve eğim nedeniyle büyük göller oluşmamıştır. Dolayısıyla bölgede yer alan Trabzon ilinde oluşan göllerin alanları da küçüktür. Buzul, alüvyal set ve heyelan set kökenli olan bu göller yüzme, kano gibi su sporları için uygun olmamakla birlikte, doğal çevre özellikleri ile çekici manzaralar sunmaktadır.

Tablo 4 incelendiğinde Çakırgöl, Aygır Gölü, Sarıgöl, Balıklı Göl, Karagöl, Birömer Gölü, Kazıklı Göl, Buzlu Göl oluşumları bakımından buzul gölleri grubuna girmektedir.

Aygır Gölü, Soğanlı ve Haldizen Dağları üzerinde yer alan buzul gölüdür. Buzul sularıyla beslenmektedir. Adını içinde yaşayan alabalıkların çokluğundan alan Balıklı Göl, Çaykara'ya bağlı Demirkapı Köyü'nün güneyindeki dağın doruğunda yer almaktadır. Solaklı Deresi'nin kolunu oluşturan Haldizen Deresi kaynağını bu gölden almaktadır. Bu gölün doğusunda Sarıgöl yer almaktadır. 2825 m yükseklikte bulunan Karagöl, Karakaya Dağı'nın eteğinde yer almaktadır. Buz sularıyla beslendiği için yazın bile suları soğuktur.

Yukarıda sayılan göllerin dışında ilde yer alan dağların yüksek kesimlerinde çapları 5 ile 250 m arasında değişen 20 adet buzul gölü bulunmaktadır. Genellikle oval veya dairesel şekle sahip olan göller sel sularıyla beslenmektedir. Özellikle yörede yer alan Haldizen Dağları'nın zirvelerinde ard arda sıralanmış ve birer göl ayağı ile birbirine bağlanmış büyüklü

küçük buzul göllerinin alanları 100 ile 1900 m² arasında değişmektedir (Zaman, 2012, s. 73).

Tablo 3

Trabzon İli Gölleri.

Oluşumuna Göre	Gölün Adı	Bulunduğu İlçe	Denizden Yüksekliği(m)
Buzul	Balıklı Göl	Çaykara	2575
Buzul	Buzlu Göl	Çaykara	2000
Buzul	Karagöl	Çaykara	2825
Buzul	Sarıgöl	Çaykara	2725
Heyelan	Sera Gölü	Akçaabat	75
Alüvyal Set	Uzungöl	Çaykara	1100
Buzul	Aygır Gölü	Çaykara	2200
Buzul	Birömer Gölü	Çaykara	2000
Buzul	Kazıklı Göl	Çaykara	2000
Buzul	Çakırgöl	Maçka	2530

Kaynak: Ordu-Trabzon-Rize-Giresun-Gümüşhane-Artvin Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu.

Sera Gölü: Heyelan set gölü olan sera gölü ise 1950 yılında meydana gelen heyelan sonucu oluşmuştur. Akçaabat'a bağlı Sera Köyü'nün 1,8 km güneyinde Sera Vadisi'nin batı yamacında yer alan gölün derinliği yaklaşık 20 m'dir. Uzunluğu 1,5 km, genişliği ise 350-400 m arasında değişmektedir. Göl çevresi flora ve faunasına bakıldığında faunası; çulluk, bildircin, su karatavuğu gibi kuş türleri ve yaban domuzu ve çakal gibi memelilerden oluşmaktadır. Flora ise çoğunlukla çeşitli sebze türleri içeren kültür bitkileri ve fındıktan oluşmaktadır. Göl turizm açısından oldukça elverişli şartlar sunmaktadır (Çavuş, 2014).

Uzungöl(Serah Gölü): Alüvyal set gölü olan Uzungöl diğer bir adıyla Serah Gölü Çaykara il sınırları içerisinde yer almaktadır. Gölün il merkezine uzaklığı 90 km, Çaykara ilçe merkezine uzaklığı ise 20 km'dir. Denizden 1100 m yükseklikte bulunan bu göl, Demirkapı

ve Solaklı Dereleri başta olmak üzere birkaç akarsudan beslenmektedir. Artan sular gideğen durumundaki Haldizen deresi ile denize ulaşmaktadır (Akkan, 1993).

Gölün açık havza durumunda olması bir sonucu olarak sularının nispeten tatlılığı ve berraklığı gölü alabalık tesisi haline getirmiştir. Uzungöl ve çevresi, ilginç topografik yapısı, hidrografik ve klimatik özellikleri turizm açısından çekicilikler sunmaktadır. Bununla birlikte 157 bitki türünden oluşan florası ve faunası turizm değerini artırmıştır (Yazıcı, 1997, s. 35). Ayrıca kış sporları, binicilik, çim kayağı, yamaç paraşütü gibi aktivitelerle de cazip imkânlar sunmaktadır. Alt ve üst yapı imkânlarının geliştiğı göl çevresinde konaklama tesisleri de bulunmaktadır.

Çakırgöl: Mescit Dağı üzerinde oluşmuş bir buzul gölüdür. Denizden 2530 m yüksekte bulunan gölün derinliğı 15-20 m'yi bulmaktadır. Gölün çevresi 5 m'yi bulan dik yamaçlarla çevrilidir. Buna bağılı olarak göle birkaç yerden çağlayan şeklinde dökülen kaynakları bulunmaktadır. Gölün sularını dışarı boşaltan bir gideğeni bulunmaktadır. Gölden çıkan akarsu Değirmendere akarsuyunun kolu olan Meryemana Dersine katılmaktadır. Etrafında yeşilin her tonunu barındırması ve alabalık varlığı ile turistik değer taşımaktadır. Ancak henüz yeterine değerlendirilmemiştir (Doğanay, 2010, s. 623).

Maden Suları

Araştırma alanında çok sayıda maden suyu bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Bengisu Köyü sınırları içerisinde kalan ve il merkezine 8km uzaklıkta bulunan Kisarna'dır. Bunun dışında Kokana, Acısu, Şifalısu, Hadipazarı, Palahor, Doğansu, İmama Deresi, Ayazma Mevkii, Karadağ Yaylası maden suları yörede yer alan diğer maden sularıdır (Mor, 2006, s. 41).

Çalışma Alanı Beşeri Çevre Özellikleri

Yerleşme tarihi

Trabzon adının kökeni konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte tarihi kaynaklarda Trabzon şehrinden ilk bahseden kişinin M.Ö 400 yılında buraya gelen Yunanlı komutan Xenophon olduğu bilinmektedir. O dönemde Trabzon Sinop'a vergi ödemekteydi (Texier, 2002, s. 154).

Trabzon adı son halini alana değin birçok değişiklik geçirmiştir. İlkçağda şehre Trapezus denilmiş, daha sonra batı dillerinde Trapezunte olarak anılmıştır. Ortaçağ Müslüman yazarları ise şehri, Atrabezuni veya Trabezunde olarak adlandırmıştır. Batılı yazarların bazıları da Trabzon kelimesini Trapezunt, Trabision, Trebisond şeklinde okumuş aynı zamanda manasının da 'Altın Kartal Ağız' olduğunu belirtmişlerdir (Ak, 2000, s. 27-29).

Şehrin adının nereden geldiği incelenecek olursa; bazı kaynaklar şehrin adının şehri kuran Miletos'lu kolonilerden geldiğini bildirmektedir. Bu kaynaklara göre Miletos'luların şehrin bulunduğu arazinin düz, kenarlarının da köşeli olmasından kaynaklı masa şekline benzeyen sekiler üzerinde kurulmasından ötürü masa anlamına gelen Trapezus ismini vermişlerdir (Texier, 1998, s. 89-90). Ancak kaleye bugün bakıldığında kuzey-güney doğrultusunda engebeli bir arazi üzerinde kurulduğu ve masaya benzemediği bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla kalenin en eski haline yani Aşağı Hisar'a bu adın verildiği tahmin edilmektedir (Öksüz, 2006, s. 456). Nitekim Trabzon'a ait en eski paralarda şehrin bu görünüşünün yer alması bu görüşü kanıtlar niteliklerdir.

Trabzon kelimesinin anlamı hakkında bir başka görüş, şehre gelen Miletlerin burada şehrin imar işleriyle uğraşırken Trabzon'da sofrta şeklinde büyük taşların bulunduğunu görüp ve şehre Sofra anlamına gelen Trapeza, Trabzon demiş olabilecekleri yönündedir (Şevket, 2001, s. 47). Trabzon şehri hakkında bilgi veren Evliya Çelebi de, Fatihin şehri fethettiğinde

buraya doğasının güzelliğinde dolayı Tarb-ı Efzun isminin verildiğini ifade etmektedir (Öksüz, 2006).

Birleşik bir kelime olan Trabzon kelimesi, Trab ve zun sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Ek olan Zun kelimesi mekan anlamına gelmektedir. Böylelikle Trabzon, Trabların ülkesi manasına gelmektedir. Bunun sonucunda da Trabzon'da oturan Orta Asya kökenli Trab, Tibar ve Şilapların bu kente adını vermiş oldukları ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte Trabzon adı hem Dede Korkut Nağmelerinde hem de Trabzon yerel halkı ağzında Turabuzon şeklinde görülmektedir (Karadenizli, 1954, s. 2-14).

Görüldüğü gibi şehrin ismi geçmişten günümüze yörede yaşayan topluluklar tarafından değişik isimlerle anılmış ve zaman içerisinde değişikliğe uğrayarak günümüze 'Trabzon' halinde gelmiştir.

Araştırma alanının yerleşme tarihini kısaca ifade edecek olursak; bu konuda farklı görüşler bulunmakla birlikte şehrin, M.Ö 756 yılında Sinop'tan gelen Miletli göçmenler tarafından kurulduğu görüşü genel olarak kabul edilen görüştür. Buna rağmen Trabzon'un tarihini daha eskiye götürenlerde vardır. Merkez ilçede yapılan arkeolojik çalışmalara göre, alanda ilk yerleşmelerin Paleolitik çağa kadar uzandığı görülmektedir. Şehrin Miletlilerden önceki tarihini aydınlatmaya yönelik ilk çalışmalar, 1944 yılında Kılıç Kökten'in yapmış olduğu yüzey araştırmalarına dayanmaktadır. Trabzon- Rize il sınırı yakınlarında bulunan bir mağarada yapılan kazı çalışmaları sonucunda mağaranın Kalkolitik ve Tunç çağı özellikleri taşıdığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu durum, şehrin tarihinin Miletlilerden önceye dayandığı tezini güçlendirmektedir (Kökten, 1963, s. 275-276).

Trabzon'un yazılı tarih çağları koloni döneminde başlamıştır. Fakat yazılı tarih çağları öncesi dönemde yörede bir yerleşme olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır. Ancak bundan önceki dönemde bu yörede bir yerleşme olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır. Bu konuda farklı görüşler mevcuttur: Homeros'a göre Trabzon'nun ilk yerli halkı Elizonlardır. Bazı

yazarlar Yunanistan'ın Arkadia bölgesinden gelen Arkadialıların yerli halk olduğunu öne sürmektedir. Başka bir görüş ise de ilk olarak M.Ö. 3 bin ile 2 bin yılları arasında Oğuzların öncü kollarından biri kabul edilen Gas ve Gud topluluklarının yerleştiği görüşüdür (Bostan, 1993, s. 1). Mehmet Bilgin ise M.Ö. 8. asırda Karadeniz'in kuzeyinde Kimmerlerin var olduğunu ve İskitlerin baskısı ile bölgeden gittiklerini ileri sürmektedir (Öksüz, 2006, s. 20-21).

Araştırma alanında varlığı kesin olarak kanıtlanmış ilk topluluk döneminin en iyi denizci ve tüccarları olan Miletlilerdir. Miletliler ticaret amacıyla Ege kıyılarından Karadeniz kıyılarına gelerek M.Ö. 785 yılında önce Sinop'u almışlar ve yavaş yavaş Karadeniz'e yayılmaya başlamışlardır. M.Ö. 756 yılında da Trabzon'u ele geçirmiş ve burada koloniler kurmuşlardır. Yaklaşık iki asır boyunca Trabzon, Miletliler tarafından Sinop'tan yönetilmiştir (Öksüz, 2006, s. 21-22).

Miletliler'den sonra, Trabzon'da Azerbaycan'da, "Proto-Türkler" olarak kabul edilen ve aynı zamanda ilk bozkır kültürünü yaşayan Kimmerler hâkimiyet kurmuştur. M.Ö. 8. yy.da Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Kimmerler bu yüzyılın sonuna doğru İskitlerin baskısıyla bölgeden göç ederek sırasıyla Kafkaslar'a, Kızılırmak kavisine ve Sakarya bölgesine kadar ilerleyip Kuzeydoğu Anadolu bölgesini işgal etmiş ve burada yaklaşık yüz yıl yaşamışlardır. Yörede Kimmer akınlarının sona ermesiyle Miletliler Karadeniz sahillerine yeniden koloniler kurmuştur. Trabzon şehri de M.Ö. 656 yılında kurulmuştur (Öksüz, 2006, s. 22).

Kimmerler'den sonra araştırma alanında İskitler'e rastlanılmaktadır. Türk kaynaklarında Alp Er Tunga, İran kaynaklarında Afrasyap olarak geçen bu topluluk yörede 28 yıl varlığını sürdürebilmiştir. M.Ö 606 yılında yörede İskitler'in egemenliğine Med kralı Keyaksares son vermiş ve Lidyalılar ile Anadolu'yu bölüşmek amacıyla antlaşma yaparak Doğu Karadeniz bölgesini ele geçirmiştir. Medler' in yöredeki varlığına ise M.Ö 550 yılında İran' da güçlenen Persler son vermiştir (Köksal, 2013).

Bölgede M.Ö. 550 yılından sonra Pers dönemi başlamış ve Perslerin hâkimiyeti M.Ö. 332 yılına kadar devam etmiştir. Başlangıçta Trabzon özerk yönetimine karışmayan Persler daha sonra koloni kentlerine kendi yöneticilerini getirmeye çalışmışlardır. Bu dönemde imparatorluk toprakları satraplıklara ayrılmış ve Trabzon ‘‘Kapadokya Satraplığı’’ içerisinde yer almıştır. Daha sonra ise Doğu Karadeniz bölgesi ticari öneminden dolayı Pont Satraplığı olarak ayrılmıştır (Öksüz, 2006).

M.Ö. 332’de Trabzon Büyük İskender’in hâkimiyeti altına girmiştir. Büyük İskender’in Doğu seferleri sırasında Trabzon kenti yol üzerinde bulunmadığı için durumunda bir değişiklik meydana gelmemiştir. Büyük İskender’in ölümü ile birlikte fethettiği topraklar komutanlar arasında paylaştırılmış ve Trabzon yöresi komutan Eumenes’in payına düşmüştür. M.Ö. 280 yılına gelindiğinde Sinop’ta ortaya çıkan Mitridates Ktistes ailesinin hakimiyeti altına girmiştir. Pers soyundan gelen Miridates Ktistes M.Ö. 298’de kurduğu Pontus Devleti, Kral I. Fernakes döneminde Karadeniz kıyılarına yayılmıştır. Pontus Krallığı’nın gelişme döneminde Sinop başşehir iken, Trabzon da liman kenti olarak ekonomik gelişmeye büyük bir katkı sağlamıştır. Kral Mitridates döneminde M.Ö. 86-66 yılları arasında Roma İmparatorluğu ile yapılan savaş Pontus Devletinin kaderini etkilemiştir. Nitekim Roma İmparatoru Pompeius, Pontus Kralı Mitidates’e karşı yaptığı saldırı Pontus’un askeri gücünü yıkmıştır. Roma İmparatoru Pompeius M.Ö. 63 yılında Trabzon’u alarak kendi topraklarına katmıştır (Köksal, 2013).

Trabzon, Romalılar devrinde Partlarla yapılan savaşlar döneminde serbest şehir statüsü ile önemli bir üs durumunda olmasının da etkisiyle özellikle I. asır ortalarından itibaren hızla gelişmeye başlamıştır. M.S. 69-79 yılları arasında (Vespasianus Devri’nde) Trabzon’u Anadolu’ya bağlayacak, askeri yol ve sahil yolu yapılmıştır. Böylelikle Trabzon ticari açıdan gelişme imkânı bulmuştur. M.S. 117-138 yılları arasında İmparator Hadrianus’un Trabzon’da bir liman yaptırmasıyla şehrin önemi daha da artmıştır. Ticaret mallarının Doğu’dan Batı’ya

sevkinde Trabzon kenti önemli bir üs konumuna gelmiştir. Dolayısıyla şehrin önemi daha da artarak ipek yolu ticaretinde önemli bir üs konumuna gelmiştir. Çin ve Orta Asya üzerinden gelen ham ipeğin Batı'ya gönderilme güzergâhlarından biri Trabzon kenti diğeri de İskenderiye'dir. Bu dönemde önemi artan şehir mimari açıdan da gelişme göstermiş ve şehre limanla birlikte su kemerleri, dalgakıranlar, tapınaklar ve saraylar yaptırılmıştır (Öksüz, 2006).

257 yılında şehir Gotlar tarafından işgal edilerek büyük ölçüde tahrip edilmiş ve bu tahribatın etkisi 30-40 yıl kadar sürmüştür. Şehrin tekrar canlanması Roma imparatoru Diocletanus (285-305) zamanında gerçekleşmiştir. Roma imparatoru Konstantin zamanında Trabzon, dini-idari taksimatta Piskoposluk merkezi olmuştur. Trabzon, Hristiyanlığın ilk yayılma dönemlerinde; önemli bir dinî merkez konumuna erişmiş ancak Boran işgaline maruz kalarak tekrar yıkılıp talan edilmiştir (Öksüz, 2006, s. 19).

M.S. 395 yılında Kavimler Göçü'nün etkisiyle Roma İmparatorluğu Doğu (Bizans) ve Batı Roma olmak üzere ikiye ayrılmış ve Trabzon şehrinde Bizans hâkimiyeti başlamıştır. Trabzon şehrinin önemi Bizans döneminde de devam etmiştir. Bizans döneminde Trabzon şehri bayındır hale getirilmiş ve bu dönemden günümüze pek çok tarihi eser gelmiştir. Bununla birlikte bu dönemde pek çok önemli olay meydana gelmiştir. Bu olaylardan en önemlisi 530 yılında Bizanslılar tarafından bozguna uğratılan Bulgar Türklerinin bir kısmının Trabzon'a yerleştirilmesidir (Öksüz, 2006, s. 19).

1071'den sonra Anadolu'nun içlerine kadar sokulan Selçuklular Trabzon ve yöresine hâkim olmuşlarsa da, aralarındaki taht kavgalarından istifade eden Teodoros Gabras; Karadeniz kıyılarını yeniden Bizans'a bağlamayı başarmıştır. Bizans'ın Haçlılarca 1204 yılında işgal edilmesinden sonra, Haçlıların 1204 yılında Bizans'ı işgal etmesinden sonra İstanbul'dan kaçan Komnenoslar kısa bir süre için Trabzon Rum İmparatorluğu'nu kurmuşlardır. Trabzon Rum İmparatorluğu 1243 yılında Anadolu'nun Kösedâğ Savaşıyla

Moğol hâkimiyetine girmesi sonucu Moğollara sonra da Türkmen beylerine vergi vermeye devam etmiştir (Tezcan, 2002, s. 75).

Tarihsel süreçte ticari açıdan önemini koruyan Trabzon, Boğazlar yoluyla Akdeniz'e ve oradan da Avrupa'ya bağlanmasının yanı sıra, Karadeniz üzerinden de Rusya'ya ve Avrupa içlerine giden yolların kavşağında bulunuyordu. Bununla birlikte askeri bir üs olarak kullanılması da şehrin önemini arttırmıştır. Örneğin; Bizans imparatoru Baslios'un Ani kralları ve Vaspuran devletleriyle yaptığı savaşlarda Trabzon şehri askeri bir üs olarak kullanılmıştır (Aşan, 2000, s. 125).

1073-1074 yılları arasında Trabzon ve çevresinde Türk gruplarına rastlanılmış hatta 1072 yılında kısa bir süreliğine Trabzon Türklerin eline geçmiştir. Ancak 1075 yılında Theodore Gavras tarafından tekrar geri alınmıştır. Gavras bölgeyi Bizans imparatorluğundan bağımsız olarak yönetmiş ve ölümüyle yerine geçen oğlu Gregory Taranites de bölgenin yönetiminde Bizans'tan bağımsız hareket ederek Türkmen beylikleriyle ittifak kurmuştur. 1185'te Bizans devleti, Komnenos hanedanını tahtan indirerek yerine Angelos hanedanını çıkarmıştır. 1204 yılına gelindiğinde Komnenoslar tekrar Trabzon'u ele geçirerek İran ve doğu ticaretinin nirengi noktasını oluşturan Trabzon'da iki buçuk asır boyunca hüküm sürmüşlerdir (Cahen, 1979, s. 88).

13. yy.a gelindiğinde Karadeniz sahillerinde Türklerin yerleşmeye başladığı bilinmektedir. Nitekim Anadolu Selçuklu devleti 1214 yılında Sinop'u almış, 1228 yılında da Trabzon'u kuşatmış ancak alamamıştır. Bu yıllarda Anadolu Selçukluların Trabzon'a yönelik akınları giderek artmış ve bu akınlardan kurtulmak isteyen Trabzon Rum İmparatorluğu Selçuklulara vergi vermek zorunda kalmıştır. Değinilmesi gereken bir diğer konu da Anadolu Selçukluların Samsun'a yerleştirdiği Çepnilerdir. Güvenlik amaçlı olarak Selçuklular tarafından bölgeye yerleştirilen Çepniler Karadeniz bölgesinin Türkleşmesinde aktif rol oynamıştır (Öksüz, 2006).

Fotoğraf 3. Giresun Adası.

Trabzon tarihinde Osmanlı Devleti'nin sahneye çıkışı 1368 yılında Giresun adasına yapılan akın ile gerçekleşmiştir. 15. yy.da Anadolu'da pek çok yer Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve Osmanlı Devleti Trabzon hududuna kadar gelmiştir. Trabzon'un Osmanlı topraklarını katılması 15 Ağustos 1461'de Fatih Sultan Mehmet zamanında gerçekleşmiştir. İstanbul'un Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle, Anadolu'daki tek Hristiyan güç durumunda kalan Rum Pontus Devleti, Akkoyunlu ile Osmanlı arasında cereyan eden savaşlardan dolayı bir müddet daha özerkliğini koruyabilmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti'ne vergi vermeye devam etmiştir. Fakat 1461 yılında kenti hem kara hem de denizden kuşatan Fatih Sultan Mehmet, Trabzon'u savaşmadan teslim almıştır. Bu tarihlerden sonra Trabzon Orta ve Doğu Karadeniz kıyılarının en önemli kenti haline gelmiştir (Köksal, 2013).

Fatih Sultan Mehmet Trabzon'u fethedince burayı sancak haline getirmiştir ve yönetimini donanma komutanı Kazım Bey'e vermiştir. Ancak sancağın bir eyalete bağlı kalmadan bağımsız mı idare edildiği yoksa Rum vilayetine mi bağlandığı henüz tam olarak açıklığa kavuşmamıştır (Şen, 1998). Sancağın imparatorluk içinde idari, askeri ve mali

bakımdan önem kazanması ve varlığını hissettirmesi II. Bayezid döneminde şehzade Selim'in buraya sancak beyi olarak gönderilmesiyle başlamıştır (Öksüz, 2006).

Fetih sonrasında İmparator ve çocukları İstanbul'a gönderilmiştir. Trabzon halkı da üç kısma ayrılarak, bir bölümü İstanbul'a yerleştirilmiş, bir bölümü askeri kadrolarda kullanılmak üzere bırakılmış bir bölümü de yeniçeri olarak alınmıştır (Şen, 1998). Yine fetihten sonra Trabzon ilinde yer alan kiliselerin büyük bir kısmı camiye dönüştürülmüştür. Örneğin Ortahisarda yer alan Altınbaş Meryem Ana (Panagia Krysokephalos Virgin) kilisesi Fatih Camii'ne, St. Eugenius Kilisesi Yenicuma Camii'ne çevrilmiştir (Goloğlu, 2013, s. 23-24).

Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon ilinden ayrılması üzerine şehrin yönetimini Kazım Bey'e bırakmıştır. Ancak Trabzon şehrinin ilk yöneticisi hakkında farklı görüşler mevcuttur. Bazı tarihçiler şehrin ilk yöneticinin Kazım Bey olduğunu öne sürerken, bazıları ise Hızır Bey olduğunu öne sürmektedir. Nitekim Trabzon Salnamesi'nde de şehrin ilk valisi olarak Hızır Bey'in adı geçmektedir. Genel kabul gören görüşe göre ilk vali olmasa da Trabzon ilinin ilk yöneticisi donanma komutanı Kazım Bey'dir. Şehrin yönetimini düzenlenmekle görevlendirilmiştir. Hızır Bey ise bölgenin fethinin tamamlanmasıyla ilgilenmiştir (Goloğlu, 2013, s. 25).

Kazım Bey'in Trabzon'da ne kadar kaldığı kesin olarak bilinmemekle beraber 1462 yılında Trabzon'un Sancak durumuna getirilmesiyle Sancak beyliği Hızır Bey'e verilmiştir. O tarihlerde Osmanlı devleti topraklarını Anadolu ve Rumeli Beylerbeyliği olmak üzere iki büyük eyalete ayırmıştı. Bütün iller de bu Beylerbeyliklerine bağlanmışlardı. Trabzon ili de Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlı bir yer olup Sancak beyliğine de Hızır Bey getirilmiştir. Hızır Bey burada sancak beyi olduktan sonra şehrin bayındırlığı ile ilgilenmiş, 1462'de Fatih Camii yakınındaki Fatih medresesini yaptırmıştır. Ayrıca günümüzde Trabzon ili merkezinde

Kalekapısı'nın batısında Hızır Bey Mahallesi'nin adı şehrin yöneticisi Hızır Bey'den gelmektedir (Şevket, 2001).

1465 yılında Hızır Bey emekli olduktan sonra yerine Trabzon seferine katılan vezirlerden biri olan Hacı Hayreddin Paşa getirilmiştir. Hayreddin Paşa Trabzon ilinde ilk Osmanlı çeşmesini yaptırmıştır. Alaca Han'ın doğu karşına yapılan çeşme günümüze kadar ulaşmamıştır. 1467 yılında Trabzon Sancak beyliğine İstanbul'un fethinde büyü katkıları olan ve Rumeli Hisarı'nı yaptıran Fatih Sultan Mehmet'in kayınbabası Zağnos Paşa getirilmiştir. Günümüzde Trabzon ilinde bulunan Zağnos Paşa Köprüsü'nü Zağnos Paşa yaptırmıştır. Zağnos Paşa devlet otoritesini tüm bölgeye yaymış ve uzun süre alınamayan Akçakale'yi de ele geçirmiştir (Goloğlu, 2013, s. 26-27).

1470 yılına gelindiğinde Fatih Sultan Mehmet'in Bayezid'den olma torunu Şehzade Abdullah Paşa valiliğe getirilmiştir. Dolayısıyla Trabzon ili Şehzade Sancağı konumuna gelerek önemli bir il olmuştur. Şehzade Abdullah annesiyle birlikte Trabzon iline gelerek imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Trabzon ilinde Şehzade Abdullah'tan çok annesi Şirin Hatun ün almıştır. Nitekim günümüzde Trabzon ili merkezinde bulunan bir mahallenin adının Şirin Hatun Mahallesi olması bu durumun kanıtıdır (Goloğlu, 2013).

1481 yılında Fatih Sultan Mehmet'in vefatı üzerine Amasya'da Sancak beyliği yapan Şehzade Bayezid padişah olmuştur. Trabzon Sancak beyliğine de 1489 yılında padişah Bayezid'in oğlu Şehzade Selim getirilmiştir. Şehzade Selim'in ilde yaptığı ilk iş surları onartma olmuştur. Yavuz Sultan Selim'in oğlu Kanuni Sultan Süleyman da Trabzon ilinde doğmuş ve 15 yaşına kadar burada yaşamıştır. Şehzade Selim'in valiliği sırasında 1499 yılında Yenicuma Mahallesi'ndeki Hacıkasım Çeşmesi ile 1500 yılında İmaret Mahallesi'nde bulunan Seydi Hacı Mehmet Çeşmesi yaptırılmıştır. Bu tarihlerde Sancak beyi Yavuz Sultan Selim Şii tehlikesiyle de uğraşmaktaydı. 1505 yılına gelindiğinde annesi Gülbahar Hatun Hayatını kaybetmiş ve Trabzon ilinde toprağa verilerek adına bir türbe yaptırılmıştır. Türbesi

yanındaki camiye de Gülbahar Hatun Camii denmiştir. Rivayete göre Trabzon'un ilçesi olan Vakfikebir'in adı da Gülbahar Hatun'dan gelmektedir. Trabzon'a deniz yoluyla geliş sırasında fırtınaya yakalanır ve ilk karaya çıktığı yer olan Büyük Liman'a Hatuniye İmaretini yaptırır. Bu imarete karaya bastığı ilk yeri vakfeder. Bu yüzden Büyük Liman kasabasının adı büyük vakıf anlamına gelen Vakfı-kebir olur (Şevket, 2001).

1512 yılında Yavuz Sultan Selim Padişah olunca yerine İskender Paşa Sancak beyliğine getirilir. İskender Paşa ilin bayındırlığı ile ilgilenmiş ve 1519 yılında Trabzon Meydanı'nda yer alan İskenderpaşa Çeşmesi'ni yaptırmıştır (Goloğlu, 2013).

Kanuni Sultan Süleyman'ın padişahlığı sırasında idari kuruluşlarda bazı değişiklikler yapılmış ve Anadolu Eyaleti eski ve Yeni olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Trabzon ili de Yeni Anadolu Eyaleti'nin merkezi konumuna gelmiştir. 1521 yılında da valisi tekrar İskender Paşa olmuştur. Uzun süre burada kalan İskender Paşa İskenderpaşa Camiini ve medresesini yaptırmıştır (Uzunçarşılı, 1941).

1535 yılında Trabzon livası Erzurum Eyaletine bağlandı. Bu sırada Trabzon'da kimin valilik yaptığı kesin olarak bilinmemektedir. Bu tarihlerde Osmanlı Devleti siyasi sorunlar yaşamaktaydı. 1561 yılında illerin durumunu düzeltmeye çalışan Kanuni Sultan Süleyman Trabzon'a asker toplama işlemleri için Kasım Bey'i vali olarak atamıştır. Kasım Bey Trabzon'da hem bu işlemleri halletmiş hem de ilin bayındırlık işleriyle ilgilenerek 1563 yılında Pazarkapı Camii'ni yaptırmıştır. Kasım Beyden sonra Trabzon ilinde kimin vali olduğu bilinmemekle beraber 1578'de Erdoğan Bey'in vali olduğu tahmin edilmektedir. Trabzon ilindeki Erdoğan Mahallesi'nin ve Erdoğan Camii'nin adı buradan gelmektedir (Uzunçarşılı, 1948).

1582'de Padişah III. Murat ülkenin eyaletlerini yeniden düzenleyerek Trabzon-Batum-Lazistan Sancağını birleştirmiş ve Trabzon-Batum Eyaleti'ni kurmuştur. Bu eyaletin ilk valisi de Ali Bey'dir. Ali Bey 1582'de padişah izniyle Ayasofya Kilisesi'ni camiye çevirmiştir. 16.

yy.da Trabzon hem ticari açıdan hem de askeri açıdan önemli bir konuma sahiptir. Nitekim savaşlarda savaş malzemesi ve iaşe için depo ve asker sevkinde önemli bir üs olarak kullanılmıştır. Örneğin; Çaldıran ve Osmanlı- İran savaşları sırasında Trabzon askeri bir üs olarak kullanılmıştır (Öksüz, 2006).

1596 yılında (17. yy.da) tüm yurda yayılan celali isyanlarından Trabzon şehri de büyük ölçüde zarar görmüştür. Bölgede ayaklanan sipahiler bölgenin harap olmasına sebep olmuştur. Bu sipahiler Vezir-i Azam Kuyucu Murat Paşa tarafından imha edilmiştir. Bu karmaşadan zarar gören yerli halk başka şehirlere göç etmek zorunda kalmıştır. 17. yy.da yaşanan bir diğer sorun da Kazak akınları olmuştur. Rusya'nın Don Kazakları Trabzon kıyılarına akın edip Trabzon kentini valisiz bırakmıştır. 1610 yılında Trabzon valisi Rizeli Ömer Paşa akınlara karşı mücadele etmiştir. 1625 yılına kadar akınlar devam etmiş ve Trabzon ili bu akınlardan zarar görmüştür (Goloğlu, 2013).

18. yy.a gelindiğinde tarihin ilk dönemlerinden itibaren siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik açıdan önemini koruyan Trabzon bu yüzyılda da önemini korumuştur (Goloğlu, 2013). 1701-1728 yılları arasında yaşanan savaşlarda Trabzon önemli bir merkezdir. 1718 yılında Osmanlı-Rus- İran savaşında Trabzon ordunun yiyecek ve donatım eşyasını tamamlama görevini üstlenmiştir. Buradan anlaşılıyor ki 18. yy.da Trabzon ordu için ikmal merkezi konumunda olmuştur. Aynı zamanda sınır kalelerin korunmasında da etkili olmuştur. Bununla birlikte Trabzon valileri sürekli sınır korumalarında görevlendirilmekteydi. Buna bağlı olarak bu tarihlerde Trabzon ilinin genel durumu iyi değildi. İlin gelirleri askeri harcamalara gitmekteydi (Öksüz, 2006; Goloğlu, 2013).

1741 yılında valiliğe Üçüncüade Ömer Paşa getirilmiştir. Valiliğe geldiği sırada Osmanlı- Rus barış antlaşması imzalanmış ve olaylar bir süreliğine durulmuştur. Bunu fırsat bilen Ömer Paşa Trabzon şehrinin imar faaliyetlerine yönelmiştir. Trabzon Kalesi'ni onartmış, Harşit Vadisi'ne yol yaptırmıştır. Ayrıca Trabzon Liman'ı üzerindeki Güzelhisar

düzlüğünde kendine Güzelsaray denen sarayı yaptırmıştır. 18. yy.da Trabzon ili ayanların (Laz ve Çepni ayanlar) çatışmalarıyla uğraşmaktaydı. 1751 yılında Trabzon valiliğine Hekimoğlu Ali Paşa getirilmiştir. Ali Paşa valiliğe gelir gelmez ilde yaşanan ayan çatışmalarına son vermiştir. Böylelikle ilde bozulan düzen yeniden sağlanmıştır. Hekimoğlu Ali Paşa şehrin imar işlerine önem vererek şehir içi yolları tamamlamış, ilde yer alan camileri onartmıştır. İlin bozulan ekonomisini yeniden düzeltmiştir. 1772 yılında Trabzon valiliğine Canikli Hacı Ali Paşa getirildi. Bu yıllarda Trabzon önemli bir ticaret şehri idi. 1777 yılında yaşanan Osmanlı-Rus savaşında Trabzon şehri tekrar askeri bir üs konumuna gelmiştir. Şehir ekonomisini, askerini vb. varlığını Osmanlı- Rus savaşına adanmıştır. 1792'de Trabzon valiliğine Mehmet Bey getirilmiştir. Bu tarihlerde Trabzon ili ticari açıdan gelişme göstermiştir. 1795'te ilde büyük veba salgını ortaya çıkış ve birçok kişi hayatını kaybetmiştir (Akbulut, 1955).

19. yy. başlarında Trabzon ilinde Rus saldırıları yaşanmaktaydı. 1810 yılında Kafkasları ele geçiren Ruslar Trabzon'un Akçaabat ilçesine çıkarma yaparak bazı köyleri yakmışlardır. Trabzon'un birçok bölgesinden kadın-erkek herkes Akçaabat ilçesine yardıma gelince Ruslar kaybederek geri çekilmek zorunda kalmıştır. 1811 yılından sonra Trabzon ilinde yaşayan ağaların durumu Osmanlı Devletini uğraştıracak bir hal almış ve bölgenin asayişi bozulmuştur. Bu dönemde pek çok ayaklanma çıkmış ve Osmanlı Devleti tarafından bastırılmıştır. 1830'lardan 1890'lara kadar Trabzon ilinde bayındır hale getirilmiş, yolar yapılmış, köprüler inşa edilmiş, ticarete, tarımda ve çömlekçilik, kiremitçilik, kuşak yapımı ve Trabzon bezi imalatında oldukça ileri gidilmiştir. Özellikle ticaret noktasında Trabzon Osmanlı Devleti için önemli bir kent olmuştur. Öyle ki 19. yy.ın sonlarına gelindiğinde Trabzon ili İran yolunun başlangıcı olan önemli bir transit ticaret merkezi ve Erzurum-Diyarbakır güzergâhının ticari iskelesi konumundadır. 1895 yılında Trabzon, devletin dış ilişkilerinde önemli bir konuma gelmiş ve İngiltere, Rusya, İtalya, Yunanistan gibi pek çok

ülkenin konsoloslugu açılmıştır. Bununla birlikte yerli yabancı 8 kumpanya da Trabzon'a vapur işletmektedir (Goloğlu, 2013).

20. yy.a gelindiğinde Osmanlıdaki siyasi olumsuzluklar devam etmiş ve 1914 yılında I. Dünya Savaşı patlak vermiştir.. Trabzon şehri, 17 Kasım 1914'te Rus gemilerinin denizden gerçekleştirdiği bombardıman sonucu büyük zarar görmüştür.1916 yılına kadar Trabzon halkı Ruslarla mücadele etmişse de 1916 yılında Ruslar Trabzon'u işgal etmiştir. Bu savaşta Trabzon halkı büyük kayıplar vermiştir. Yaşanan bu savaş Trabzon folkloruna da yansımıştır. Nitekim 'moskof' 've urus' deyimleri buradan gelmektedir. 1917 yılında Rusya'da çıkan Bolşevik İhtilali sonucu Rusya savaştan çekilmiştir. 24 Şubat 1918 yılında da Trabzon ve yöresi Rus askerlerinden temizlenmiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra da Trabzon, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ili olarak varlığını devam ettirmektedir (Köksal, 2013).

Nüfus

Cumhuriyet öncesinde nüfus

Araştırma alanı yerleşmeye elverişli doğal şartları ve önemli ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle geçmişten günümüze birçok medeniyete beşiklik etmiştir. Ancak bölgede gerçek anlamda yapılan ilk nüfus sayımı 1831 yılında II. Mahmut döneminde yapılan nüfus sayımıdır. Bu nüfus sayımının amacı imparatorlukta askerlik yapabilecek erkek nüfusu ortaya çıkarmaktır. Tahrir defterlerinde de yer alan bu bilgiler, bölgenin nüfus miktarı hakkında bilgi vermektedir.

Trabzon şehrinin fetihten sonraki nüfusu 1486 tahririne göre 7575 kişi olduğu tahmin edilmektedir. 1530-1532 arasında çeşitli kayıtlara göre şehrin nüfusunun 6525, 1583'te 11.000 olduğu tahmin edilmektedir. Avarız kayıtlarından yararlanarak yapılan araştırmada ise Trabzon'da bölge genelinde (sancak genelinde) 18. yy.ın ortalarında 50.000-55.000, sonlarında ise 75.000-80.000 kişilik bir nüfus olduğunu öne sürmektedir (Köksal, 2013).

Tablo 4

1830-1914 Yılları Arasında Trabzon İli Toplam Nüfus Miktarı.

Tarihler	Türk (Müslüman)	Gayrimüslim	Toplam Nüfus
1831	125.121	11.431	136.552
1872-1874	764.160	173.540	937.700
1877-1878	-	-	223.582
1881/82-1893	432.364	89.342	521.706
1897	933.728	229.821	1.163.549
1906/1907	1.071.988	270.790	1.342.778
1914	921.128	201.819	1.122.947

Kaynak: Karpat, (2010)

1831 yılında Trabzon eyaleti içerisinde Trabzon, Künyen, Rize, Hemşin, Giresun, Keşap, Vakfikebir, Sağır, Polathane, Yümrenek, Tonyan, Sürmene ve Of bulunmaktaydı. Bu tarihte tüm bu merkezlerle birlikte Trabzon eyaletinin toplam nüfusu 136.552'dir. Bu sayımda sadece erkek nüfusun sayıldığını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. 1872-1874 yılında Trabzon ve Canik vilayetinin nüfusu 173.540'ı gayrimüslim ve 764.160'ı Müslüman olmak üzere toplam 937.700'dür. 1877/78 yıllarındaki nüfus verilerine göre Trabzon sancağının toplam nüfusu 223.582'dir. Ana sayım bölgesi yani Trabzon vilayeti olarak Trabzon bölgesinin (Trabzon, Gümüşhane, Batum) nüfusu ise 339.141'dir. 1881/82-1893 sayımı incelendiğinde Trabzon vilayetine Trabzon, Ordu, Giresun, Tirebolu, Görele, Vakfikebir, Akçaabat, Sürmene, Of kazaları bağlı bulunmaktaydı. Bu tarihte yapılan sayıma göre vilayetin nüfusu 432.364'ü Müslüman, 89.342'si gayrimüslim olmak üzere toplam 521.706'dır (Karpat, 2010).

1897 yılına gelindiğinde nüfus 1.163.549'dur. 1906/7 yılındaki nüfus sayımına göre Trabzon İdari Bölgesinin nüfusu 1.342.778'dir. Bu yıllarda Trabzon İdari bölgesine Canik

(Samsun), Lazistan (Rize), Gümüşhane bağlı bulunmaktadır. 1914 yılına gelindiğinde Trabzon Bölgesinin (Ordu, Of, Akçaabat, Tirebolu, Sürmene, Giresun, Görele, Vakfikebir, Maçka, Lazistan, Atina, Hopa, Gümüşhane, Torul, Şiran, Kelkit) toplam nüfusu 1.122.947'dir (Karpat, 2010).

Cumhuriyet döneminde nüfusun gelişimi

İnceleme alanımızın nüfusuna ait en güvenilir bilgilere, Cumhuriyet dönemiyle birlikte başlayan düzenli sayım sonuçlarıyla ulaşabilmektedir. Bilindiği üzere Cumhuriyet döneminde yapılan ilk sayım 1927 yılında yapılan nüfus sayımıdır. Ancak bu dönemde araştırma sahasında yer alan köylerle ilgili sağlıklı veriler bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1927 yılında yapılan sayıma göre araştırma sahasının nüfusu 292.573'tür. Bu rakam 1935 yılında 360.679'a yükselmiştir. Nüfustaki artış devam ederek bu rakam 1940 yılında 390.733'e, 1945 yılında 395.384'e, 1955 yılında ise 462.249'a yükselmiştir.

Trabzon ili nüfusunda 1955-1960 yılları arasında nüfusta bir düşüş söz konusudur. 1960 yılında nüfus 462.249'dan 432.999'a düşmüştür. Bu durumun temel sebebi yurt dışına işçi göçü vermesidir. İlde yaşanan ekonomik kriz sebebiyle başta Almanya olmak üzere yurt dışına yoğun bir göç yaşanmıştır. 1960 yılından sonra Türkiye genelinde nüfusu artırıcı yönde uygulanan politikaların da etkisiyle nüfus yıllar itibariyle artış göstermiştir. 1965 yılında nüfus 595.782'ye, 1970 yılında 659.120'ye, 1975 yılında 719.008'e, 1980 yılında 731.045'e, 1985 yılında 786.194'e, 1990 yılında 795.849'a ulaşmıştır. 2000 yılına gelindiğinde ise nüfus 975.137'ye ulaşmıştır. Araştırma alanındaki yerleşmelerin 1927-2000 yılları arasında toplam nüfus artış hızına bakıldığında artış hızının en fazla olduğu dönem %5.50 oranı ile 1960-1965 yılları arasındadır. En düşük olduğu dönem ise 1927-1935 yılları arasındadır.

Tablo 5

1927-2018 Yılları Arası Trabzon İl Nüfusu.

Yıl	Nüfus	Nüfus Artış Hızları
1927	292.573	-
1935	360.679	%3.24
1940	390.733	%3.69
1945	395.384	%4.04
1950	420.279	%1.22
1955	462.249	%1.9
1960	432.999	%3.74
1965	595.782	%5.50
1970	659.120	%4.42
1975	719.008	%4.36
1980	731.045	%4.06
1985	786.194	%4.30
1990	795.849	%4.04
2000	975.137	%4.90
2008	748.982	%1.14
2009	765.127	%2.16
2010	763.714	%-8.18
2011	757.353	%-0.83
2012	757.898	%0.07
2013	758.237	%0.04
2014	766.782	%1.13
2015	768.417	%0.21
2016	779.379	%1.43
2017	786.326	%0.89
2018	807.903	%2.74

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>, son erişim 05.01.2019.

2000-2012 arasına karşılık gelen son dönemde ise nüfus miktar olarak küçülme göstermiştir. Bu durumun gelişmesinde çeşitli sebeplerle yaşanan göçlerin etkisinden öncelikle söz etmek gerekmektedir. Özellikle 1980’li yıllarda başlayan ve 1990’dan sonra ivme kazanan göçler, nüfus artış hızının negatif değer göstermesinde ve hatta mutlak miktar olarak küçülmesinde etkindir. Bu süreç bugünde devam etmektedir. Genç nüfusun büyük çoğunluğu başta İstanbul olmak üzere İzmir ve Ankara gibi şehirlere iş bulmak amacıyla göç etmiştir. Bununla birlikte üniversite eğitimi almak amacıyla bölge dışına çıkma oranı da oldukça yüksektir. Ayrıca eğitim ve sağlık hizmetleri neticesinde aile planlamasının genel

kabul görmesi yanında ülke nüfus artış hızında yaşanan düşüğe paralel şekilde ilde de nüfus, artış eğilimini kaybetmiştir. Tabloda 2016 yılından itibaren nüfus miktarının artış içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumun sebebi son yıllarda iş imkânlarının artmasına bağlı olarak şehir dışına göç edenlerin ve şehir dışında çalışanların emekli olduktan sonra tekrar geri dönmesidir (<http://www.tuik.gov.tr>, 05.01.2019).

Nüfusun demografik özellikleri

Çalışma alanının sosyo-ekonomik özelliklerini ve potansiyel insan gücünü ortaya koymak için nüfusun cinsiyete ve yaş gruplarına göre incelenmesi yerinde olacaktır. Buradan hareketle Trabzon ilinin nüfusu yaş gruplarına göre incelendiğinde özellikle aktif nüfus olarak adlandırılan 15-64 arası yaş grubunun fazlalığı göze çarpmaktadır. Aynı zamanda bağımlı nüfus olarak adlandırılan 0-14 yaş arası ve 65 üstü grupların nüfus miktarı da dikkate değerdir. Genel olarak 15-64 yaş arası nüfus grubu yani aktif nüfus, 0-14 yaş arası grup ile 65 yaş üstü grup yani bağımlı nüfus tüketici nüfus miktarı olarak tanımlanmaktadır (Özgüç ve Türmertekin, 2016).

Tablo 6

Çalışma Alanında Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

2	0-4	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85-89	90+	Toplam
1	52.346	53.352	61.383	64.279	56.428	57.026	58.887	54.875	53.091	52.279	50.036	44.671	31.972	22.762	18.084	10.883	8666	3669	807.903

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>, 05.01.2019.

Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo 6 incelendiğinde ilin toplam nüfusunda en fazla payın 10-14 yaş grubuna, en az payın ise 85 ve yukarı yaş grubuna ait olduğu görülmektedir. Bu sonuç da ilin genç nüfustan oluştuğunu göstermektedir (<http://www.tuik.gov.tr>, 05.01.2019).

Nüfusun cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde toplam nüfusun 399.377'si erkek, 408.502'si kadındır. Yüzde olarak ise %49.43'ü erkek, %50.57'si kadındır. Verilerden anlaşılacağı üzere Trabzon'da kadın nüfusu erkek nüfusundan fazladır. Bunda en büyük etken erkek nüfusun iş bulma amacıyla büyük şehirlere göç etmesidir. Araştırma alanında ekonomide sektörel çeşitlenme sağlanamadığından çalışma çağındaki erkek nüfus, çalışmak üzere farklı illere göç etmektedir (<http://www.tuik.gov.tr>, 05.01.2019).

Trabzon devamlı göç veren bir il konumundadır. İlin genel olarak en fazla göç verdiği iller İstanbul, Ankara, Sakarya ve Kocaeli'dir. Trabzon'a göç edenlerin çoğunluğu ise genellikle komşu illerden gelenlerdir. İl ekonomisinin dışarıdan nüfus çekecek özelliğe sahip olmaması, geçici ya da sürekli olarak ülkenin diğer illerine göç vermesine sebep olmaktadır. Ancak son yıllarda ilin ekonomisinde yaşanan gözle görülür canlılık; nüfusun geri dönmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle 2015 yılından sonra ile olan göçlerde bir artış söz konusudur (Şen, 2014, s. 47).

Nüfusun yoğunluğu ve dağılımı

Çalışma alanında nüfusun ilçelere göre dağılımı incelendiğinde nüfusun en fazla olduğu ilçeler Ortahisar, Akçaabat, Araklı, Of ve Yomra ilçeleridir. Ortahisar merkezi ilçe olması sebebiyle ilin en önemli ilçelerinden olup nüfusu 317.520'dir. Ortahisar'ı takiben de 123.552 nüfusıyla Akçaabat gelmektedir. Akçaabat; iş imkânlarının fazlalığı, ekonomik gelişmişliği ve Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin Eğitim Fakültesinin burada bulunmasından kaynaklı ilin 2. kalabalık ilçesidir. Diğer önemli ilçesi 49.496 nüfusu ile Araklı ilçesidir. Araklı'da bulunan çay fabrikası ilçenin nüfusunun fazla olmasında en önemli etkindir. 43.499 nüfusu ile Of ve 39.624 nüfusu ile Yomra nüfus büyüklüğü bakımından ilk sıralara yerleşen diğer ilçeleri oluşturmaktadır (<http://www.tuik.gov.tr>, 05.01.2019).

Nüfusun en az olduğu ilçeleri ise Tonya, Düzköy, Şalpazarı, Hayrat, Köprübaşı ve Dernekpazarı ilçeleridir. Bu ilçelerin az nüfuslu olmasında etkenler il merkezine uzaklık ile yer şekillerinin dağlık ve engebeli olmasıdır.

Tablo 7

Çalışma Alanındaki Yerleşmelerin Sayım Yılları İtibariyle Toplam Nüfus Miktarları.

İlçe	Nüfus	2018		İl Nüfusu İçerisindeki Oranı (%)
		Erkek	Kadın	
Dernekpazarı	4.204	2.063	2.141	%0.52
Köprübaşı	6.401	3.308	3.093	%0.79
Hayrat	10.298	5.230	5.068	%1.27
Şalpazarı	11.934	5.866	6.068	%1.48
Düzköy	14.511	7.128	7.383	%1.80
Tonya	14.592	7.052	7.540	%1.81
Çaykara	16.213	8.147	8.066	%2.01
Çarşıbaşı	16.335	8.205	8.030	%2.02
Beşikdüzü	22.630	11.207	11.223	%2.80
Maçka	26.626	13.380	13.246	%3.30
Sürmene	27.428	12.762	12.666	%3.39
Vakfikebir	28.209	13.812	14.297	%3.49
Arsin	24.831	17.540	17.291	%4.31
Yomra	39.624	19.654	19.970	%4.90
Of	43.499	21.616	21.883	%5.38
Araklı	49.496	24.764	24.732	%6.13
Akçaabat	123.552	60.993	62.559	%15.29
Ortahisar	317.520	155.450	162.070	%39.30

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>, son erişim 05.01.2019.

Tablo 8 incelendiğinde Trabzon ilinin nüfus yoğunluğu nüfus verilerine paralel olarak yıllar itibari ile dalgalanmalar göstermektedir. Yüzölçümü 4.662 km² olan Trabzon ilinde 2018 yılında kilometrekareye 173 kişi düşmektedir. Trabzon'da ise nüfus

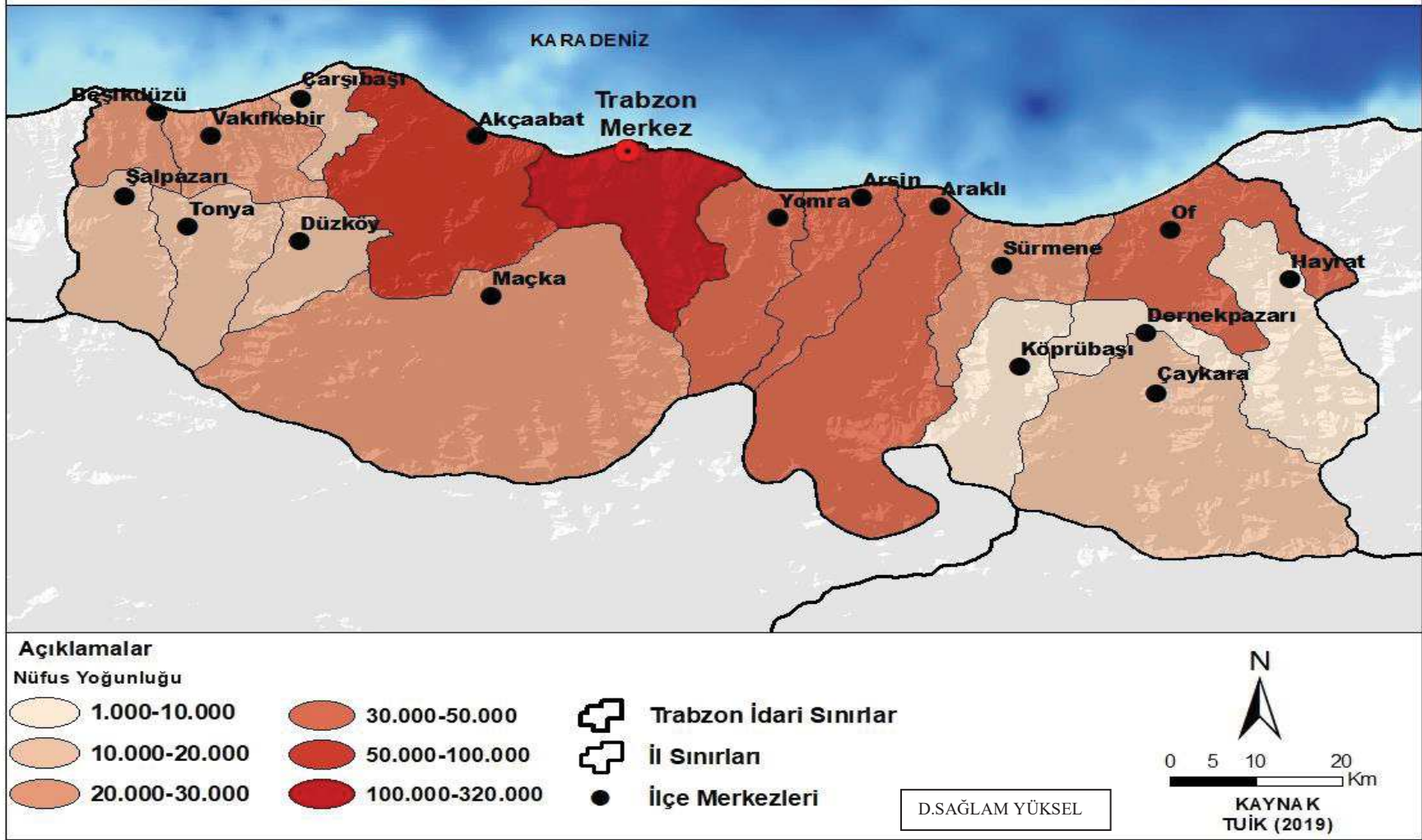
yoğunluğu 173/km²'dir. Nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ilçeler ise yine nüfusa paralel olarak sırasıyla Ortahisar, Akçaabat, Araklı ve Of'tur. Nüfus yoğunluğunun en az olduğu ilçeler ise Dernekpazarı, Köprübaşı ve Hayrat'tır (<http://www.tuik.gov.tr>, 05.01.2019).

Tablo 8

Trabzon İli'nde Yıllar İtibari ile Nüfus Yoğunlukları.

Yıl	Trabzon Nüfusu	Nüfus Yoğunluğu
2018	807.903	173 /km ²
2017	786.326	169 /km ²
2016	779.379	167 /km ²
2015	768.417	165 /km ²
2014	766.782	164 /km ²
2013	758.237	163 /km ²
2012	757.898	163 /km ²
2011	757.353	162 /km ²
2010	763.714	164 /km ²
2009	765.127	164 /km ²
2008	748.982	161 /km ²
2007	740.569	159 /km ²

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>, son erişim 05.01.2019.

Şekil 6. Trabzon ili nüfus yoğunluğu haritası.

Ekonomik coğrafya

Trabzon ili sosyal ve kültürel açıdan gelişmiş olmasına rağmen istenilen düzeyde ekonomik gelişmeyi sağlayamamıştır. İlin ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır; nüfusun büyük çoğunluğu (%65) geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlarken bir kısmı da (%35) sanayi, ticaret, el sanatları, taşımacılık, inşaat ve diğer hizmetler ile sağlamaktadır (Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası, 2017, s. 25)

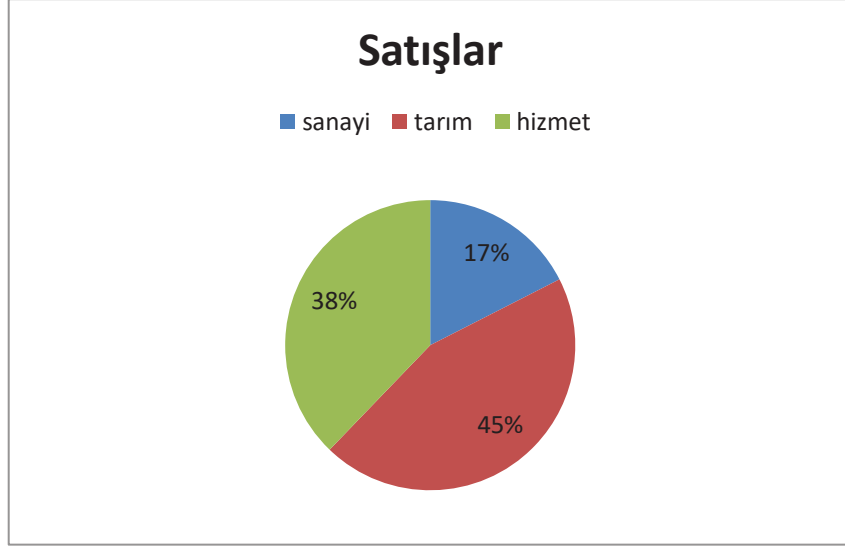
Tablo 9

İl Ekonomisinde Sektörlerin Paylarının Oransal Dağılımı, 2017.

Sektör	Oran(%)
Ticaret	18,2
Tarım	17,7
Ulaştırma	16,9
Sanayi	14
İnşaat	6,7
Diğer	27,5

Kaynak: Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası, 2017

İstihdam edilenlerin sektörel dağılımı incelendiğinde ilin en büyük istihdam kaynağını %44,7 oranı ile tarım sektörü oluşturmaktadır. Onu %37,8 oran ile hizmet sektörü, %17,5 oran ile sanayi sektörü gelmektedir. Tarımın istihdamki payı giderek azalırken hizmetler ve sanayi sektöründe sağlanan istihdamın payı artmaktadır (Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası, 2017, s. 29).

Şekil 7. Trabzon ilinde istihdamın sektörel dağılımı.

Tarım ve hayvancılık

Araştırma sahasının dağlık ve engebeli oluşuna bağlı olarak tarım alanları sınırlıdır. İlde tarımsal faaliyetlerde çalışan nüfus 400 bini aşmaktadır. İlde arazinin dar ve engebeli oluşu kişi başına düşen tarım arazisini azaltmış, çiftçi ailesi başına düşen tarım arazisi ortalama 12 dekadır (Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası, 2017). Ayrıca tarım arazilerinin parçalı ve dağınık oluşu tarımda makineleşmeyi engellemektedir. Buna bağlı olarak tarımsal üretim geçim tipi entansif tarıma dayanmaktadır. Arazi yapısı nedeniyle yörede traktör ve benzeri araçlarının tarımsal faaliyetlerde kullanılması pek mümkün değildir. İş gücü, el emeğine bağlı olduğundan toprak 20-30 cm derinlikte işlenebilmekte ve böylelikle zaman içinde tarımsal üretim miktarı azalmakta ve verim düşmektedir. Bu durum sahada ürün çeşitliliğine gidilememesine sebep olmaktadır.

İlin 466.400 hektarlık toplam arazisinin, ancak %21'i tarım arazisidir. Geriye kalan arazinin %43'ünü ormanlık arazi, %26'sını çayır ve mera arazisi oluşturmaktadır. %10'u ise ürün getirmeyen arazidir. Tarımsal faaliyetler büyük oranda taraçalarda, vadi yataklarında ve akarsuların oluşturduğu kıyı ovalarında ve deltalarda yapılmaktadır. Günümüzde zaten kısıtlı olan bu tarım alanları kentleşme tehdidi altındadır ve giderek de azalmaktadır.

Tablo 10

Araştırma Alanında Arazi Kullanım Sınıfları ve Oransal Dağılışı, 2017

Arazi kullanım türü	Alan(ha)	Oran(%)
Tarım Arazileri	99.052	%22
Ormanlık Alanlar	200.536	%44
Çayır-mera Alanları	122.110	%26
Ürün Getirmeyen Alanlar	44.702	%8
Toplam	466.400	

Kaynak: Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası, 2017.

Araştırma alanında 99.052 ha tarım alanlarının büyük çoğunluğunda, düz arazi parçasına gereksinim duymayan fındık ve çay tarımı yapılmaktadır. Çeşitli ürünler yetiştirmeye uygun düz alanlar kıyı kesiminde yer alır. İlin sahil boyunca uzanan ilçelerinden doğu ilçelerinde çay yetiştirme alanları ağırlık kazanırken, batıya doğru fındık üretimi ağırlık kazanmaktadır Yükseltinin arttığı iç kesimdeki ilçelerde ise hayvancılık faaliyeti ön plandadır. Topoğrafya tarım alanlarını kısıtlamıştır. Tablo 7 incelendiğinde ilde toplam tarım arazisinin %81'inde fındık ve çay üretimi yapılmaktadır. Tarla bitkileri %15, sebze ürünleri %3, tütün ve diğer tarım ürünlerine ise %1'lik tarım arazisi ayrılmaktadır (Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası, 2017).

İlin tarımsal üretiminde ilk sırayı fındık ve çay almaktadır. Bu ürünleri mısır üretimi takip etmektedir. Fındık normal ürün döneminde yıllık 50 bin ton civarı üretimle Türkiye fındık üretiminin % 9'unu oluşturmaktadır. 2017 yılında gerçekleşen fındık üretimi 41.576 tondur. Çay tarımı ise yoğun olarak ilin Sürmene, Of, Araklı ve Hayrat ilçelerinde yapılmakta olup yılda ortalama 1000-1750 kg/da yaş çay üretilmektedir. İlimizde 2017 yılı gerçekleşen çay üretimi 217.000 ton olarak gerçekleşmiştir (Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası, 2017).

Mısır üretimi ilin tüm ilçelerinde yapılmakla birlikte 2015 yılı toplam mısır üretimi 17.036 tondur. Tütün sadece Trabzon merkez ilçede ve Akçaabat'ın sahil kesiminde üretilmektedir. Ancak üretimdeki zorluklar ve ürüne olan talebin azalması nedeniyle tütün üretimi giderek azalmaktadır.

Tablo 11

Trabzon İli Toplam Tarım Arazisinin Tarım Ürünlerine Oransal Dağılımı, 2017

Ürünler	Oran (%)
Fındık ve Çay	%81
Tarla Bitkileri	%15
Sebze Üretimi	%3
Tütün ve Diğer	%1

Kaynak: Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası, 2017

Tablo 12

Trabzon İli Tarım Ürünlerinin Üretim Miktarları, 2017

Cinsi	Toplam üretim(Ton)
Fındık	41.576
Çay	217.000
Kivi	2.018
Çilek	121

Kaynak: Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası,2017

Kalan diğer ürünlerin üretimi kırsal kesimde yaşayan halkın kendi tüketimi için yapılmaktadır. Araştırma sahası ılıman iklim koşulları bakımından birçok meyve türünün de yetişmesine olanak sağlamaktadır. Ticari amaçlı olmasa da turunçgil, elma, armut, erik, kiraz, ayva, incir, Trabzon hurması, ceviz, kestane, çilek vb. meyveler yetiştirilmektedir. Araştırma sahasına özgü, yetiştirilen kokulu üzüm (İsabella) ve karayemiş ise nemli iklime uyum

sağlamış önemli meyvelerdir. Kırsalda yaşayan halkın bahçelerinde yetiştirdikleri karalahana, pazı, ısırgan otu, tomara yörede yoğun olarak yetiştirilen diğer önemli sebzelerdir.

Tablo 13

Trabzon İli Tarım Ürünlerinin Üretim Miktarları, 2015

Cinsi	Toplam Ekili Alan/Ağaç Adeti	Toplam Üretim(Ton)
Mısır (Hektar)	9.583	17.036
Elma (Adet.)	334.30	6.652
Armut (Adet.)	198.735	2.328
Ceviz (Adet.)	111.308	1.192
Zeytin (Adet.)	61.840	423

Kaynak: <http://www.trabzon.gov.t>, son erişim 05.02.2018

Araştırma sahasında üretimi çeşitlendirmeye ve çiftçilerin gelirini artırmaya yönelik Tarım İl Müdürlüğü'nün desteği ile kivi, kuşburnu, kültür mantarı yetiştiriciliğine başlanmıştır. Bu ürünlerin üretim sahaları giderek artmakla birlikte, depolama alanlarının yetersizliği üretimi olumsuz etkilemektedir.

Trabzon ili hayvancılık sektörü değerlendirildiğinde; tarım alanlarının sınırlı olması, bunun yanında hayvancılığın gelişmesine uygun elverişli meraların varlığı, hayvancılık faaliyetinin artmasına olanak sağlamıştır. Kış mevsiminde ahır hayvancılığı olarak sürdürülen hayvancılık faaliyeti, yazları yaylalarda mera hayvancılığı olarak devam etmektedir.

İlde hayvancılık faaliyeti süt ve süt mamulleri üretimine yönelik olarak yapılmakla birlikte daha çok büyükbaş hayvan beslenmektedir. İl'de 140.174 küçükbaş (20.493 ton/süt), 132.506 büyükbaş (184.248 ton/süt), 50.608 kümes hayvanından (7.642.080 adet/yumurta) sağlanmaktadır (Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası, 2017).

Araştırma sahasında büyükbaş hayvanlardan daha çok sığır, küçükbaş hayvanlardan da koyun yetiştiriciliği yapılmaktadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı Merkez ilçe, araklı, Akçaabat, Tonya ve Maçka ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte Tonya ve Düzköy ilçelerinde ise daha çok büyükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Mevcut hayvancılık besicilikten çok, süt hayvancılığı seklindedir. Bu ürünleri değerlendirilmek üzere Tonya, Vakfikebir ve Şalpazarı gibi ilçelerde süt mamulleri fabrikaları kurulmuştur. Kümes hayvancılığı ise ilin tüm ilçelerinde yapılmaktadır.

Tablo 14 incelendiğinde 2017 yılı verilerine göre süt üretiminde ilk sırayı büyükbaş hayvanlar almaktadır. 132.506 adet büyükbaş hayvandan yıllık ortalama 184.248 ton süt üretilmektedir. Onu 20.493tonluk üretimle küçükbaş hayvan takip etmektedir. Kümes hayvanlarından ise yılda 7.642.080 adet yumurta elde edilmektedir.

Tablo 14

Trabzon İli Hayvansal Üretim 2017 Yılı Üretim Miktarları,

Cinsi	Adeti	Toplam Üretim
Büyükbaş Hayvan	132.506	184.248(ton/süt)
Küçükbaş Hayvan	140.174	20.493(ton/süt)
Kümes Hayvanı	50.608	7.642.080(adet/yumurta)
Deniz Balıkçılığı	1.093tekne	4.903 (ton/yıl)
Deniz Balığı Yetiştiriciliği	9(tesis)	5.541(ton)
Tatlı Su Balıkçılığı	79(tesis)	3.500(ton/yıl)

Kaynak: Kaynak: Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası

Trabzon ilinde balıkçılık faaliyetleri de önemli bir ekonomik kazanç sağlamaktadır. Balıkçılık açısından değerlendirildiğinde Türkiye'nin ve Karadeniz Bölgesi'nin en önemli şehri konumundadır. Özellikle hamsi üretimi su ürünlerinin başında gelmektedir. Ancak üretiminde yıllar itibari ile dalgalanmalar yaşanmaktadır. Tablo 14'e bakıldığında denizden avlanan balık miktarı 4.903 tondur. Bununla birlikte deniz balığı yetiştiriciliğine yönelik

olarak 9 tesis bulunmaktadır. Bu tesislerde 5.541 tonluk üretim sağlanmaktadır. İç sularda 79 adet tesis ile yılda 3.500 tonluk üretim yapılmaktadır (Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası, 2017).

Araştırma sahasında son yıllarda arıcılık faaliyeti de yaygınlaşmıştır. Nemli iklim koşulları neticesinde çeşitli bitki türlerine rastlanması arıcılık için önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. İlde arıcılığın geliştirilmesi için Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Trabzon İl Müdürlüğü'nce ilçe ve köylerde gezginci arıcılığa teşvik edilmektedir. Bunun yanında arıcılıkla uğraşa halkı bilinçlendirmek için kurslar düzenlenmektedir. Orman teşkilatı, ucuz kovan yapımını temin ederek kereste tahsis etmiş ve hastalıklarla mücadele için teşkilatlanılmıştır.

Sanayi

İl ekonomisi içindeki payına ve istihdam değerlerine bakıldığında sanayi sektörünün diğer sektörlere göre gelişme göstermediği anlaşılmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında en önemli etken coğrafi şartlardır. Coğrafi konum, topografik yapı, iklim, pazarlara göre konum, altyapı ve üstyapı hizmetleri gibi sanayinin kuruluş yeri analizinde önem taşıyan unsurların zayıf olması Trabzon ilinde sanayinin gelişmesini yavaşlatmıştır.

Trabzon ili sanayi noktasında, Türkiye'de ihracata yönelik sanayileşme hareketlerinin başladığı ve Sarp Sınır kapısının açıldığı 1980'li yıllardan sonra gelişme göstermiştir. 1980'li yıllara kadar sanayi alanında pek gelişme gösterememiştir. Sarp Sınır Kapısı'nın açılması ile birlikte gerek bölgenin gerekse Trabzon'un ticaret hayatında gözle görülür bir hareketlilik başlamış ve ticaret Orta Asya, Kafkasya ve Uzak Doğu ülkeleri ile özdeş hale gelmiştir. Buna paralel olarak da sanayi faaliyetleri hızla gelişme göstermiştir.

Araştırma alanında büyük ölçekli imalat sanayi tesisi yok denecek kadar azdır. En önemli sanayi kuruluşu 1992 yılında kurulan çimento fabrikasıdır. Bunun haricindeki imalat sanayi kuruluşları daha çok tarımsal ürünleri işlemeye yönelik küçük ve orta ölçekli

işletmelerdir. İlde sanayi sektöründe gıda, dokuma, orman ürünleri, kâğıt ürünleri, kimya-petrol, taş ve toprak ile metal sanayi öne çıkmaktadır.

Trabzon ilinde son yıllarda büyük ölçekli sanayi tesisleri kurulmaya başlanmış ve böylelikle ilin var olan sanayi potansiyeli harekete geçirilmiş durumdadır. Kurulan bu tesislerde hem ülke ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik üretimlerin karşılanması sağlanacak hem de komşu ülke pazarlarında yüksek pazar payı kazanılmıştır. Bununla birlikte otomotiv yan sanayi, ameliyat ipliği ve gıda olmak üzere dünya standartlarında üretimler ile ilde bulunan üretim tesisleri ön plana çıkmaktadır. Son yıllarda sağlık sektöründe ki gelişmelere paralel yurt içi ve yurt dışı pazarlara hitap eden kök hücre, dış implant ve ameliyat ipliği gibi özellikli alanlarda ileri teknoloji gerektiren üretim tesisleri de faaliyet göstermektedir. Yaşanan bu gelişmeler ilin sanayi sektöründe meydana gelen değişimi ortaya koymaktadır (Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası, 2017).

Trabzon ilinde sanayi kuruluşu olarak toplamda 2.484 işyeri faaliyet göstermektedir. İşyerlerinde istihdam kapasitesi ise 23.500'dür. Bu sanayi kuruluşların 15'i kamuya ait işletmeler, 643'si özel sektöre ait işletmeler, 165'ü organize sanayi bölgeleri ve 1.661'ı küçük sanayi sitelerinde faaliyet göstermektedir (Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası, 2017).

Kamuya ait işletmeler ildeki toplam sanayi işletmelerinin %0.006'sını oluşturmaktadır. Bu işletmeler sanayide istihdam kapasitesinin %10'nu karşılamaktadır. Sanayi işletmelerinin %25'ini özel sektöre ait sanayi kuruluşları oluşturmaktadır. Bu kuruluşlar %42 oranı ile en fazla istihdam sağlayan alanı temsil etmektedir. Organize sanayi bölgeleri ise ildeki sanayi işletmelerinin %6'sını oluşturmaktadır. Bununla birlikte Organize sanayi bölgeleri %21 oranında istihdam kapasitesine sahipler. İlde sanayi işletmelerinde %66'lık oranla en büyük pay küçük sanayi sitelerine aittir. Bu işletmelerin istihdam kapasitesi ise %26'dır.

Tablo 15

Trabzon İli Sanayi İşletmeleri Sayısı ve İstihdam Durumları.

Sanayi Kuruluşları	İşyeri Sayısı	İstihdam Sayısı
Kamuya Ait İşletmeler	15	2.097
Özel Sektöre Ait İşletmeler	642	8.926
Toplam	657	11.023

Kaynak: <https://osbbs.sanayi.gov.tr>, son erişim 10.02.2018.

10 ve daha fazla işçi çalıştıran sanayi iş yeri sayısı 1500'e yakındır. 10 kişiden az işçi çalıştıran atölye tipi sanayi iş yeri sayısı ise 2.000'e yakındır. Bunların çoğu metal eşya ve makine imalatı alanında faaliyet göstermektedir. Trabzon limanı transit bir liman olduğu için yedek parça imalathaneleriyle çeşitli tamirhaneler vardır. İl'de faaliyet gösteren başlıca büyük sanayi kuruluşları (<http://www.ttso.org.tr>, 05.02.2018):

- ÇAYKUR'a bağlı çay fabrikaları,
- Boru ve Profil Sanayi,
- Çimento Fabrikası,
- Balık yağı ve unu fabrikası,
- Karadeniz Su Ürünleri Sanayi,
- Süt Endüstrisi Kurumu Fabrikası,
- Fındık İşleme Fabrikası,
- Et ve Balık Kurumu'nun fabrika ve soğuk hava depoları,
- Yomra Galvanizli Saç Sanayi,
- Kazan Sanayi,
- Cıvata Sanayi,
- Giyim Sanayi,

- Sunî Sünger Fabrikası,
- İş Makinaları Fabrikası,
- Süt Fabrikası,
- Un fabrikaları,
- Lastik Ayakkabı Fabrikaları,
- Alüminyum Levha Fabrikaları,
- Mutfak Eşyaları Fabrikaları,
- Ameliyat İpliği Fabrikası'dır.

Trabzon ilinde 4 adet organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Bunlar 1985 yılında kurulan Trabzon Arsin Organize Sanayi Bölgesi, 1999'da kurulan Vakfikebir Organize Sanayi Bölgesi, 2001 yılında kurulan Beşikdüzü Organize Sanayi Bölgesi, 2008 yılında kurulan Şinik Organize Sanayi Bölgesi'dir. 983.420m²'lik sahada kurulan Arsin OSB'sinde gıda, makine, orman ürünleri, cam sanayi olmak üzere 16 farklı sektörde üretim yapılmaktadır. Yılda 20 milyon dolar ithalat ve 34 milyon dolar ihracat ile ülke ekonomisine büyük oranda katkı sağlamaktadır. Bünyesinde 85 iş yeri ile 4684 kişiyi istihdam etmektedir.

Tablo 16

Trabzon İli Organize Sanayi Bölgeleri.

	Arsin OSB	Beşikdüzü OSB	Şinik OSB
Toplam Alan(m ²)	983.420	749.083	870.000
İşyeri Sayısı	85	19	8
Çalışan Sayısı	4.684	487	155

Kaynak: <https://osbbs.sanayi.gov.tr>, son erişim 10.02.2018

BÖLÜM V:

TRABZON İLİ'NDE KÜLTÜR TURİZMİNİN GELİŞİMİ VE YARATTIĞI

HAREKETLİLİK

Trabzon İlinde Kültür Turizmi ve Kültür Turizminin Gelişimi

Araştırma alanı ve çevresinde kültür turizminin ne zaman geliştiği bilinmemekle beraber ilkçağın sonlarına doğru başladığı düşünülmektedir. Nitekim ilkçağın sonlarına doğru inşa edilen Sümela ve Vazelon Manastırlarının Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilerek bu mekânlara ziyaretlerin başlaması araştırma alanında kültür turizminin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Genellikle inanç turizminin hâkim olduğu Trabzon ve çevresine Ortaçağ ve sonraki çağlarda değişik yerleri görmek ve bilgi edinmek amacıyla gelen ziyaretçiler de eklenmiştir (Şirin, 1997).

1982 yılında Turizm Teşvik Kanunu'nun çıkarılması ve buna paralel olarak ulaşım ve konaklama hizmetlerinin geliştirilmesi sonucu ülke genelinde turizm hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. Bu kapsamda Trabzon ilinde de turizmde bir hareketlenme başlamıştır. Ayrıca bu yıllarda ulaşım ve konaklama hizmetlerinin de geliştirilmesiyle turizmde tamamlayıcı hizmetler sağlanmıştır. Bununla birlikte araştırma alanında 1990'li yıllardan itibaren yayla turizminin gelişme göstermesi, kültür turizminin gelişimine katkı sağlamıştır. Nitekim yayla turizmi kapsamında düzenlenen yayla şenlikleri yörede kültür turizminin çeşitlenmesine olanak tanımıştır. Çevre illerden gelen çok sayıda vatandaş yayla şenliklerine katılmak için yaz tatillerini bu şenliklerin yapılış zamanına göre ayarlamaktadır.

Trabzon ili, Doğu Karadeniz Bölümünde turizm anlamında her geçen gün önemini artırmakta ve turizmde ivme kazanmaktadır. Trabzon ilinin tarihi zenginliği ve bu tarihi zenginlikten kaynaklı çok sayıda kültür varlığını bünyesinde barındırdığı aşikârdır. Bu kapsamda son dönemlerde turizmi çeşitlendirmek adına yeni kültür rotaları oluşturularak ve

kültür turları düzenlenmektedir. Kültür varlıkları yeniden restore edilerek turizme kazandırılmaktadır.

Kültür Turizminin Yarattığı Hareketlilik ve Turizm Faaliyetleri İçerisindeki Yeri ve Önemi

Araştırma alanı, coğrafyasının barındırdığı doğa, tarih ve kültür zenginliği çeşitliliği ile son yıllarda önemi artan alternatif turizm çeşitlerinin gelişmesine olanak sağlayan yüksek bir potansiyele sahiptir. Yayla turizmi, akarsu turizmi, trekking gibi alternatif turizm çeşitlerini bünyesinde barındıran, il merkezi ve çevresindeki kültürel varlıklar, doğal güzellikleri, eko turizme elverişliliği, doğal koruma alanları, sanatsal ve kültürel aktiviteler ve çeşitlendirilebilir turizm olanakları il turizmine ivme kazandırmaktadır.

Trabzon ilinde; kültür turizmi, sağlık turizmi, kongre turizmi, spor turizmi, deniz turizmi, kruvaziyer turizm, eko-turizm gibi alternatif turizm olanakları mevcuttur.

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan araştırma alanının, bu medeniyetlere ait çok sayıda kültür varlığını bünyesinde barındırdığı daha önce belirtilmişti. Trabzon ili, 983 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı ile toplamda 25 adet kentsel ve arkeolojik sit alanını bünyesinde barındırmaktadır. Bu kültür varlıklarının bir kısmı Bizans Dönemi yapıları iken bir kısmı da Osmanlı Dönemi yapılarıdır. Örneğin Sümela Manastırı, Ayasofya Camii ve Müzesi, Vazelon Manastırı, Kuşul Kilisesi Bizans döneminden günümüze kalan yapıları oluştururken, Atatürk köşkü, Çarşı Camii, İskenderpaşa Camii, Gülbahar Hatun Camii ve Bedesten Osmanlı Dönemi eserleridir (Trabzon Valiliği, 2018). Bu iki medeniyetten günümüze kalan tarihi varlıklar yerli yabancı çok sayıda turistin ilgisini çekmektedir.

Trabzon ilinde turizmin önemli bir kolunu oluşturan kültür turizmi sayesinde yüksek oranda turist çekmektedir. Yıllar itibari ile gelen turist sayıları incelendiğinde yabancı turist sayısında bazı yıllarda düşüşler olduğu göze çarpmaktadır. 2011 yılında bir önceki yıla göre yabancı turist sayısında azalma olmuştur. Bunda etken ülkeler arası yaşanan siyasi olaylardır.

Gelen turist sayısında yıldan yıla dalgalanmalar olsa da 2017 yılında önceki yıllara göre artış gösterdiği aşikârdır. 2017 yılına gelindiğinde turist sayısının 2.190.143 kişi ile bir önceki yıla göre artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 17

Trabzon İlini Ziyaret Eden Turist Sayıları (Trabzon İl Planı, 2015-2023)

Gelen Turist	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Yerli Turist	1.454.247	1.851.647	2.133.956	1.945.017	1.895.498	1.996.291	1.757.250	1.737.069
Yabancı Turist	722.888	362.854	450.935	764.715	1.037.847	895.483	407.300	453.074
Toplam	2.177.135	2.214.501	2.584.891	2.709.732	2.933.345	2.891.774	2.164.550	2.190.143

Kaynak: Trabzon Valiliği, 2018.

Araştırma alanını 2018 yılı itibariyle en çok ziyaret eden ülkeler ele alındığında, ilk sırayı Ortadoğu ülkeleri almaktadır. Onu takiben de Almanya, Fransa, ABD, Türkmenistan, Kazakistan, Azerbaycan, İtalya, Japonya, Kanada, Yeni Zelanda, Avusturya, İsrail, Yunanistan ve İngiltere gelmektedir. Trabzon'a gelen yerli turistlerin çoğunu ise çevre illerden gelenler oluşturmaktadır. Ağırlıklı olarak Artvin, Giresun, Gümüşhane, Samsun ve İstanbul illerinden gelen yerli turistlerin ziyaret ettiği görülmektedir (Trabzon Valiliği, 2018). Son yıllarda ise tarihi ve kültürel mekânları görmek için ülkenin dört bir yanından turist gelmektedir.

Trabzon iline gelen turistlerin büyük çoğunluğu kültür turlarına katılarak seyahatini gerçekleştirmektedir. İlin sahip olduğu tarihi ve kültürel değerli ile doğal güzelliklerini görmek için özellikle yabancı turistlerin katılım gösterdiği kültür turları düzenlenmektedir. Özellikle Rusya, Azerbaycan, Gürcistan ve Arap ülkelerinden gelen turistler genellikle bu kültür turları ile ziyaretlerini gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte yurt içinden gelen

turistlerde kentin kültürel çekiciliklerini görmek için kültür turlarına katılmaktadır. Bu durum üzerinde Trabzon ilinin Doğu Anadolu turizm güzergâhı üzerinde bulunması da etkili olmuştur. Çevre illerden ve özellikle de Antalya, İzmir, İstanbul illerinden gelen turistler kültür turları ile ili ziyaret etmektedir.

İlde yer alan turizm ve belediye işletme belgeli otellerin doluluk oranlarına bakıldığında belediye işletme belgeli tesislerin yıllar itibari ile dalgalanmalar göstermekle birlikte doluluk oranlarının 2017 yılına kadar artış gösterdiğini 2018 yılında ise düşüşe geçtiği görülmektedir (Tablo 18). Nitekim 2015 yılında toplam doluluk oranı %23,86 iken, 2017 yılında bu rakam %31,73'e çıkmıştır. Ancak 2018 yılında %31,38'e düşmüştür. Bu durum ülkemizde yaşanan ekonomik durgunluktan kaynaklanmaktadır. Ancak buna rağmen ortalama kalış süreleri yıllar itibari ile artış eğilimindedir. 2015 yılında yerli yabancı turist ortalama kalış süresi 1,3 iken, 2018 yılında bu rakam 1,80'e ulaşmıştır. Bu durum üzerinde ilde yer alan tesis ve yatak kapasitesindeki artış etkili olmuştur.

Turizm işletme belgeli tesislerin doluluk oranlarında 2017 yılına kadar bir düşüş olmakla birlikte 2017 yılı itibari ile artış göstermiştir. 2015 yılında %40,02 olan doluluk oranı, 2016 yılında %32,87'ye düşmüştür. 2017 yılında tekrar yükselerek %32,92'ye, 2018 yılında %34,41'e yükselmiştir. Oransal artışta ilin tanıtımına dayalı olarak turist sayısındaki artış etkilidir. Yerli ve yabancı turistlerin ortalama kalış sürelerinin ise yıllar itibari ile genel olarak artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2015 yılında 1,8 iken, 2018 yılında 1,98'e ulaşmıştır.

Tablo 18

Mahalli İdarelerce Belgelendirilen Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi Ve Doluluk Oranlarının Yıllar İtibari İle Dağılımı

	Tesis Geliş Sayısı			Geceleme			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı(%)		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
2015	32 766	358 009	390 775	54 099	437 234	491 333	1,7	1,2	1,3	2,63	21,23	23,86
2016	146 005	148 290	294 295	300 952	220 493	521 445	2,1	1,5	1,8	14,55	10,66	25,22
2017	42 345	154 187	196 532	104 451	246 000	350 451	2,47	1,60	1,78	9,46	22,27	31,73
2018	40 167	150 840	191 007	109 671	233 979	343 650	2,73	1,55	1,80	10,02	21,37	31,38

Kaynak: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html>, son erişim 21.07.2019

Tablo 18 ve 19 incelendiğinde ile gelen yerli ve yabancı turistlerin ortalama kalış sürelerinde son yıllarda bir artış olduğu göze çarpmaktadır. Buna paralel olarak turizm işletme belgeli ve belediye belgeli tesislerin doluluk oranlarında da son yıllarda bir artış söz konusudur. İlde son yıllarda tarihi ve kültürel miras değerlerinin turizme kazandırılması, ulaşım olanaklarının gelişmesi ve turizme yönelik teşviklerin artması bu artışın en önemli sebepleridir.

Son yıllarda Trabzon ili tarihi ve kültürel varlıklarının restore edilerek koruma altına alınmış ve turizme kazandırılmıştır. Bunula birlikte turistlerin ilgisi çeken ilin folkloru, yöresel yemekleri, el sanatları ulusal ve uluslararası fuarlarda, sosyal medyada tanıtılmıştır. Turizm Master Planı çerçevesinde turizm alt yapı çalışmaları yapılmakla birlikte ulaşım olanaklarının gelişmesi için de çalışmalar yapılmıştır. Yeni yatırımlarla birlikte konaklama tesisleri geliştirilmiş, yatak kapasiteleri artırılmış ve yeni tesisler yapılmıştır. Yine yerel yönetimlerle birlikte yörede turistini geçirebileceği ilin kültürüne uygun alternatif alanlar yapılmıştır. Yaşanan tüm bu gelişmeler 2018 yılında ile gelen turist sayısında ve ortalama kalış sürelerinde artış sağlamakla birlikte turizm işletme belgeli ve belediye belgeli tesislerin doluluk oranlarını artırmıştır.

Yapılan araştırmalarda ile gelen turistlerin daha çok tarihi ve kültürel varlıkları görme düşüncesiyle ili tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin Ayavarvara Kilisesi, Ayasofya Camii, Atatürk Köşkü, Kemeraltı Çarşısı, il müzeleri, restorasyon nedeniyle kapalı olmasına rağmen Sümela Manastırı, Memişağa Konağı, Orta Mahalle son yıllarda turistlerin en çok tercih ettiği mekanlardır. Trabzon iline gelen turist sayısının ve geceleme sürelerinin artışında kültür turizminin payı büyüktür.

Tablo 19

Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi Ve Doluluk Oranlarının yıllar İtibari İle Dağılımı.

	Tesislere Geliş Sayısı			Geceleme			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı(%)		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
2015	131 926	518 245	650 171	329 494	815 816	1 145 310	2,5	1,6	1,8	11,51	28,51	40,02
2016	80 569	204 434	285 003	210 548	307 358	517 906	2,6	1,5	1,8	13,36	19,51	32,87
2017	135 023	266 909	401 932	343 122	400 273	743 395	2,54	1,50	1,85	15,19	17,72	32,92
2018	141 802	252 139	393 941	364 828	414 560	779 388	2,57	1,64	1,98	16,11	18,30	34,41

Kaynak: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html>, son erişim 21.07.2019

Kültür Turizminin Sosyo-Ekonomik Etkileri

Kültür turizminin sosyo- ekonomik açıdan etkileri değerlendirildiğinde; kültür bakımından farklı özelliklere sahip toplumların birbiri ile ilişkiler kurmasını ve farklı gelenek ve göreneklere sahip bireylerin birbiri ile iletişime geçmesini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra farklı kültürel bölgeleri ziyaret eden turistler gittikleri yerleri çeşitli yönlerden etkileyebilmekte ve etkilenebilmektedirler. Genel olarak kültür turizminin sosyo-ekonomik etkileri ele alınacak olursa;

- Kültür turizmi gidilen bölgedeki değer yargılarını değiştirebilir.
- Kültür turizmi gidilen yerdeki yerel halka ait gelenek ve göreneklerin değişmesinde etkili olabilir.
- Kültür turizmi eğitim, kültür, eğlence, alışkanlıklar, aile yapısı üzerinde değişimlere sebep olabilmektedir.
- Kültür turizmi farklı kültürlere ait insanların bir arada yaşamasını sağladığından insanlar arasında hoşgörü, dostluk gibi duyguları geliştirerek toplumlar arası barışa katkı sağlayabilmektedir.
- Kültür turizmi yeni pazarlar ortaya çıkararak yok olmayla karşı karşıya olan kaybolmuş sanatsal ve kültürel unsurların yeniden değer kazanmasını sağlamaktadır.

Yukarıda açıklanan bilgiler ışığında Trabzon ilinde kültür turizminin sosyo-ekonomik etkileri değerlendirildiğinde; kültür turizminin Trabzon ilinde öncelikle yerel halka ek gelir sağladığını söyleyebiliriz. Bunun yanında kültür turizmi ilde ulaşım, konaklama, yeme-içme ve eğlence hizmetlerini geliştirerek ilin hizmet sektörü bakımından gelişimine katkı sağlamaktadır. İlin alt yapı ve üst yapı bakımından iyileştirilmesinde aktif rol oynamaktadır. Kültür turizmi ilde, yeni iş alanları oluşturarak istihdamı artırmakta, yaşam standartlarını yükseltmektedir. Kültür turizminin ekonomik, kültürel ve çevresel etkileri Trabzon halkının

yaşam kalitesini olumlu yönde etkilemektedir. Trabzon ilinde kültür turizminin sosyo-ekonomik etkilerini sıralayacak olursak:

1. Yörede kültür turizmi sayesinde, farklı toplumlardan veya farklı kültürlerden insanlar bir araya gelerek karşılıklı bilgi alışverişinde bulunmakta ve yöre halkı ile gelen ziyaretçiler arasında yeni dostluklar kurulmaktadır. Böylelikle turizm sayesinde yöre insanlarının, başka ülke insanları hakkındaki düşünceleri olumlu yönde değişmekte ve yöre halkı turistlere daha hoşgörülü davranmaktadır.
2. Yeni iş alanları oluşturarak kadınların da iş hayatına (el sanatları, yöresel yemekler kapsamında) katılımının artmasında etkili olabilmektedir.
3. Turistlerin farklı yaşam tarzı yöre halkını etkileyerek yörede gelenek ve göreneklerde, örf ve adetlerde değişiklik meydana getirebilmektedir.
4. Kültür turizmi mal ve hizmet fiyatlarında artışa neden olmaktadır. Yörede kültür turizminin gelişmesiyle birlikte temel gıda, kira, tüketim, hizmet ve ulaşım fiyatları artış göstermiştir.
5. Yörede kültür turizmi sayesinde kültürel varlıklar, sanat eserleri korunmuş ve bakıcılık, dokumacılık gibi yöreye özgü el sanatları ürünlerinin üretim kalitesi artmıştır.
6. Kültür turizmi kapsamında yöreye gelen turistler yerel halk üzerinde yabancı dil öğrenme isteğini uyandırmıştır. Ayrıca yörede bazı turistik işletmelerin adlarında yabancı dil kökenli kelimelerin kullanım oranı artmıştır.

BÖLÜM VI:

TRABZON İLİ'NDE KÜLTÜR TURİZMİ POTANSİYELİ

Trabzon İlinin Kültür Turizmi Potansiyeli

Kültür turizmi folklor, festival, sergi, tiyatro gibi kültürel etkinliklere katılmak, kültürel değerleri tanımak, tarihi mekânları görmek amacıyla yapılan gezi olarak tanımlanmaktadır (Aydın 1990, s. 27). Doğa koşullarına bağlı kalmadan turizmi tüm yıla yaymak, ülke kültürünü yerli ve yabancı turistlere tanıtmak, korumak, geçmişe ve geleceğe sahip çıkmak için kültürel turizmin geliştirilmesi oldukça önemlidir (Emekli, 2006). Bu kapsamda araştırma alanı da kültür turizmine kaynak teşkil edecek, katkı sağlayacak tarihi ve sosyo-kültürel çekicilikleri bünyesinde barındırmaktadır.

Araştırma alanında turizm olgusunun ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemekle beraber ilkçağlarda dini amaçlı başladığı düşünülmektedir. Nitekim bu dönemde Sümela ve Vazelon Manastırlarına yapılan ziyaretler kanıt oluşturmaktadır. Hristiyanlar için kutsal kabul edilen bu mekânlara ziyaretler ilkçağlarda başlamıştır. Ortaçağa gelindiğinde buna farklı mekânları görmek ve bilgi sahibi olmak amacıyla yapılan gezilerde eklenmiştir. 1950'li yıllara kadar genellikle inanç turizmi eksenli turizm faaliyetleri pek fazla bir gelişme göstermezken bu yıllardan sonra turizm hız kazanmış ve farklı alanlarda turizm faaliyetleri başlamıştır. Özellikle yaylalar turistler açısından en çok rağbet gören mekânlar haline gelmiştir. Bununla birlikte 1982 yılında çıkarılan Turizm Teşvik Kanunu ile konaklama ve ulaşım imkânlarının gelişmesi neticesinde yörede turizm devamlılık kazanmıştır (Mor, 2006).

Trabzon ilinin zengin tarihe ve farklı medeniyetlere sahip olması, kültürel turizmin potansiyelini arttıran temel etkidir. Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan ipek yolunun nirengi noktasında yer alan Trabzon bu özelliğinden dolayı tarihsel süreçte birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Tarihsel süreçte, Trabzon iline sahip olan uygarlıkları sıralayacak olursak sırasıyla Kimmerler, Medler, Persler, Makedonlar, Romalılar, Bizanslılar,

Kommenoslar ve Osmanlı Devleti'dir. Bu medeniyetlere ait manastırlar, kiliseler, türbeler, camiler, hanlar, hamamlar, bedesten, surlar, sivil mimari örnekleri ve çarşılar ilin kültür turizmi potansiyelini artıran unsurlardır. Bunun yanında Trabzon ve çevresinde dokumacılık, bakırcılık, bıçakçılık, taş ve ahşap işçiliği gibi hala sürdürülen geleneksel el sanatları ilin kültür turizmi potansiyeline önemli oranda katkı sağlamıştır. Ayrıca gümüş ve altın ürünleri, horonu, kemeçesi ve diğer folklorik unsurlar, kültür turizmine kaynak teşkil eden diğer unsurlardır.

Aşağıda kültürel turizme kaynak teşkil eden değerler hakkında bilgiler verilmiştir:

Prehistorik çekicilikler

Prehistorik turizmin çekiciliklerini ilk insanların barınılan mekânlar, kullanılan ev aletleri, dini nesnelere, kaya resimleri, av silahları oluşturmaktadır. Tarih öncesi dönemde barınma amaçlı kullanılan mağaralar ve köyler çevreleriyle birlikte ilk insanların yaşam alanlarını oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırma alanı değerlendirildiğinde yeterli bilgiye ulaşılamamaktadır.

Araştırma alanında Prehistorik dönemlere ait (Paleolitik Çağ, Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ ve Tunç Çağı) yapılan araştırma sayıları ve sonuçları oldukça azdır. Bununla birlikte elde edilen bulgular bu dönem hakkında bilgi sahibi olmak için yeterli değildir. Arkeolojik verilere ulaşmanın zorluğu prehistorik dönemleri aydınlatmada büyük zorluklarla karşılaşılmasına sebep olmaktadır. Bölgenin sahip olduğu bitki örtüsü ve arazisinin dağlık olması bu durumun en önemli sebebidir. Bununla birlikte, bölgede prehistorik yerleşimler olmasına rağmen burada yaşayan topluluklar konar-göçer karakterde olduğundan ve mimari yapı malzemesi olarak ahşap kullanıldığından günümüze kadar ulaşmamış olması, verilere ulaşmada zorluklara sebep olan diğer önemli etkidir (Akgül, 2016, s. 11).

Anadolu'da en eski yerleşmeler paleolitik çağın başlarına kadar uzanmaktadır. Doğu Karadeniz ve Trabzon ili çevresinin Paleolitik Çağ'ını ele alacak olursak; bu çağa ait bilgiler

oldukça az sayıdadır. Araştırma alanına yönelik olarak yapılan en önemli çalışma Kılıç Kökten'in yapmış olduğu yüzey araştırmalarıdır. Bu araştırma sonucunda Trabzon ili ve çevresinde 31'i yapay ve 3'ü doğal olmak üzere 34 mağaranın varlığı tespit edilmiştir. Bu mağaralar içerisinde yapılacak olan kazı çalışmaları prehistorik dönem hakkında bilgiler sunabilir. Ancak henüz buna yönelik bir çalışma bulunmamaktadır (Kökten, 1963, s. 275-276).

Araştırma alanında yapılan diğer araştırmaları inceleyecek olursak, 1990'lı yıllarda Trabzon ve Gümüşhane çevresinde KTÜ jeoloji mühendisleri yaptıkları mağara araştırmalarında bazı kaya sığınaklarından ve taş aletlerin varlığından söz etmişlerdir. Yöreye ilgili yapılan bir diğer önemli çalışma da 1993 yılında Çilingiroğlu'nun yaptığı yüzey araştırmalarıdır. Çilingiroğlu araştırmasında Trabzon'un sahil yöresini (Trabzon-Araklı) konu edinmiştir. Araştırmaları sonucunda yörenin arazisinin araştırmayı zorlaştırdığından, yörede erken dönem kültürleri ile ilgili herhangi bir ipucuna rastlanmadığından bahsetmiştir. Ancak 1997'de P. M. Dolukhanov ise Trabzon il merkezinin batısı ile doğusunda ve Araklı ilçe merkezinin güneyinde kaya sığınakları tespit etmiştir. Söz konusu buluntular bölgede Paleolitik dönemin izlerinin varlığına işaret etmektedir (Akgül, 2016).

Bütün bu alan çalışmalarının yanı sıra bölge ile ilgili, bir kısmı yüksek lisans ve doktora tezlerine konu olan, pek çok çalışma yapılmış ve bölgenin yazılı tarih ve yazı öncesi tarihi ele alınmıştır. Ancak, prehistorik dönemden itibaren başlatılan bu yayımlarda bölgenin prehistorik kültürlerine ait bir bilginin olmadığı ifade edilmiştir (Emir, 2008).

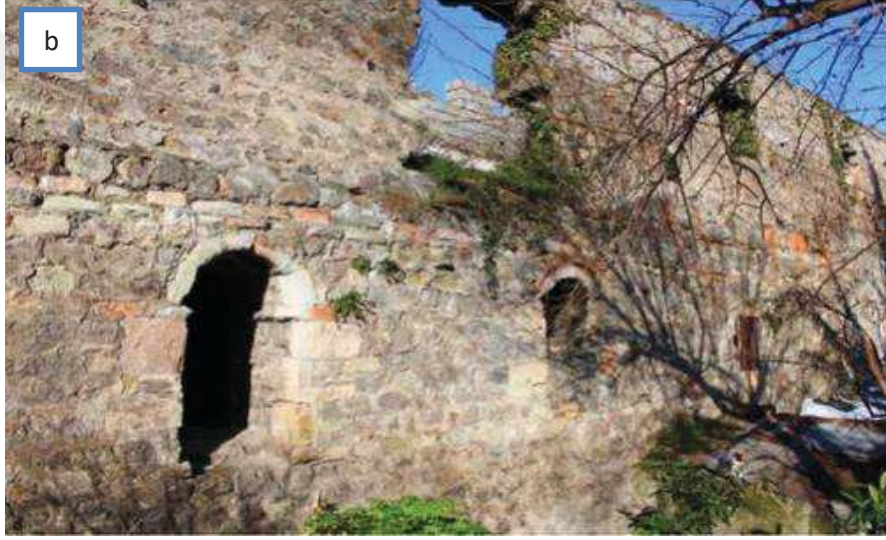
Arkeolojik çekicilikler

Arkeolojik turizm Arkaik, Helenistik, Roma, Bizans dönemlerini kapsamaktadır. Arkeolojik turizm Türkiye'de geniş bir zaman dilimini kapsayıp içerisinde birçok kültürü barındırmaktadır. Türkiye'de arkeolojik turizmin kaynaklarını yerleşmeler, kaleler, köprüler, antik tiyatro ve müzelerdeki bu dönemlere ait eserler oluşturmaktadır. Bunların kale, kent,

köprü gibi bir kısmı mekâna bağılyken takı, alet, heykel gibi ürünler mekâna bağıly kalmayıp dünyanın dört bir yanına, müzelere taşınabilmektedir.

Araştırma alanında arkeolojik turizm açısından en önemli kalıntılar Roma ve Bizans Dönemine aittir. Özellikle Roma Döneminde yapılan liman, inşa edilen saraylar, tapınaklar, su kemerleri ve dalgakıranlardan geriye kalanlar kentin arkeolojik turizm açısından önemli çekiciliklerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte Bizans Dönemine ait pek çok eser de günümüze kadar gelebilmiştir. Ancak bu eserlerin, kalıntıların büyük çoğunluğu kendi dönemlerinde gerçekleşen Gotların ve Boranların işgali sonucu tahrip edilmiştir (Sürmen, 2015, s. 7).

Araştırma alanında arkeolojik turizm açısından en önemli örneklere tarihi hazine niteliğinde olan Ortahisar ilçesinde rastlanmaktadır. Trabzon Müze Müdürlüğü tarafından yapılan kazılarda şehrin merkezinde yer alan ilçede Ortahisar Tabakhane Cami altında Roma Dönemine ait su kanalı bulunmuştur. İlçe de yer alan diğeri bir kalıntı Kral Sarayı'dır. Yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber kale surlarının doğusunda kalıntıları kalan sarayın, Roma dönemine ait olduğu düşünülmektedir. M.Ö. 4. yüzyılda Trabzon'u gören Xenophon Anabasis adlı eserinde Kral Sarayı'nın surlarından bahsetmektedir. Kral Sarayı Ortahisar'ın ulaşılması en zor olan, çevreye hâkim bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Sarayın daha sonraki dönemlerde imar edilerek Osmanlı padişahları tarafından da kullanıldığı ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ayakta olduğu bilinmektedir. Nitekim Kral Sarayının demirden Güney kapısının 1930'lu yıllarda yıkıldığı belirtilmektedir (Sürmen, 2015, s. 7-8).

Fotoğraf 4. Günümüzde terk edilmiş olan Kral Sarayı'ndan görüntüler; a) Kral Sarayı'nın kuzey cephesi, b) Sarayın kuzey cephesinde günümüze kadar ayakta kalan saray duvarları.

Roma dönemine ait bir başka kalıntı yine Ortahisar ilçesinde Pazarkapı mahallesinde yapılan inşaat faaliyetleri sonucunda bulunan antik liman rıhtım duvarı, yapı izleri ve anfora parçalarıdır (Fotoğraf 5). Bu limanın Roma İmparatorluğu döneminde Hadrianus Dönemi'nde inşa edildiği bilinmektedir. Liman bölgenin en büyük limanlarından biri olduğu ileri sürülmüştür. Zağnos Vadisinde dere yatağının ağız kısmında kurulan limanın zamanla dolmuştur (Çiğdem, 2007).

Fotoğraf 5. Ortahisar ilçesinde Pazarkapı Mahallesi'nde bulunan antik liman; a) Ortahisar kazı alanı, b&c) Kazı çalışmaları sırasında alanda bulunan amfora parçaları, d) Antik liman rıhtım duvarı (<http://www.trabzonortahisar.bel.tr/tum-haberler.aspx>, son erişim 02.03.2019).

Trabzon Kalesi'nin batı yamacında İmaret Deresi üzerinde kurulan Su Kemerleri Roma Dönemi'ne ait bir başka kalıntıdır (Fotoğraf 6). VI. yüzyılda inşa edildiği düşünülen kemer Justinianus tarafından yaptırılmıştır. Daha sonra onarım faaliyetleri geçiren kemerin günümüzdeki hali XIII. yüzyılda yapılmıştır. Kesme taştan yapılmış olup 30m uzunluğunda ve 7m yüksekliğindedir (Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 1996, s. 10).

Fotoğraf 6. İmaret Deresi üzerindeki su kemeri

Tarihi çekicilikler

Araştırma alanında kültürel turizmin ana çekiciliğini tarihi kaynaklar ve inanç turizmi kaynakları oluşturmaktadır. İl turizminin de bu çekicilikler üzerinde hareketlilik gösterdiği söylenebilir. Trabzon'un Roma, Bizans ve Osmanlı dönemine ait 150'den fazla eserle önemli bir tarih kenti olduğu şüphesizdir. Bu özelliği ile çevre illere göre ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. İlde; kentsel, arkeolojik ve doğal olmak üzere 25 adet sit alanı bulunmaktadır. Bununla birlikte 983 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı mevcuttur (Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Trabzon İl Raporu, 2018).

Araştırma alanı sınırları içerisinde yer alan başlıca tarihi turizm çekicilikleri şunlardır:

Kaleler

Kale ve surlar, eski uygarlıkların izlerini taşıması bakımından kültür turizmi kapsamında çekicilik yaratmaktadır. Araştırma alanında yer alan kalelerin bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Özellikle iç kale surları şehrin önemli bir tarihi turizm çekicilikleri arasında yer almaktadır. Trabzon ilinde yer alan başlıca kaleler şunlardır:

Trabzon Kalesi

Şehrin en yüksek konumunda yer alan kale, günümüze en iyi durumda ulaşan eserlerin başında gelmektedir. Roma ve Bizans dönemi ait eski temeller üzerine inşa edilen kale Yukarı Hisar, Orta Hisar ve Aşağı Hisar olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Yukarı Hisar ile Orta Hisar Kuzgun Dere ile İmaret Deresi arasındaki yüksek kaya kütleleri üzerine kurulmuştur. Bu bölüm kalenin en eski bölümüdür (Öksüz, 2006).

Fotoğraf 7. Trabzon Kalesi.

Yukarı Hisar yani iç kale kentin en yüksek konumunda bulunmaktadır (Fotoğraf 7). Kale içerisinde yer alan Kral Sarayı kalıntıları 13. yüzyıl öncesine aittir. Diğer kalıntılar ise 13. yüzyılın sonlarına aittir. İç kalenin güneye açılan demirden yapılmış kule kapısı yıkılmıştır. Kuzeyden Ortahisar'a iki kapı açılmakta olup doğusundaki surlar üzerinde Bizans kabartmaları ile Osmanlı Dönemi 16. yüzyıla ait bir kitabe bulunmaktadır (Öksüz, 2006, s. 52).

Orta Hisar çok geniş bir alana kurulmuştur. Dikdörtgen bir özellik göstermektedir. İç kaleye açılan kapıların dışında, Aşağı Hisar ve batıya açılan Zindan Kapısı bulunmaktadır. Doğuda Tabakhane Kapısı ile güneydoğuda Yenicuma Kapısı, batıda ise yoksullara yiyecek

dağıtılan mutfak ve Zağnos Kapısı yer almaktadır (Zaman, 2012). Orta Hisar Camii, Yenicuma Camii, Hükümet Konağı, Zağnos Köprüsü, Kule Hamamı, Çifte Hamam, Amasya Camii, Musa Pasa camii ve Şirin Hatun Camii de bu alanda yer almaktadır.

Aşağı Hisar ise eski Trabzon'un en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Surlar Zağnos Köprüsü'nden başlayıp batıda Zağnos burcundan kuzeye uzanarak kıyıya kadar inmektedir. Buradan Hadrian dönemine tarihlenen Moloz Limanı boyunca uzanarak güney döner ve Orta Hisar ile birleşmektedir. Yukarı hisar ve Ortahisar yerleşim alanına göre çok daha geniştir. Şehir buradan batıya doğru yayılmıştır. Doğudaki sınırı ise Ortahisar'ın doğu surlarının uzantısını oluşturur. Asıl şehri çevreleyen surların adedi sur dışına, biri sonradan kapatılmış 2 adedi Yukarı Hisar'dan Ortahisar'a ve ikisi de Ortahisar'dan Aşağı Hisar'a açılan toplam 11 kapısı olduğu bilinmektedir (Özen, Tulluk, Engin, Düzenli, Sümerkan, Tutkun, Üstün Demirkaya, Keleş, 2010, s. 179-180).

Aşağı Hisar, tarihi kentin en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Surların büyük ölçüde Alexios II (1297-1330) zamanında yapıldığı ve daha sonra tamamlandığı bilinmektedir (Zaman, 2006). Aşağı Hisar'da Zağnos Burcu ile köprü arasında Zağnos veya İmaret Kapısı, batıda Sotka Kapısı, kuzeyde Moloz Kapı, doğuda Mumhane ve daha güneyde Pazar Kapı bulunmaktadır. Günümüzde kale kapışı olarak adlandırılan yerde kale surları açılarak taşıt geçmesine izin veren yol haline gelmiştir (Canalioğlu, 2000, s. 167).

Aşağı Hisar'ın çevrelediği alanda Molla Siyah Camii (St. Andrea Kilisesi), Hoca Halit Camii, Pazarkapı Camii, Kundupoğlu ve Yarımbıyıklıoğlu konakları, Sekiz Direkli Hamam ve İskenderpaşa Çeşmesi gibi tarihi eserler bulunmaktadır.

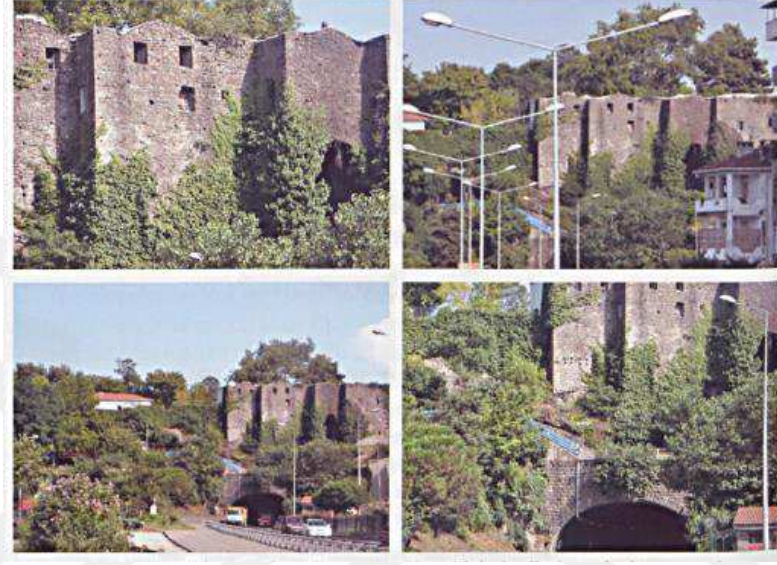
Fotoğraf 8. Aşağı Hisar ve Zağnos Burcu.

II. Aleksios döneminde (Bizans Dönemi) kesme taştan yapılan Zağnos Burcu (Fotoğraf 8) dörtgen planlı bir burç olup bir süre zindan olarak kullanılmış olduğu bilinmektedir (Brey ve Winfield, 1985, s. 187-189). Yapı bugün kütüphane olarak kullanılmaktadır. Trabzon Belediyesi Zağnos Burcu'nu, İsmail Hakkı Berkmen Tarih Kütüphanesi olarak düzenleyip halkın rahatça kullanabileceği bir merkeze dönüştürmüştür.

Güzelhisar

Araştırma alanında koloniler kuran Venedik ve Cenevizliler dönemine ait limana hâkim konumda inşa edilen küçük bir kaledir. Tarihi kaynaklarda Leonkastron adıyla anılan kale şehrin doğusunda yer almaktadır. Kalenin taş duvarları 14. yy. mimari işçiliğini yansıtmaktadır. Kalenin alt kısımları 1316 öncesi, üst kısımları ise 1349 sonrası olarak tanımlanabilmektedir (Brey ve Winfield, 1985, s. 197-198). Günümüzde ayakta kalan bölümleri batı yönünde, kuzey-güney doğrultusundadır. Tünel üzerinde kalan bölümde surlar

ve içerisindeki mekânlar görülebilmektedir. Osmanlı döneminde Üçüncüoğlu Ahmet Paşa tarafından içerisine saray yaptırılmıştır. Ancak Ahmet Paşa'nın ölümüyle saray yakılmıştır. Günümüzde kaleden geriye yalnızca depo ve kilise kalıntıları kalmıştır (Zaman, 2012). Hisar bugün askeriyenin mülkiyetindedir ve sosyal tesis (Ganita-gazino) olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 10).

Fotoğraf 9. Eski haliyle Güzelhisar surları (Zaman, 2012).

Fotoğraf 10. Günümüzdeki haliyle Güzelhisar (Ganita) batı cephesi.

Akçaabat Akçakale

Araştırma alanının 18 km batısında yer alan ilçeye adını veren denize hâkim konumda bulunan Akçakale İmparator Aleksios II tarafından Selçuklulardan korunmak amacıyla 1297-1330 yılları arasında yaptırıldığı bilinmektedir. Kale ilin fethinden sonra Bizans tarafından yedi yıl daha savunulmuştur. Daha sonra ise kale Osmanlı komutanı Mahmut Paşa tarafından ele geçirilmiş ve kuşatma sonunda şehit düşen Mahmut Paşa da bu kaleye defnedilmiştir. (Sümerkan ve Okman 1999, s. 107). Kale moloz ve kesme taştan yapılmıştır. Günümüzde pek çok yeri yıkılmış olan kalenin orijinal görünümü hala bozulmamıştır. Ancak katlar arası ahşap yapımı olduğundan bu bölümler günümüze kadar ulaşamamıştır.

Fotoğraf 11. Akçakale a) Kale zamanında koruma altına alınmadığından yerleşme tehdidi altındadır. b) Kalenin batı cephesindeki surları, zamanında bakım ve onarımı yapılmadığından tahrip olmuştur ve sarmaşık vb. bitkiler duvarları kaplamış durumdadır. (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, son erişim 02.03.2019).

Günümüzde batı ve güney surları ayakta olan kalenin kuzey ve doğu surları önemli ölçüde tahrip olmuştur (Fotoğraf 11). Deniz tarafındaki surların da mazgal delikleri görülebilmektedir. Kuzey ve Batı kule kalıntıları mevcuttur. Kalıntıların güneyinde, kalenin iç alanına bir kapı ile bağlanan kare planlı ve üç katlı taş bir yapı bulunmaktadır. Yapının iç alanı 7 m²'dir (Zaman, 2006, s. 236). Kalede 2017 yılında yapılan kazı çalışmaları sonucunda Osmanlı ve Bizans dönemine ait sikkeler ve seramik parçaları, Bizans dönemine ait 8 mezar, 19. yy.a ait bir top ve tek nefli bir kilise bulunmuştur.

Araklı Kalesi

Kale, Karadere Vadisi'nin batısında Araklı'nın güneyinde bulunmaktadır. Kale büyük ölçüde tahrip olmuştur. Kaleden günümüze kuzeybatı yönünde uzanan 2,5 m yüksekliğindeki Horasan harçlı sur duvarları kalmıştır. Kale dörtgen planlı olup çevre duvarı doğu-batı doğrultusunda ise 130 m, kuzey-güney doğrultusunda 138 m kadardır. Merkezi büyük kalelerden biridir. Her 30 m'de ise kuleler inşa edilmiştir. Kale mimari planı ve mimari özellikleri bakımından Geç Roma- Erken Bizans dönemine aittir (Sümerkan ve Okman, 1999, s. 107-108).

Kalecik Kalesi

Kale Araklı'da Kalecik mahallesinde, küçük bir yarımada üzerinde kurulmuştur. Kuzey- güney doğrultusunda uzanan yapı Karadeniz kıyısında sıralanan küçük garnizonlardan birisidir. Kale Bizans mimarisi ile inşa edilmiştir. Kale duvarları küçük yuvarlak kulelerle desteklenmiştir (Sümerkan ve Okman, 1999, s. 108).

Fotoğraf 12. Restore edilen Kalecik Kalesi.

Buzluca(Canayer) Köyü Kalesi

Araklı'da yer alan kalenin, yapılan çalışmalar sonucunda bir sur duvarı ile çevrili olduğu tespit edilmiş ve bu sur duvarının güneyinde bir kilise (şapel) ve ana girişinin bulunduğu ortaya konulmuştur. Bunun dışında farklı iki girişinin bulunduğu saptanmıştır. Günümüzde temel kısmının kalıntıları mevcuttur (Fotoğraf 13). Kalenin Roma'nın son dönemlerinde veya Bizans Dönemi'nin başında yapılmış olabileceği düşünülmektedir (Sümerkan ve Okman, 1999, s. 109).

Fotoğraf 13. Günümüzde temel kısmının kalıntıları mevcut olan kalenin Romannın son dönemlerinde veya Bizans Dönemi'nin başlarında inşa edildiği düşünülmektedir.

Aho Kalesi

Araklı'ya 6 km uzaklıkta yer alan kale, Araklı limanını gören bir tepe üzerine kurulmuştur. Kale iki bölümden oluşmaktadır. Alt bölümde, Horasan harçla örülmüş moloz taş duvarların oluşturduğu aşağı kaleden sonra iç bölüme çıkılmaktadır. Kalenin doğusunda gözetleme kulesi bulunmaktadır. Kale , kuzey-güney doğrultusunda ise 120 m ve doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 80 m'lik bir alan üzerine inşa edilmiştir. Kale kıyıdan içeride bulunması nedeniyle nöbetçi kale olarak faaliyet göstermiştir (Sümerkan ve Okman, 1999, s. 110).

Taşgeçit Köyü Kalesi

Araklı'da Taşgeçit Köyü sınırları içerisinde yer alan kale, yöre insanları arasında Gülüşan olarak da bilinmektedir. Kaleye Taşgeçit köyünden patika bir yolla ulaşılmaktadır. Kalenin günümüzde ayakta kalan kuzey cephesindeki duvarının yüksekliği ise 7 m, uzunluğu ise 35 m'dir. Kalenin üstünde 3 metre derinliğinde, 6x11 m ölçülerinde bir de sarnıç bulunmaktadır (Sümerkan ve Okman, 1999, s. 110).

Kalegüney Köyü Kalesi

Beşikdüzü ilçesinde, ilçe merkezine 12 km uzaklıkta sivri bir kaya üzerine inşa edilmiştir. Erken Roma döneminde yapıldığı düşünülmekte olan kale daha sonraki dönemlerde nöbet görevi yapan küçük kalelerden biri olmuştur. Kaleye kuzey ve güney yönünden, kayanın oyulmasıyla yapılan merdivenlerle çıkılmaktadır. Kale içerisinde kayanın oyulmasıyla oluşturulmuş mekânlar da bulunmaktadır (Sümerkan ve Okman, 1999, s. 110-111).

Glida Kalesi

Vakfikebir'e bağlı Yalıköy Beldesi sınırları içerisinde yer alan kale kalıntısını, Glida adıyla anılan küçük tabya kalıntıları oluşturmaktadır. Kalenin sadece batı ve kuzeybatı duvarlarından birer bölüm ayakta iken son yıllarda bu duvarlar restore edilmiştir (Fotoğraf

14). Deniz kıyısında doğal kayalık bir burun üzerinde inşa edilmiştir. Kale, Vakfikebir Körfezi'nin emniyetinin sağlanması için 13. – 14. yy.larda kurulmuş bir gözetleme veya garnizon tabyası olabileceği düşünülmektedir (Zaman, 2006, s. 238).

Fotoğraf 14. Günümüzde cafe-restoran olarak kullanılan Glida Kalesi.

Belirtilen kalelerin dışında Maçka ilçesinde Kırantaş Köyü Kalesi, Ortaköy ilçesinde Hortokop Kalesi, Of, Düzköy, Şalpazarı, Sürmene ve Ortamahalle'de birer kale kalıntısı bulunmaktadır. Bunlara ilave olarak Maçka'da bir adet gözetleme kulesi bulunmaktadır (Sümerkan ve Okman, 1999, s. 112-115).

Cephanelik

Cephanelik, Trabzon'da tarihi yapılar içerisinde en dikkat çeken yapıdır. Yapının ne amaçla ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber Tarsicio Succi de Verica'nın kayıtlarına göre; İmparatoriçe Iren tarafından 1340-1341 yılları arasında bir buluşma yeri olarak yaptırılmıştır. İstanbul'da Yıldız Sarayı kütüphanesinde bulunan Abdülhamit albümündeki resimden, 1887 yılında binanın cephanelik olarak değerlendirildiği

kanıtlanmaktadır. Fatih Kulesi olarak da nitelendirilen yapı 1916-1917 Rus işgali sırasında mühimmat deposu görevi görmüştür (Zaman, 2012, s. 239).

Fotoğraf 15. Günümüzde restoran olarak kullanılan eski Cephanelik.

Boztepe'nin batı yamacında yer alan yapı iç içe geçmiş yaklaşık 25-40 m çapındaki kalın duvarlı iki kuleden meydana gelmektedir. Yapının iç bölümü dört katlı, dış bölümü ise üç katlıdır (Fotoğraf 15). İç ve dış duvarlarında oval kemerli üç tane penceresi bulunmaktadır. Yüksek bir koruma duvarı içerisinde yer alan binanın, 1919 yılında gerçekleşen patlama sonucu çatısı yıkılmıştır (Canalioğlu, 2000, s. 191). Bina restore edilerek günümüzde özel sektör tarafından restoran olarak işletilmektedir.

Köprüler

Tarihsel turizm kapsamında yer alan köprüler Osmanlı Devleti döneminde yapılan köprülerdir. Kültür turizminde bu köprülerin hangi uygarlığa ait olduğu vurgulanmaktadır.

Köprülerin hangi uygarlığa ait olduğu mimarisinden anlaşılmaktadır. Örneğin Osmanlı dönemine ait köprüler sivri kemerli olarak yapılmıştır.

Zağnospaşa Köprüsü Zindan Kapı ile İmaret Kapılarını birbirine bağlamaktadır. Köprü ayaklarında Roma ve Bizans işçiliği görülmektedir. Üst üste kemerli olan köprü, iki gözden oluşmaktadır. Araştırmalar sonucu köprüde dört yapı evresi gözlenmiştir. Köprü'nün alt kısmının büyük bir bölümü Roma döneminde yapılmıştır. Ayrıca Bizans dönemine ait işçilik özelliği görülmektedir. 15. yüzyılda ise Zağnos Paşa tarafından tek gözlü olarak yaptırılmıştır (Zaman, 2012, s. 277).

Fotoğraf 16. 19. yy.da son şeklini alan Zağnospaşa Köprüsü.

Tabakhane Köprüsü Ortahisar'ın doğusunda yer alan Kuzgun Dere üzerine inşa edilmiştir. Roma döneminde kurulan köprü birçok tamirat göyerek günümüze kadar gelebilmiştir. Köprü'nün bugünkü görünümü Osmanlı Dönemi'ne aittir (Fotoğraf 17). Son şeklini 19. yüzyılda almıştır (Karpuz, 1990, s. 31).

Fotoğraf 17. Tabakhane Köprüsü ve Ortahisar surlarının farklı açılardan görüntüleri.

Değirmendere Köprüsü 1891 yılında inşa edilen dört gözlü bir köprüdür. Batısında bir tahliye kemeri bulunmaktadır (Zaman, 2006, s. 278).

Fotoğraf 18. Değirmendere Köprüsü.

Bedesten ve Hanlar

İl içerisinde yer alan Bedesten ve hanlar kentin tarihi turizmi içerisinde görülebilecek destinasyonlardır. Bu yapılara genellikle restorasyonla konaklama, restoran, alışveriş gibi işlevler kazandırılmıştır. Fetihten sonra Trabzon çok önemli bir ticaret merkezi durumuna gelmiştir. Şehrin ticaret merkezi olmasında özellikle transit ticaret yolu (İstanbul-Asya) üzerinde bulunan Trabzon limanı aktif bir rol üstlenmiştir. Ancak bu dönemde inşa edilen han ve kervansarayların birçoğu varlığını koruyamamıştır.

Trabzon kent içi hanları, kentin ticaret merkezi niteliğini taşıyan ve tarihi İpek Yolu güzergâhı olan Kunduracılar Caddesi'nin batıdan Sermerciler Caddesi ile Moloz Senti'ne, doğudan İskele Caddesi ile yeni limana, güneyde ise Erzurum Caddesi ve Taksim Meydanı'na (Atatürk Alanı) uzanan aks üzerinde yer almaktadır. Kentin toplanma yeri olan Atatürk Alanı hanların başlangıç yeridir. Bu meydanın batısında yerine yeni iş hanı inşa edilen Suluhan, kuzeyinde ise Anadolu Han bulunmaktadır. Günümüzde bu hanların özgün planları

bozulmuştur. Bu yapılar yeni bölüntüler ve kapatılan avlular ve değiştirilen girişleri ile buldukları sokağa açılan dükkânlara dönüştürülmüştür. Bazılarının üst katları depo olarak kullanılmaktadır. Vakıfların mülkiyetinde olan ve özgün yapılarını günümüze kadar koruyabilmiş olan hanlar Vakıfhan ve Taşhan'dır. Halen çeşitli iş kollarına bağlı ticari faaliyetler sürdürülmektedir.

Varlığını koruyabilmiş han ve bedestenler şunlardır:

Kemeraltı Çarşısı

Araştırma alanının en eski çarşısı olma özelliğini taşıyan Kemeraltı Çarşısı, şehrin tarihi çarşılarından biridir. Bakırlarıyla ünlü şehrin bu çarşısında pek çok bakırcı ve hediyelik eşya dükkânı bulunmaktadır. Bununla birlikte tekstil üzerine birçok dükkânı da bünyesinde barındırmaktadır (Fotoğraf 19). 16. yüzyılda yapılan çarşı birçok tarihi yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. Tek kubbeli Bedesten ve 1531 yılında Trabzon Valisi İskender Paşa tarafından yaptırılan Taş Han bu yapılar arasındadır (Trabzon Valiliği İl Turizm Müdürlüğü, 1996).

Tarihi Kemeraltı Çarşısının, Ortahisar Belediyesi tarafından 'Kemeraltı Sokak Sağlıklaştırma Projesi' kapsamında restore edilerek turizmde ön plana çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda çarşının tarihi dokusu ön plana çıkarmak ve burada bir turizm aksı oluşturmak amaçlanmaktadır. Bu projeye aynı zamanda tarihi doku ve günümüz mimarisinin yarattığı görüntü kirliliği de ortadan kaldırılacaktır.

Fotoğraf 19. Eski ve yeni mimarinin bir arada bulunduğu tarihi Kemeraltı Çarşısı.

Bedesten

Trabzon çarşısının merkezinde yer alan Bedesten, şehrin en eski ticaret yapısıdır. Türk eserlerinin en önemlileri arasında yer alan Bedesten, Çarşı Mahallesinde Semerciler

Camii'nin batısında, Çarşı Camii'nin ise kuzeyinde, Taşhan yakınında yer almaktadır. Kitabesi günümüze kadar ulaşamamıştır. Evliya Çelebi içerisinde 80 dükkânın olduğunu belirtmektedir.

Türk bedestenleri arasında tek kubbeli olmasıyla tek örnek olan Bedesten kareye yakın planlıdır. Her cephede birer kapı bulunmaktadır. Bedestenin alt bölümü düzgün taslar ile yapılmıştır. Bu bölümün duvarlar üst kısmında kirpi saçakla son bulmaktadır. Üst bölümün pencereleri ile alt bölümün kapıları tas söğeli, tuğla teğet kemerlidir. Bedestenin iki katlı olduğu öne sürülmektedir. Bu kabul edilirse, üst katın ahşap olarak inşa edildiği söylenebilir. Zemin katta, orta yerde bir su kuyusu olduğu bilinmektedir. Yapının kendine has örtüsü günümüze kadar ulaşamamıştır (Horuloğlu, 1978, s. 23).

Tarihi geçmişi hususunda kesin bir sonuca varılamayan yapının Cenevizlilerce yapıldığı ileri sürülmektedir. Bazı araştırmacılar ise Trabzon Komnenosları zamanında yapılmış olabileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca yapı Gülbaharhatun Vakıfları arasında gösterilmiştir. Ayrıca yapı 16. yy. mimari elemanları ve planı ile Osmanlı özellikleri göstermektedir. Özellikle iç mekânlardaki fil ayaklarına Osmanlı mimarisinde sıklıkla rastlanılmaktadır. Buradan hareketle yapının fetihten sonra 16. yüzyılın sonlarında yapıldığı söylenebilir (Zaman, 2012). Yapının kendine has örtüsü günümüze kadar ulaşamamıştır. Günümüzde bina Trabzon Valiliği tarafından restore edilmiş ve bugün itibarıyla küçük bir ticaret merkezi konumundadır. Bedestenin birinci katı el sanatları çarşısı, ikinci ve üçüncü katı restoran ve kafeterya olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 20).

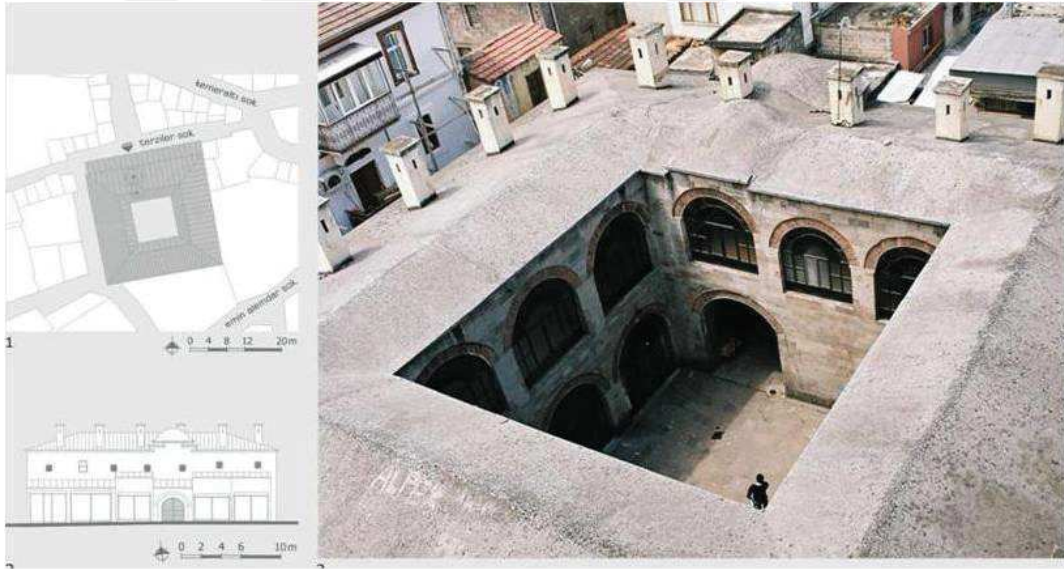
Fotoğraf 20. Trabzon'daki Türk eserlerinin en önemlilerinden biri olan Bedesten; a) Bedestenin 3. katında işletilen kafe, b) Bedestenin kuzey giriş kapısı, c) Bedestenin güneydeki giriş kapısı.

Taşhan

Osmanlı dönemine ait olan bu eser, 1531- 1533 yılları arasında Trabzon valisi İskender Paşa tarafından yaptırılmış olup iki katlı ve avlulu kent hanlarının en güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir. Yapı tarzı ve mimarisi ile Osmanlı hanlarının en tipik örneğidir. İki katlı olarak inşa edilen hanın yapımında yapı malzemesi kesme taş kullanılmıştır. Zaman zaman geçirdiği tadilatlarla günümüze kadar gelebilmiş bir yapıdır. Hanın kuzey cephesinde eski dönemlerden kalma dükkânlar yer almaktadır. Duvarların yapımında düzgün yontma taş kullanılmıştır. 1980 yılında geçirdiği restorasyonla çatısı değiştirilerek beton mozaik hale getirilmiştir. Girişi kuzey yönünde bulunmaktadır. Girişte

kontrol hücresi bulunmaktadır. Buradan hemen sonra üzeri kemer ve tonozlarla örtülü bir koridora, koridordan da kare şeklindeki bir avluya çıkılmaktadır. Avluda 17 hücre bulunmaktadır. Sol taraftaki merdivenden üst kata çıkılmaktadır. Burada da 24 hücre bulunmaktadır. Hanın doğusu ahır ve depo olarak kullanılmıştır. Hücreler hanın batı ve güneyinde yer almaktadır (Zaman, 2012, s. 243).

Hanın doğusu mazgal pencerelerle dışarıya, batı ve güneyi yani odalar ise mazgal pencerelerle avluya açılmaktadır. Odalar tonozla örtülü olup her odanın ocağı bulunmaktadır. Yalnızca girişin hemen üzerinde yer alan oda ve önündeki bölüm bir kubbe ile örtülmüştür (Karpuz, 1993). Vakıflar Müdürlüğü'nce kiraya verilen yapı bugün terzi ve kahvehane gibi işyerlerine sahne olmaktadır.

Fotoğraf 21. Taşhan (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, son erişim 02.03.2019).

Alaca Han

Günümüzde özel şahısların mülkiyetinde bulunan han, Çarşı Mahallesi'nde Bakırcılar semtinde, aynı adı taşıyan cadde üzerindedir (Fotoğraf 22). Yapı tarzı mimari özelliklerinden 18. yy.a ait olduğu düşünülmektedir. Han dikdörtgen planlıdır. Kesme taştan yapılan han iyi bir taş işçiliği göstermektedir. Hanın üst örtüsü tonozla kaplanmış, tonozun üzeri de bir çatı ile örtülmüştür. Batı, doğu ve kuzey yönlerinde yer alan kapılardan içerisine girilen hanın

diğer cepleri binalarla kapatıldığından günümüzde sadece batı kapısı kullanılmaktadır. Han yapıldığı tarihten itibaren oldukça değişikliğe uğratılmıştır. Bu yüzden de, orijinal durumu kesinlik kazanamamıştır. Plan itibariyle zemin kattın ortasında üstü açık bir avlu, onun çevreleyen odalar; doğu tarafında taştan yapılmış bir merdivenle çıkılan birinci katta revaklı koridorlar ve arkalarında han odaları odalar yer almaktadır. İkinci kata da batıdan yine aynı şekilde taştan yapılmış bir merdivenle çıkılmakta ve revaklı koridorların arkasında on altı hücre bulunmaktadır (Canalioğlu, Çağdaş, Köklü, Rakıcı, Yılmaz, Öğretmen, 2000, s. 25).

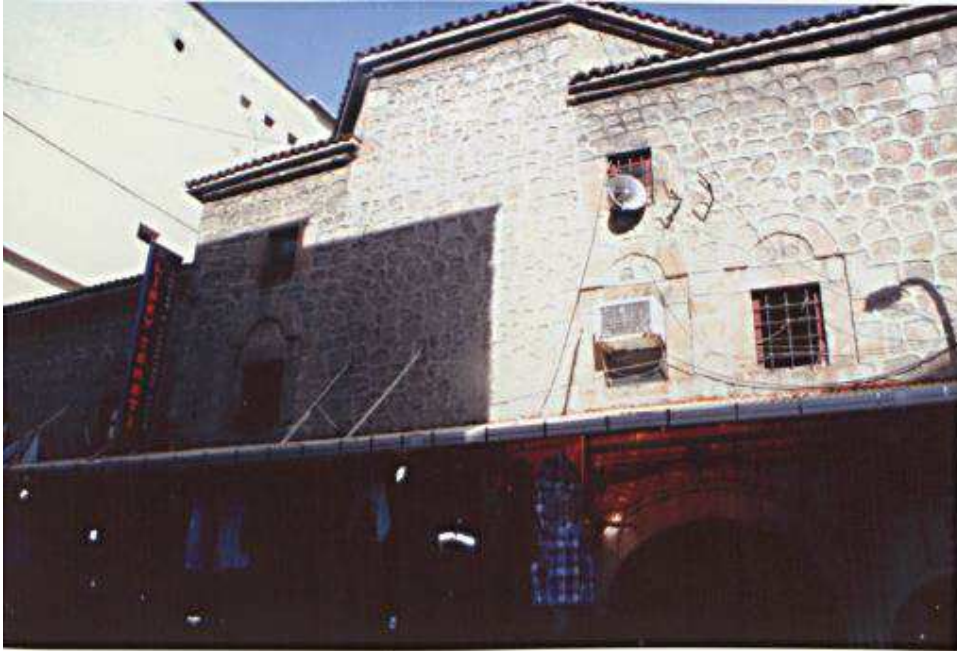
Fotoğraf 22. Alacan Han (Zaman, 2012)

Günümüze kadar ciddi bir onarım geçirmediğinden, bakımsız ve harap haldedir. Alaca Han'ın son dönemlerde büyük tahribatlara maruz kaldığı, bazı odalarının tavan ve döşemelerinin çöktüğü, duvarlarında ve revak tonozlarında çatlaklar olduğu görülmektedir. Ayrıca önceki kullanımlarından çok fazla fiziksel müdahalelere maruz kalan yapıda, bazı odalara cepheden kapı açılarak dışarıdan kullanılmış, bazılarının revakta açılan kısımları kapatılmış, bitişik bina ile bağlantılar yapılmış, bazı odalar birleştirilmiş, revaktan bir bölümü kapatılarak dükkân veya oda haline getirilmiştir. Günümüzde bakırcı olarak kullanılan iki odası dışında tamamen boştur (Zaman, 2012, s. 133).

Vakıfhan

Çarşı merkezinde yer alan hanın güneydoğusunda birlikte inşa edildiği caminin şadırvanının üzerinde yer alan kitabeden elde edilen bulgulara göre 1781 yılında Hacı Yahya adında bir hayırseverin yaptırdığı bilinmektedir. Bedestenin kuzeybatısında yer alan han üç katlıdır (Karpuz, 1993).

Kesme taştan 3 katlı avlulu bir han olup dikdörtgen planlıdır. İki girişi bulunan hanın ana girişi güneydeki 1. kattır. Hanın birinci katında farklı büyüklükte odalar yer almaktadır. İkinci katında ise revakların çerçevesinde mescit ve odalar yer almaktadır. Mescidin güneydoğusunda yer alan minare yıkılmıştır. Birçok kez onarım geçirmiş, bu onarımlarda orijinal merdivenler değiştirilmiş, bazı odalar birleştirilmiş ve kuzey cephesine sonradan dükkânlar yerleştirilmiştir. Bu dükkânlara cepheden kapılar açılmıştır. Günümüzde dükkân olarak kullanılmakla birlikte depo olarak da kullanılmaktadır (Zaman, 2012).

Fotoğraf 23. Vakıfhan (Zaman, 2012).

Anadolu Han

İskender Paşa Mahallesi Atatürk alanında yer alan Anadolu Han, 19. yy.da inşa edilmiş olup günümüzde buraya bir otel inşa edilmiştir. Büyük değişikliklere uğratılan han

düzdün kesme taştan yapılıp, iki katlı, avlulu, dikdörtgen bir plana sahiptir (Fotoğraf 24). Revak kemerleri, kare kesitli taş kolonlarla taşınmaktadır. Üst kata güneydeki taş merdivenlerden çıkılmaktadır. Odalardan revaka geçiş birer kapı ve pencere ile olmaktadır. Bununla birlikte odaların dışarıya bakan pencereleri de bulunmaktadır. Bugün yapı bölümlere ayrılarak kuzey, batı ve güney cephelerindeki dükkânlar tarafından kullanılmaktadır. Avlu ve revaklar buradaki dükkânlara katılmıştır. Güneyde bir kısmı yıkılarak buraya otel inşa edilmiştir (Zaman, 2012, s. 245)

Fotoğraf 24. Anadolu Han geçmişten günümüze pek çok değişim geçirdiğinden orijinalliği bozulmuştur.

Sabırhan

Çarşı Mahallesi'nde yer alan Sabırhan, üç katlı, avlulu, U biçiminde bir plana sahiptir. Kuzey ve güneyde birer girişi bulunan han 19. yy.da yapılmıştır (Horuloğlu, 1978, s. 66). Sabırhan taştan inşa edilmiştir. Hanın zemin katında avluya açılan dükkânlar bulunmaktadır. Üst katlarda ise avluya bakan odalar bulunmaktadır. Odalardan revağa açılan birer kapı ve pencere bulunmaktadır. Yapı çok fazla onarım geçirdiği için orijinalliğini kaybederek

günümüze kadar ulaşmıştır (Fotoğraf 25). Çatısı çöktüğünden üstüne betonarme ilave kat yapılmıştır. Sokak ve avluya açılan dükkânlar bugün çeşitli iş kollarına hizmet vermekte olup üst katlardaki odalar ise iş merkezleri tarafından depo amaçlı kullanılmaktadır (Özen, vd., 2010, s. 138).

Fotoğraf 25. Geçirdiği değişimlerle orijinalliğini kaybeden ve günümüzde harap halde bulunan Sabırhan (Zaman, 2012).

Camiler

Kentlerde turizm, tarihsel yapılar toplu olarak bir arada bulunmadığı zaman yerleşmenin en önemli yapısından başlamaktadır. Bu yapılar genellikle saray, han, kervansaray, bedesten, camidir. Bu yapılar arasında camiler en iyi korunmuş tarihi yapılar olduğundan kültür turizminde en çok bu yapılar dikkat çekmektedir.

Birçok medeniyete ev sahipliği yapan araştırma alanında tarih boyunca çok sayıda cami inşa edilmiş ve zaman zaman onarımdan geçerek günümüze kadar ulaşmışlardır. Bununla birlikte birçok cami onarım esnasında orijinalliğini kaybetmiştir. Camilerin yapımında genellikle taş kullanılmış, özellikle siyah beyaz renkler seçilerek farklı desenler ortaya çıkarılmıştır. Taş yapıli camilerin yanında yörede ahşap yapıli camiler de

bulunmaktadır. Camiler genellikle kubbeli, düztabanlı ve kare planlı yapı özelliği göstermektedir (Zaman, 2012). Ahşap işçiliği yaygın olmakla birlikte seramik ve alçı işlemlerine pek rastlanmamaktadır

İldeki bugünkü camilerin bir kısmı Bizans döneminde inşa edilmiş eserler iken, diğer kısmı ise Osmanlı- Türk dönemine aittir. Bizans dönemine ait olan yapılar Trabzon'un fethine kadar kilise olarak Hıristiyanlık dinine ait inanç yerleri iken, fetihten sonra bazı yeni düzenlemeler, onarımlar ve ilaveler yapılmak suretiyle camiye çevrilmişlerdir. Bu eserler; Fatih Büyük Camii, Hüsnü Göktuğ Paşa Camii, Kudrettin Camii, Küçük Fatih Camii, Sarmaşıklı Camii, Hatuncuk Hatun Camii ve Yeni Cuma Camii'dir. Osmanlı dönemi camileri arasında; Ahi Evren Camii, Gülbahar Hatun Camii, Hacı Kasım Camii, Kemerkaya Merkez Camii, İskender Paşa Camii, Tahtalı Camii, Tavanlı Camii, Hamza Paşa Camii, Hızırbey Camii ve Semerciler Camii sadece birkaçıdır. Özgün yapısı değiştirilmiş Türk eseri camileri ise; Gözaçan Camii, İncirlik, Müftü Camii, Pazarkapı Camii, Şirin Hatun Camii, Mustafa Efendi Mescidi, Tabakhane Camii ve Yalı Camii oluşturur.

Araştırma alanında yer alan önemli camiler şunlardır:

Büyük İmaret Camii (Hatuniye- Ayşe- Gülbahar Hatun Camii)

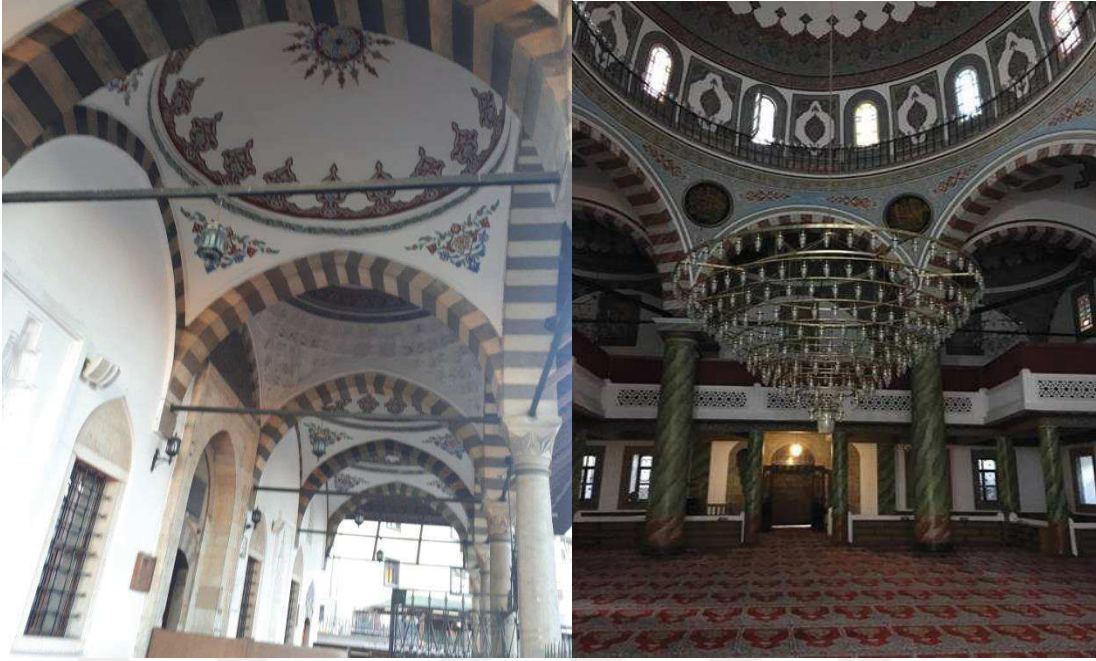
Araştırma alanının merkezinde yer alan Gülbaharhatun Camii, 16. yy.da (1571) Yavuz Sultan Selim tarafından annesi Gülbahar Hatun anısına Ortahisar'ın batısında yer alan Zağnos Köprüsü'nün yakınında bir külliye içerisinde yapılmıştır. Külliye içerisinde cami, imaret, mektep, medrese, hamam bulunmaktaydı. Bununla birlikte caminin yanında 1505 yılında yaptırılmış olan Gülbahar Hatun Türbesi bulunmaktaydı. Ancak külliye günümüze yalnızca türbe ve cami ulaşabilmiş, medrese, mektep ve hamam yıkılmıştır. 1899 yılında buraya mektep yerine Gülbahar Hatun İlkokulu yaptırılmıştır (Horuloğlu, 1978, s. 45).

Caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Kapı üzerindeki kitabe ise 1885 yılı onarımında eklenmiştir. Cami farklı bir plan tipi oluşturmakla birlikte, erken Dönem Osmanlı

mimarisinde ayrı bir plan tipi oluşturan Zaviyeli Camiler grubuna girmektedir. Son cemaat mahalinin, pencerelerin, kemerlerin ve minarenin yapımında yapı malzemesi olarak koyu gri ve sarımsı beyaz taş kullanılmıştır. Caminin üst örtüsü kurşunla kaplıdır. Mihrap ve minber yapımında yapı malzemesi olarak ise mermer kullanılmış olup bu yapılar sade tutulmuştur. Kenar bordürleri oldukça sade tutulup köşeliklere ikişer gülbezek motifi yapılmıştır. Günümüzde caminin klasik döneme ait süslemeleri orijinalliğinin kaybetmiş ve bugün görülen süslemeler son tadilatlarla yapılmıştır. Avlusunda eskiden kubbe ile örtülü olan şadırvanın üstü bugün yeni restorasyonla konik külahla örtülmüştür (bknz: Fotoğraf 26) (Kahriman, 2003, s. 30-32).

Fotoğraf 26. Gülbaharhatun Camii'nin kuzeyde yer alan girişi ve önündeki şadırvan.

Fotoğraf 27. Gülbaharhatun Camii iç süslemeleri.

Çarşı Camii

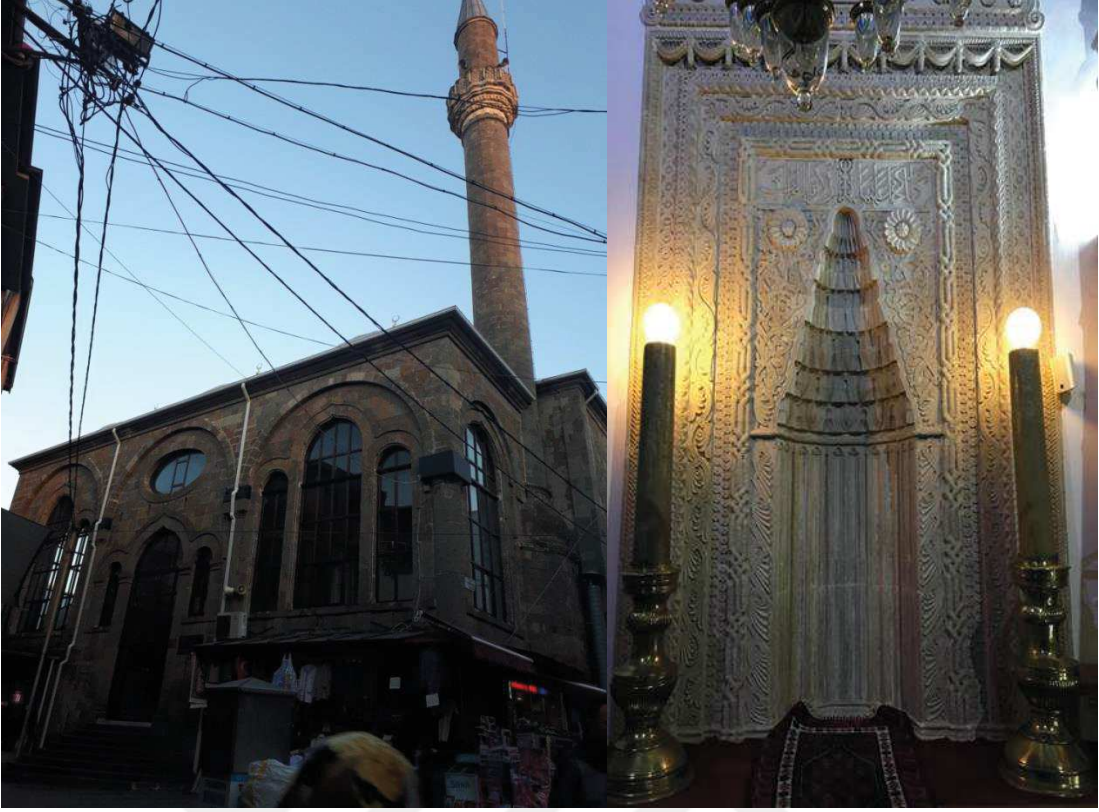
Şehrin ticari aktivitesinin yoğunlaştığı Çarşı Mahallesi'nin Kemeraltı Senti'nde bedestenin karşısında yer alan cami şehrin en büyük camisidir. Trabzon'da uzun süre valilik yapmış olan Osman Paşa tarafından 1839 yılında yaptırıldığı, kuzey taraftaki kapısı üzerinde bulunan kitabesinde belirtilmektedir. Vakıf kayıtlarına göre 16. yüzyılda caminin yerinde Hacı Kasım Mescidi bulunmaktaydı. Daha sonra mescidin zarar görmesi üzerine yıktırılıp yerine bu cami inşa edilmiştir (Karpuz, 1993).

Caminin kurulu eğimli bir arazide bulunduğu için kuzeyinde yer alan son cemaat mahallinin alt bölgesine dükkânlar yerleştirilmiştir. Çatısı kurşunla kaplı camide taş işçiliği dikkat çekmektedir. Caminin kapı ve pencerelerinde mimari süslemede barok tarzı bordürler kullanılmıştır. Cami, son cemaat mahalli ve harim kısmından oluşmakla birlikte 6 istinatlı olarak inşa edilmiştir. Son cemaat mahalli kubbesi olan üç bölümlü ve dört sütunun arasına koyulan ince perde duvarlı ampir bir revaktan oluşmaktadır. Çarşı Camii'nin doğusunda bulunan medresesi ile batısında bugünkü şadırvanın yerinde bulunan muvakkithane günümüze kadar ulaşmamıştır (Zaman, 2012).

Caminin ortasındaki büyük ana kubbe, birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlanmış altı yuvarlak kesitli sütun üzerine oturtulmuş, yanlardan ise tonozlarla beslenmiştir. Altıgen bu çerçevenin dışında kalan kuzey ve güney kenarları ise üçer adet daha küçük kubbeyle örtülmüştür (Zaman, 2012, s. 217). Caminin ana girişi kuzeyde bulunmakla birlikte batı cephesinde ve doğu cephesinde de birer giriş kapısı bulunmaktadır. Caminin tek şerefeli minaresi batı cephesindedir. Mihrabı ve minberi ise mermer işlemelidir. Olağanüstü iç süslemeleri ile dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. Kuzeyindeki sağlı-sollu merdivenlerle mahfile çıkılır. Bu merdivenler duvara gömülmüş ve dardır (Fotoğraf 28).

Fotoğraf 28. Çarşı Camii içerisinde üst kata çıkan dar merdivenler.

Fotoğraf 29. Çarşı Camii Osman Paşa tarafından 1839 yılında yaptırılmıştır.

Orta Hisar Fatih Camii

Araştırma alanının Ortahisar ilçesinde yer alan caminin yapılışı 914 yılına kadar inmektedir. Bazilika planlı olarak inşa edildiği düşünülen yapının Roma İmparatoru Konstantin'in yeğeni Hanmibalianos tarafından eski bir Roma tapınağı üzerine inşa ettirildiği tahmin edilmektedir. Bugünkü planın esasının ise 12. yüzyılda gerçekleştirilmiş olduğu düşünülmektedir. 12, 13. ve 14. yüzyıllarda onarım ve ilaveler görmüştür. Bu eser, Komnenos Krallığı Metropolis Kilisesi olarak kullanılmış, kralların taç giyme törenleri burada yapılmıştır. Böylece Komnenoniarın Katedrali olarak kabul edilen kilise, Meryemana'ya ithaf edilerek, Altunbaş diye adlandırılmıştır. Üç nefle sahip olan yapının apsisi dıştan çokgen bir yapıya içten ise yuvarlak bir görünüme sahiptir. Yapının hem içerde hem dışarda narteksi bulunmaktadır (Zaman, 2012).

Yapının pandantiflere oturtulmuş merkezi kubbesi 12 köşeden oluşan oldukça yüksek bir kasağa sahiptir. Fetihden önce şehrin başkilisesi, katedrali olma özelliğini taşıdığı için

oldukça süslü bir yapıya sahiptir (Fotoğraf 30). Günümüzde fresklerin bir kısmı sıvanarak bir kısmı da cam duvarlarla kapatılmıştır. Bema duvarlarında ve zeminde opus sectile (Roma Dönemi'nden kalma mimari süsleme) tarzında mozaik süsleme kullanılmıştır. Trabzon fethedildikten sonra camiye çevrilmiş ve Fatih'in, burada Cuma namazı kıldığı öne sürülmektedir. Fatih Medresesi de bu yapının bitişiğinde inşa edilmiştir. Fetihden sonra caminin asıl giriş kısmı kuzey cephesine alınmış, güneydeki duvarının tam ortasına bir mihrap yerleştirilmiş, minber eklenmiş ve bir minare inşa edilmiştir. Mimari süsleme açısından zengin olan mihrabın yapımında yapı malzemesi olarak taş kullanılmıştır. Mihrabın etrafındaki geometrik bordürler ve alındığındaki rozetler Selçuklu mimari örneklerine benzemektedir (Canalıoğlu, vd. 2000). Yapımında ceviz ağacı kullanılmış olan minber değerli bir sanat eseridir.

Fotoğraf 30. Bizans Dönemi'nin Trabzon'daki en önemli yapısı Ortahisar Fatih Camii.

Yeni Cuma Camii

Yapı ilde koruyucu ve kurtarıcı aziz Eugenios'a ithaf edilmiştir. İlin fethinden önce kilise olarak kullanılan yapının ilk kilisesinin tam olarak yapıldığı tarih bilinmemekle beraber araştırmacılar ilk yapının bazilika olduğunu ileri sürmektedir. Ancak yapıda 1291 yılına ait bir kitabe de bulunmuştur. Günümüzdeki yapının ise haç planlı olarak 14. yüzyılda yapıldığı bilinmektedir (Fotoğraf 31) (Karpuz, 1993). Trabzon ilini fethi gerçekleştirildikten sonra kilise Yeni Cuma Camii adıyla camiye çevrilmiştir.

Üç apsise ve üç nefe sahip olan caminin günümüzde narteksi yoktur. Orta apsisi dışarıdan beş köşeli, içten ise yuvarlak bir yapıya sahiptir. Diğer absisler ise iç kesiminde at nalına benzeyen bir yapı göstermektedir. Dıştan ise yuvarlak bir görünüme sahiptirler. Cami merkezinde yer alan kubbe batıda yuvarlak iki dorik sütun üzerine, doğuda ise haç şeklindeki iki ayağa pandantifler vasıtasıyla oturmaktadır. Yanlarda yer alan neflerin üzeri tonozla kaplanmıştır. Camide fresk izlerine zemin mozaiği kalıntılarına ve kartal, güvercin kabartmalarına rastlanılmaktadır. Bu durum yapının camiye çevrilmeden önce kilise olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. (Zaman, 2012).

Fotoğraf 31. Fetihden sonra camiye dönüştürülen Yeni Cuma Camii.

İskenderpaşa Camii

Trabzon'un fetih edildikten sonra bu yapı camiye çevrilmiş olup kuzey giriş kısmına minare inşa edilmiştir (Fotoğraf 32). Taş malzeme ile yapılan mihrapta barok tarzı kullanılmıştır. Minberin yapımında ise ahşap malzeme kullanılmakla birlikte minber sade bir özellik göstermektedir. Mahfilde usta bir ahşap işçiliği göze çarpmaktadır. Ayrıca caminin iç süslemelerinde kullanılan kalem iş süslemeler mimari açıdan büyük bir öneme sahiptir. Ünlü Hafız Hasan Rıfat ise caminin pandatiflrinin yazılarını oluşturmuştur (Canalıoğlu, 2000, s. 219).

Atatürk meydanında (alanında) Belediye binasının hemen yanında yer almaktadır. Cami'nin avlu bölümünde bulunan medrese yıkılmış, batı yönündeki mezarlık ise kaldırılmıştır. Bu mezarlıkta yalnızca İskender Paşa'nın mezarı bırakılmıştır. Camiye farklı zaman dilimlerinde eklemeler yapılmış ve tadilatlarla orijinal görünümü bozulmuştur.

Usta bir taş işçiliğine sahip olan caminin minaresinde yapı malzemesi olarak tuğla kullanılmış olup almaşık üslupta (iki veya daha fazla şeyin sıralanmasında aralıklı olarak yerleşmiş olan) yapılmıştır. Caminin asıl planı İznik'te yer alan Yeşil Camiye benzemektedir. Caminin son cemaat mahallinden ara bölüme girilmekle birlikte bu ara bölümün, güneyden iki sütuna ve yan duvarlara oturan kubbesi tonozla kaplanmıştır.harim kısmı ise pandantiflere oturtulan bir kubbe ile kapatılmıştır.

Mihrapta ve minberde yapı malzemesi olarak mermer kullanılmıştır. 19. yüzyıl barok süslemeleri kullanılmıştır. Mermerlerin üzeri iri yapraklı kıvrım dallı bordürler ile süslenmiştir. Caminin iç süslemelerinde kalem işi süslemeler de kullanılmıştır. Cami'nin Miladi takvime göre 1529 tarihine ait inşa kitabesi cephedeki giriş kapısının üstünde yer almaktadır. Ayrıca burada yapının 1882 yılı restorasyonuna ait kitabe de bulunmaktadır (Zaman, 2012).

Fotoğraf 32. İlde birçok kez valilik yapmış olan İskender Paşa tarafından kiliseden camiye dönüştürülen olan İskenderpaşa Camii.

Fotoğraf 33. İskenderpaşa camii iç mimarisinden bir görünüm

Ahi Evran Dede Camii

Trabzon'a hâkim Boztepe sırtlarında aynı adı taşıyan semtte yer alan olan caminin inşa edildiği tarih bilinmemektedir. Ancak yazar Şemsettin Sami'nin belirttiğine göre sultan Orhan Döneminde Ahi Evran adlı dervişin bugünkü caminin bulunduğu yere bir derviş dergâhı inşa ettirmiştir. Burada aynı isimde bir de cami inşa edilmiştir. Ahi Evren Dede Camisi Hicri takvime göre 1305 (1888) yılında Hacı Hakkı Baba'nın katkılarıyla tadilat edilerek günümüze ulaşması sağlanmıştır (Fotoğraf 34) (Karpuz, 1993).

Kare planlı olarak inşa edilen cami tek kubbeden ve kuzeybatı köşesindeki giriş koridorundan oluşmaktadır. Yapının kuzey hariç batı, doğu ve güney cephelerinde ikişer adet

pencereleri bulunmaktadır (Horuloğlu, 1978). Kubbe kasmağında ise on altı k pencere mevcuttur. Minaresi kuzeybatı ksindedir. Caminin kuzeydoğu blmne bitişik Ahi Evren Dede'nin Türbesi bulunmaktadır.

Fotoğraf 34. Orijinalliği bozalsa da günümüze kadar gelebilen Ahi Evran Dede Camii.

Hızır Bey Camii

Hızır Bey Camii, Ortahisar'da Hızırbey Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Caminin ve mahallenin adı Osmanlı Döneminde ilde valilik yapan Hızır Bey'den gelmektedir. Cami 1789-1799 (H.1298) tarihleri arasında kare planlı olarak inşa edilmiştir (Yüksel, 1991, s. 107). Yapı, 1970 senesinde tadilat edilmiştir. Caminin avlusu ve son cemaat yeri Hızır Bey Camiini Onarma ve Güzelleştirme Derneği alışmaları ile düzenlenmiştir. Derneğin öncülüğünde son cemaat yeri aslına uygun olarak 20 yy. sonlarında bytlmştir (Canalioğlu, 2000, s. 190).

Erdoğdu Bey Camii

Cami Trabzon Valisi Erdoğdu Bey tarafından 1577 yılında kendi adıyla anılan Erdoğdu Mahallesi'nde yaptırılmıştır. Camide çok sayıda tamirat işlemleri yapıldığından cami büyük ölçüde orijinal görünümünü kaybetmiştir (Fotoğraf 35). Mihrap nişi mukarnaslı bir kavsaraya sahiptir. Caminin mihrabı ise sade bir şekilde ahşap malzeme ile yapılmıştır. Köşeliklerin üst kısmında yazı bölümü altında ise gül-bezekler vardır. Köşeliklerdeki yazılarda yer alan H.1317, M.1899 tarihleri caminin son yapılan tadilatına aittir. Harimin girişinde mahfil ile son cemaat mahallinde bulunan mahfil ahşap malzeme ile yapılmış üst kısımdan birbirleri ile irtibatlıdır (Yüksel, 1991, s. 95).

Fotoğraf 35. Erdoğdu Bey Camii.

Tavanlı Camii

Boztepe mahallesinde yer alan cami ilin tipik çatılı camilerinden birini teşkil etmektedir. Nemlizadeler tarafından 1874 yılında yaptırılan caminin çok geniş bir haziresi (mezarlığı) bulunmaktadır. Son cemaat mahalli ve harim kısımlarından meydana gelen cami

dikdörtgen planlı olarak yapılmıştır. Caminin kalın taş duvarları üzerinde usta bir işçilik görülmektedir. Harim bölümünün girişinde ahşaptan yapılmış mahfil bulunmaktadır (Karpuz, 1990, s. 46). Bütün cephelerde bulunan pencereler ile caminin aydınlatılması sağlanmaktadır. Taş mihrap bordürleri kabartma olarak vazodan çıkan ağaçlar ve kıvrım dalları ile süslenmiştir. Minber ise sade bir yapıya sahiptir. Harimin tavanı ahşap olup ortadan göbeklidir. Tek şerefeli minaresi caminin kuzeybatı köşesindedir (Yüksel, 1991).

Hamzapaşa Camii

İlin Gülbahar Hatun Mahallesi'nde yer alan cami Hamza Bey tarafından yaptırılmıştır. Hamza Bey'in cami yanında bir açık türbesi bulunmaktadır. Caminin kitabesi günümüze kadar gelemediğinden ne zaman yapıldığına dair kesin bir bilgi yoktur. Ancak Hamza Bey'in mezar kitabesine bakıldığında ölüm tarihi 1735 olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla caminin de 1735 yılından önce yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Dikdörtgen planlı olarak inşa edilen cami iki katlı olup üstü ahşap bir çatıyla örtülmüştür. Caminin güneybatı yönünde tek şerefeli bir minaresi bulunmaktadır (Yüksel, 1991, s. 102).

Hatuncuk Camii

Cami, 1523 yılında Erdoğdu Mahallesi sınırları içerisinde tekke olarak inşa edilmiştir. 1923 yılına kadar Emir Mehmed Türbesi'nde mezarı bulunan Kadiri Şeyhi Osman Baha'nın tekkesi olarak kullanılmıştır. 1923 yılında ise camiye dönüştürülmüştür. Birçok onarım ve değişiklik geçiren binanın bugünkü görünümüyle ortadaki kubbeli bölüm ile kirpi saçak hariç, 19. yüzyıl eseri olduğu bilinmektedir. Nitekim caminin minaresi ve güney bölümü daha sonradan inşa edilmiştir. Caminin asıl mekanını oluşturan bölüm düz ahşap tavadır. Asıl mekânın sağındaki kare bölümü ise kubbe ile örtülmüştür. Kuzey cephesinde yer alan giriş kısmının sağ tarafındaki son cemaat yeri beşik tonozla kaplanmıştır (Zaman, 2012).

Şehirdeki bu camilerin yanı sıra ilçelerde de tarihi değere sahip çok sayıda cami bulunmaktadır. Bunların en önemlileri arasında Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan;

Merkez Ortamahalle Camii (Akçaabat),
Merkez Dürbinar Mahallesi Camii,
Ortamahalle Camii (Işıklar Beldesi-Akçaabat),
Sinik Köyü Camii (Akçaabat),
Kalecik Mahallesi Camii (Araklı),
Tumalı Köyü Camii (Araklı),
Keçikaya Köyü Camii (Araklı),
Güneyce Köyü Büyük Camii (Arsin),
Çatak Beldesi Büyük Camii (Arsin),
Merkez Camii (Beşikdüzü),
Dağlıca Köyü Camii ve Külliyesi (Beşikdüzü),
Türkeli Beldesi Merkez Camii (Beşikdüzü),
Çambaşı Köyü Hacı Ömerli Camii (Çaykara),
Çamlıbel Köyü Merkez Camii (Çaykara),
Taşkırın Köyü Camii (Çaykara),
Taşören Köyü Camii (Çaykara),
Akdoğan Köyü Camii (Çaykara),
Kabataş Köyü Camii (Çaykara),
Şahinkaya Köyü Camii (Çaykara),
Uzungöl Filak Mahallesi Camii (Çaykara),
Akköse Köyü Camii (Dernekpazarı),
Günebakan Köyü Camii (Dernekpazarı),
Sarmaşık Köyü Camii (Hayrat),
Yılmazlar Camii (Beşkøy-Köprübaşı).
Akmescit Köyü Camii (Maçka),

Mithat Paşa Mahallesi Camii (Of),

Sugeldi Köyü Camii (Of).

Aşağıovalı Köyü Camii (Sürmene).

Karacakaya Köyü Camii (Sürmene),

Gültepe Köyü Camii (Sürmene),

Yukanovalı Köyü Camii (Sürmene),

Doğancı Köyü Camii (Şalpazarı),

Kalınçam Köyü Camii (Tonya),

Çamlık Köyü Camii (Vakfikebir)

Özdil Beldesi Camii (Yomra) bulunmaktadır (Sümerkan ve Okman, 1999, s. 1-78).

Trabzon Geleneksel Evleri

Eski Türk evlerinin ön planda olmasını sağlayan ana etken geleneksel mimari üslubundaki işlevsellik ve estetikdir. Eski Türk evleri hem kentsel konumları ile hem de mimari yapıları ile dikkat çekmektedirler. Bu evler çok uzun bir zaman diliminde oluşan Türk kent kültürünü günümüzde temsil eden en önemli yapı taşlarındandır.

Trabzon evleri kentin kültür ve mimari mirasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu yapılar geçmiş yıllardaki kentsel yaşam hakkında günümüze bilgi ulaştırmaktadır. Bu evlerin bir kısmı gelir düzeyi yüksek ailelerin yaşadığı konaklardır. Diğer kısmı ise orta gelirli ailelerin yaşadığı evlerdir. Bu evlerin en eskisi Osmanlı döneminde inşa edilmiş konutlardır (Karpuz, 2000, s. 346). Trabzon'un kültürel açıdan öneme sahip tarihi evleri sokaktan yüksek duvarlar ile ayrılarak, geniş bir bahçe içinde inşa edilmişlerdir. Eski Türk evleri genellikle iki katlı olup yapımında taş, ahşap ve kiremit kullanılmıştır. Bu evlerin üç katlı olanları ve yapımında taş malzeme kullanılanlar 19. yy.da yaygınlık kazanmıştır. Evlerin zemin katlarında ise sel tehlikesine karşı taş kullanılmıştır. Bu evlerin üst katlarında yağışlardan korunmak için kuzey ve batı duvarlarında taş kullanılmış diğer duvarlar ise genellikle dolma

tekniginde inşa edilmiştir. Taş duvarların yapımında kesme taş kullanılmıştır. Dolma duvarlar 40-90 cm arasında değişen aralıklarla yerleştirilmiş ahşap iskelet arasına taş parçaları doldurulmuştur (Zaman, 2012, s. 255).

Trabzon evlerinin çatıları kırma çatı özelliğine sahip olup dört yöne eğimli bir şekildedir. Çatı örtüsünde genellikle oluklu kiremit kullanılmıştır. Evler avlu niteliğinde kullanılan küçük bahçeler içerisinde yer almıştır. Avlu yüksek bir duvar ile sokaktan ayrılmıştır. Bir sokak kapısından avluya girilir. Bahçenin bir kenarında kuyu ve çardak vardır. Bazı evlerin mutfağında pişirme ocakları yer alır ve ahır avludadır. Tuvalet avlunun uzak bir kenarında yer alır. Zemin kata ve üst kata taşlık denen kısımdan ulaşılır. Taşlık etrafında kış odası ve kiler bulunur. Evin esas yaşam alanı odalar ile sofanın bulunduğu birinci kattır. Bu kata taşlıktan bir merdivenle çıkılır. Sofa odalar arasında geçiş sağlayan ortak bir mekândır. Odalar işlevlerine göre sandık odası, selamlık odası, başoda gibi isimlerle adlandırılmaktadır. Sedir, yüklük, gusülhane, ocak, şerbetlik gibi geleneksel unsurlara sahiptir (Karpuz, 2000, s. 347).

Plan açısından evler açık dış sofalı, iç sofalı, yan sofalı ve orta sofalı olmak üzere dört şekilde inşa edilmiştir. Açık sofalı plan tipinde taşlıktan bir merdivenle asıl yaşam alanına geçilir. Bu katta sofa açık bir balkon gibidir. Odalar arkasına dizilmiştir. Yan sofalı tipte sofa yana alınmıştır. İç sofalı plan karakteristik ev tipini oluşturur. Orta sofalı plan ise birinci katta haçvari bir şekilde yer alan sofanın etrafında odalar konumlanmıştır (Zaman, 2012, s. 256).

Araştırma alanında şehirselleşen lokasyonları ve geleneksel mimari üsluplarıyla ön plana çıkan, bakım ve onarımlarla orijinalliğini bozmadan günümüze kadar gelebilmiş Türk evleri (konaklar ve evler) bulunmaktadır. Trabzon ve çevresi ikliminden kaynaklı zengin bir orman potansiyeline sahiptir. Bu durum evlerin yapı malzemesini de etkilemiştir. Evlerin genelinde temel yapı malzemesi olarak taş ve ahşap kullanılmıştır. Geleneksel evler iki katlı olup, bahçe ve avluları mevcuttur. Evlerin zemin katında kiler, mutfak, taşlık, ahır gibi eve yardımcı

mekânlar bulunmaktadır. Yaşam alanı genellikle 1.kattır. Dış sofalı plan özelliğine sahip evler şehrin en eski tarihli evleri olma özelliğine sahiptir. Ancak bu evlerden çok azı günümüze kadar ulaşabilmiştir. 19. yüzyıl ve sonrasında inşa edilen evler ise çoğunlukla iç sofalı plana sahiptir (Karpuz, 1991).

Günümüze kadar ulaşabilen ve tarihi turizme kaynak teşkil eden konaklar ve evler şunlardır:

- ✓ Ortahisar Evleri
- ✓ Orta Mahalle- Akçaabat Evleri
- ✓ Çakırağa Konağı
- ✓ Kundupoğlu Evi
- ✓ Memişağa Konağı
- ✓ Yarımbyıkoğlu Evi
- ✓ Nemlizade Konağı

Ortahisar Evleri

Eski Türk evlerinin ön planda olmasını sağlayan ana etken geleneksel mimari üslubundaki işlevsellik ve estetikdir. Eski Türk evleri hem kentsel konumları ile hem de mimari yapıları ile dikkat çekmektedirler. Bu evler çok uzun bir süreçte oluşan Türk kent kültürünü günümüzde temsil eden en önemli yapı taşlarındandır (Fotoğraf 36). Ortahisar'da Zağnos vadisi boyunca yer alan tarihi kentsel dönüşüm projesiyle ön plana çıkartılmıştır (Özen, vd., 2010).

Fotoğraf 36. Tarihi Ortahisar evleri.

Orta Mahalle Akçaabat Evleri

Anadolu’da yer alan bazı bölgeler “Örnek Evler” niteliğini taşıyan mimari yapıları ile günümüze kadar ödemli değişiklikler ve onarımlar geçirmeden gelebilmiştir. Bu yerleşmeler içinde Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Akçaabat Orta Mahalle Evleri de örnek evler niteliği taşıyan ve dikkatleri çeken en önemli mimari yapılar arasındadır (Fotoğraf 37) (Zaman, 2012).

Bu evler tarihi dokusu ile ev, sokak ve mahalle ölçeğinde bir bütünlük gösteren Tarihi Sit alanı kapsamındadır. Bu sit alanı kapsamına günümüzde ilköğretim okulu olarak kullanılan eski kilise okulu, Şapel ve St. Michael Kilisesi girmektedir.

Fotoğraf 37. Orta Mahalle (Akçaabat) evleri Osmanlı Dönemi sivil mimari örneklerinin görüldüğü nadir yerlerden biridir.

Konaklar

Memişağa Konağı

Memişağa Konağı, Sürmene ilçesinde Balıklı civarında yer almaktadır. Bu konak iki katlı olup büyük bölümünün inşasında taş kullanılmış geniş saçaklı bir yapıdır (Fotoğraf 38). Konak, taş ve özellikle de ahşap işçiliği ile dikkat çekmektedir. Ahşap işçiliğinin en güzel örnekleri kapı kanatları ve tavanlarda görülür. 18.yüzyılda inşa edildiği düşünülen konağın üst katındaki odanın ortasında tavanda yer alan bir parça, vantilatör işlevi görmektedir. Tavanın bu özelliğinden dolayı konağa halk arasında "Döner tavanlı konak " da denmektedir (Sümerkan ve Okman, 1999).

Fotoğraf 38. Memişağa Konağı (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, son erişim 15.07.2018).

Nemlizade Konağı

Dört katlı kargir bir yapıya sahip olan konak Trabzon'da Gazi mahallesinde geniş bir alana yapılmıştır. Konak, haremlik ve selamlık kısımlarından meydana gelmektedir. Konağın odalarında panolar halinde Kütahya çini örnekleri sergilenmektedir. 1945-1963 yılları arasında tekel bürosu olarak kullanılan konak 1963-1979 yılları arasında da Fatih Eğitim Enstitüsü olarak kullanılmış, 17 Eylül 1979 tarihinden sonra da Trabzon İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi olarak kullanılmıştır (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>,15.07.2018). Günümüzde ise eski Kız Meslek Lisesi Kültür Bakanlığına geçtikten sonra Olgunlaşma Enstitüsü ve Kız Meslek Lisesi olarak hizmet vermeye devam etmiştir (Fotoğraf 39).

Fotoğraf 39. Günümüzde Olgunlaşma Enstitüsü ve Kız Meslek Lisesi olarak hizmet veren Nemlizade Konağı (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, son erişim 15.07.2018).

Yarımbıykoğlu Evi

Pazarkapı Mahallesinde Kundupoğlu sokağında yer alan konak, 2 katlı olup dışı sofalı plana sahip olan bir evdir. Tadilatlar sonucunda süsleme özelliklerini kaybetmiştir. Konağın kapısında yer alan kitabeden 1706 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Karpuz, 1993).

Kundupoğlu Evi

Yarımbıykoğlu konağının güney yönünde yer almaktadır. Evin yalnızca bir bölümü günümüze kadar gelebilmiştir. Yapıldığı zamanlarda dış sofalı planlı olan konak, günümüzde onarılan kalem işi süslemelere, fevkani, ahşap ve alçı süslemelere sahiptir. Konağın 18.yüzyılda yapıldığı bilinmektedir (Zaman, 2012, s. 250).

Çakırağa Konağı

Trabzon'un Hayrat ilçesinde Sariağaç köyünde yer alan bu konağın İsmail Ağa tarafından 1821 senesinde yaptırıldığı bilinmektedir. Zemin kat kesme taştan yapılmış olup, kış odası, kiler ve ambar zemin katta yer almaktadır. Konak, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından 1979 yılında tadilat edilerek günümüze kadar varlığını korumuştur (Özen, vd., 2010).

Atatürk Köşkü

Avrupa ve Batı Rönesans mimarisinin etkileri görülen köşk, 19. yüzyılda Konstantin Kabayanidis tarafından Soğuksu semtinde yazlık olarak yaptırılmıştır. Köşkün dış cephe inşasında taş işçiliği kullanılmış ve bahçesinde çam ağaçları yer almaktadır. İç cephe inşasında tuğla kullanılmış olup merdivenler ahşap ve kenarlarında korkuluk bulunmaktadır. Köşkün tavanları ampir tarzda alçı ile süslenmiş olup katlarda karo kullanılmıştır. Ayrıca köşkün iç mimari süslemelerinde büyük ve gösterişli Avrupa simgeleri kullanılmıştır. Bunların dışında köşkün su ve ısı tesisatı döneminin en ileri teknolojisiyle döşenmiştir. (Zaman, 2012).

3 katlı olan köşkün giriş katında dinlenme odası, oturma odası, yemek odası ve misafir odası (bknz: Fotoğraf 40; a) bulunmaktadır. Ayrıca burada 15 Eylül 1924 günü belediyece verilen yemeğe katılan Atatürk'ün yaptığı konuşma metni yer almaktadır. Salonun ortasında da bir bilardo masası (bknz: Fotoğraf 40; b) bulunmaktadır. Dinlenme odasında Atatürk mal varlığının büyük kısmını millete armağan etme kararına imza atmıştır. Köşkün birinci katında büyük yatak odası (bknz: Fotoğraf 40; c), çalışma odası, bekleme odası ve toplantı odası yer alır. Odalar arasındaki salonda ise Atatürk'ün yurt gezileri sırasında çekilmiş fotoğrafları ve kendisinin kurşun kalemle yazdığı Türkiye haritası (bknz: Fotoğraf 40; d) bulunmaktadır. İkinci katta ise iki küçük oda bulunmaktadır.

Fotoğraf 40. Atatürk Köşkü odaları ve Atatürk'ün kendi yazdığı harita; a) Giriş katta yer alan misafir odası, b) Giriş katta yer alan salon, c) Birinci katta yer alan Atatürk'ün yatak odası, d) Birinci katta yer alan Atatürk'ün kurşun kalemle üzerine işaretlemeler yaptığı Türkiye haritası.

Fotoğraf 41. Atatürk Köşkü.

Atatürk 1930 yılında Kasım ayında Trabzon'u ziyaret etmiş ve Köşk'te ağırlanmış ve iki gece konaklamıştır. Köşk 1937 yılında Atatürk adına düzenlenmiştir. Atatürk'ün vefatından sonra ise köşk kız kardeşi Makbule BOYSAN'a kalmıştır. 1942 yılında Makbule Hanımdan satın alınan köşk, aynı yıl içinde müze olarak düzenlenip hizmete açılmıştır (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, 15.07.2018).

Hamamlar

Araştırma alanında ilin değişik bölgelerinde inşa edilen, farklı büyüklüklerde çok sayıda tarihi hamam mevcuttur. Osmanlı döneminde birçok hamam inşa edilmiş ve bunların birçoğu günümüze kadar gelebilmiştir. Restore edilen birkaç hamamın çoğu bugün bile işlevini devam ettirmektedir. Bu eserler aynı zamanda, Türk şehirlerinin önemli sosyal yapılarındandır. Trabzon şehrindeki hamamlardan bazıları Bizans devrinden kalan binaların Türk devrinde onarılıp, elden geçirilmesi ile oluşturulmuşken, önemli bir kısmı ise tamamen Türk devrinde inşa edilmişlerdir.

İlde yer alan ve orijinalliğini hemen hemen koruyan başlıca hamamlar şunlardır:

Sekiz Direkli Hamam

Şehrin Pazarkapı Mahallesi'nde bulunan hamamın yapılış tarihi tam olarak bilinmemektedir ancak mimarisinden 18.yüzyılda yapıldığı anlaşılmaktadır. Bazı kısımları belediye tarafından yeniden restore edilen hamamın güney köşesinde Soğukluk bulunmaktadır. 2,5 m yüksekliğindeki duvarları ile köşelere yerleştirilmiş dört halveti bulunan sıcaklık bölümü kare planlıdır. Bu bölümün kemerlerle birbirine bağlanan sekiz sütunu kubbemsi bir tonozu taşımaktadır. Sıcaklık bölümünün tam ortasında sekizgen bir göbek taşı bulunmaktadır (Karpuz, 199 0, s. 375). Trabzon Belediyesi 1989 yılında hamamı restore etmiş, yıkılmış olan soyunmalık bölümünü onarım sırasında yeniden eklemiştir. Hamam Turizm Bakanlığı İşletme Belgesi ile hizmete açılmıştır.

Fotoğraf 42. Çarpık yapılaşma sonucu şehir yerleşmesinin içerisinde kalan Sekiz Direkli Hamam.

Alaca Hamam

Alaca Han'ın arka tarafında bulunmaktadır. 18. yüzyılda yapıldığı düşünülen hamam bugün oldukça kötü durumdadır. Çarşı Mahallesi'nde, hamamın doğusunda yer alan hamamın kitabesi bulunmamaktadır (Horuluoğlu, 1983, s. 118-119). Soğukluk, sıcaklık ve ılıklik olmak üzere 3 bölümden oluşan hamamın yapımında kesme taş kullanılmış olup plan olarak kare haç plan özelliği taşımaktadır. Hamamın sıcaklık bölümünü, altı adet küçük kubbenin dayanak oluşturduğu büyük bir kubbe örtmektedir. Bu bölüm haçvari dört eyvanlı plana sahiptir. Yapı, güney-kuzey doğrultusunda inşa edilmiştir. Güneydeki soyunmalık kısmı tamamen yıkılmıştır. Diğer bölümlerinde de kubbelerin bazıları çökmüştür. Soyunmalıktan beşik tonozla örtülü soğukluk kısmına geçilmektedir (Zaman, 2012). Günümüzde harap halde bulunan hamamın çevresi binalar ile çevrilidir.

Fotoğraf 43. Bakım ve onarımı yapılmadığı için bugün oldukça kötü durumda olan Alaca Hamamı.

Paşa Hamamı

İskender Paşa'nın vakıfları içinde adı geçen çifte bir hamamdır. Çarşı Camisinin güney yönünde bulunan hamamın 1521-1533 yılları arasında inşa edildiği düşünülmektedir. Erkekler ve kadınlara ait olmak üzere iki bölümden oluşan hamam Osmanlı çifte hamamlarının mimarisine sahiptir. Erkek bölümü soyunma odası, dikdörtgen planlı bir sıcaklık ve soğukluktan oluşmaktadır. Bu bölüm, sütunların desteklediği sekizgen yapılı bir çatı ile örtülmüştür. Soğukluk bölümü ise daha küçük tonozlu bir kubbe ile örtülmüştür. Kadınlar bölümü iki hücreli bir sıcaklık bölümü, soğukluk bölümü ve soyunma odasından oluşmaktadır. Bu bölümünün soyunmalık mekânının üzeri de benzer şekilde fenerli bir çatı ile örtülmüştür (Karpuz, 1989).

Fotoğraf 44. Paşa Hamamı.

Meydan Hamamı

Kazazedeler tarafından 19. yüzyılda erkek ve kadın bölümleri şeklinde iki bölüm olarak inşa edilen çifte hamamdır. Kadın ve erkek bölümüne sekizgen kasnaklı fenerleri olan ve dikdörtgen planlı soyunmalık bölümünden girilmektedir (Karpuz, 1990, s. 377-378). Erkekler bölümü doğusunda yer almaktadır ve kısmen orijinalliğini korumuştur. Bu bölümde soğukluktan sonra ılıklığa girilmektedir. Sıcaklık bölümü köşe hücreli ve dört eyvanlı bir plana sahiptir. Hamamın kadınlar bölümü Maraş Caddesi ve Uzun Sokak'ı bağlayan ara sokak üzerinde, kuzey güney doğrultusunda inşa edilmiştir. Soğukluk, sıcaklık ve soyunmalık bölümlerinden oluşan kadın bölümünün sıcaklık bölümünde 4 eyvanlı köşe hücreli ve haçvari bir plan uygulanmıştır (Karpuz, 1989).

Fotoğraf 45. a) Meydan Hamamı batı yönündeki kadın bölümü girişi, b) Hamamın erkek bölümü, c) Meydan Hamamı erkek girişi.

Kadınlar bölümüne batı tarafındaki ara sokaktan, erkekler bölümüne Maraş Caddesi üzerinden, kuzey yönden girilmektedir. Erkekler bölümünün girişinde iki katlı olarak inşa edilen bir soyunmalık yer almaktadır. Buradaki soyunmalık kısmından kemerli bir yapı özelliği gösteren kapı ile soğukluk bölümüne, buradan da yine aynı özelliğe sahip bir kapı ile sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Orta yerinde bir göbek taşı ve on sekiz mermer kubbenin yer aldığı sıcaklık bölümü duvarların ve iki fil ayağının taşıdığı kubbe ile örtülmüştür. Batıda yer alan kadın bölümü iki katlı ahşap bir soyunmalıktan ve iki kıbbeli bir soğukluk bölümünden oluşmaktadır. Yine sekiz küçük kubbenin yanlardan desteklediği büyük kubbeli bir sıcaklık bölümü de bulunmaktadır. Bu bölümün de orta yerinde göbek taşı ve yanlarında da kurnalar vardır (Zaman, 2012). Günümüzde iyi durumda ve kullanıma açıktır.

Askeri Hamam

II. Abdülhamit döneminde 1882 yılında askeri kışlaya ve hastaneye hizmet vermesi gayesiyle yaptırılan hamam o dönemdeki komutan Hasan Paşa'nın adıyla da anılabilmektedir. Günümüzde hamam Erdoğan Mahallesi'nde, eski askeri hastane bahçesinin 60 m kadar kuzeyinde yer almaktadır (Karpuz, 1990, s. 377).

Doğu-batı doğrultusunda uzanan hamamın soyunmalık kısmına kuzeyden girilmektedir. Bu bölümün ahşap fenerli örtüsü yenilenmiştir. Batıdaki soğukluk kısmından güneye bir kapı açılmıştır. Güney tarafa yeni bir bölüm eklenmiştir. Büyük tek bir kubbe ile örtülü sıcaklık bölümü, ortada bir tam ve yanlarda iki yan kubbe ile örtülü ılık bölümü bulunmaktadır. Ortada sekizgen bir göbek taşı ve dört köşede dört halvet yer almaktadır. Hamamın batısına yeni ilaveler yapılmıştır (Karpuz, 1990, s. 377).

Fatih Hamamı

Cumhuriyet Mahallesi'nde küçük ve taştan yapılmış bir eserdir. Hacı Kasım Camii'nin batısındadır. Yapımı ile bir kitabe yoktur ancak vakıf kayıtlarına bakılarak Bizanslılara ait bir eser olduğu anlaşılmaktadır (Karpuz, 1990, s.372). Osmanlıların Trabzon'u hakimiyeti altına almasından sonra Fatih Sultan Mehmet'in bu hamamda yıkandığı rivayet edilmektedir (Horuloğlu, 1983, s. 74). Tek taraflı olan hamam, haftanın bazı günleri kadınlara, diğer günleri de erkeklerin hizmetine sunulmaktadır.

Hamamın içine, doğu bölümündeki bahçe kapısını geçtikten sonra kuzey girişi ile varılmaktadır. Hamamın bu giriş kısmı ahşap direklerin alttan destek oluşturduğu çokgen şekilli bir çatıyla örtülüdür. Burada giriş kısmının aydınlık olması için pencereler yer almaktadır. Hamamda, ılık bölümü kuzeydeki soyunmalık ile güneydeki sıcaklık bölümü arasında geçiş oluşturmaktadır. Batısı iki kubbe ile örtülen sıcaklık bölümünün doğusu diğer iki kubbenin ucuna eklenen tonozlarla kapatılmıştır. Sıcaklık bölümünde küçük bir göbek taşı yer almaktadır. Yedi kuması ve bir halveti bulunan hamamın kare şekilli soyunmalık kısmı

ahşap sütunlarla taşınan sekizgen bir kasnak üzerinde, alttan üste doğru giderek daralan ahşap bir tavanla örtülmüştür. Bu tavan aynı zamanda kare bir ışık fenerine dönüşmektedir. Soyunma yerinden diğer bölümlere tek kapı ile geçilir. Soğukluk bölümü küçük tutulmuş ve üzeri tonozlarla örtülmüştür (Karpuz, 1990, s. 372). Hamam günümüze kadar birçok onarımdan geçirilmiştir. En son 2008 yılında kapsamlı bir restorasyon ile işlevini sürdürmektedir.

Hacı Arif Hamamı

Pazarkapı Mahallesi'nde, Pazarkapı Camii'nin güney yönünde bulunan Hacı Arif Hamamı'nın kitabesi bulunmadığından yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak yapının üslubundan 18. yüzyılda yapılmış olduğu ve barok tarzı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Dört eyvana ve dört hücreye sahip olan kare planlı hamam doğu-batı yönlü uanmaktadır. Eyvanlarının üstü elips kubbelerle örtülmüştür. Hücreleri ve orta mekânı dairesel planlıdır (Karpuz, 1990, s. 377). Soyunma bölümü tamamen yıkılmış olan hamamdan günümüze sadece sıcaklık ve soğukluk bölümleri ulaşabilmiştir. Çeşitli zamanlarda yapılan ilaveler ile hamamın orijinalliği bozulmuştur.

Çeşmeler

Araştırma alanı, Osmanlı Dönemi'nden kalma çeşme bakımından da zengindir. Ancak bu çeşmelerin çok azı günümüze kadar gelebilmiştir. Başlıca çeşmeler:

Abdülhamit Çeşmesi

1891 yılında Sultan Abdülhamit'in anısına inşa edilen çeşme İskender Paşa Mahallesi'nde bulunmaktadır. Sütun başlıkları ve tabanı akantus yaprakları ile bezeli olan çeşmenin yapımında kesme taş kullanılmıştır. Çeşmenin üzerinde II. Abdülhamit'in tuğrası bulunmaktadır (Karpuz, 1993).

Abdullah Paşa Çeşmesi

Geçmiş yıllarda Taksim Meydanı'nda yer alan kilise yol çalışmaları sebebiyle günümüzde Zağnos Paşa Kulesi'nin doğu girişine taşınmıştır. Çeşme Trabzon Valisi Haznedarzade Abdullah Paşa tarafından 1844 yılında yaptırılmıştır. Yapımında Mermer kullanılmıştır. Yapı ampir üslubunda dikdörtgen şeklinde yapılmıştır. Çeşme stili, üzerinde yer alan Arapça ve Farsça yazıtları, akantus yaprakları ve hayat ağacı rozetleri ile bu tarzdaki çeşmelerin en iyi örneklerindedir (Karpuz, 1993).

Seyit Mehmet Çeşmesi

II. Beyazıt zamanında Seyit Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Bugün Trabzon Lisesi ile Numune Hastanesi arasında yer almaktadır. 1549 yılında inşa edilen çeşme, sahip olduğu karmaşık kitabesiyle ilgi odağı olmaktadır (trabzon.csb.gov.tr, 05.10.2018).

Bu çeşmelerin dışında günümüze kadar gelebilen; 1499 yılında yapılan Hacı Kasım Çeşmesi, 1884 yılında yapılan Hasan Paşa Çeşmesi, 1523 yılında yapılan İskenderpaşa Çeşmesi, 1836 tarihli Emin Ağa Çeşmesi, 1500 yılında yaptırılan Hacı Muhammet çeşmesi diğer tarihi çeşmelerdir.

İnanç Turizmine Kaynak Teşkil Eden Çekicilikler

İnanç turizminin kapsamı çok geniştir. Dini yapılar, dini mekânlar, kutsal topraklar, kutsal eşyalar, dini festivaller, ayinler inanç turizminin ilgi alanına girmektedir. Bu anlamda birçok medeniyeti bünyesinde barındırmış olan araştırma alanı zengin bir potansiyele sahiptir.

Manastırlar

Araştırma alanı sınırları içerisinde Hristiyanlığın ilk yayılma evresinde çok sayıda kaya kilisesi ve manastır inşa edilmiştir. Manastırlar kendisini dine adanmış din adamları ve din görevlileri bir arada yaşamını sürdürdüğü şapel, ana kilise gibi yapılar ve din adamlarının konakladıkları yerleri içeren yapılar topluluğudur. Manastır yaşamının koşulları ele alındığında, din yolunda hayattan soyutlanmak, ortak yaşam içerisinde birlikte yemek, içmek,

çalışmak vb.dir. Kuruluş yerleri bu şartlara ve inzivaya çekilmeye bağlı olarak yerleşmelerden uzak, güvenlik nedeniyle de dağlık alanlar ve ada gibi ulaşılması zor yerlerdir. Bu sebeplerden ötürü Trabzon ilinde bulunan manastırlar genellikle çevreye hâkim konumda bulunan tepelerde veya vadi yamaçlarında inşa edilmiştir. Manastırlarda dini işlevlerinin yanı sıra din, mantık, dil bilgisi gibi dersler de vermişlerdir. Aynı zamanda stratejik konumları sebebiyle de askeri üs olarak da kullanılmıştır (Doğaner, 2006).

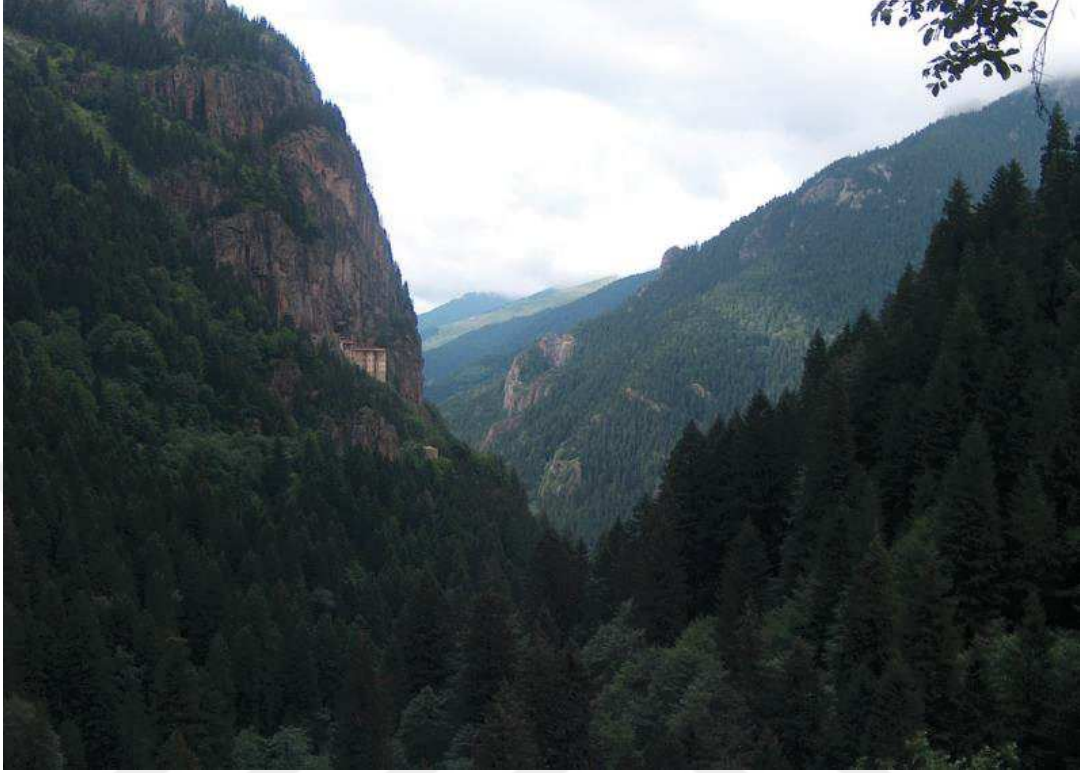
Araştırma alanında turizm hareketliliği açısından önemli bir yeri olan manastırlar I. Dünya Savaşı'ndan sonra terkedilmiş ve zamanla tahrip olmuştur. Bunlardan Sümela Manastırı günümüze kadar varlığını koruyabilmiştir.

İlde yer alan önemli manastırlar şunlardır:

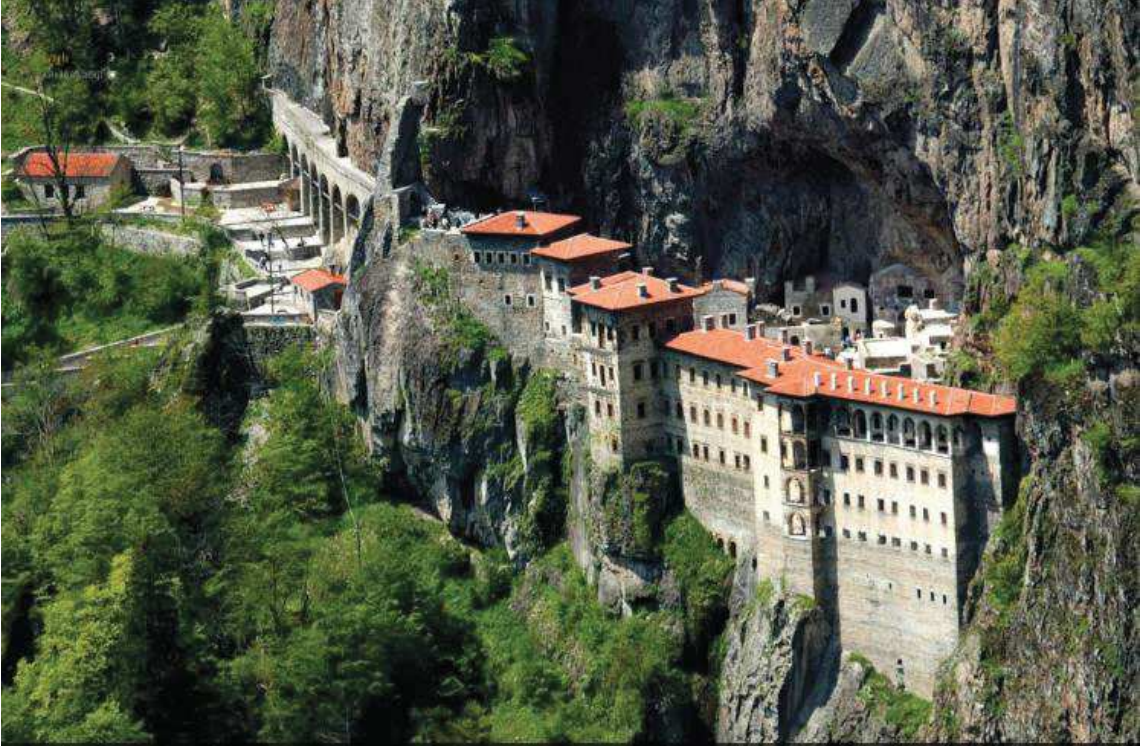
Sümela Manastırı (Meryemana Manastırı)

Sümela Manastırı Anadolu'daki manastırlar arasında en güzel örneklerden biridir. Trabzon'un Maçka ilçesinde 1800 m yüksekliğindeki Karadağ'ın yamacında vadiden yaklaşık 300m yükseklikte sarp bir yamacın ortalarında yer alan bu manastırın ilk kuruluşu M.S. 4. yüzyılda burada inşa edilen bir mağara kilisedir. İki odalı bu mağara kilise 375-395 yılları arasında hüküm süren Bizans İmparatoru I. Theodosius zamanında Atina'dan gelen Sophranios ve Barnabas adlı iki kâşif tarafından inşa edilmiştir. İki keşiş 400'lü yıllarda yaşamını kaybettikten sonra, inşa ettikleri bu manastır Katolik ve Ortodoks mezheplerine bağlı Hristiyanlarca kutsal abul edilmiştir. Bu kilisenin manastıra dönüşmesi ve bugünkü görünümünü kazanması 13. yüzyıla denk gelmektedir. İstanbul, 1204 yılında Haçlılar tarafından işgal edilmesi sonucu haçlılardan kaçan Kommenler Trabzon'a bu manastıra gelmiştir. Kommenler manastırını genişleterek 72 oda ve büyük bir kütüphane kurmuşlar, manastırını duvar freskleriyle süslemişlerdir. 18. yüzyılda birçok bölümü yenilenmiş ve 19. yüzyılda büyük binaların eklenmesiyle manastır kuruluşundan bu yana en parlak dönemini yaşamıştır. 1916-1918 yılları arasında Ruslar Trabzon ve çevresini işgal ederek manastıra el

koymuş ve manastırı karargâha dönüştürmüştür. 1923 yılında yaşanan nüfus mübadelesiyle de tamamen boşaltılmıştır (Tüfek, 1978).

Fotoğraf 46. Altındere Vadisi

Fotoğraf 47. Sümele Manastırı

Mübadele ile boşaltıldıktan sonra bakımsız kalan manastırda, 1930 yılında yangın çıkmış ve manastırın ahşap kısımları yanmıştır. 1962 senesinde kapısı ve merdivenleri onarılarak turizme açılmıştır. Kültür Bakanlığı 1972 yılında manastırı koruma altına almıştır. Manastır 1981 yılında arkeolojik sit alanı kapsamına alınmış daha sonra 1987 yılında Altındere vadisinin milli park alanı ilan edilmesiyle de koruma altına alınmıştır. 1991 yılından itibaren manastır gerçek anlamda onarıma alınmış ve onarım çalışmaları 2007 yılında tamamlanarak sadece inanç turizmi açısından değil buraya gelen tüm turistlerin ilgisini çeken bir destinasyon haline gelmiştir. İnanç turizmi adı altında mübadeleden 88 yıl sonra 15 Ağustos 2010'da Meryemana yortusunda ayin yapılmasına izin verilmiştir. Ayin Yunanistan, Gürcistan ve Rusya'ya gelen Rumların büyük ilgisini çekmiştir. Bu ayin her yıl Ağustos ayının 15'inde Sümela Manastırı'nda yapılmaktadır (Zaman, 2012).

Fotoğraf 48. Sümela Manastırı iç görüntüsü.

Günümüzde plan itibari ile iki ana bölümden oluşan manastırın başlıca bölümlerini; kutsal ayazma, ana kaya kilisesi, 3- 4 şapel (kilise), öğrenci odaları, , kütüphane, keşiş odaları,

misafirhane, mutfak, mahzen oluşturmaktadır. Bununla birlikte manastırın hemen girişinde yer alan, büyük çoğunluğu restore edilmiş bir su kemeri mevcuttur. Manastıra 62 basamaklı dar bir merdiven ile ulaşılır. Manastıra giriş kapısının hemen iki yanında muhafız odaları yer almaktadır. Buradan 76 basamaklı bir merdivenden iç avluya, 96 basamaklı bir merdivenden ise ana kiliseye ulaşılmaktadır. Bu kısımda kayadan damlayan ve kutsal olduğuna inanılan bir ayazma, ibadet yeri ve 3-4 tane küçük şapel (kilise) yer almaktadır (Zaman, 2005).

Kilisenin iç ve dış kısmı freskler ile süslenmiştir. Kiliseye inen merdivenin sağında misafir odaları ve kütüphane yer almaktadır. Manastır dört katlı olup alt kısmında erzak odaları, kilerler, keşiş odaları ve alt katta birkaç mahzen mevcuttur. Manastır içerisinde yer alan eşyalar orijinal değildir. Ancak kütüphanesinde yer alan el yazması kitaplar çeşitli müzelerde sergilenmektedir (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, 25.09.2018). Bu kitapların 66 tanesi Etnografya müzesinde, 1000 tanesi Ayasofya müzesinde yer almaktadır. 150 adet taş baskı eser ise korunmuştur.

Fotoğraf 49. Sümela Manastırı'na çıkan merdiven

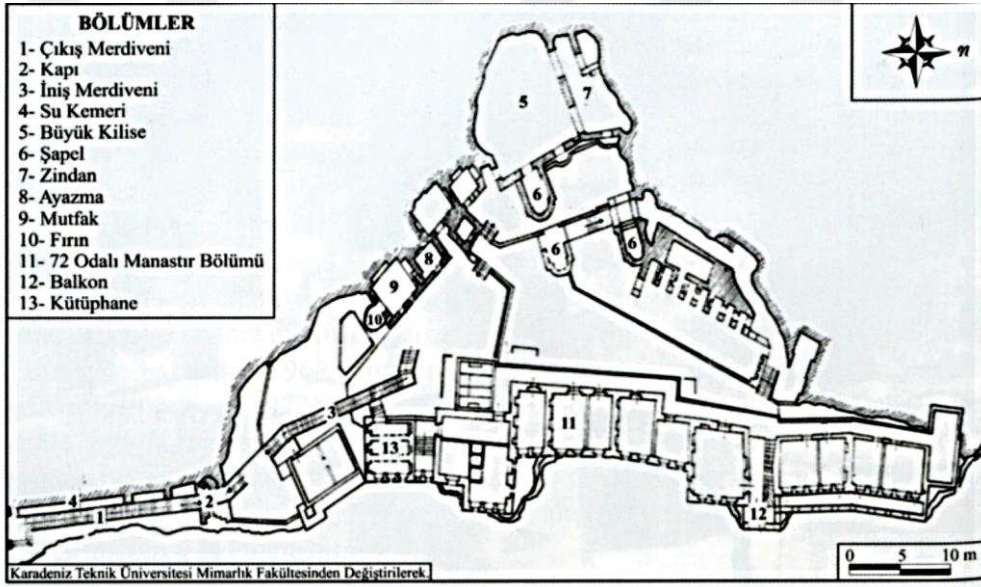
Fotoğraf 50. Kilise içerisinde yer alan fresklerin bir kısmı tahrip olmuştur. (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, 25.09.2018).

Manastıra ulaşım Trabzon-Erzurum karayolu üzerinden Maçka ilçesinden güneydoğu yönüne sapılarak sağlanır. Altındere vadisi boyunca devam ederek milli park alanına varılır. Milli park alanında kalan 5 km uzunluğundaki yol ile de Sümela Manastırı'na ulaşılır. Sümela Manastırı'na gitmek için iki yol vardır. Bu yollardan ilki 2001 yılında kullanıma sunulan 3 km'lik karayoludur. Bu yol takip edilerek manastırın 250-300 m yakınlarına kadar ulaşabilmektedir. Yolun bitiş noktasından itibaren ise patika bir yol ile manastıra ulaşılmaktadır. Ancak bu yol vadi tarafında eğim fazla olduğu için tehlike arz etmektedir (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2011).

Manastıra ulaşan karayolu dar olduğundan büyük araç girişine uygun değildir. Turistler genellikle minibüsler kiralayarak manastıra ulaşabilmektedir. Manastıra ulaşan ikinci yol ise yaklaşık 1200 uzunluğunda vadi tabanından manastıra kadar uzanan eğimli ve dolambaçlı patika yoldur (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, 25.09.2018). Daha çok yabancı turistlerin ilgisini çeken bu yol gür bir orman örtüsü içerisinde yaklaşık yarım saatlik bir zaman almaktadır. Yol boyu farklı ağaç türlerine ait bilgiler Türkçe ve Latince etiketlerle turistlere sunulmaktadır. Ayrıca vadiye yer alan şelaleler, zengin orman örtüsü ve akarsuyuyla

büyük ilgi görmektedir. Ancak kuşkusuz doğal güzelliğinin korunmaya alınması ve bu kadar turist çekmesi manastırın varlığına bağlıdır.

Manastır, yıllık ziyaretçi sayısına bakıldığında dış turizmden çok iç turizm açısından büyük bir öneme sahiptir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre ildeki diğer birçok tarihi esere göre ziyaret edilme açısından Sümela manastırı ilk sırada yer almaktadır. Aynı zamanda manastır, yörede hatta Doğu Karadeniz Bölümü'nde en fazla çekicilik yaratan destinasyonlardan birisidir. Dolayısıyla turist sayısının giderek arttığı manastır, Altındere Vadisi içerisindeki ticari faaliyetlere büyük bir hareketlilik kazandırmaktadır. Ziyarete açıldığı yıldan itibaren birçok alabalık tesisi ve lokanta açılmıştır.

Şekil 8. Sümela Manastırı Yerleşme Planı (Zaman, 2012).

Manastır ve çevresi milli park ilan edildikten sonra yapılan düzenlemelerle vadi içerisinde konaklama olanakları genişletilerek yerli ve yabancı turistlere hizmet veren otel ve bungalov tipi konaklama tesisleri inşa edilmiştir. Bununla birlikte turistlerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için cami, PTT, otopark, tuvalet gibi çeşitli sosyal tesisler de bulunmaktadır. Sümela Manastırı'nın ekonomik anlamda yöreye bir diğer yararı, Altındere halkı için iş imkânı sağlaması olmuştur. Bir taraftan manastıra gelen turistlere hizmet sunan kamu personellerinin varlığı, diğer taraftan vadide yer alan turistik tesislerde çalışanlar göz

önünde bulundurulduğunda küçük bir payla da olsa ildeki işsizlik probleminin çözümüne katkı sağlamaktadır. Böylece Sümela Manastırı, hem Maçka'nın hem de Trabzon ilinin ekonomisine katkı sunan bir inanç turizmi merkezi olmuştur.

Vazelon Manastırı

Sümela Manastırı'yla benzer özelliklere sahip olan Vazelon Manastırı; araştırma alanında Maçka'ya bağlı Kiremitli Köyü'nün 7 km batısında bulunmaktadır. Manastır M.S. 3-4.yüzyıllarda, etrafı çam ormanlarıyla kaplı, ayazması bulunan bir mağara içerisinde kurulmuştur. Çeşitli onarımlardan geçerek genişleyen üç nefli manastır içerisinde, yemek odası, kütüphane, mutfak, birkaç kilise bulunmaktadır. Manastırın duvarlarında yer alan fresklerde Son hüküm ve cennet cehennem tasvir edilmiştir. Bu freskler günümüzde de canlılıklarını korumaktadır. Ancak manastırın ahşaptan yapılmış çatı kısmı ve merdivenleri yıkılmıştır. Manastır turizme açıktır. Araştırma alanının Maçka ilçesinden manastıra günlük turlar düzenlenmektedir (Zaman, 2012).

Fotoğraf 51. Vazelon Manastırı; a) Manastırdan günümüze kadar ulaşan duvarlar, b) Manastır koridorları, c) Çam Ormanları içerisindeki manastır.

Kuştul Manastırı (Gregorius Peristera)

Kuştul Manastırı 752 yılında Trabzon'un Maçka ilçesinin 30 km doğusunda yer alan Şimşirli Köyü civarında bir tepedeki kaya üzerinde inşa edilmiştir. 1203 yılında yağmalanan manastır 14. yüzyılda onarılarak yenilenmiştir. Manastır 1904 yılında çıkan yangında büyük oranda zarar görmüş ve yeniden inşa edilmiştir. Manastırdan günümüze ulaşan çok az bir kalıntı mevcuttur (Tüfek, 1978).

Fotoğraf 52. Kuştu Kilisesi; a ve b) Manastır yüksek bir kaya kütlesi üzerine kurulmuştur, c ve d) Bakımsızlıktan büyük oranda harap olan manastırdan geriye kalan kilise duvarları.

Manastırın yapısına dair bilgilere 1903 yılında Cumont'un çekmiş olduğu resimden ulaşılabilmektedir (Canalıoğlu, vd., 1999). Manastırın içinde, büyük bir kilise ve haç planlı başka bir kilise yer almaktadır. Manastırdaki kazı çalışmaları sonucu bulunduğu vadiye kadar ulaşan dar koridorların varlığı ortaya çıkmıştır. Ancak bu koridorun kullanımını günümüzde mümkün değildir. Manastır turizme açık değildir. Manastıra ulaşan karayolu bulunmamaktadır. Araçlarla Şimşirli Köyü'ne gidilip, oradan yaklaşık 3 km yürüyerek manastıra ulaşılabilmektedir.

Kızlar Manastırı (Panagia Thaoskepastos)

Kızlar Manastırı, şehre hâkim bir konumda olan Boztepe mevkiinde iki teras üzerine yüksek bir koruma duvarı ile çevrili olarak inşa edilmiştir. Manastır ilk olarak 1349-1390 yılları arasında III. Alexios zamanında kurulmuştur. 19. yüzyıla gelene kadar birkaç defa onarımdan geçen manastır son şeklini bu yüzyılda almıştır (Canalıoğlu, 2000, s. 199).

Manastır ilk kurulduğu yıllarda, birkaç hücre, içinde kutsal su bulunduğu inanan kaya kilisesi, onun girişinde bir şapelden ibaret olarak kurulmuştur. Kaya kilise içerisinde bulunan kitabelerde III. Alexios'un annesi Eirene'nin ve karısı Theodore'un portreleri bulunmaktadır. Aynı kralın oğulları Anronikos ve III. Manuel'in mezarları burada bulunmaktadır. Manastır 1923 yılına kadar aktif olarak kullanılmış ve bu tarihten sonra terk edilmiştir (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, 25.09.2018).

Manastırın duvarlarının tamamı taş, kat bölmeleri ise ahşaptan inşa edilmişti. Günümüzde ana giriş mekânı, birinci avlu kuzey güney doğrultusunda binalarla çevrilmiştir. Girişin hemen karşısında toplantı ve yemek salonu bulunmaktadır. Bir merdivenle geçilen asıl avlunun güney bölümünde kaya kilisesi bulunmaktadır. Çan kulesi dört sütun üzerine kurulmuştur. Doğusundaki mezar ile tek apsisli kilise 19. yüzyıla aittir. Mezar, 1879'da ölen metropolit Costantios'a aittir (Zaman, 2012).

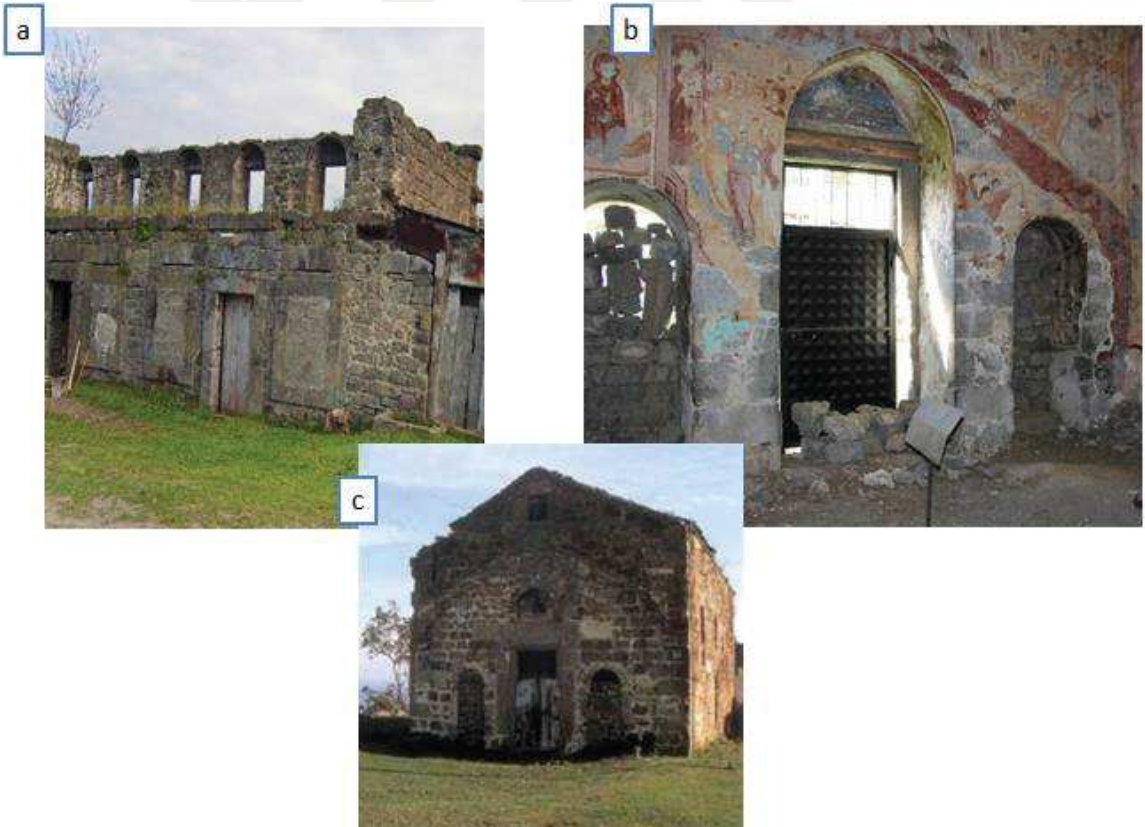
St. Barbara(Ayavarvara) Manastırı

Maçka ilçesinin Altındere köyünde bulunan manastırın, 1923 yılına kadar kullanıldığı bilinmektedir. Doğal bir kaya üzerine yerleştirilmiş olan manastıra, güneyde yer alan koruma duvarının kapısından girilmektedir. Vadiye hâkim bir noktaya kurulan manastır, dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Tek apsisli bulunmaktadır. Kilise oldukça küçük pencerelerle aydınlatılmıştır (Sümerkan ve Okman, 1999, s. 133).

Ayavarvara (St. Barbara) anıtsal yapısı Sümela Manastırı kompleksi içinde yer almakta olup bin metrekarelik alan içinde kuruludur. Sümela Manastırı'na araç ile ulaşılabilen en son noktada yer alan Ayavarvara manastırının henüz onarımı yapılmamıştır. Sümela'ya gelen ziyaretçilerin görmek istediği yapı ziyarete kapalıdır(<http://www.trabzonmuzesi.gov.tr>, 25.09.2018). Orman ve Su İşleri Bakanlığı mülkiyetinde bulunan bu alanın turizme kazandırılması için çalışmalar devam etmektedir.

Kaymaklı Manastırı

Trabzon'un yaklaşık 3 km güneydoğusunda Kaymaklı köyünde bulunan manastır, Boztepe'nin Değirmendere Vadisi'ne bakan yamacında küçük bir düz alanda inşa edilmiştir. Alexios IV zamanında, Ermeni cemaati tarafından 1424 yılında inşa edilmiştir. Yapılar topluluğundan oluşan yerleşke alanının ortasında kısmen korunmuş tek apsisli bir kilise, güneydoğusunda küçük bir şapel, hücreleri ve kuzeybatısında ise çan kulesi bulunmaktadır. 18. yüzyıla ait olduğu belirtilen fresklerin büyük bir bölümü günümüze kadar gelmiştir. En eski bina, kilisenin beşgen apsisidir. Birçok defa onarım görmüş olmalarına rağmen binaların büyük bir bölümü hasarlıdır (Karpuz, 1993). Günümüzde ise çok fazla bir değişikliğe uğratılmadan, bir aile tarafından konut olarak kullanılmaktadır. Çan kulesinin sadece kaidesi vardır. Küçük şapel ise kısmen korunmuş vaziyettedir.

Fotoğraf 53. Yıllara yenik düşen Kaymaklı Manastırı; a) manastır duvarları, b) Manastırdaki kilise içerisinde bulunan freskler, c) Manastır yapılar topluluğu içerisinde bulunan tek apsisli kilise.

Kızlar Manastırı (Panagia Keramesta)

Trabzon-Hamsiköyü yolu üzerinde Kiremitli Köyü vadisi içerisinde yer alan kilise Sümela ve Vazelon manastırlarının minyatürü gibidir. Kutsal bir mağara ile tamamlanan manastırla ilgili pek bir bilgi yoktur. Buraya ilk kimlerin geldiği bilinmemektedir. Günümüze kadar bozulmadan ulaşabilen taş bölümler, Ortaçağ mimarisinin özelliklerini taşısa da yapının 1858 yılında yapıldığı bilinmektedir (T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2004).

Kiliseler

Trabzon ilinde manastırlardan başka Hıristiyanlık dinine ait Bizans ve Pontus (Komnen) dönemi yapıları olan çok sayıda kilise de mevcuttur. Bu kiliselerin bazıları Osmanlı Devleti'nin Trabzon'u fethinden sonra camiye çevrilmiştir. Bir kısmı ise işlevini kaybederek günümüze kadar gelebilmiştir. Bu kiliseler, mimari olarak bazilika ya da üç nefli ve üç apsisli yapılardır.

İldeki kiliseler arasında en fazla tanınanı Ayasofya (St. Sophia) Kilisesi'dir. Bu kilise bir süre camii olarak kullanılmış daha sonra da müzeye dönüştürülmüştür. Bugün ayakta kalan ve kilise işlevi dışında kullanılan diğerlerini Küçük Ayvasıl (St. Anna), Kaledibi (Sotha) ve Çömlekçi Kilisesi oluşturmaktadır. Bu kiliselerden Kaledibi Kilisesi, Bilim ve Sanat Okulu'nun çok amaçlı salonu olarak kullanılmaktadır. Bunların dışında kalıntıları bulunanlar diğer kiliseler Zafer Mahallesi'nde yer alan kilise ve ayazması, Maşatlık Kaya Kilisesi ve Şapelleri ile Kemerkaya Mahallesindeki kilise kalıntısı bunlar arasında sayılabilir. Kentin içinde tescilli olan tek faal kilise Santa Maria Katolik Kilisesi'dir (Zaman, 2012).

Araştırma alanı genelinde çok sayıda kilise bulunmasına rağmen turizm açısından önemli olanlar merkez ilçede yer almaktadır. Başlıca kiliseler şunlardır:

Hahios Eugenius (Yeni Cuma) Kilisesi

Araştırma alanının Yenicuma mahallesinde bulunan kilise 3.yüzyılda yaşamış olan Hristiyan azizi St. Eugenius adına yapılmıştır. Resmi paraların üzerinde de yer alan Aziz şehrin koruyucusu olarak kabul edilmektedir. Kilisenin tam olarak ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber bugünkü yapının 14. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir. Trabzon şehri fethedildikten sonra camiye dönüştürülen kilise haç planlı olarak inşa edilmiştir. Kilise günümüzde ibadet amaçlı cami olarak kullanılmaktadır (Mor, 2006, s. 79).

Ayasofya Kilisesi (Hagia Sophia Kilisesi)

Ayasofya Kilisesi, kentin batı tarafındaki Ayasofya Mahallesi'nde bulunmaktadır. Günümüzde müze olarak kullanılmakta olan kilise, 1238-1263 yılları arasında Trabzon Pontus Rum İmparatoru I. Manuel Komnenos zamanında inşa edilmiştir. Şehir fethedildikten sonra kilisenin, bazı kaynaklara göre 1584 yılında (Horuluoğlu, 1978, s. 24) diğerlerine göre ise 1573 yılında (Özen vd., 2010, s. 153) camiye çevrildiği belirtilmiş olmasına rağmen, son yıllardaki araştırmalara göre ise Sultan III. Murat zamanında camiye çevrildiği ifade edilmektedir (Canalıoğlu, vd. 2000, s.11). Batıda 1427 yılında inşa edilen Çan Kulesi ile kuzeyinde daha eski bir tarihte yapıldığı düşünülen üç apsisli şapel kalıntısı kilisenin en eski kalıntılarını oluşturmaktadır (Zaman, 2012).

Harap durumda olan cami, 1868 yılında yeniden restore edilmiş, I. Dünya Savaşı sırasında depo, hastane vb. amaçlarla kullanılmıştır. Savaş sonrası yeniden camiye dönüştürülmüştür. Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Edinburg Üniversitesi işbirliği ile 1958-1962 yılları arasında restore edilen yapı 1964 yılından sonra da müze olarak hizmete sunulmuştur (T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2004).

Haç ve kare planlı olan yapının yüksek merkezi bir kubbesi bulunmaktadır. Bina üç nefli ve nartex adı verilen bir giriş holüne sahiptir. Yuvarlak bir apsisle son bulan neflerin ortada olanı beş köşelidir. Yapının güney, kuzey ve batısında üç revaklı bir giriş yer

almaktadır. Nartex'in üzerinde şapel bulunmaktadır. On iki köşeye sahip kubbe ve kasnak bulunmaktadır. Dört mermer sütun, kemerler ve pandantifler üzerinde yer alan bir kubbesi bulunmaktadır. Yapının çatısı farklı yüksekliklerde kiremitlerle kaplanmış, ana kubbenin çevresi de tonozlarla örtülmüştür (<https://trabzon.ktb.gov.tr/TR-57784/tarihce.html>, 18.05.2019).

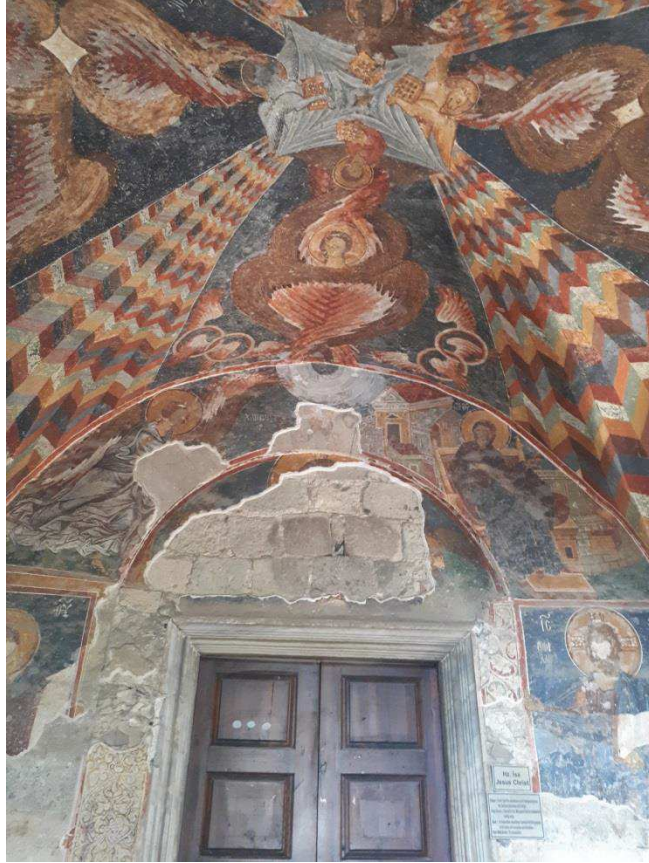
Taş plastiklerde Hıristiyan sanatı ile birlikte Selçuklu Dönemi İslam sanatının da izleri görülmektedir. Batı cephesinde yer alan mukarnaslı nişler, kuzeyinde ve batısında cephesinde yer alan revaklarda geometrik geçmeli bezemeleri içeren madalyonlar Selçuklu taş işlemlerindeki özellikleri taşımaktadır (Canalioğlu, vd. 2000).

Binanın güney cephesinde kabartma olarak bir friz halinde Âdem ile Havva'nın yaratılışı gösterilmiştir. Binanın güney cephesinde Komnenosların sembolü olarak bilinen tek başlı kartal motifi yer almaktadır. Ana apsisin dışında doğu tarafında da bir kartal tasviri bulunmaktadır. Bu alanda, merkezlerinde yıldız ve hilal bulunan kare panolar, güvercinler, kentavr grifon gibi karışık varlıklar, içleri bitkisel motifli madalyonlar, bulunmaktadır (<https://trabzon.ktb.gov.tr/TR-57784/tarihce.html>, 18.05.2019).

Fotoğraf 54. Ayasofya Kilisesi güney cephe.

Ayasofya'nın süslemelerinde kullanılan fresklerde İncil'de yer alan bazı konular canlandırılmıştır. Kubbenin alt kısmında bir kitabe kuşağı, daha altında ise melekler frizi yer almaktadır. Kubbede yer alan ana tasvir ise Hz. İsa'nın ilahi yönünü gösteren Pantacrator İsa'dır. Pencerelelerin ara boşluklarında on iki havari betimlenmiştir. Pandantiflerde farklı kompozisyonlar bulunmaktadır. İsa'nın doğumu, vaftizi, çarmıha gerilişi ve kıyamet günü gibi konular tasvir edilmiştir. Binanın arkasında bulunan kemerlerdeki madalyonlarda portreler bulunmaktadır. Yapıdaki tonozlarda İncil'den alınmış olan dini sahneler anlatılmıştır (Zaman, 2012).

Fotoğraf 55. Günümüzde Ayasofya Kilisesi fresklerinin büyük bir kısmı tahrip olmuştur.

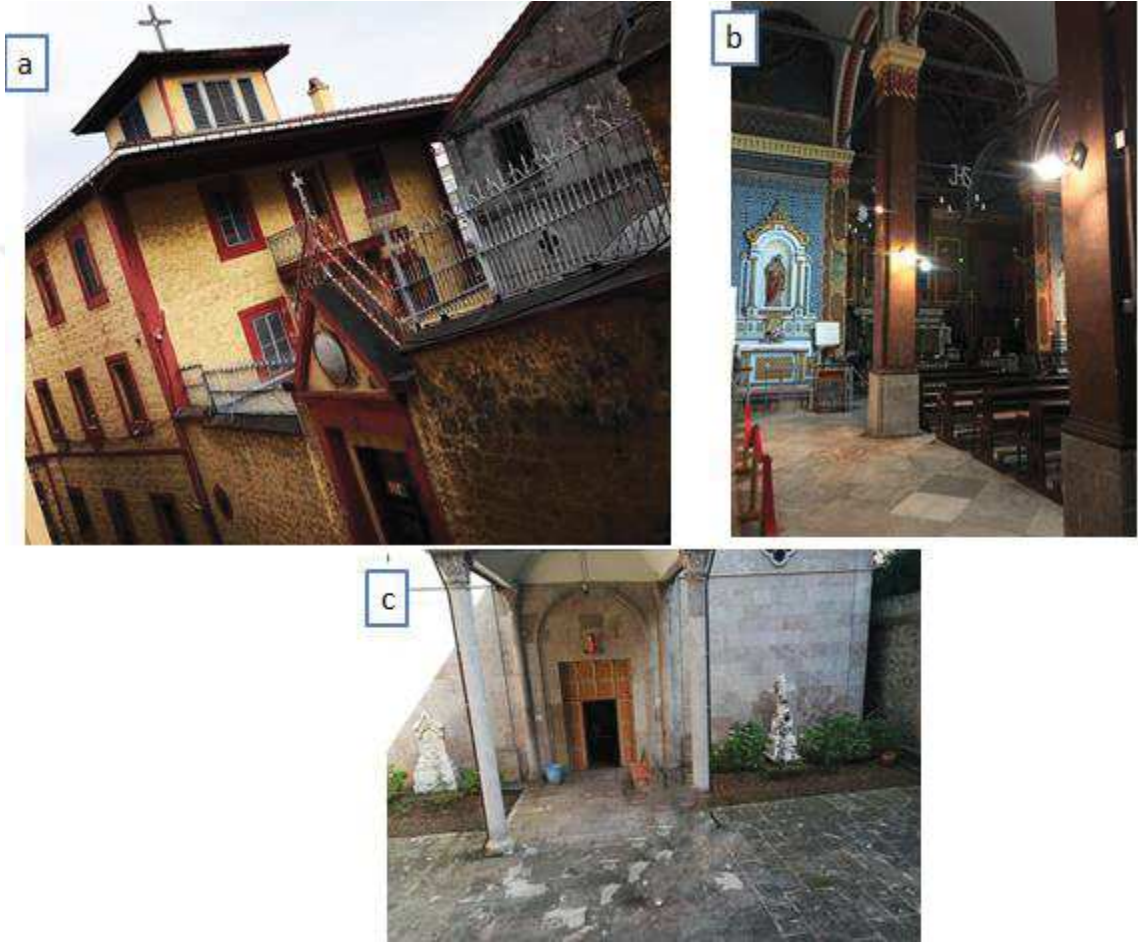
Fotoğraf 56. Ayasofya Kilisesi önünde yer alan çan kulesi.

Fotoğraf 57. Ayasofya Kilisesi kuzeyden görünüm.

Santa Maria Kilisesi

Araştırma alanının merkez ilçesinde yer alan kilise, Sultan Abdülmecit tarafından 1869-1874 yılları arasında Trabzon ilini ziyaret eden yabancı turistler için yaptırılmıştır. Kilise günümüzde hala yabancı turistlerin ibadetlerini gerçekleştirdikleri dini bir merkez konumundadır (Canalıoğlu, vd. 1999, s. 14).

Fotoğraf 58. a) Santa Maria Kilisesi, b) Kilise ibadet yeri,c) Kilise eski giriş kapısı.

St. Anna Kilisesi (Küçük Ayvasıl Kilisesi)

Şehirdeki en eski kiliselerden biri olan St. Anna Kilisesi, üç nefli bir bazilika'dır. Kilisenin giriş kapısında 884-885 tarihinde I. Basil zamanında yapılan bir onarım kitabesi ve Bizans kabartması bulunmaktadır. Kilisenin içerisinde ise daha geç dönemlere ait duvar resmi kalıntıları bulunmaktadır Nefleri dıştan ve içten yuvarlak bir plana sahip olan kilisenin

narteksi yoktur. Naosta yani cemaatin toplandığı alanda İon başlıklı iki sütun ile T' şeklinde iki ayak yer almaktadır. Tabanda kriptası bulunmaktadır. (Zaman, 2012).

St. John Kilisesi

Araştırma alanının Hızır Mahallesinde yer alan kilise 13. yüzyıl başında inşa edilmiştir. 19.yüzyılda bir onarım geçirdikten sonra son onarımını 1998 yılında geçirmiştir (Özen, vd. 2010). Kaledibi İlkokulu'nun müstemilatı olan kilise günümüzde çok amaçlı bir salon olarak kullanılmaktadır.

Çömlekçi(Rum) Kilisesi

Çömlekçi Mahallesi'nde bulunan kilise binası, üç nefli ve üç apsisli bazilika planlıdır. Üzeri tonozla örtülü olan yapı 14. yüzyıla aittir. Kemer bağları tuğladandır. Yapı kuzey yönünden ve apsis bölümünden aydınlanmaktadır. Yapının kuzeyinde yer alan bir taş merdivenle koro bölümüne ulaşılmaktadır (Zaman, 2012). Onarımı yapılan kilise binası, muhtarlık ve okuma salonu olarak hizmete sunulmuştur.

Kaledibi(St. John, Sotha) Kilisesi

Theodora Tzanichites ve Gregory Kamachenos tarafından MS. 1306 yılında inşa ettirilen kilise Hızırbey Mahallesi'nde Bilim Sanat Merkezi'nin hemen yanında yer almaktadır. Metropolitan Constantinos (1830-1879) yapıyı 1856 yılında orijinalliğini bozmadan onarımını yaptırarak yenilemiştir. Bina bazilika planlı olup üç neflidir. Ana mekânın üstünde bulunan kubbede dört sütun bulunmakta ve kubbe tonozlarla desteklenmektedir. İç mekânı aydınlatmak için kubbe kasnağının duvarlarına 12 adet pencere açılmıştır. Yapının kuzey, güney ve batısında olmak üzere üç kapısı bulunmaktadır. Osmanlıların Trabzon'u ele geçirmesinden sonra camiye çevrilip bir süre cami olarak kullanıldıktan sonra, bir süre de askeri depo olarak kullanılmıştır. Bina, 19. yüzyılın ortalarında ve 1998 yılındaki esaslı onarımdan sonra çok amaçlı salon olarak hizmete açılmıştır (Zaman, 2012).

Trabzon şehrindeki bu kiliselerden başka, fetihten sonra camiye dönüştürülen kiliselerin yanı sıra, bazı ilçelerde de bu amaçlı binalar vardır. Bunların en önemlilerinden biri, Akçaabat şehrinin Ortamahalle mevkiinde 13- 14. yüzyıllarda yapıldığı tahmin edilen St. Michael Kilisesi'dir. Kiliseye, batısındaki mekândan girilmektedir. Bu bölüme de kuzey yönden kapı açılmaktadır.

Bir diğer kiliseyi ise Vakıfkebir'in Çamlık Mahallesi'nde yer alan Çamlık Kaya Kilisesi oluşturmaktadır. Kıyıdan yaklaşık 1,5 km mesafede ve Dereiçi mevkiinde bulunan kilise, kaya içine oyulmuş olup, Bizans dönemine ait olduğu belirtilmektedir. İç mekanı 3.5 x 6.7 m olan kiliseye, dik bir patika yolla sahilden itibaren yaya olarak 20-25 dakikada ulaşılmaktadır. Kilisenin batı yönünden 1m eninde, 2 m yüksekliğinde üç girişi bulunmaktadır. Orta giriş ana mekâna açılırken, diğer girişler birer dar mekânla ana bölüme geçişi sağlamaktadır. İç mekânın yan duvarlarında fresk izleri görülmektedir.

Bu kiliselerin yanı sıra Maçka'nın Altındere, Bağışlı, Çoşandere (Venizena Kilisesi), Çamlıdüz, Aşağı Temelli, Ocaklı ve Yazlık köylerinde, Sürmene ilçesine bağlı Dirlik (Karşı Mahalle Kilisesi) ve Üstündağ köylerinde de kilise kalıntıları mevcuttur (Sümerkan ve Okman, 1999, s. 127-133).

Trabzon ilinde kiliselerin dışında çok sayıda şapel de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Ortamahalle (Akçaabat). Dağbaşı Gadakal Mahallesi (Araklı), Bayırköyü (Beşikdüzü), Geçitli Köyü (Hayrat), Yeşilyurt Mahallesi (Maçka). Akarsu Köyü (Maçka), Bağışlı Köyü (Maçka), Kalınçam Köyü (Tonya) gibi yerleşmelerde bulunmaktadır (Zaman, 2012).

Medreseler

Medreseler, eğitim veren kurumlar olması nedeniyle kültür turizmi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Medreseler; türbe, talebe odaları, mescit, yemekhane eyvan, kışlık dersane, avlu, çeşme, havuz, gibi bölümlerden meydana gelmektedir. Medreselerin, mimari özelliği

vurgulanarak kültür turizmi kapsamına alınmalıdır. Bununla birlikte medreselerde, duvarlarda ve minerallerinde yer alan küfü yazısı gibi yazılar inanç turizmi kapsamında değerlendirilmelidir.

Trabzon'un fethinden sonra önemli medreseler yapılmış olmasına karşın, Cumhuriyetin ilanından sonra bu dinî okulların tekkelerle beraber terk edilmeleri neticesinde hiçbiri korunamamış ve günümüze kadar gelememiştir. En önemlileri arasında; Fatih Medresesi, Küçük İmaret Medresesi, Pazarkapı Medresesi, Müftü Camii Medresesi, Çarşı Camii Medresesi, Zeytinlik Camii Medresesi ve Saraçzade Medresesi'dir. Bunlardan yalnızca Orta Hisar'da bulunan Fatih Medresesi'nin kuzeyindeki Saraçzade Medresesi'nin bir bölümü varlığını günümüze kadar koruyabilmiştir.

Saraçzade Medresesi

1848 yılında Müderris Pir Ahmet Nafiz Efendi tarafından yaptırılmıştır. Bir avlu etrafında mescit ve medrese odalarından meydana gelmektedir. Medrese odalarının bir kısmı maalesef kahvehane haline getirilmiş, bir kısmı da tadil edilmiştir. Mescit ise sağlam bir şekilde günümüze kadar ulaşabilmiştir (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, 30.10.2018).

Ortahisar Muvakkithanesi

Fatih Camii'nin kuzeyinde bulunan medrese bugün imam odası olarak faaliyet göstermektedir. Kitabesi bulunmayan yapının, yapılan araştırmalar sonucunda 19.yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, 30.10.2018).

Çarşı Camii Muvakkithanesi

1847 senesinde yaptırılan muvakkithane, caminin batısında bulunmaktadır. Kitabesi Trabzon Müzesi'nde sergilenmektedir.

Türbeler

Peygamber, hazret, aziz, evliya vb. isimler verilen dini liderlerin veya yardımsever olmaları sebebiyle halk tarafından sevilen zatlar 'aydınlanmış' ve kişilerin doğduğu ve

yaşadıkları, ziyarette buldukları yerler kutsal olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle de bu yerler inanç turizmine kaynak oluşturmaktadır. Kutsal kişiliklerin mezarlarının yer aldığı kentler de inanç turizmi açısından ilgi çekmektedir. İslam dininde türbe adıyla nitelendirilen bu mezarlar inanç turizmine kaynak teşkil etmektedir. Türbe adı genellikle din adamlarının mezar yapılarına verilen bir ad olmakla birlikte padişah mezarlarına da denilmektedir. Bu yapı ve türbelere atfedilen kişiler hakkında kesin bilgiler bulunmayabilir. Dolayısıyla aynı kutsal kişiliğe ait farklı mekânlarda makam ve kabirler bulunabilmektedir. Ancak bu durum inancı etkilemediği gibi inanç turizmi noktasında da olumsuz bir etki yaratmaz. Bu kapsamda Trabzon ilçesinde de inanç turizmine kaynak teşkil edecek önemli türbeler bulunmaktadır.

Araştırma alanında bazı kişilere ait türbeler:

Ahi Evran Dede Türbesi

Boztepe’de yer alan türbe Ahi Evren Dede Camiinin bitişiğinde yer almaktadır. Kare planlı olarak inşa edilen türbe, bir kubbe ile örtülü bulunmaktadır. Hacı Hakkı Baba tarafından 1887-1888 yıllarında onartılarak, günümüzdeki şeklini almıştır (Yüksel, 1991).

Gülbahar Hatun Türbesi

1506 yılında Yavuz Sultan Selim’in annesi Gülbahar Hatun için inşa edilen türbe Büyük İmaret Camii’nin doğusunda bulunmaktadır. Yapı, usta bir taş işçiliğine sahip olup, yapımında sarımsı bir renkte olan kesme taşlar kullanılmıştır. Gri taşlar pencerelerin sağır kemerlerinde kullanıldığı gibi dekoratif amaçlı olarak kullanılmıştır. Türbe sekizgen bir yapıda olmakla birlikte kurşunla kaplanan kasnağı bu sekizgen yapı üzerine oturtulmuştur (Yüksel, 1991, s. 74).

Fotoğraf 59. Gülbaharhatun Türbesi.

Hamza Paşa Türbesi

18. yy.la tarihlenen türbe, Hamza Paşa Camisinin doğusunda kalmaktadır. Türbe altı köşeden oluşan baldaken (Türbenin üzerini örten genellikle mermerden yapılmış kolonlarla taşınan saçak) bir türbedir. Türbenin içerisinde üç adet mezar yer almaktadır. Bu mezarlardan 1735 tarihine ait olan Hamza Paşaya aittir (Yüksel, 1991, s. 133).

Emir Mehmet Türbesi

Emir Mehmet Türbesi, Trabzon Lisesinin güneyinde Eski kabak meydanında yer almaktadır. Türbenin kitabesine bakılarak 1523 senesinde Emir Mehmetin kabri için inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ancak 1877 yılında, türbe yakınlarındaki Kadiri Tekkesi (Hatuncuk Camii) Şeyhi olan Osman Baba da buraya defnedilmiştir. Türbe sekizgen bir plana sahip olup inşasında kesme taş kullanılmıştır. Kapı ve pencerelerde sivri kemerler bulunmaktadır. Türbenin girişi kuzeydoğu yönündedir. Türbede doğu ve batı yönüne doğru açılan iki pencere bulunmaktadır. Türbenin kubbesi kurşun kaplamadır (Horuloğlu, 1978, s. 59).

Haçkalı Baba Türbesi

Araştırma alanında yer alan Haçka yaylası inanç turizmi açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Haçka yaylasında asıl adı Mustafa Tarhan olan Haçkalı Baba adıyla bilinen din âliminin türbesi ve külliyesi bulunmaktadır. 1864 yılında Trabzon'un Hayrat ilçesinde doğan din âlimi Trabzon'un Hatuniye Medresesi'nde eğitim görmüş burada Arapça ve Farsça dersleri almıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarında halkı işgale karşı koymak için mücadele konusunda bilinçlendirmiş, milli mücadeleye önemli destekte bulunmuştur. Akçaabat ilçesinin Doğanköy Merkez Camisinde imam-hatiplik görevinde bulunmuştur. Doğal yaşam alanlarını seven Haçkalı Baba yaşamının son yıllarını Haçka Yaylasında geçirmiş, 1949 yılında burada vefat etmiştir. Haçka Yaylasında yaşayıp burada vefat ettiği için yöre halkı tarafından "Haçkalı Baba" olarak tanınmaktadır. Hayatı boyunca çevresindeki insanlara maddi, manevi ve birçok konuda yardımda bulunmuş olması nedeniyle sevilen ve saygı duyulan bir kişi olmuştur. Ölümünden sonra, yöredeki onu sevenler tarafından bir camii ve türbe yaptırılmıştır. Doğa sevgisi nedeniyle de Haçkalı Baba'nın mezar taşı üzerinde ağaç motifi bulunmaktadır (Çavuş, 2012, s. 221).

Fotoğraf 60. Haçkalı Baba Camii ve Türbesi.

Haçkalı Baba Camii ve türbesine çok sayıda ziyaretçi geldiği için, 1985 yılında daha büyük bir caminin temeli atılmış ve caminin inşası 2000 yılında tamamlanmıştır. Yontma taş ve kesme taş ustalığının incelikleriyle, Osmanlı mimari tarzına göre; 800m² alana, iki katlı olarak inşa edilmiş olan caminin, 250 m² balkonu olup, alt bölümü bayanlar için namaz kılma yeri ve çok amaçlı salon olarak kullanılmaktadır. 2500 kişi kapasitesine sahip olan bu ibadethanenin avlusunda misafirhane, türbe, lavabolar, şadırvan, aşhane, caminin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla kiraya verilen dört adet apart ile piknik yapılabilmesi için 15 adet kamelya yer almaktadır. Türbeye yıl içerisinde Trabzon ve çevredeki illerden birçok ziyaretçi gelmektedir. Ayrıca kandil zamanlarında düzenlenen programlara Türkiye'nin birçok yerinden çok sayıda insan katılmaktadır (Zaman, 2005, s. 181).

Giyim Kuşam Kültürü

Yöresel kıyafetler, kültür turizmi açısından dikkat çeken unsurlar arasındadır. Trabzon ilinin yöresel kıyafetleri incelendiğinde kadın kıyafetlerinde geçmişten günümüze pek bir değişim görülmezken, erkek kıyafetlerinde değişim söz konusudur. Özellikle cumhuriyetten sonra erkek kıyafetlerinde büyük ölçüde değişiklikler meydana gelmiştir.

Kadın Giyim

Köy kadınlarının vazgeçilmez kıyafeti çiçekli desenli veya sade başörtülerdir. Şalpazarı, Tonya, Of gibi bazı ilçelerde üst üste iki örtü takılmaktadır. Uzun, bol biçimde bir dikime sahip fistanlar yöresel kıyafetlerinin en önemli parçalarındandır. Köy kadınlarının bu fistanların üzerine, bellerine bağladıkları peştamal yöresel kıyafetlerinin bir diğer parçasını oluşturmaktadır (Fotoğraf 56). Daha çok yüksek rakıma sahip köylerde, kadınların kullandıkları bir başka kıyafet de kuşaktır. Adını Hindistan'ın Lahori şehrinden alan ve özel günlerde takılan yün kuşaklara Lahori adı verilmektedir. Ayrıca yöre kadınlarının çok değer verdikleri çarık ve renkli çorap da yörede bir moda gibidir (Cihanoğlu, 2004, s. 95-98).

Fotoğraf 61. Kadınların genellikle özel günlerde giydikleri farklı renklerdeki yöresel kıyafetleri.

Günümüzde genellikle yaşlıların giydiği veya özel günlerde, şenliklerde horon oyuncularının ve yaşlıların giydiği başlıca yöresel kıyafetler (Cihanoğlu, 1997):

- *Çömber (Çomber):* Çeşitli renklerde olan ve başa sarılan bu bez ince dokunmuş olup üzerinde kalıpla ya da elle yapılmış çiçek, yaprak gibi motifler bulunmaktadır. Kenarları ince boncuk, pul veya iğne oyasıyla süslenmiştir.
- *Yaşmak:* Başı soğuktan korumak için genellikle yaşlı kadınların çöberin altına bağladıkları ince beyaz bir örtüdür.
- *Yelek:* Yuvarlak yakalı ve önden düğmeli olan yelek patiskadan yapılmaktadır. Genellikle beyaz ve krem renginde olan bu kıyafet keten veya bürümcükten yapılmaktadır.
- *İçlik - Gömlek:* El tezgâhlarında keten, patiska, ipekli veya pamuklu kumaştan örülmektedir. Ön bölümü robalıdır. Gömleğin kenarlarına (kol altı) el dikişi ile parça dikilmektedir.

- *Entari (Endare)*: Fistan olarak da bilinen elbise, diz kapağı altına kadar inen oldukça bol bir kıyafettir. Basma ve ipekli kumaşlardan çeşitli renklerde dikilebilmektedir. Genellikle yaşlı kadınlar tarafından giyilen elbisenin özel günlerde parlak ve simli kumaştan olanları giyilmektedir.
- *Etek*: Entari gibi diz altında kadar inen eteğin, uçları fırfırlı veya düz olabilmektedir. Çeşitli renklerde yapılan etek şalvar üzerine giyilmektedir.

Fotoğraf 62. Trabzon ili kadınların kullandıkları yöresel kıyafetler: a)peştamal, b)etek, c)çömber, d)kara lastik, e)kaytan, f)kuşak

- *Şalvar*: Genellikle divitini ipek ve basma kumaştan çeşitli renklerde dikilen şalvar, eteğin altına giyilmektedir. Diz kapağının altına inen şalvar desenli, çiçekli ya da sade olabilmektedir.
- *Peştamal (Oğluk)*: Köy kadınlarının çalışırken üstlerinin kirlenmemesi için elbiselerinin üstüne bellerine bağladıkları genellikle kırmızı ve beyaz çizgili ya da kareli kumaştır.

- *Kuşak*: İlin daha çok yüksek kesimlerinde yaylalarda oturan kadınların bellerine sardıkları kalın bir kumaştır.
- *Çorap*: Pamuk ipliğinden diz kapağının altına gelecek kadar örülmüş değişik renklerde motiflerle süslü yöresel kıyafetlerin altına giyilmektedir.
- *Çarık*: Bir tür ayakkabı olan çarık inek derisinden yapılmaktadır. Çarığın uç kısmı sivri ve bilek kısmı açık olarak yapılmaktadır.
- *Kara Lastik*: Trabzon Lastiği olarak da bilinen, birçok rengi ve çeşidi bulunan, kendinden topuklu bir tür ayakkabıdır.
- *Kaytan*: 2-3 m uzunluğa sahip çeşitli desenlerde uçları püsküllü bağ peştamal üzerine, kundaklara, beşiklere bağlanmaktadır. Kaytanın bir başka kullanım alanı da çanta ve süslü torbalara bağ yapılmasıdır.

Erkek Giyim

Eskiye nazaran kullanımı azalan yöresel erkek kıyafetleri, siyah sayaktan dikili başlık, yelek, aba, hala horon oyunlarında giyilen şalvar biçimindeki zıpka ve nazarlık diye adlandırılan hamayıdır (Fotoğraf 58). Bıçak, sırma silahlık, içinde kav ve çakmaktaşı bulunan bir kavlık (kutu) ve silahı yağlamak için kullanılan yağdanlık günümüzde artık kullanılmayan takılardır (Cihanoğlu, 2004, s. 95-98).

Günümüzde genellikle şenliklerde ve horon oyunlarında kullanılan başlıca yöresel erkek kıyafetleri (Cihanoğlu, 1997):

- *Kabalak - Başlık*: Yörede kukul olarak bilinen başlık şayak kumaştan ya da karamandula denilen kumaştan yapılmaktadır. Uzunluğu 150cm ile 170cm arasında değişirken eni 24cm kadardır. Kukulun tepesinde bir püskül bulunmaktadır. Kukulun ön bölümünde kaytan bir işleme arka bölümünde ise rahat ve iyi bağlanabilmesi için yırtmaç bulunmaktadır.

- *Aba - Cepken*: Şayak siyah kumaştan yapılan cepkenin beden kısmı astarsız kolları ise astarlıdır. Yakasız olan cepkenin sağ ve sol tarafında cep detayı bulunmaktadır.
- *Yelek*: Gömleğin üzerine giyilen bu kıyafetin ön bölümü şayak kumaştan dikilmekle birlikte arka bölümün tamamı astarlıdır. Yeleğin sol tarafında, omuz hizasından aşağı kadar bir dizi düğme bulunmaktadır.
- *Gömlek - Mintan*: 1900'lü yıllarda el tezgâhlarında ipek ve bürümcük kumaştan dokunan gömlek günümüzde siyah-beyaz çizgili bir bezden yapılmaktadır. Gömleğin yaka kısmı hakim yaka olup genellikle üç düğme ile iliklenmektedir.
- *Zıpka (Zıvka)*: Belden uzun bir uçkur ile bağlanan bir tür pantolondur. Siyah renkli şayak kumaştan dikilen pantolonun bacak kısmı bacağı saracak şekilde yapılırken ağ kısmı ve arka bölüm körüklü olarak yapılmaktadır.
- *Çorap*: Bu kıyafetlerin altına, siyah, beyaz ve kahverengi yün iplerle örülmüş çoraplar giyilmektedir.
- *Çarık*: Bir tür ayakkabı olan çarık inek derisinden yapılmaktadır. Çarığın uç kısmı sivri ve bilek kısmı açık olarak yapılmaktadır.
- *Çizme*: Yörede sabuk olarak da bilinen çizmenin boğaz denilen kısmı yumuşak deriden yapılmaktadır. Alçak topuklu ve altı köseledir. Genellikle siyah renklidir.
- *Kara Lastik*: Trabzon Lastiği olarak da bilinen, birçok rengi ve çeşidi bulunan, kendinden topuklu bir tür ayakkabıdır.

Fotoğraf 63. Genellikle özel günlerde ve gösterilerde giyilen erkek yöresel kıyafeti (<http://www.folklor.gen.tr/halk-giysileri/trabzon-yoresi-giysileri.html>, son erişim 25.07.2019).

Yemek Kültürü

İklimi, coğrafi özellikleri, özgün florasının sunduğu zenginliği ile Trabzon mutfağı kendine has yöresel bir mutfaktır. Trabzon mutfağında toprağının yetiştirdiği her türlü organik ürünle oluşturulan yemeklerin yanı sıra deniz ürünleri de ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle hamsiden 40 çeşit yemek yapılabilir. Örneğin hamsi kuşu, hamsili pilav, hamsili pide, hamsili ekmek, hamsi pilaki, hamsi çıtlaması, hamsi ızgara, hamsi salamurası, hamsi kayganası, hamsi tava, hamsi güveci en çok yapılan hamsili lezzetlerdir. Özellikle hamsili pilav yörenin en ünlü hamsi yemeğidir. Nitekim ünlü seyyah Evliya Çelebi de

seyahatnamesinde hamsili pilavdan bahsetmiştir. Ünlü seyyah “ kırk türlü yemeği olursa da en lezzetlisi Pleki denen toprak kaplar içerisinde yapılanıdır” demiştir (Goloğlu, 2013, s. 78).

Yörenin diğer en ünlü yemeklerini karalahana yemeği, kuymak(mıhlama), Laz böreği, yufka tatlısı, Hamsiköy sütlacı, tomara turşusu, fasulye turşu kavurması, gulya, kaygana, hoşmeli, ısırgan yemeği, sütlü kabak ve Akçaabat köfte oluşturmaktadır (Fotoğraf 59) (Duman, 2011, s. 565-566-567).

Fotoğraf 64. Trabzon İli yöresel yemekleri a)Mıhlama, b)Hamsili pilav, c)Kara Lahana Çorbası, d)Vakfikebir Ekmeği, e)Hamsi Kuşu, f)Akçaabat Köfte (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, son erişim 30.10.2018).

Yayla kültürü Trabzon ilinde önemli bir yere sahiptir. Bu kültürle birlikte yaylalarda üretilen tereyağı, kaymak, peynir de Trabzon mutfağının vazgeçilmezlerindedir. Ayrıca Trabzon mutfağında fırın ürünleri önemli yer tutmakla birlikte, mısır unundan yapılan

yemekler de en çok bilinen yemeklerdir. Vakfıkebir ekmeği, mısır ekmeği en ünlü fırın ürünleridir. İlin farklı yerlerinde yöresel lezzetlerin tadılabileceği restoranlar bulunmaktadır.

El Sanatları ve Hediyeelik Eşya

Toplumların yaşam biçimlerini, kültürel özelliklerini dışa vuran en önemli faktörlerden biri de el sanatlarıdır. Trabzon ilinde el sanatları üretiminin ve kullanımının en yaygın olduğu yer iç kesimler ve yüksek köylerdir. Bu yüksek köylerde asırlarca medeniyetin çoğu olanağından habersizce kapalı bir ekonomik hayat süre gelmiştir. Çok kısıtlı ulaşım ve kapalı bir ekonomik yaşantının gereği olarak da Trabzon ili köy insanları, tüm gündelik araç, gereç, giysi ve yiyeceklerini üretme durumunda kalmıştır. Yüksek köyler medeniyetten habersiz yaşarken bu tarihlerde sahil kentleri deniz yolu aracılığı ile Karadeniz'in önemli liman kentlerine, İstanbul'a, Avrupa ve Rusya limanlarına bağlantısı sonucu gerekli araç ve gereçlerin sağlanması ile gecikmeli olsa da yeniliklerden haberdar oluyorlardı. Böylece Trabzon'daki el sanatları kırsal kesimde geleneksel yöntem ve yerel hammaddeler ile yapılırken, şehirde ise yeniliklerden mümkün olduğunca faydalanılmaktaydı (Sümerkan, 2000, s. 274). El sanatları yaşantının her boyutunda varlığını hissettiren bu olgu sebebiyle iki şekilde ele alınabilmektedir;

1. Kentsel El Sanatları
2. Köy El Sanatları

Fotoğraf 65. Trabzon iline ait hediyeelik eşyalardan bazıları.

Geçmişten günümüze ilde, değişik alanlarda küçük sanatlar gelişmiş ve Trabzon ili ekonomisinde önemli rol oynamaktadır. Fakat son yıllarda fabrikasyon imalatının gelişmesi ve ucuz üretimde bulunmasından ötürü ülke genelinde olduğu gibi ilde de bu sanat kollarının gerilemesine neden olmuştur. Ancak küçük sanat kollarının köy ve ev ekonomisindeki yeri yine de önemini korumaktadır. Nitekim köy halkının birçok kesiminde bu tür faaliyetler önemli gelir kaynağı durumundadır. Tarım arazilerinin kısıtlı olması ve buna paralel olarak tarımsal faaliyetlerin yetersiz gelmesi iş imkânlarını sınırlandırmıştır. Bununla birlikte sanayinin gelişmemiş olması da bu durumun meydana gelmesinde etkin rol oynamaktadır.

Trabzon yöresi insanının çok eski devirlerden günümüze değin süregelen önemli kentsel el sanatları şunlardır:

Ağaç İşleri

Trabzon ilinde faaliyet gösteren mobilyacılar ve marangozlar, daha çok ahşap ev eşyası niteliğinde ürünleri üretmekteydiler. Yemek ve orta masaları, sehpa, korno, dinler, koltuk ve sandalyeler, tuvalet masaları, kitaplık ve salon dolapları, vitrinler, gardroplar, çeyiz sandıkları, bora ve konsollar (yüksek şifonyerler) bu ürünlerden en önemlileridir. Tümünüyle masif ağaçtan, çoğu kez oyma ve yüksek kabartmalı, bazen desenli (boyanmış da olabilir) ahşap kaplamalı olurlardı. Standart ölçülerde, modüler, hazır mobilyaların piyasaya sürülmesiyle bunlar yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Yalnızca çeyiz sandıkları bir süre daha varlığını koruyup daha sonra o da yerini formika kaplamalı sandıklara bırakmıştır (Sümerkan, 1998).

Maden İşleri

Maden sanatları özellikle kuyumculuk ve değerli maden alanında günümüzde de alıcı bulan işlerdendir. Hasır örgü işleri, kazazlık, telkâri, savat işleri, demircilik ve bakırcılık bu daldaki sanat kollarıdır. Orta Asya üzerinden Karadeniz Bölgesine ve özellikle de Trabzon ve Çevresine yerleşen Tibarenler (Antik Çağ'da yaşayan bir halk) ile taş ve maden işlemeciliğini,

Elizanlar (Antik Çağ'da yaşayan bir halk) ise örmeciliği getirmiştir. Günümüze değin gelişme sağlayan bu meslek grupları Trabzon ilinde kuyumculuğun temel taşlarını oluşturmaktadır. Bu meslek gruplarını inceleyecek olursak;

Hasır bilezik; bu faaliyete hasır işçiliği de denilmektedir. En çok rağbet gören, hasır bileziktir. 31- 32 mikron inceliğe sahip altın veya gümüş telden örülerek elde edilmektedir. Ayrıca boyunluk, küpe, yüzük ve benzeri takılar yapımı halen devam etmektedir. Bu takılar gümüş olarak da imal edilmektedir. Hasır örgü denilen bölümleri evlerde bayanlar, kilit ve toka bölümleri atölyelerdeki ustalar yapmakta ve yapılacak eserler de sipariş üzerine belirlenmektedir (İskender, 1993, s. 50). Kadınların el emeğiyle altın veya gümüşten dokudukları bu hasır bilezik ve kolyeler gerek yurt içi gerek yurt dışı birçok yere gurbetçi vatandaşlarla veya yerli ve yabancı turistlerle taşınmaktadır.

Trabzon Hasırının üretimi Osmanlı dönemine kadar gitmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fethetmesiyle Gümüşhane ilinde bulunan gümüş madeni işletilmeye başlanmıştır. İşletilen gümüş Trabzon Limanı'ndan başta İstanbul Limanı olmak üzere diğer liman şehirlerine ulaştırılmıştır. Bu durum Trabzon ilinde kuyumculuk mesleğine ve ticarete büyük katkı sağlamıştır. İlerleyen yıllarda ilde Şehzade olarak yaşayan Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın kuyumcuların yanında çalışması Trabzon kuyumculuğunun geldiği noktayı net olarak göstermektedir. Ünlü seyyahlardan Evliya Çelebi de yaptığı geziler sonucunda İstanbul kuyumculuğu ile Trabzon kuyumculuğunun aynı olduğunu, Osmanlı sarayında Trabzon kuyumcu ustalarının ürettiği ürünlerin süslemede kullanıldığını belirtmektedir. Yavuz Sultan Selim döneminde Batum'un Osmanlı topraklarına katılmasıyla Kafkas ve Trabzon el sanatları birbirini etkilemiştir. Bu durum sonucunda Trabzon ürünleri çeşitlenmiş ve Trabzon Hasırına ortaya çıkmıştır. İle gelen Kafkasyalı Türk ustalar Trabzon ilinde hasırın gelişmesini ve yaşamasını sağlamıştır (İskender, 1993).

Trabzon Hasır 22 ayar altın veya 900 ayar gümüşten yumuşak dokulu olarak üretilmektedir. Kalitesine göre yaklaşık 300- 400 yıl dayanabildiği tahmin edilmektedir. 31-32 mikron inceliğindeki altın veya gümüş teller kadınlara örülmesi için verilerek, kadınlar tarafından ortalama 15 gün gibi bir sürede örülmektedir. İlde yaklaşık olarak 3-4 bin örücü kadın olduğu bilinmektedir (Trabzon Kuyumcu ve Saatçiler Odası, 2019). Örücü kadınlar tarafından örülen bu hasırlar daha sonra Trabzon merkez atölyelerde takı olarak hazırlanmaktadır.

Trabzon hasır ı son dönemlerde yapılan çalışmalar sonucu 2006 yılında Türk Patent Enstitüsü tarafından Trabzon Telkâriye ve Hasır ı (TTH) adı altında coğrafi işaret (ürün) olarak tescillenmiştir. Böylelikle Trabzon Hasır ı'nın üretimi Trabzon ili sınırları içerisinde kalmıştır.

El sanatları içerisinde önde gelen ve 1. sırada tercih edilen Trabzon Hasır ı yurt içi ve yurt dışına Trabzon ilinden pazarlanmaktadır. Yurt içinde tüm illere pazarlanan Trabzon hasır ı özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerine pazarlanmaktadır. Yurt dışında ise özellikle BAE, Suudi Arabistan, Ürdün, Katar gibi Arap ülkeleri ile Almanya rağbet etmektedir. Köklü bir tarihe ve geçmişe sahip olan Trabzon Hasır ı'na olan ilgi her geçen gün artmaktadır. Bununla birlikte Trabzon Kuyumcular Odası, Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası Ar-Ge programları ve DOKA desteği ile Trabzon Hasır ı'nı dünya çapında markalaştırmak için projeler yürütmektedir. Bu kapsamda uluslararası alanda yapılan fuarlara katılarak Trabzon Hasır ı'nın tanıtımını yapmaktadır (Trabzon Kuyumcu ve Saatçiler Odası, 2019).

Fotoğraf 66. 2006 yılında Türk Patent Enstitüsü tarafından Trabzon Telkâriye ve Hasır(TTH) adı altında tescillenen Trabzon işi hasır takım (<https://www.homeoftrabzon.com/ms/el-sanatlari-38>, son erişim 25.07.2019).

Telkâri; gümüş tellerle çeşitli motifler oluşturup birbirine kaynatılarak üretilen bardak, fincan, resimlik, takunya, şekerlik, sigaralık ve benzeri eşyalar üretilme işidir. Osmanlı döneminden itibaren Trabzon ilinde icra edilmektedir. Bu faaliyet Trabzon'a özgü bir meslek dalı değildir. Birçok ülkede bu meslek yaygın durumdadır. Ancak Trabzon'da üretilen telkâriyer üretim tekniğinin genel özelliklerini taşımakta olup kendine özgü özellikler taşımakta ve bütün mamuller aynı fabrikadan çıkan ürün özelliği göstermektedir. 0.25mm kalınlığındaki tellerin silindirde yassılaştırıldıktan sonra dantele benzer şekilde örülmesiyle üretilir. Ustalarının zevkine göre farklı çeşitlerde Trabzon Hasır ile birlikte dünya pazarlarına sunulmaktadır (Akbulut, 2004).

Fotoğraf 67. Telkâri tekniğiyle yapılmış bir süs eşyası “takunya”.

Kazazlık; ibrişim üzerine ya da naylon iplik burularak sarılmış 0,8-0,9 mikron kalınlığa sahip oldukça ince gümüş tellerle yapılan bir örgü şeklidir. Bu teknikle şal püskülü, kamçı ve başlık gibi ürünler üretilmektedir (Sümerkan, 2000, s. 274).

Savat; gümüş yüzeylerin üzerine çelik kalemle kazılarak yapılan çeşitli motiflerin içlerinin siyah bir madde ile doldurulması ile oluşmaktadır. Bu teknikle gümüş muska, hamayiller, yüzük ve tabanca kabzaları yapılmaktadır (Sümerkan, 1998, s. 50).

Bakırcılık; Trabzon’daki bakır isleri oldukça eskiye dayanmaktadır. Öyle ki, 500 yıl öncesine ait birçok kaynakta Trabzon’un bakırcılığından ve ustalarının maharetlerinden övgüyle bahsedilmektedir. Günümüzde Bakırcılar Çarşısı’nda toplanmış bulunan bu atölyelerde mangal, su güğümü ve her türlü mutfak eşyası imal edilmektedir (Fotoğraf 63). Beşikdüzü’nde av tüfeği ve baskül imalatı, Sürmene’de ise eski ününü kaybetmiş olmakla beraber, sipariş üzerine her türlü bıçak imalatı devam etmektedir (Zaman, 2012).

Fotoğraf 68. Trabzon ilinde günümüzde yüksek köylerde kullanılan bakır ürünler.

Trabzon'da bakırcılık olayının çok eski dönemlere dayandığını birçok kaynaktan öğrenmek mümkündür. Ünlü seyyah Evliya Çelebi: “Kazancı ve bakırcıların oluşturduğu iş kolu, hem şehrin hem de bölgedeki diğer yerleşim birimlerinin günlük hayatta ihtiyaç duyduğu çeşitli mutfak kaplarını başarılı bir şekilde üretmekteydiler. Bu iş kolu için gerekli bakır, savaş dönemlerinde ordunu top dökümü için kullanıldığından, oldukça zor temin ediliyordu” demektedir (Belli ve Kayaoğlu, 1993, s. 46-48).

Trabzon insanın çok eski devirlerden günümüze değin süregelen önemli kırsal el sanatları ise şunlardır:

Ağaç işleri

Karadeniz Bölgesinde ağaç türünün çeşitli olmasına karşın, ahşap teknolojisi yeterince

gelişmemiştir. Yapılan gereçler; kepçe, ladin ve çamdan çeşitli kaplar, şimsir ve kayın ağacından kaşık, yayık, sofraya ayakları, hayvanlar için yem kapları, sepet, tahta beşikler, yer sofrası, iskemleler, fındık çubuğundan sepetler v.b'dir. Bunların içinde kepçe ve kaşıkların yapımında ilin Sürmene, Maçka, Yomra, Köprübaşı, Vakfikebir ilçeleri öne çıkmaktadır. Yağ ve süt kapları ile beşik yapımında ise Vakfikebir, Sürmene ve Çaykara kırsalı öne çıkmaktadır. Bir başka ağaç işi olan sepetler çoğunlukla Araklı, Sürmene, Vakfikebir, Akçaabat, Yomra, Arsin ve Maçka ilçelerinde üretilmektedir. Yine Sürmene ve Vakfikebir ilçelerinde fındık tırnağı üretimi de mevcuttur (Sümerkan, 1998, s. 66-67).

Fotoğraf 69. Trabzon ilinde ağaç işleri, a) sepet, b) tahta kaşık, c) yayık (<https://trabzon.ktb.gov.tr/TR-57717/ahsap-isciligi.html>, son erişim 25.07.2019).

Dokumacılık

Trabzon ili ilçelerinin hemen hemen tamamında gerek el ve gerekse tezgâhlarda dokumacılık işleri yapılmaktadır. Özellikle ilin Maçka, Beşikdüzü, Şal pazarı, Çarşıbaşı ilçeleri dokumacılıkta öne çıkan ilçelerdir. Bölgenin en eski el sanatlarından birisi

dokumacılıktır. “Trabzon bezi” olarak ün yapan Trabzon dokumalarının üretimi turistik talebin oluşması ile hala üretilmektedir. Günümüzde Anadolu topraklarında olduğu gibi, Trabzon’da da el dokumacılığı konusunda gerileme yaşanmıştır ancak peştamal vb. eşyalar, halkın günlük yaşamında kullanıldığı için bu geleneksel dokumacılık sanatı da varlığını sürdürebilmektedir. Trabzon ilinde ayrıca el çantaları, masa örtüleri gibi çeşitli dokuma işleri yapılmakta ve genelde yöre içinde pazarlanmaktadır.

Fotoğraf 70. Kemeraltı Çarşısı’nda Trabzon Bezi, Keşan, yöresel çanta vb. ürünleri satan bir dükkan.

Trabzon İlinde Soyut Kültürel Miras

Yerel Müzik Kültürü

Trabzon halkını en iyi ve net şekilde tanımanın yolu, yöre türkülerine candan kulak vermekle olabileceği söylenebilir. Gerek manilerde gerekse türkülerde Trabzonluların yiğitliği, cömertliği, şakacılığı, çevikliği, çalışkanlığı, gurbetçiliği, denize düşkünlüğü, sevdaları, sılaları ve yaylacılığı dile getirilmektedir. Örneğin;

“Atun uşaklar atun,
Tozi dumana katun.
Barutunuz yoğisa,
Toprak doldurun atun”

manisinde Trabzon halkının yiğitliği ve şakacılığı dile getirilmiştir. Kendine has şivesiyle, ülke sınırları içerisinde değişik bir folklorik özellik taşımaktadır. Öyle ki, yöre şiirleri veya benzer türleri, yöreyi ve insanını tam manasıyla anlatmakta, başka bir ifade türüne ihtiyaç duyulmamaktadır (Zaman, 2012).

Fotoğraf 71. Trabzon ili yöresel halk oyunu olan horon

(<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, son erişim 30.10.2018).

Yörede yediden yetmişe oynanan yegâne halk oyunu horondur (Fotoğraf 66). Trabzon ili halkının karakteristik yapısına da uygun olan horon canlı, kıvrak ve hareketli bir halk oyunudur. Trabzon horonları, Trabzon hakkının mizaç ve ruhundaki özelliklerini en iyi ortaya koyan sosyal bir realitedir. Horondaki sürat, kıvraklık tıpkı Karadeniz ve Karadeniz Bölgesi akarsuları gibi hırçınlık taşımaktadır. Diz ve bel kırmalar, aşağı almalar, çökmeler Trabzon halkının toprak ve deniz üstündeki günlük yaşamını yansıtmaktadır.

Ülke içinde ve dışında muazzam bir sempati toplayan horonun en güzel icra edildiği yöre Trabzon civarındır. Şehrin horon ekipleri hemen hemen her yıl ülkemizi yurt dışında temsil etmekte ve çoğu kez de dünya birincisi olmaktadır. Horonun aynı zamanda pek çok türü bulunmaktadır. Düz horon, Akçaabat Sallaması, Sıksara, Bıçak Horonu, Kızlar Horonu, Sürmene Sallaması ve Vaybeni, esine rastlanılmayan horon tiplerini oluşturur (Cihanoğlu, 2004).

Folklor

Folklor, insanların yaşadığı yörenin doğal koşullarıyla yaptığı mücadelelerin ürünüdür. Bu sebeple, dünyanın farklı yerlerinde çeşitli folklorik değerler görülebilmektedir. Ülkemizin değişik iklim ve doğa koşullarına sahip yörelerinde de farklı folklorik özelliklerin sergilenmesi söz konusudur.

İç Anadolu'da yumuşak, ağır ve durgun bir temel üzerine bina edilmiş olan folklorik yapı Trabzon'da yerini, sert yaradılışlılık, çeviklik ve hareketliliğe bırakmaktadır. Bu duruma sebebiyet veren en önemli ilham kaynakları ise; Karadeniz'in hırçın dalgaları, havanın sürekli denecek kadar kapalı olması, sürüler halinde karaya vuran hamsi, denizin hemen ardından başlayan çok dik falezler, yılan gibi kıvrılırcasına zirveye uzanan yollar, sisi, dumanı, dağları tepeleri, fındık, çay ve mısır bahçelerinin varlığıdır (Zaman, 2012).

Festival Ve Kongre Turizmi

Şenlikler Ve Festivaller

Festivaller ve özel günlerin kültür turizminde önemli bir yeri bulunmaktadır. Trabzon ili bu anlamda önemli çekiciliklere sahiptir. İlde festival turizmine kaynak teşkil eden çekiciliklerin başında yayla şenlikleri oluşturmaktadır. Yayla şenlikleri hayvancılık ile geçinen insanların, yaylada buldukları zaman içerisinde belirli bir tarihte gerçekleştirdikleri geleneksel kutlamalardır. Şenlikler, o yaylanın yaylacıları dışında yaylayı kullanan bütün köy ve kasabaların yaylaya çıkmamış olan ahalisinin, hatta günümüzde başka şehirlerde ve

lkelerde yaşayan yöre insanının da katılımıyla gerçekleştirilir. Şenliklerin dışında Hıdırellez eğlenceleri ile son yıllarda belediyeler tarafından düzenlenen festivaller de araştırma alanındaki diğer çekicilikleri oluşturmaktadır. Ayrıca, ilçelerin Rus işgalinden kurtuluşunun yıl dönümü etkinlikleri de bir diğeridir. İlin zel gün ve kutlamalar bakımından zengin bir potansiyelinin mevcut olmasının yanı sıra tarihi dönemlerde çeşitli milletlerin yaşadığı bir il olması, kültürel zenginliğinin kaynaklarıdır.

Başta Karadeniz bölgesi olmak üzere Türkiye'nin genelinde görülen yayla Şenlikleri de oldukça yaygındır. Trabzon'un Kadirga, Rize'nin Ayder Şenlikleri gibi tarihi geçmişi olan Şenliklerin yanında son yıllarda sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin çabalarıyla oluşturulan birçok yayla Şenliği de gerçekleştirilmektedir.

Yayla Şenlikleri özellikle büyük yaylalarda yapılmaktadır. Tarihi önceden belirli olan bu Şenliklere çeşitli köylerden, kasabalardan, ilçelerden kadın-erkek, genç-yaşlı binlerce insan katılır. Bu birliktelik, tıpkı bayramlar gibi, toplumsal dayanışmayı ve kaynaşmayı, halkın kendi kimliğini ve geleneklerini hatırlamasını sağlar. Ayrıca Şenlikler geçmişten bu yana annelere kız beğenme, gençlere ise birbirlerini görme, tanıma ve iletişim kurma ortamı sağlar.

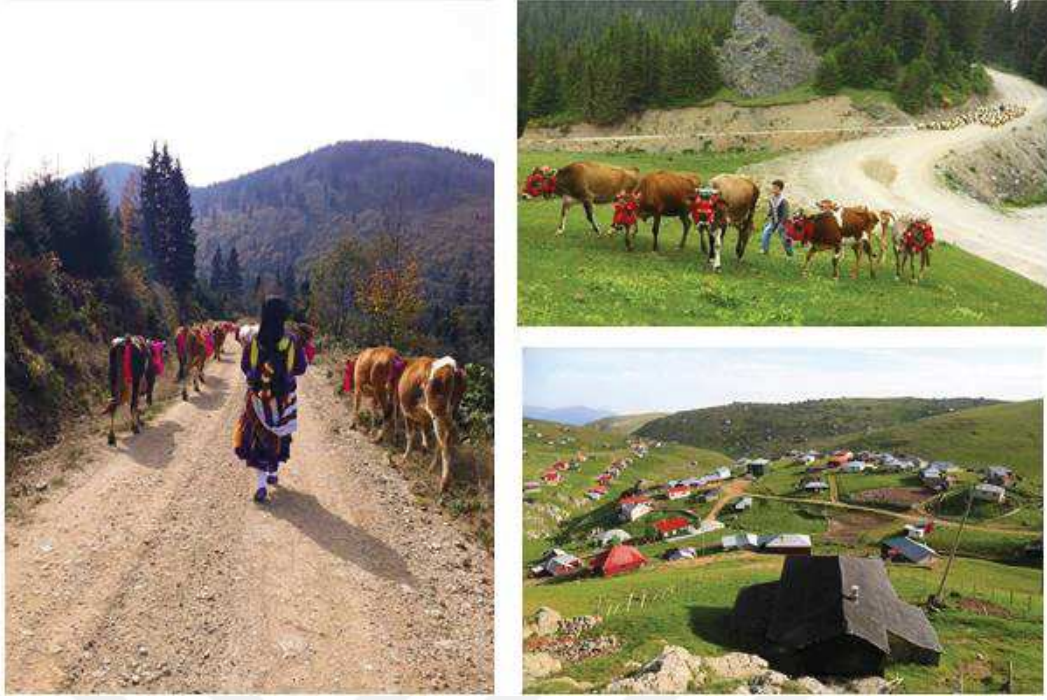
Ülkemizin doğusundan batısına geniş bir dağılım gösteren yayla Şenlikleri süresince konserler düzenlenir, yöresel algılar ve müzik eşliğinde danslar icra edilir. Organizasyon, ulaşım ve tanıtım olanaklarının iyileşmesiyle birlikte turizm faaliyeti kapsamında değerlendirilmeye başlanan ve yerli-yabancı turistlerin katılımıyla gerçekleştirilen Şenliklerde, yöre mutfağına has yemekler ve el sanatı ürünleri sergilenir. Yayla Őenliklerinin önemli bir yönünü de panayır havasında geçen renkli pazarları oluşturur. Günümüzde halkın sosyal, kültürel, ruhsal ve ekonomik yönden pek çok ihtiyaına cevap vermesi sebebiyle yayla Şenlikleri, değişikliğe uğrasa da gün geçtikçe canlılığını ve etkisini arttırarak kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Araştırma alanı yayla şenlikleri bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Trabzon ili yaylalarında ilkbahar sonu ve sonbahar başlarına kadar çeşitli yayla şenlikleri düzenlenmektedir. Genel olarak şenlikler ve festivaller Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında gerçekleştirilmektedir.

Yılın belirli dönemlerinde ilde birkaç kültürel etkinlik gerçekleştirilmektedir. Turizm ile direkt olarak alakası bulunmayan bu etkinlikler, Şubat ayının 24'ünde kutlanan Trabzon'un Kurtuluşu etkinlikleridir. Bunların dışında İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nce her sene düzenlenen çeşitli şölen ve şenliklerde bulunmaktadır. Ayrıca yerel belediyeler tarafından ilçe merkezlerinde düzenlenen festivaller de bu anlamda önemlidir. Örneğin son on yıldan bu yana düzenli olarak yapılan Tonya Tereyağı Festivali, Vakfikebir Ekmek Festivali örnek olarak gösterilebilir. Akçaabat Kültür ve Sanat Festivali gibi çok sayıda organizasyon bunlardan sadece birkaçıdır. Tüm bu etkinlikler ilin sosyal ve kültürel zenginliğinin gösterilmesi için düzenlenen önemli bir organizasyondur.

Yayla Şenlikleri

Yayla şenlikleri, yaylacılık kültürünün en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu şenlikler, yöre halkının katılımı ile yılda bir kez toplanılıp, çeşitli oyun ve yarışmaların düzenlendiği eğlenme ve dinlenme amaçlı etkinliklerdir. Bu etkinliklere genel olarak şenlik adı verilmekte ancak ilçelere göre farklı isimlerle anılabilmektedir. Vakfikebir, Tonya, Şalpazarı, Akçaabat, Beşikdüzü ilçelerinde, dernek, çürük ortası, otçular isimleriyle kutlanılmaktadır. Şenlikte yer alanlara ise Dernekçi ya da Şenlikçi denilmektedir (Zaman, 2007, s. 281).

Fotoğraf 72. Trabzon yaylalarında geleneksel hayvancılık faaliyeti.

Doğu Karadeniz Kıyı dağlarındaki yaylalarının bazılarında geleneksel olarak sürdürülen şenliklerin hangi tarihten bu yana kutlandığı bilinmemektedir. Ancak Tirebolulu Alparslan, şenliklerin 4-5 yüzyıldan bu yana gerçekleştirildiklerinden, hayvancılık ve ekip-biçme faaliyetleri ile geçinen yöre insanların bir kısmının, yaz aylarında yaylalara çıktığını bir kısmının da tarımsal faaliyetler ile uğraşmak için köylerde kaldığını belirtmektedir. Köylerdeki tarım arazilerinde ot ayıklayan insanların bu işi bittikten sonra, bir şenlik havası içinde yaylalara çıktıklarından bahsetmektedir. Bu göç hareketini anlatırken de genç kızların en yeni elbiselerini giyerek (Fotoğraf 68), delikanlıların ise silahlarını kuşanarak, kemeñçe eşliğinde sabah erkenden yaylalara gruplar halinde hareket ettiklerini, yol boyunca mermi atıp, türkü söyleyip, nara atan bu insanların en güzel eğlenceyi aynı günün akşamı oba-yaylalarına vardıklarında yaptıklarını, ertesi gün yayladaki diğer insanlar ile dernek (şenlik) yerinde toplanıp eğlenen bu insanların yaylaya gidişlerinde olduğu gibi, eğlenceli bir şekilde köyelerine döndüklerini belirtmektedir. Böylece yüzyıllardan beri süregelen bu üç günlük eğlencenin “Ot Göçü” adını aldığını ifade etmektedir (Alparslan, 1915, s. 125-126).

Fotoğraf 73. Yaylaya göç esnasında genç kızlar yöresel kıyafetlerini giyerek yola çıkarlardı (<https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodokuman/8638>, 20.07.2019).

Günümüzde de köylerde kalan çiftçilerin geçmişte olduğu gibi çay toplama ve mısır tarlalarında ikileme denilen ot ayıklama ve işleri bittikten sonra, , aynı geleneklerde, obayayla yerleşmelerine çıkarak şenliklere katıldıkları görülmektedir. Yayla şenliklerine katılabilmek için insanlar eskiden olduğu gibi şenliklerden kısa bir süre önce yola çıkmaktadır. Ancak bu durum gün geçtikçe azalmaktadır. Yol boyunca kemençe, davul-zurna ve tulum eşliğinde türküler söylenerek oynanan oyunlar, mermi atmalar, at koşturmalarla yaylalara varılmaktadır (Zaman, 2000, s. 292-295).

Şenlik sabahı ise her obadan (yayladan) şenliğe katılacak genç kızlar ve kadınlar, parlak renklerden oluşan (sarı, kırmızı, mavi, turuncu, yeşil ve beyaz gibi) yöresel ve göz alıcı elbiseler giyip erkekler ile birlikte şenlik yerine ulaşınca kadar çalgılar eşliğinde horon halkaları oluştururlar.

Geleneksel bir kültürel faaliyet olarak, geçmiş yıllara oranla çok fazla değişikliğe uğrayan bu eğlencelerde, en önemli farklılıklardan birini; geleneksel Şenlik göçünün yerini yayla yollarının yapılması ile motorlu araçlarla ulaşımın almış olması, diğerini ise sadece belli tarihlerde birkaç yaylada yapılan geleneksel Şenliklere ilave olarak son yıllarda çok sayıda yeni şenliğin düzenlenmesi oluşturmaktadır. Tarihi ve sosyolojik bir olgu olan ve saatlerce süren yol boyu eğlenceleri büyük ölçüde ortadan kalkmış durumdadır. Başka bir anlatımla Şenlikçilerin büyük bölümü artık yaylalara ve dolayısıyla şenliklere yaya olarak değil de özel araçlarıyla gelmektedir. Böylece geleneksel olarak sürdürülen şenliklere katılım her geçen yıl eski özelliğini ve önemini kaybetmektedir.

Şenliklere sadece yörede yaşayan insanlar katılmaz. Ülkenin değişik yerlerine göç edip, yerleşen yöre halkı da şenliklere gelmek için, büyük bir gayret göstermekte ve işleri ile izinlerini şenliklere göre ayarlamaktadırlar. Bununla birlikte yurt dışında çalışan yöre insanları da şenliklere katılmaktadır (Zaman, 2010, s. 220).

Şenlik alanı, genellikle pazaryeri yakınlarında veya yaylanın merkezindedir. Bazen de yaylanın merkezine uzak boş geniş bir çimenlikte yapılır. Şenlikler, her yıl aynı yerde yapılmaktadır. Yaylanın pazaryeri yoksa bile şenliğin olduğu günler, yayla çimenleri naylon çadırlarla kurulmuş küçük çadır dükkânlar ve sergilerle doludur. Belirli bir düzen içinde kurulan bu çadırlarda, şenlik boyunca gelenlere giyecek, yiyecek, yaylaya özgü ürünler satılır (Köse, 2001, s. 139). Şenlik yeri aynı zamanda her türlü ihtiyaçların karşılandığı bir pazaryeridir. Yaylacıların yağ, peynir, çökelik (lor) gibi hayvansal ürünleri ile birlikte, çeşitli el sanatlarını pazarladığı yer olmanın yanı sıra konaklama, yiyecek, giyecek ve mutfak eşyaları gibi çeşitli ihtiyaçlarının da karşılandığı alış veriş merkezidir.

Fotoğraf 74. 2019 yılında düzenlenen Sis Dağı Yaylası şenliklerinden görünüm.

Trabzon ilindeki yaylalarda çok sayıda şenlik düzenlenmektedir. Birbirlerinin benzeri olan şenlikler, haziran ayında başlayıp eylül ayının ikinci haftasına kadar devam etmektedir. Ancak en fazla yoğunluk temmuz ve ağustos aylarında görülmektedir.

Geleneksel olarak kutlanan bu şenlikler her yıl belli bir tarihte kutlanmaktadır. Ancak bazı yıllarda şenlikler, gerek şenliklerin yapıldığı illerde gerekse de ülkemizde yaşanmış felaketler sebebiyle iptal edilebilmektedir. Bu iptal edilme durumu yalnızca o yıl için geçerli olmaktadır.

Tablo 20

Trabzon İlin Düzenlenen Yayla Şenlikleri, Festivaller ve Düzenlenme Tarihleri.

	ADI	YER	TARİH
1	Hıdırellez Bahar Bayramı	Acısu/Şalpazarı- Trabzon	Mayıs ayının ilk Pazar Günü
2	Şalpazarı Ağasar Kültür Şenliği	Şalpazarı-Trabzon	Haziran Ayının İlk Pazar Günü
3	Sultanmurat Şehitleri Anma Günü	Sultanmurat Yaylası/Çaykara-Trabzon	23 Haziran

4	Harmantepe Şehitleri Anma Günü	Harmantepe/Köprübaşı-Trabzon	29 Haziran
5	Deniz Eğlenceleri	Akçaabat-Trabzon	6 Temmuz
6	Soğuksu Şenlikleri	Ocaklı K.Lişer Yaylası/ Maçka-Trabzon	7 Temmuz
7	Hamsiköy ve Civar Köyler Sütlaç Festivali	Hamsiköy ve Civarı Maçka-Trabzon	20 Ağustos
8	Hırsafa Karadağ Şenlikleri	Karadağ/Düzköy-Trabzon	Temmuz ayının 3. C.tesi ve Pazar günü
9	Karadağ Yaylası Şenlikleri	Karadağ/Vakfikebir-Trabzon	Temmuz ayının 2. C.tesi ve Pazar günü
10	Akçaabat Uluslararası Müzik ve Halkoyunları Festivali-Geleneksel Hıdırnebi Yayla Şenliği	Hıdırnebi Yaylası/Akçaabat-Trabzon	13-20 Temmuz
11	Kadırga Yaylası Şenlikleri	Tonya-Şalpazarı-Gümüşhane-Giresun Sınırında Kadırga Yaylası	Temmuz ayının 3. Cuma Günü
12	Alaca Yaylası Şenliği	Alaca Yaylası/Şalpazarı-Trabzon	Temmuz ayının 3. Pazar Günü
13	Taşköprü Kültür ve Yayla Şenliği	Arsin-Yomra Taşköprü Yaylası	Temmuz Ayının 3. Pazar Günü
14	Sisdağı Şenlikleri	Sis Dağı/Şalpazarı-Trabzon	Temmuzun 4. Cumartesi Günü
15	Kaldırım Yaylası Şenliği	Kaldırım Yaylası/Çarşıbaşı-Trabzon	Temmuzun 4. Cumartesi Günü
16	Keşan Kültür ve Balıkçılık Festivali	Çarşıbaşı-Trabzon	27-28 Temmuz
17	Fındık ve Karayemiş Festivali	Arsin-Trabzon	29-30 Temmuz
18	Sürmene Kültür ve Turizm Şenliği	Sürmene-Trabzon	31 Temmuz
19	Geleneksel Uğurlu Yayla Şenliği	Uğurlu/Akçaabat-Trabzon	Temmuz Ayının Son Pazar Günü
20	Uzungöl Kültür ve Turizm Şenliği	Uzungöl/Çaykara-Trabzon	1-2-3 Ağustos
21	Uluslararası Maçka-Sümela	Maçka-Trabzon	Ağustos Ayının İlk Haftası

	Festivali		
22	Kurtdağı Yayla Şenlikleri	Çaykara-Trabzon	Ağustos'un ilk hafta sonu
23	Yeşiltepe Yayla Şenliği	Maçka-Trabzon	Ağustos'un ilk Pazar günü
24	Ağa Konağı Şenliği	Üzümözü Köyü/Şalpazarı-Trabzon	Ağustos'un İlk Pazar günü
25	Ekmek ve Kültür Festivali	Vakfikebir-Trabzon	4-5-6 Ağustos
26	Kuşmer Yaylası Şenliği	Kuşmer Yaylası/Çaykara-Trabzon	Ağustos'un 2. C.tesi ve Pazar Günü
27	Cumapazarı Belediye Dağ Şenlikleri	Cumapazarı/Of-Trabzon	Ağustos'un 2. C.tesi ve Pazar Günü
28	Akçaabat Kayabaşı Karaabdal Yayla Şenlikleri	Kayabaşı Yaylası/Akçaabat-Trabzon	Ağustos'un 2. Haftası Pazar Günü
29	Kamena Şenliği	Düzköy Yaylası - Trabzon	8 Ağustos
30	Zarha Dağı Şenlikleri	Sürmene-Trabzon	Ağustos'un 2. Haftası
31	Ilaksa Yayla Şenliği	Mataracı Köyü/Maçka-Trabzon	Ağustos'un 2. Hafta Sonu
32	Akçaköy Harmancık Şenlikleri	Akçaköy/Akçaabat-Trabzon	Ağustos'un Ayının 3. Pazar günü
33	Sultanmurat Şenlikleri	Çaykara-Trabzon	20 Ağustos
34	Honefter Şenliği	Honofter Yaylası/Düzköy-Trabzon	20 Ağustos
35	Maçka Kültür Ve Sanat Festivali	Maçka-Trabzon	22-23-24 Ağustos
36	Çoban Derneği Şenliği	Alazlı Yaylası/Düzköy-Trabzon	27 Ağustos
37	Tonya Tereyağ Festivali	Tonya-Trabzon	Ağustos Ayının Son C.tesi ve Pazar Günü
38	İzmiş Şenliği	Tonya-Beşikdüzü ve Şalpazarı'nın Birleştiği Nokta Gölkirış Köyü İzmiş Tepesi Mevkii	Ağustos Ayının Son Pazar Günü

39	Kadıralak Yayla Şenliği	Tonya-Trabzon	Eylülün 1. Haftası
40	Karadağ Serda Şenliği	Karadağ Yaylası Serda Mevkii Düzköy-Trabzon	Eylülün 1 Haftası
41	Sivri Şenliği	Vakfikebir-Tonya Sınırı Sivri Tepesi-Trabzon	4 Eylül
42	Uluslararası Kültür Sanat Festivali	Merkez-Trabzon	15-17 Eylül
43	Yomra Demirciler Köyü Kültür Sanat ve Ligarba Festivali	Yomra Demirciler Köyü	03-04 Eylül

Kaynak: Trabzon İl kültür ve Turizm Müdürlüğü

Kongre Turizmi

Karadeniz Teknik Üniversitesi, belediyeler ve çeşitli kurumlarca düzenlenen çeşitli kongre, panel, sempozyum gibi bilimsel etkinlikler, kongre turizminde gün geçtikçe artış meydana getirmektedir. İlin kongre turizmi için gerekli olan tesis ve donanımları farklı mevkilerde mevcuttur. İlde yer alan Karadeniz Teknik Üniversitesi kongre turizmi açısından büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Üniversite kongre, sempozyum, panel ve çalıştaylara ev sahipliği yaparak ilin kongre turizmi potansiyelini artırmaktadır.

Kongre turizminin gelişebilmesi için en önemli unsurlardan birisi kongrelerin yapılabileceği toplantı tesisleridir. Kongrede yer alacak kişilerin ilk amacı etkinliğe katılmak olacağı için zamanını geçireceği toplantı yerleri bu konuda büyük önem taşımaktadır. Kongrede bulunan katılımcıların ikincil amaçları ise gezme, yeni yerler görme ve tatil yapma isteğidir (Rogers, 1998). Bu sebeple kongre turizminin gelişebilmesi için yeterli özelliklerde tesislere ihtiyaç vardır.

Trabzon ilinde bulunan kongre ve toplantı tesisleri küçük ölçekteki toplantı ve organizasyonlara ev sahipliği yapabilmektedir. Kongre turizmi kapsamında Trabzon ilinin en önemli tesisi Prof. Dr. Osman Turan Kültür ve Kongre Merkezi'dir. Bu kongre merkezinde

iki kongre salonu bulunmakta olup bu salonların kapasitesi 600 ve 250 kişiliktir. Kongre merkezinde 80 kişi kapasiteli iki adet toplantı odası ve seminer odası bulunmaktadır. Ayrıca tesiste tercüme odası, projeksiyon ve ışık sistemleri, ses odası ve otopark bulunmaktadır. Trabzon ilinin sahip olduğu bir diğer önemli toplantı tesisi de 1000 kişilik kapasiteye sahip olan Atatürk Kültür Merkezi'dir. Bu tesis Trabzon'un en büyük oturma kapasiteli tesisi olmasına rağmen eski bir yapısı olduğu için yeterli nitelikte değildir.

İlde yer alan bir başka tesis olan Hamamizade İhsan Bey Kültür Merkezi'nde 650, 220 ve 160 kişi kapasiteli 3 ayrı kongre ve toplantı salonuna bulunmaktadır. Tesiste ayrıca 600 m² alana sahip bir sergi salonu, 2 kafeterya ve 115 araç kapasiteli otopark bulunmaktadır. Bu tesislerden ayrı olarak otellere ait toplantı salonları da bulunmaktadır. Zorlu Grand Otel içerisinde 800 kişi kapasiteli toplantı salonu, 1000 kişi kapasiteli konferans salonu, 450 kişi kapasiteli kokteyl-balo salonu ve iki toplantı salonu bulunmaktadır. Usta Park Otel bünyesinde ise biri 500 kişi kapasiteli olmak üzere toplamda 2 adet toplantı salonunu barındırmaktadır. Büyük Sümela Otel bünyesinde ise 120 ile 600 kişi kapasiteli 4 adet toplantı salonu yer almaktadır (Atabaş, 2008, s. 111-112).

Kongre turizmi açısından Trabzon şehrinin yanı sıra Hıdırnebi Yaylası, Kayabaşı Yaylası, Zigana Tatil Köyü ve Uzungöl kongre turizmi amacıyla değerlendirilebilir. Bunlara ilave olarak Sultan Murat ve Limonsuyu gibi yaylalar da yaz mevsimi itibariyle bu yerleşmeler arasına dahil edilerek, farklı ortamlarda bu etkinlikler gerçekleştirilebilir. Örneğin bu yerleşmelerden Uzungöl; doğal özellikleri, yerel mimari örnekleri ve konaklama tesisleri ile kültürel yapı gibi farklı özellikler göz önünde bulundurulduğunda, yapılacak kongrelere ev sahipliği yaparak alternatif turizm imkânlarının artmasına katkı sağlayabilir. Kongre araları veya sonrası, katılımcıların boş vakitlerini geçirmeleri için düzenlenecek kısa süreli gezilerle, hem yörenin doğal hem de tarihi ve diğer beşeri özelliklerinin tanıtılmasına da katkı sağlanabilir (Zaman, 2010, s. 152).

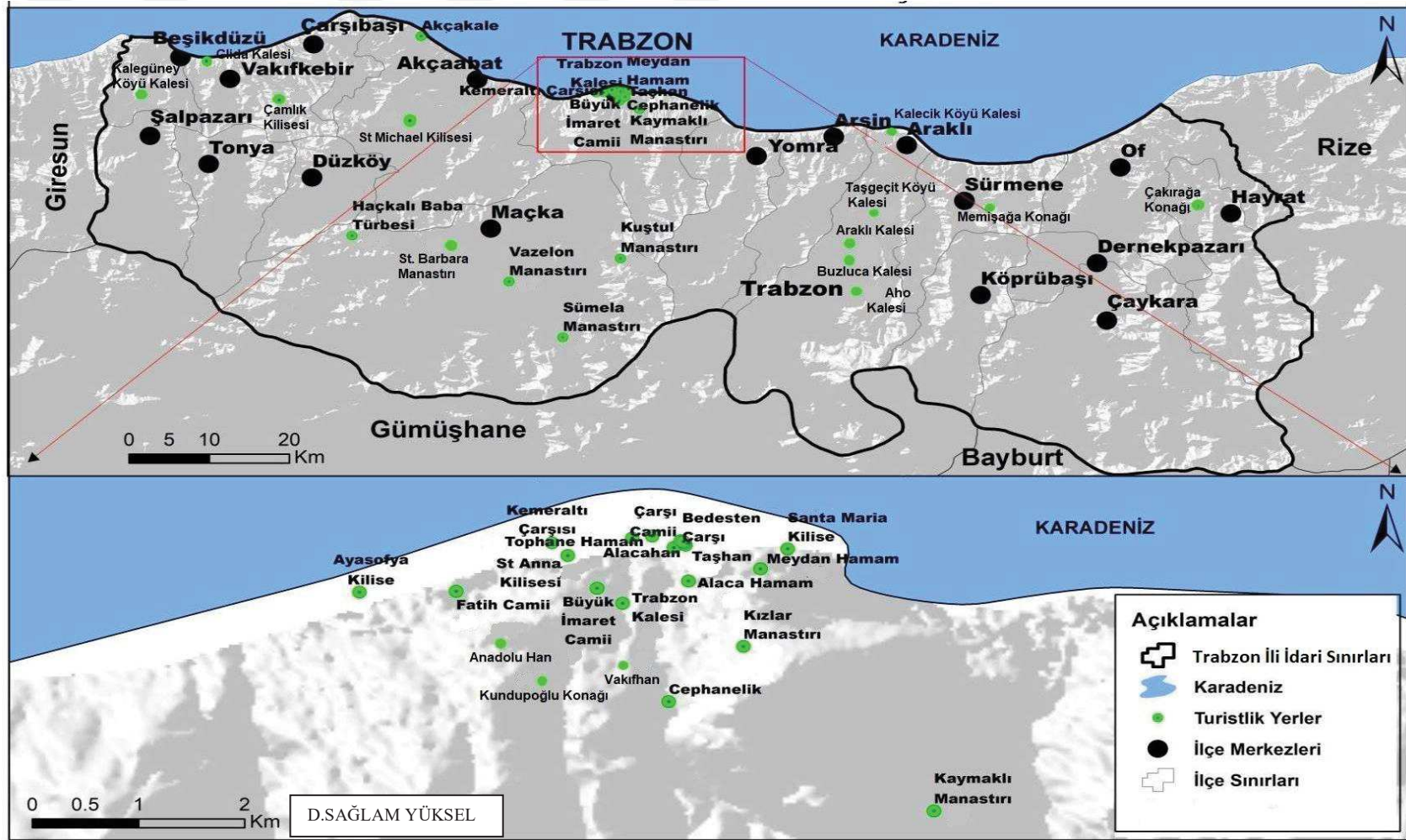
Trabzon İlinde Kültür Turizmi Destinasyonlarının Dağılışı

Trabzon ilinde somut kültürel miras değerlerinin dağılışı haritası (Şekil 9) incelendiğinde; bu harita ilin tarihi ve kültürel zenginliğini gözler önüne sermektedir. Haritaya bakıldığında ilin zenginliğini oluşturan tarihi ve kültürel unsurların tüm ilçelere dağıldığı göze çarpmaktadır. Özellikle merkez ilçe olan Ortahisar, Maçka ve Araklı ilçeleri tarihi ve kültürel unsurların yoğunlaştığı ilçelerdir.

Ortahisar ilçesinde daha çok tarihi turizme kaynak teşkil eden Roma, Bizans ve Osmanlı dönemi yapıları bulunmaktadır. Örneğin Trabzon kalesi, Cephanelik, Bedesten, Kemeraltı Çarşısı, Alaca Han, Vakıfhan, Anadolu Han, Taşhan, Meydan ve Paşa hamamları, Çarşı Camii, Büyük İmarek Camii, Fatih Camii, Kundupoğlu Konağı Ortahisar ilçesinde yer alan en önemli Osmanlı Dönemi yapılarıdır. Yine Ayasofya Kilisesi (günümüzde camiye dönüştürüldü), St. Anna Kilisesi, sonradan Yeni Cuma Camisi adıyla camiye dönüştürülen Hahios Eugenius Kilisesi ilçede yer alan Bizans dönemi yapılarıdır.

Maçka ilçesinde ise inanç turizmine kaynak teşkil eden çekicilikleri bünyesinde barındırmaktadır. Örneğin ilçede yer alan Sümela Manastırı, Vazelon Manastırı, Kuştu Kilisesi en önemli dini yapılardır. Araklı ilçesinde daha çok tarihi turizm kaynakları bulunmaktadır. Kalecik kalesi, Buzluca Kalesi, Aho Kalesi, Taşgeçit Köyü Kalesi ilçenin en önemli tarihi varlıklarıdır.

İlin diğer ilçelerinde ise orijinalliğini kaybetmiş, kaybolmaya yüz tutmuş Bizans, Roma ve Osmanlı Dönemine ait yapılar bulunmaktadır. Aynı zamanda ilçelerde yer alan bu yapıların çoğu kültür turizmi kapsamında değerlendirilmemiştir. Örneğin Vakfikebir ilçesinde bulunan Çamlık Kilisesi yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Beşikdüzü ilçesinde yer alan Kalegüney Köyü Kalesi kültür turizmi kapsamında değerlendirilmemiştir. Akçaabat ilçesinde yer alan Akçakale turizme yeterince kazandırılmamıştır.

Şekil 9. Trabzon ili somut kültürel miras değerlerinin dağılım haritası.

BÖLÜM VII

TRABZON İLİ'NDE KÜLTÜR TURİZMİNİN TURİZM PLANLAMASINA ETKİSİ

Araştırma alanının turizm sektöründe gelişme sağlayabilmesi için turizm planlamasına ihtiyacı vardır. Araştırma ve değerlendirmeye dayalı il turizm yönetimi tarafından hazırlanması gereken bu planlar; kentlerin ulaşım koşullarını, tur güzergâhlarını, turistik hizmetleri, turizm olanaklarını, rehberlik, eğitim, yönlendirme işaretleri, bilgi hizmetlerini, hediyelik eşya satış yerlerini içermeli ve daha önceden hazırlanmış olan koruma planları ile uyumlu olmalıdır. Bu planlar ayrıca arazi kullanım planını, sosyal gelişim planını, kentsel sit planlarını ve alt yapı planlarını da kapsamalıdır (Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019). Araştırma alanının turizm planlamasının temel konuları da, çevresel planlama, sosyo-kültürel planlama, fiziksel planlama ve çevresel planlamalardır.

Araştırmanın bu bölümünde Trabzon ilinde Turizm Bakanlığının ve yerel dinamiklerin ön gördüğü plan ve projeler ele alınmış, il müdürlüğü ile yapılan görüşmeler değerlendirilmiştir.

Turizm Bakanlığının Öngördüğü Planlamalar ve Projeler

Trabzon ili, bünyesinde barındırdığı doğal, tarihi ve kültürel zenginliği ile önemi giderek artan alternatif turizm faaliyetlerinin gelişmesine imkan tanıyacak zengin bir turizm potansiyeline sahiptir. İlde doğa, spor, akarsu turizmi gibi çeşitli turizm olanaklarının varlığı, kent merkezi ve çevresindeki kültürel ürünler, değerler, sanatsal aktiviteler ve turizm merkezleri il turizmine ivme kazandırmaktadır.

Turizm Bakanlığı Trabzon ilinde kültür turizmi kapsamında; ulusal ve uluslararası düzeyde bir marka haline gelmek, bunu yaparken nitelikli iş gücü, tesis ve hizmet kalitesini artırmak, üst gelirli turiste hitap eden turizm ürün ve hizmetlerini artırmak ve olanları düzeltmek, geliştirmek, niteliği artırmak ve sürdürülebilirlik kapsamında turizmde öncü bir

sektör haline gelmek amacıyla planlamaları öngörmektedir (Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019):

1. İlin, sahip olduğu kültür mirasının sürdürülebilirliğini sağlayarak koruma-kullanma bilinci ile ili önemli bir kültür merkezi konumuna getirmek,
2. İlin turizm alanında uluslararası rekabet ve marka değerinin artırmak,
3. Trabzon turizminde yönetişimi artırmak ve planlı hareketi sağlamak,
4. Turizmi çeşitlendirmek ve sektörel talebi artırmak,
5. Sürdürülebilir turizm yapılanmasını sağlamak,
6. Turizm yatırım iklimini iyileştirmek ve tanıtmak,
7. Trabzon'a gelen turist sayısında artış sağlamak,
8. Gelişmiş altyapı,
9. Sürdürülebilir çevre ve doğayla uyumlu mimari yapı.

Turizm Bakanlığı da bu kapsamda Trabzon ilinde kültür turizmine yönelik olarak ilin; tarihi ve kültürel varlıkları ortaya çıkarmak, korunmak ve tanıtmak, kültürel sanatsal faaliyetleri desteklemek, ilin entelektüel ve kültürel bilgi birikimini derlemek, koruma altına almak, bilgiye doğru hızlı ve erişimi sağlamak, festival ve şenlikleri tanıtılmak ve desteklenmek, turizm hizmetlerini çeşitlendirilmek ve desteklenmek için çeşitli çalışmalar yürütmektedir (Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019). İlde bulunan kültür varlıklarının katkı payları ile restorasyonlarının yapılması, kültür ve sanat projelerinin desteklenmesi, yine kırsal alanda turizme yönelik alt yapının iyileştirilmesi bu çalışmaların önemlilerini oluşturmaktadır.

Trabzon ilinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülen bir başka proje de ilin sahip olduğu tarihi ve kültürel dokuyu ortaya çıkarmak gayesiyle hazırlanan Ortahisar Mahallesi "Turistik Amaçlı Özel Planlama Alanı" Projesi'dir. Bu projeye Trabzon şehrinin de yer aldığı ve tarihi dokusu sebebiyle kentsel sit alanı olarak kabul edilen Ortahisar Mahallesinde kamu

alanı olarak belirlenen 10 bin metrekarelik alan, ‘‘Turistik Amaçlı Özel Planlama Alanı’’ olarak tekrar işlevlendirilmek üzere bölgenin restorasyonuna ve çevre aranjmanına başlanmıştır. Bu projede Etnografik Müze ile beraber Kanuni Evi, Amfora Müzesi, yöreye özgü el sanatlarının yer aldığı mekânlar ile Trabzon’un kendine has yemek kültürünün tanıtımının yapılabileceği mekânlar yer almaktadır. Ayrıca ‘‘Zağnos ve Tabakhane Vadileri Kentsel Dönüşüm Projesi’’ ile geçmişte şehir merkezi konumunda olan Ortahisar Mahallesi’nin çevresindeki vadilerde bulunan yerleşim alanlarının kaldırılarak bölgenin tarihsel konumuna uygun bir şekilde yeşillendirilmesi hedeflenmektedir (Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019).

Trabzon ilinde kültür turizminin gelişiminde DOKAP’ın yapmış olduğu projelerinin de etkisi vardır. Bu projeler incelendiğinde; ilki, Ortahisar mevkiinde tarihi miras varlıklarının restore edilerek orijinal görünümünün kazandırılması, yaşamsal niteliği yüksek, kültür turizmi potansiyeli güçlü bir sur görünümü kazanılması gayesiyle Trabzon Surları Rölöve Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri’dir. Başka bir proje de Yeşil Yol Projesi’dir. Bu projelerin dışında Doğu Karadeniz Bölgesi, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 belgesinde ‘Yayla Koridoru’ olarak öngörülmektedir. Bu koridor Hopa’dan Samsun’a kadar devam eden güzergâhtaki önemli yaylaları kapsamaktadır. Bu projenin ana teması olan koridor ile (<http://www.dokap.gov.tr/projeler/listele/1>, 06.06.2019);

1. Yayla yollarının birbiri ile bağlantısını sağlamak,
2. Ulaşım koşullarını daha nitelikli hale getirmek ve ulaşımı kolaylaştırmak,
3. Turizm potansiyelini turistlerin hizmetine açmak ,
4. Fiziki altyapıyı güçlendirmek,
5. Yöre halkının gelir düzeyini artırmak

amaçlanmaktadır. Yeşil Yol Projesi kapsamında bu zamana kadar 938,38 km’lik kısımda muhtelif imalatlar gerçekleştirilmiştir.

Proje ile Trabzon ilinde aktif olarak kullanılan kültür turizmine kaynak teşkil eden tarihi miras destinasyon rotaları geliştirilecektir. Ayrıca proje kapsamında Trabzon ilindeki şenlikli yaylalar, mimari miras, el sanatları, yeme-içme, gelenek ve görenek alanındaki destinasyon rotalarının belirlenmesini ve bunların içeriklerinin hazırlanması da hedeflenmektedir.

İlde DOKAP kapsamında yapılan başka bir proje “Trabzon Of İlçesinde "Yeşil Yol Üzerinde Bulunan Eski Binaların Yöresel Mimari İle Yenilenmesi” projesidir. Bu proje ile 27 binada ortalama 5.140 metrekare alanın özgün olarak dış cephe uygulamasının yapılması, ilçe turizmine bir artış kazandırılması amaçlanmaktadır(<http://www.dokap.gov.tr/projeler/listele/1>, 06.06.2019). Aynı zamanda yöre halkının turizm alanında yeni işlerle tanışması, yörede yaşam standartının yükseltilmesi, görüntü kirliliğinin ortadan kaldırılması amacıyla özgün mimarinin ön plana çıkarılması, yeni yapılarda ise modern yapılara rakip olabilecek standartları ortaya koyarak yöreye estetik bir görünüm kazandırılması planlanmaktadır.

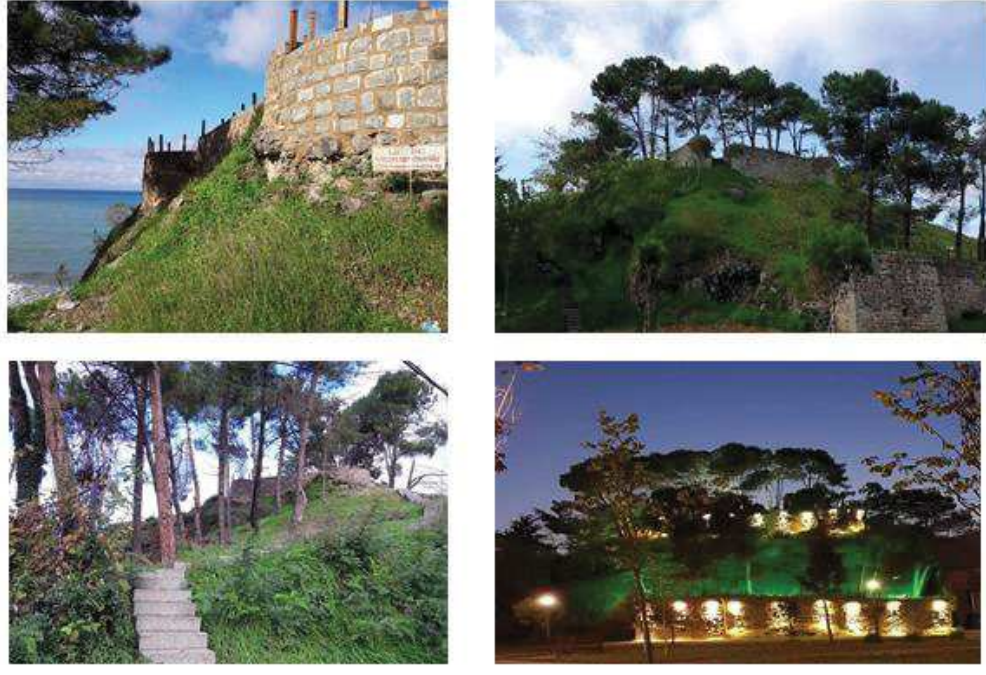
Benzeri bir projenin de ilin Dernekpazarı ve Çaykara ilçelerinde yapılması planlanmaktadır. “Trabzon Dernekpazarı İlçe Merkezi Turizm Odaklı Yenileme ve Mimari Öze Dönüş Projesi” ile ilçelerde yöresel mimari noktasında farkındalık oluşturulması amacıyla 12 binada yaklaşık 4.161m² cephe giydirmesinin yapılması planlanmaktadır. Proje neticesinde ilçelerin tanıtımı yapılacak ve ulusal, yerel ve sosyal medyada bu ilçelere daha fazla yer verilecektir.

Trabzon Çaykara İlçesi Cephe Yenileme ve Yöresel Mimariyi Devam Ettirme Yapım İşi projesi ile de Çaykara ilçesinde 20 adet binada yaklaşık 4.700 m² cephe giydirmesinin yapılması planlanmaktadır. Bu projenin amaçlarının ilçe turizmine katkı sağlamak, görüntü kirliliğini ortadan kaldırmak, yöresel mimariyi ön plana çıkarmak, halkın hayat standartlarını yükseltmek oluşturmaktadır. Proje tamamlandıktan sonra yeni yapılacak olan binalar da aynı yöresel mimari ile yapılacaktır (<http://www.dokap.gov.tr/projeler/listele/1>, 06.06.2019).

Yukarıda sayılanların dışında DOKAP Yeşil Yol Güzergâhı üzerindeki turizm yatırımlarının desteklenmesi konusunda da çalışmalar yürütmektedir. DOKAP (2014-2018) Eylem Planı'nda "Yeşil Yol güzergâhı üzerindeki turizm yatırımları desteklenecektir." hareketi kapsamında; OKA- KUDAKA- DOKA ajansları ile birlikte yürütülen "Tonya Ürettiğiyle Turist Ağırıyor" projesi gerekli destekleri sağlamaktadır (<http://www.dokap.gov.tr/projeler/listele/1>, 06.06.2019). Bu proje kapsamında Tonya ilçesinde 1 adet değirmen, 1 adet yöresel ürün satış noktası ve 2 adet yöresel Tonya evi yapılacaktır. Bu kapsamda ilin coğrafi işaretleri kapsamında yer alan köy kadınlarının el emeği Tonya Tereyağı da burada satışa sunulacaktır.

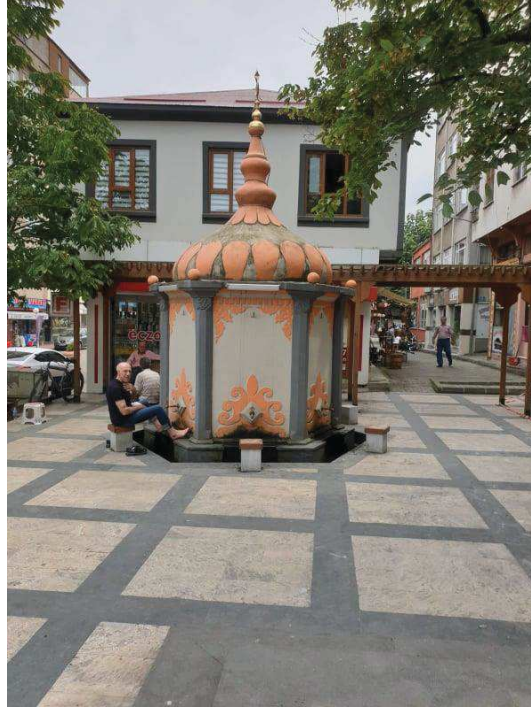
Yerel Dinamiklerin Öngördüğü Plan ve Projeler

Trabzon ilinde kültür turizmine yönelik olarak ilin; tarihi ve kültürel varlıklarını ortaya çıkarmak, korunmak ve tanıtmak için ilçe belediyeleri de gerekli çalışmaları yürütmektedir. Örneğin Araklı Belediyesi'nin DOKAP ile birlikte yürüttüğü Kalecik Kalesi Projesi ile tarihi Kalecik Kalesi restore edilerek turizme kazandırılmıştır. Bunun yanı sıra kale yanına turistlere hizmet amaçlı edilen Restoran ve kafeterya inşa edilmiştir. Yine Araklı Belediyesinin Çalışmaları ile 200 yıllık Turnalı, 1910 yılında yapılan, Çarşıbaşı, Masele ve Küçük Cami, Ağanas Köprüsü, Bifera Köprüsü, Burnak Köprüsü, Golaşa Köprüsü restore edilerek turizme kazandırılmıştır (<http://www.arakli.bel.tr/yapilan-projeler/projeler.html>, 12.06.2019).

Fotoğraf 75. Araklı’da yer alan Kalecik Kalesi restore edilerek turizme kazandırılmıştır.

Vakfikebir Belediyesinin yapmış olduğu çalışmalar incelendiğinde; Çarşı Mahallesinde bulunan tarihi Şadırvan, “Şadırvan Projesi” kapsamında yeniden restore edilmiştir (<https://www.vakfikebir.bel.tr/Projeler.html>, 12.06.2019).

Fotoğraf 76. Trabzon ili Vakfikebir ilçesinde Çarşı mahallesinde bulunan tarihi Şadırvan.

Bir tarih kenti olan ve geçmişi 5000 yıl öncesine kadar dayanan Trabzon'un Tarih Müzesi'nin eksikliğini Ortahisar Belediyesi yapmış olduğu Tarih Müzesi projesi ile giderilmeye çalışılmıştır. Hizmete açılan Tarih Müzesi'nin arŐivinde 7800 tane belge ve 2200 tane fotoğraf yer almaktadır. Müzede Osmanlı ve Cumhuriyet döneminin birçok yönleri ile anlatan, kent yaŐamı, basın tarihi ve Trabzonspor'u anlatan eserler bulunmaktadır. Antik ağlardan beri bir liman kenti konumunda olan Trabzon'da limanının geçmiş tarihiyle ilgili nesnelerin sergilendiği bir oda da bulunmaktadır. Trabzon'u anlatan kitapların sergilendiği ve yaklaşık olarak 400 adet kitabın bulunduğu bir de kütüphane yer almaktadır (<http://www.trabzonortahisar.bel.tr/tum-projeler.aspx>, 12.0.2019).

Fotoğraf 77. Ortahisar'da bulunan Tarih Müzesi.

Ortahisar Belediyesi kapsamında yapılan başka bir proje Kemeraltı Sokak Sağlıklaştırma Projesi'dir. Trabzon'un sur dışındaki ilk ticaret meknlarından biri olan Kemeraltı'nın tarihi ve kültürel misyonuna uygun bir Şekilde canlandırılabilmesi için 3 etaba ayrılarak proje uygulama çalışmalarına başlanmıştır. Koruma altındaki bölgede restorasyon çalışmaları gelenekel mimari ile yapılmakta olup, tarihi dokusunu ve değerini kaybetmeyen binalar olduğu gibi korunmuş ve bölgede yer alan diğer binalar tarihi dokuya uygun biçimde

cephe düzenlemesi yapılmaktadır. (<http://www.trabzonortahisar.bel.tr/tum-projeler.aspx>, 12.0.2019). Ayrıca bölge ve yakın çevredeki esnafın proje sonunda turizmin canlanacağı öngörüsüyle ticaretin de olumlu yönde etkileneceği beklentilerini artırmaktadır.

Sürmene Belediyesi Yöresel Ürünlerin Tanıtımı Projesi kapsamında Sürmene'ye özgü kemeçe, pide, bıçak gibi yöresel ürünlerin geliştirilmesi ve tanıtımı için teşhir reyonlarının yapılması planlanmaktadır. Bir diğer proje Tarihi Evlerin Yenilenmesi Ve Pansiyon Projesi'dir. Bu proje ile Sürmene genelinde yer alan tarihi evlerin restorasyonun yapılarak pansiyon olarak hizmete sunulması planlanmaktadır. Sürmene Belediyesi'nin yaptığı diğer projeler ise Dirlik Projesi ile Sürmene Kalesi Seyir Terası Projesidir. Dirlik Projesi kapsamında Dirlik Mahallesinde bulunan 2 adet kilise ve taş okulun bölge turizmine kazandırılması hedeflenmiş ve proje DOKA'ya sunulmuştur. Sürmene Kalesi Seyir Terası Projesi ile Sürmene Kalesinin turizme kazandırılması hedeflenmiş ve proje DOKA'ya sunulmuştur (<https://www.surmene.bel.tr/2/projeler/>, 12.06.2019).

Yapılan Görüşmelerin Değerlendirilmesi

Trabzon ilinde kültür ve turizm birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturmaktadır. İlde turizmin temelini yine kültür varlıkları oluşturmaktadır. Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile yapılan görüşme neticesinde; Trabzon ilinde kültür ve turizmin ayrılmaz bir bütün olduğu ve ilin turizm planlamasında kültür turizminin ön plana alındığı bir dönemin başladığı izlenimine varılmıştır.

Görüşme yapılan yetkili, "Kültür ile turizm arasında doğrudan ya da dolaylı bir bağlantı olduğu gerçeği Trabzon için de geçerlidir. Turizm ve kültür olgusu birbirini tetikleyen, geliştiren, destekleyen ve yaygınlaştıran bir etki oluşturmaktadır. İlimizde başta el sanatları turistlerin fazlasıyla ilgisini çekmektedir. Akçaabat Orta Mahalle örneğinde olduğu gibi, hem yöre insanı bundan etkilenmekte, gelir elde etmekte hem de turistler kültürümüz hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaktadır. Elbette turistler tanıdıkları kültürle ilgili elde

ettikleri bu bilgiyi yaşadıkları çevreye ve ülkelerine de taşımaktadırlar. Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü de turizmin planlanmasında kültür ve turizmi bir bütün olarak ele alıp bu doğrultuda eylemlerini hayata geçirmektedir. Valiliğimiz bünyesinde kurulan Kültür-Sanat Koordinasyon Kurulu İle Kültür- Sanat Merkez Yürütme Kurulunun ve Meclisinin kurulması kararlaştırılmış olup, Çalışma Usul ve Esaslarını içeren bir yönerge hazırlanmıştır. Kültür Koordinasyon Kurulu ilgili kurumlarla işbirliği içerisinde kültür turizminin gelişmesi ve yayılmasına yönelik çalışmaları yürütecektir” dedi.

Yapılan görüşmede yetkili, “Trabzon ilinin turizm planlamasında kültür turizmini öne çıkararak gelen turist sayısını artırmayı hedefliyoruz. Bu kapsamda son dönemlerde turizmi çeşitlendirmek adına yeni kültür rotaları oluşturup kültür turları düzenliyoruz. Sahip olduğumuz kültür varlıklarını yeniden restore ederek turizme kazandırıyoruz. Turizm planlamamızda kültürün etkisinin artması ve kültür turizmi farkındalığının oluşması için yapılan projeleri takip ederek başvurular yapıyoruz” dedi.

Görüşmeler neticesinde Trabzon ilinde turizm planlamasında kültür turizmini ön plana çıkarmak için çeşitli projeler yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Görüşme yapılan yetkili, “Kültür turizmi kapsamında Avrupa projelerini, örneğin; Tarihi İpek Yolu Projesi, takip ediyoruz ve destekliyoruz. Bu projeler ekseninde ilin turizm potansiyelini artıracak gerekli çalışmaları yürütüyoruz” dedi.

Yapılan görüşmede yetkili, “Trabzon’da kültür turizmin gelişmesine yönelik alt yapı çalışmalarını tamamlamaya çalışıp, bu doğrultuda etkinlikler düzenliyoruz ve projeler hazırlıyoruz. Müdürlük olarak Karadeniz Havzası’nda Sınır Ötesi İşbirliği Programı’na Karadeniz Havzasında Kültür ve Turizmin Geliştirilmesi ve Sürdürülebilirliği’nin Sağlanması adlı proje ile başvuru yapılmış olup, değerlendirme süreci devam etmektedir. Proje ortaklarımız Ukrayna, Romanya ve Yunanistan’dır. Proje ile turizmin 12 aya yayılması hedeflenmekte, alternatif turizm olarak kültür ve eko turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi,

ziyaretçi ülke çeşitliliğinin arttırılmasını amaçlıyoruz. Aynı zamanda bu proje ile ilimizin somut ve somut olmayan kültürel değerlerin tanıtmayı ve buna yönelik olarak festivaller düzenlenmeyi amaçlıyoruz” dedi. Yine “önemli kültür varlıklarımız arasında olan ve geleneksel Türk mimarisinin seçkin örneklerinden biri olan Kundupoğlu Konağı’nın restorasyon projesi DOKA’dan alınan destekle başlamış olup, restorasyonun tamamlanmasının ardından yapı Etnografya Müzesi olarak düzenlenerek turizme kazandırılacaktır” dedi.

Görüşmede yetkili, “İlin kültür turizmi potansiyelini ortaya çıkarmak için çeşitli çalışmalar yapıyoruz. Bunlardan biri ilin var olan tarihi değerini ortaya çıkaracak kazı çalışmalarıdır. Bu kapsamda Kervanyolu, Anabasis Yolu ve Tekfur Sarayı etrafında kazı çalışmaları yapıyoruz. Bir diğer projemiz Ayasofya Camii projesidir. Ayasofya Camii’nde yeni düzenlemelerle Bizans Dönemine ait freskler ortaya çıkarılarak üzerleri camla kaplanacaktır. Ayrıca turistlerin gidebileceği mekân sayısını artırmak için de Ayasofya’nın güneybatı köşesine bir taş eserler müzesi yapmayı planlıyoruz. Bunların dışında UNESCO geçici miras listesinde yer alan Sümela Manastırı’nın restorasyon faaliyetlerini tamamlayarak asıl listeye alınmasını hedeflemekteyiz. Bununla birlikte Vazelon Manastırı, Kuştul Manastırı gibi önemli kültürel değerleri turizme kazandırmayı amaçlıyoruz. Böylelikle bunların turizme kazandırılması ile birlikte kültür turizminin gelişmesine önemli katkı sağlanmış olacak ve ilimize gelen ziyaretçi sayısının artması ile birlikte turizm gelirlerinde artış yaşanacaktır” dedi.

Görüşmeler neticesinde bölge için fark yaratacağı düşünülen Kaymaklı Manastırı’nın restorasyon projesi, Boztepe Kral Kaya Mezarlığı restorasyon projesi, Taş Eserler ve Trabzon Müzeleri ile Arkeolojik ve Etnografik Müze yapılması projesi, kale surları içi kazı çalışmaları, Tonya Zino Kral Yolu Trekking projesi, Mavi çiçek festivali projesi (Kadıralak Yaylası), Arsin Yanbolu Gazi Köprüsü projesi, Sümela Seyir Terasları projesi yapılması

planlanan diğer projelerdir.

Görüşme yapılan yetkili, “Kültürün bir diğer ögesi olan el sanatlarımızın yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması noktasında ilimizde ve müdürlüğümüz bünyesinde el sanatları kursları düzenlenmekte, katıldığımız fuar ve organizasyonlarda yine el sanatlarımızın ülkemize ve dünyaya tanıtılması sağlanmaktadır” dedi.

Görüşme yapılan yetkili; “İlimizde kültür turizminin gelişmesi için Akçaabat Köftesi, Çarşıbaşı Keşan’ı, Hamsiköy Sütlacı, Sürmene Bıçağı, Tonya Tereyağı, Trabzon Kazaziyesi, Trabzon Telkâriye ve Hasırı ile Vakfikebir Ekmeğı gibi coğrafi işaretlerin oluşturulması konusunda çalışmalar yürütüyoruz. Ayrıca turistlere daha iyi hizmet verebilmek adına çalışanlara yerinde hizmet içi eğitim vermeyi ve alt yapı çalışmalarını kısa sürede tamamlamayı hedefliyoruz. Tüm bu çalışmaları ve projeleri yaparken çevreye uyumlu ve çevre korumasını ön plana çıkaran bir yol izliyoruz” dedi.

Yapılan görüşmede sonucunda Trabzon ilinde turizmin ve kültür varlıklarının yoğunluğuna rağmen, kültür varlıklarının ortaya çıkarılması ve korunması noktasında kısmen başarı sağlandığı izlenimine varılmıştır.

BÖLÜM VIII

TRABZON İLİNDE TURİZMDE TEMEL UNSURLAR

(ULAŞIM, KONAKLAMA ve DİĞER OLANAKLAR)

Ulaşım

Turizmde konaklama ile beraber en önemli unsurlardan biri de erişilebilirlik yani ulaşım dır. Araştırma alanı bu kapsamda elverişli imkânlar sağlamaktadır. İlin; düzenli bir Kara Yolu ulaşım ağına sahip olması, Karadeniz'deki önemli limanlara deniz yolu ulaşımının sağlanması, yurt içi- yurt dışı hava yolu ulaşımının kolaylığı ve eski dönemlerden kalma Doğu Anadolu'yu kıyıya bağlayan İran Transit Ticaret Yolu'nun üzerinde bulunması ulaşım konusundaki önemini artırmaktadır. Bununla birlikte 1988 yılında Sarp Sınır Kapısı'nın açılmasıyla da sahil yolu önemini ikiye katlamıştır.

Trabzon'dan, Türkiye'nin herhangi bir merkezine ulaşmak eskiye göre çok daha kolaydır. Kııktan fazla seyahat firmasıyla Trabzon Terminali, bugün itibariyle ihtiyaca cevap verebilmektedir. Fakat yakın gelecekte terminalin ihtiyacı karşılayamayacağı tahmin edilmektedir. Dolayısıyla gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu kapsamda şehrin dışında yeni bir terminal inşa edilmelidir. Trabzon ilçelerinin büyük çoğunluğu, Artvin'in Hopa ilçesinden Sinop'a kadar uzanan sahil yolu üzerindedir. Araştırma alanının güneyinde yani iç kesimlerinde ve doğu bölümünde yollar yetersiz durumdadır. Yolu bulunmayan köy sayısı %10'luk bir dilimi kapsamaktadır (Trabzon İl Raporu, 2015).

Tablo 21 incelendiğinde il kara yollarının 242 km'sini devlet yolları, 730 km'sini ise il yolları oluşturmaktadır. Geriye kalan yolların 207 km'sini bölünmüş yollar, 12.000km'sini ise kırsal kesim yolları oluşturmaktadır. 242 km'lik devlet yollarının 25 km'si sathi asfalt, 185 km'si ise beton asfalt kaplamadır. İl yollarının ise 355 km'si beton asfalt, 219 km'si sathi asfalt kaplamadır. Geriye kalan il yollarının 47 km'si ise toprak yoldur.

Tablo 21

Trabzon İli Kara Yolları Ağı.

Yol tipi	Uzunluk (km)
Bölünmüş Yol	207
Devlet Yolu	242
İl Yolu	730
Kırsal Kesim Yolu	12.000

Kaynak: Trabzon İl Raporu, 2015-2023

Şekil 10. Trabzon ili ve çevre iller karayolları haritası (<http://www.kgm.gov.tr>, son erişim 20.07.2019).

1946-1956 yılları arasında yapımı tamamlanan Trabzon Limanı Doğu Karadeniz'in en büyük limanıdır. Limanda daha çok yük taşımacılığı yapılmakta olup, yolcu taşımacılığı neredeyse yok denecek kadar azdır. Ancak yılın bahar ve yaz dönemlerinde yurt içi ve yurt dışı feribot seferleri yapılmaktadır (Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası, 2017). Küreselleşen

dünya ticaretinde Trabzon Limanı, doğu-batı arasındaki ticaretin gelişimini sağlayacak 'Transkafkasya' koridorunun dünyaya açılan önemli kapılarından biridir.

Tablo 22

Trabzon Limanı Gelen-Giden Yolcu Sayıları

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gelen yolcu sayısı	21.528	11.315	21.361	22.736	9.350	837	87	45
Giden yolcu sayısı	22.022	10.117	24.458	26.787	10.843	1.533	139	58
Toplam	43.550	21.432	45.819	49.523	20.193	2.370	226	103

Kaynak: Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası, 2017

Limandaki yolcu trafiğinde 2017 yılı sonu itibariyle 45'i gelen, 58'i giden olmak üzere toplamda 103 yolcu taşınmıştır. Tablo 22'ye dikkat edildiğinde Trabzon limanına gelen ve giden yolcu sayılarında yıllar itibari ile bir düşüş göze çarpmaktadır. Bu durum üzerinde yolcuların daha çok karayolu ve havayolu ulaşımını tercih etmesidir. Karayolu ve havayolunun Trabzon ilinde giderek gelişmesiyle birlikte Türkiye'nin her yerine daha kısa süre ulaşım sağlandığından yolcular daha çok bu iki ulaşım türünü tercih etmektedir. Bununla birlikte denizyolu ulaşımında düzenlenen seferlerin yetersiz ve düzensiz yapılmasından kaynaklı yolcular daha çok karayolu ve havayolu ulaşımını tercih etmektedir.

Araştırma sahasında 1957 yılında, 2640 metre uzunluğa ve 45 metre genişliğe, 1.573.353m²'lik alanda kurulmuş olan, standart uçakların inebileceği, uluslararası trafiğe açık bir havalimanı bulunmaktadır. 1989 yılında charter seferlerine açılan hava limanının yıllık yolcu kapasitesi 3,5 milyon kişidir. Yıllık gelen-giden yolcu sayısı ortalama 4.5milyon, yıllık gelen-giden uçak ise 29 bindir. Buna paralel olarak turizmin yoğunlaştığı Haziran-Temmuz-Ağustos aylarında yolcu kapasitesi aşılmakta ve bu yoğunluktan kaynaklı çeşitli sıkıntılar

yaşanmaktadır. Trabzon şehrinin coğrafi şartları el vermediği için demir yolu ulaşımı bulunmamaktadır.

Tablo 23

Trabzon İline Yapılan Charter Seferleri ve Yolcu Sayıları

Yıllar	Uçak Sayısı	Yolcu Sayısı	
	İniş- Kalkış	Gelen	Giden
2001	707	26.008	21.407
2002	614	22.263	19.873
2003	715	27.413	27.195
2004	659	27.931	29.033
2005	690	30.641	30.610
2006	612	32.862	33.166
2007	770	42.409	43.176
2008	793	48.231	40.556
2009	701	33.114	32.011
2010	618	34.415	33.153
2011	526	28.397	28.624
2012	224	15.367	15.119
2013	467	21.394	21.946

Kaynak: Ulaştırma Bakanlığı, 2019

Seyahat Acentaları

Turizm olaylarında turistlerin işlerini kolaylaştıran seyahat acentaları, turizmin alt yapısını oluşturan ulaşım, konaklama ve tur operatörleri gibi unsurların sunduğu hizmetler ile bu unsurların sunduğu hizmetlerden yararlanacak turistler arasındaki bağlantıyı sağlayan, başka bir ifadeyle bu sektörlerin turistik ürünlerini sektörler adına, tüketiciye satan kuruluşlardır (Hacıoğlu, 2000, s. 67). Bu kuruluşlar organizasyon yaparak kitlelerin işlerini

kolaylaştırmaktadır. Varılacak yerler konusunda alternatifler, kullanılabilir ulaşım araçları ile gezilecek mekânlara giderken izlenecek yol planı konusunda turiste fikir vermek, konaklama yeri ayırtmak acentaların görevleri arasındadır (Özgüç, 1998, s. 123-124).

Seyahat acenteleri bakımından Trabzon ili, turizm faaliyetlerinin pazarlanmasının bir bölümünün yapıldığı turizm ticaretinin araçlarıdır. Trabzon ilinde toplam 146 seyahat acentesi bulunmaktadır.

Konaklama

Araştırma alanında ilk konaklama tesisleri 1900'lü yıllarda tek katlı olarak inşa edilen misafirhanelerdir. Bu misafirhaneler belirli bir kuruma ait olmayıp Sümela Manastırı çevresinde, anayola yakın köylerde bulunmaktaydılar. Günümüzde çoğu yıkılmış olsa da bazı köylerde bu tesisler korunmuştur (Mor, 2006).

Turizm faaliyetlerinin giderek artmasıyla birlikte turistlerin ihtiyaçlarına cevap vermek amaçlı daha fazla kişinin konaklayabileceği oteller inşa edilmiştir. Özellikle 1950'li yıllardan sonra artan otel inşa faaliyetlerini 1980'li yıllardan sonra her türlü ihtiyaca cevap veren lüks otellerin inşası takip etmiştir. Ülkenin ekonomik düzeyinin artması ve Trabzon'un Doğu Karadeniz'deki en gelişmiş iş ve ticaret merkezi durumuna gelmesi beraberinde 5 yıldızlı otellerin inşasını da getirmiştir.

Araştırma alanında mevcut talebin üzerinde yatak arzı bulunmaktadır. Nitekim turizm işletme belgeli tesislerin doluluk oranlarının düşüklüğü bunu kanıtlamaktadır. Son yıllarda yaşanan krizler nedeniyle turizm faaliyetlerinde bir düşüş yaşansa da bu durumunun geçici olduğu düşünülmekte ve ülkedeki turizm sektörünün gelişimine paralel olarak yapılan turizm planlamaları sonucunda ildeki turizm faaliyetlerinin de gelişeceği düşünülmektedir. Bu beklenti ekseninde mevcut tesislere ilave olarak yeni tesisler de yapılmaktadır.

İlde 2018 yılı sonu itibariyle toplamda 46 adet turizm işletme belgeli otel bulunmaktadır. Bunlardan 160 odalı, 331 yatak kapasiteli Zorlu Grand Otel ve 350 odalı, 704

yatak kapasiteli Ramada Plaza Trabzon Otel & SPA otelleri 5 yıldızlı otellerdir. Novotel, Usta Park Otel, Funda Otel, Saylamlar Otel, Büyük Sümela Otel, Yalıpark Otel, Uzungöl Önder Otel, Kilpa Otel, Hilton Inn Garden Otel, Three Pearl Otel, Tilya Resort Hotel Ve Zarha Mountain Resort Hotel ise 4 yıldızlı otellerdir. Geri kalan oteller 3 yıldızlı ve 2 yıldızlı otellerdir (<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, 08.12.2018).

Tablo 24

Trabzon İlinde Faaliyet Gösteren Kültür ve Turizm Bakanlığından İşletme Belgeli Oteller

Tesisin Adı	Bulunduğu Merkez	Yatak Kapasitesi	Tesisin Adı	Bulunduğu Merkez	Yatak Kapasitesi
Zorlu Grand Otel	Trabzon	331	Ramada Plaza Trabzon Otel & Spa	Trabzon	704
Trabzon Novotel	Yomra	400	Usta Park Otel	Trabzon	245
Funda Otel	Trabzon	114	Saylamlar Otel	Trabzon	132
Büyük Sümela Otel	Maçka	236	Yalıpark Otel	Trabzon	176
Uzungöl Önder Hotel & Spa	Çaykara	148	Kilpa Otel	Uzungöl	78
Hilton Garden Inn Otel	Akçaabat	382	Three Pearl Hotel	Akçaabat	270
Tilya Resort Hotel	Yomra	200	Zarha Mountain Resort Hotel	Sürmene	126
Aksular Otel	Trabzon	146	Uzunkum Otel	Trabzon	67
İpekyolu Park Otel	Maçka	128	Otel Horon	Trabzon	88
Seçilya Oteli	Akçaabat	87	Demirgrand Otel	Trabzon	105

Karayel Otel	Trabzon	52	Nazar Otel	Trabzon	63
Zitaş Otel	Maçka	120	Mora Hotel	Trabzon	94
Cebeciler Otel	Trabzon	48	Akçaabat C.O.S.M.O. S Otel	Akçaabat	50
T.S. Gold Otel	Trabzon	50	Fengo Otel	Yalincak	42
Abdik Otel	Trabzon	50	Aks Sandal Otel	Yomra	72
Hanzade Park Hotel	Akçaabat	45	Hermias Marin Hotel Park Square Hotel	Trabzon	44
Yıldız Life Hotel	Trabzon	51	Sağiroğlu Otel	Trabzon	40
Favorite Hotel	Akçaabat	44	Kuleli Otel	Trabzon	54
Kalepark Otel	Trabzon	49	Cansızoğlu Anzer Oteli	Of	50
Kalfa Otel	Trabzon	37	Trabzon Şanlı Otel	Trabzon	64
Grand Zeus Otel	Trabzon	46	Taş Konak Otel	Trabzon	152
Hıdırnebi Yaylakent Tesisleri	Akçaabat	152	Vazelon Pansiyon	Trabzon	48
İyomra Apart Otel	Yomra	48			

Kaynak: <http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, 05.01.2019

Yeme İçme Tesisleri

Araştırma alanının turizm işletme belgeli toplam 8 adet Restaurant bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Süleyman Restaurant ve Balıkçı Dede Restaurant'tır. Bununla birlikte araştırma alanında belediye belgeli toplam 30 tesis bulunmaktadır (Tablo 3).

Tablo 25

Kültür Ve Turizm Bakanlığında Turizm İşletme Belgeli Restaurant Ve Lokantalar

Adı	Bulunduğu Merkez	Sınıfı	Kapasitesi
Nihat Usta Köfte Salonu	Akçaabat	Özel Tesis	120
Süleyman Restaurant	Trabzon	1.Sınıf Lokanta	400 Kişilik Yemek Salonu, 120 Kişilik Amerikan Bar Salonu, 200 Kişilik Açık Yemek Salonu
İbrahim Liman Restorant	Trabzon	Özel Belgeli	120
Roksalana Restorant	Trabzon	Özel Belgeli	50
Akçaabat Marina Restorant	Akçaabat	1.Sınıf	340 Kişilik Kapalı-360 Kişilik Açık
Olta Balık Lokanta	Trabzon	1.Sınıf	135 Kişilik Yemek Salonu-50 Kişilik Açık-Amerikan Bar
Tirvana Restaurant	Akçaabat	1.Sınıf	120
Balıkçı Dede Restaurant	Akçaabat	1.Sınıf	150 Kişilik Yemek Salonu, 50 Kişilik Yemek Salonu, 25 Kişilik Yemek Salonu

Kaynak: <http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, son erişim 05.01.2019

Trabzon ilinde Belediye ve turizm işletme belgeli tesislerin yanında dünyaca ünlü facefood markaları da bulunmaktadır. Arby's, Burger King, Dominos, Popeyes, KFC, Big Mamma's, Mc Donald's ilde yer alan önemli facefood markalarıdır.

Tablo 26

Belediye Belgeli Lokantalar – Restoranlar

Adı	Yeri
Cemil Usta	Akçaabat
Coşandere Din. Tes.	Maçka
Çardak Pide Salonu	Merkez
Çınar Lokantası	Merkez
Fevzi Hoca Köfte-Balık-1	Akçaabat
Fevzi Hoca Köfte Balık-2	Merkez
Gelik Lokantası	Merkez
Galanima Restaurant	Söğütlü
Hancıoğlu Restaurant	Sürmene
Harran Kebap Salonu	Merkez
Hürrem Sultan Sofrası	Merkez
İkram Sofrası	Merkez
Kadalk Sahil Tesisleri	Merkez
Kardelen Et-Balık Rest.	Yıldızlı
Kerem Kumsal Rest.	Çarşıbaşı
Kolotoğlu Köfte Salonu	Akçaabat
Körfez Köfte-Balık-1	Akçaabat
Körfez Köfte-Balık-2	Akçaabat
Lezzet Lokantası	Merkez
Morina Balık Ve Et Lok.	Sürmene
Muharrem Usta Kebap	Merkez
Murat Balık Salonu	Merkez
Osmanlı Cafe Rest.	Merkez
Pervanoğlu Din. Tes. Zigana	Maçka
Yörük Çadırı.	
Sümela Tesisleri	Maçka
Sürmene Pidecisi	Merkez
Şato Köfte Salonu	Yıldızlı
Faroz Köfte-Balık	Merkez
Kalkanoğlu Pilavı	Merkez
Valide Sultan Sofrası	Merkez

Kaynak: <http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>, son erişim 05.01.2019

Altyapı ve Diğer Kolaylıklar

Tam olarak 1980’li yıllardan sonra turizm olgusuyla tanışan Trabzon İli, turizmin devamlılık kazanabilmesi için çeşitli önlemler almıştır. Bu tedbirlerin başında, araştırma alanına kültür turizm amacıyla gelenlerin, özellikle yabancı turistlerin, yararlanabileceği

turizm danışma merkezlerinin açılması gelmektedir. Bu merkezlerin en önemlisi Trabzon Meydan Parkı'nın doğu ucundaki turizm danışma şubesidir. Bununla birlikte reklam ve tanıtım uygulanmasının yanı sıra Trabzon Valiliği İl Turizm Müdürlüğü'nün yayınladığı kitapçıklar ve broşürler de ile gelen turistler için birer rehber konumundadır. Yine Trabzon Büyükşehir Belediyesi ve diğer yerel belediyelerin kültürel turizmi geliştirmek amacıyla gerçekleştirdikleri faaliyetleri, yöreye gelen turistlerin yöre hakkında kolaylıkla bilgi edinmelerini sağlamaktadır.

Turizm alanlarında, ziyaretçi vasfında olan insanların her türlü giyim ve gıda ihtiyaçlarına cevap verebilecek küçük ve orta ölçekte tesisler bulunmaktadır. Her türlü gıda maddelerinin bulunduğu bu alanlarda aynı zamanda, yöre insanı tarafından oluşturulmuş piknik alanları ve belediyelere ait çay bahçesi, çocuk parkı ve kır gazinosu gibi imkânlar sunulmaktadır. Ayrıca turistik alanlara ulaşılan yollar üzerinde kendin pişir-kendin ye gibi sahalar oluşturulmuştur. Bununla birlikte yerli ve yabancı turistlere yönelik olarak hediyelik eşya alabilecekleri Kemeraltı Çarşısı, Bedesten ve Bakırcılar Çarşısı gibi çarşıları bulunmaktadır. Yöre insanının misafirperverliği de göz önünde tutulduğunda bu alanlara gelen turistlerin ihtiyaçlarına ne denli cevap verilebileceği ortadadır.

Trabzon ilinin geniş bir hinterlandının olmasının yanında üniversite şehri olması da kentte kafeteryalar, lokantalar, eğlence mekânları gibi sosyal tesislerin gelişimini de beraberinde getirmiştir. Bunların yanında sahilde açılan birçok restoran ve çay bahçeleri de şehrin çekiciliğini arttırmaktadır.

BÖLÜM IX

TRABZON İLİNDE TURİZMİN KÜLTÜREL VARLIKLAR ÜZERİNE OLUMLU, OLUMSUZ ETKİLERİ VE YAŞANAN SORUNLAR

Turizmin Kültürel Varlıkları Üzerindeki Olumlu Etkileri

Kültürel miras ve turizm olgusu birbiri ile yakından ilişkilidir. Dolayısıyla kültür mirasının kullanımının koruma kullanma dengesi çerçevesinde yapılması ve yönetilmesi noktasında kültür turizmine etkin bir rol oynamaktadır. Turistlerin de kültürel miras unsurlarını kullanan topluluklar olduğu göz önünde bulundurulduğunda turizmin aktif olarak kontrolü sağlanmalıdır (Mckercher ve Cros, 2002 s. 58-59).

Bu ölçekte Trabzon ilinde kültür turizminin kültürel varlıklar üzerindeki olumlu etkileri değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Kültür turizmi Trabzon ilinde yerel halka ek gelir sağlamakta, ulaşım ve konaklama faaliyetlerini iyilştirerek hizmet sektörünün gelişmesini sağlamakta, yeni iş alanları oluşturmakta, yaşam standartlarını iyileştirmekte, altyapı ve üst yapının eksikliklerinin giderilerek geliştirilmesinde aktif rol oynamaktadır.
- Kültür turizminin devamlılığı için ona kaynak teşkil eden çekiciliklerin korunması gerekmektedir. Bu da kültür turizminde sürdürülebilirlik kavramının önemini ortaya koymaktadır. Trabzon ilinde kültür turizmi; gelişimi için kültür turizmine kaynak teşkil eden varlıkların korunmasını gerektirdiğinden koruma kullanma dengesi içerisinde sürdürülebilirlik sağlanmalıdır.
- İlin kültür turizmi kapsamında ekonomik yönden gelişme göstermesi, sosyal ve kültürel gelişimi de beraberinde getirmiştir. Yöre halkının toplum bilinci gelişmiş ve bu durum beraberinde kültürel mirasın korunmasına yönelik yatırımları da artırmıştır. Çünkü kültür turizmi neticesinde elde edilen ekonomik kazancın bir kısmı kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği için gerekli mali dayanağı da sağlamaktadır.

- Kültür turizmi katkısıyla yöredeki sanatsal ürünler, ren yerleri, müzeler koruma altına alınmış, el sanatları gibi yöreye has ürünler daha nitelikli olarak üretilmeye başlanmıştır.
- Yörede kültür turizmi vasıtasıyla hem yerel halk hem de turistlerin tarihi bağları ve kültürel değerleri hakkında bilgi sahibi olmuştur.
- Kültür turizmi, geleneksel kültürü yeniden canlandırmış ve bu kapsamda turizm gelirlerinin artmasında etkin rol oynamıştır.
- İlde kültür turizminin gelişimi turizm faaliyetlerini tüm yıla yayarak ilin turizm olayından yıl boyu ekonomik gelir elde etmesini sağlamaktadır.

Turizmin Kültürel Varlıklar zerindeki Olumsuz Etkileri

Trabzon ilinde kültür turizminin kültürel varlıklar üzerindeki olumsuz etkileri şu şekilde olmaktadır:

- Turizmin yoğun olduğu aylarda özellikle yaz aylarında ilin bazı yörelerinde yerel halk yerini değiştirmek zorunda kalabilmektedir. Bununla birlikte turist yoğunluğu ilde trafik sorununa, p sorununa ve gürültüye sebep olmaktadır. Ayrıca turistlerin kültürel varlıklara yoğun ilgisi ildeki kültürel varlıkların zarar görmesine sebep olmaktadır.
- İlde turizmin yoğun olarak yapılması geleneksel faaliyetlerin bir kısmının ortadan kalkmasına sebep olmaktadır. Örneğin yerel halkın hayvancılık faaliyetleri için gittiği yaylalar turizm kapsamında değerlendirilmektedir. Bu durum yerel halkın geleneksel Yaylacılık faaliyetlerini yavaş yavaş ortadan kaldırmaktadır.
- Turizm gelişimi ile alt yapı gelişiminin eř zamanlı gelişimi sağlanamadığından kültürel değerler zarar görebilmektedir. Bu durum turist tatminsizliğine sebep olmaktadır.

- İle gelen turistlerin yaşayış biçimleri yöre insanının yaşayış biçimini etkilemekte ve dolayısıyla turizm yörede geleneksel yaşamın, örf ve adetlerin değişmesine bir kısmının da ortadan kalmasına sebep olmaktadır.
- Trabzon ilinde turizmin yoğun olduğu yaz aylarında kültürel varlıklar önemli sayılabilecek bir oranda zarar görmektedir. İl dışından gelen ziyaretçiler özellikle de genç ziyaretçiler yörede yer alan kültürel varlıkların önemini tam olarak kavrayamadığından bu varlıklara zarar verebilmekte ve ziyaret ederken kültürel varlıkları kötü yaklaşılabilmektedir.
- Yerel halkın tarihini, kültürünü yansıtan tiyatro alanları, hükümet binaları gibi mekanlarda düzenlenen çeşitli aktiviteler, bu mekânların tarihi öneminin kaybolmasına sebep olabilmektedir.

Yaşanan Sorunlar

Trabzon ve çevresi eski çağlardan bu yana çok sayıda kültüre ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerin kalıntıları kültür turizmi açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle Bizans ve Osmanlı döneminden kalma yapılar son yıllarda turistlerin yoğun ilgisini çekmektedir. Araştırma alanını sahip olduğu arkeolojik, inanç turizmi destinasyonları ve tarihi çekicilikler ve somut olamayan kültürel varlıklar kültür turizminde önemli olmakla birlikte yasal ve fiziksel sınırlandırmalar kültür turizminin gelişmesini yavaşlatmaktadır. Yaşanan tüm bu sorunlar aşağıda sıralanmıştır.

1. Topografyasının engebeli bir yapıya sahip olması nedeniyle araştırma alanında yer alan her kültürel varlığa ulaşım sağlanamaması,
2. Yolcu taşımacılığında Trabzon limanların yeterince kullanılmaması,
3. Turizm sektöründeki kurumsallaşmanın yetersiz kalması,
4. Karadeniz ülkeleriyle ortak iş yapabilme kültürünün gelişmemiş olması,

5. Sümela Manastırı gibi turizm destinasyonlarının imar planlarının ve çevre düzenlemelerinin henüz tamamlanmamış olması,
6. Manastır, han, hamam, tarihi camiler, kiliseler vb. yapıların turizme kazandırılmamış olması,
7. Yurt dışı hava yolu seferlerinin yetersiz kalması,
8. Şehirsel alanda ve kırsal kesimde altyapı ve üst yapının oldukça yetersiz olması
9. Dağların uzanış yönüne paralel olarak bölgede ulaşımın kuzey-güney yönünde zor olması,
10. Son yıllarda yaylalarda yaşanan mülkiyet sorunlarının bölgedeki yeni yatırımcıları caydırması,
11. Konaklama işletmeciliğinde aile tipi ev pansiyonculuğu işletmesi oluşumunun hizmet kalitesini düşürmesi,
12. Turizm sektöründe çalışan personelinde ve tesis yöneticilerinde görülen hizmetiçi eğitim eksikliği,
13. Çevresel sürdürülebilirliğin göz ardı edilmesi,
14. Kültür turizmine yönelik yatırım/altyapı eksikliği,
15. Kültürel varlıklarda bakım onarım/restorasyon eksikliği,
16. Kültür turizmine yönelik gerekli ilginin ve bilincin gelişmemiş olması,
17. Çarpık kentleşmenin ilin kültür varlıklarına zarar vermesi ve bir kısmının çarpık kentleşme nedeni ile şehrin içinde kalması
18. Körfez ülke turistlerine yüksek oranda bağımlılık sebebiyle körfez ülkelerde yaşanan olumsuz olaylardan büyük oranda etkilenme

BÖLÜM X

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Son yıllarda Türkiye turizminde de kültürün ön plana çıktığı bir dönem başlamıştır. Türkiye kültür turizmi potansiyeli bakımından oldukça zengin bir ülkedir. Bu zenginlikte Anadolu prehistoryası, arkeolojisi, tarihi ve inanç turizmi eserleri ve destinasyonlarının payı büyüktür. Türkiye'nin zengin kültürel varlığından payını almış illerden biri olan araştırma alanı tarihi dokusu ve kültürel mirasıyla yüksek bir kültür turizmi potansiyeline sahiptir.

Araştırma alanındaki tarihî kalıntıların varlığı, semavi dinlere mensup kişilerce kutsal kabul edilen yapıtların oldukça fazla bulunuyor olması ilde kültür turizmi olgusunun temel motiflerini çizmektedir. Trabzon ilinde turizmin nirengi noktasını oluşturan kültür turizminin varlığı sayesinde şehir önemli bir oranda turist çekmektedir. 2017 yılına gelindiğinde turist sayısı 2.190.143 kişidir. Bu rakamlar daha çok Sümela Manastırı ve Ayasofya Camii ve Müzesi gibi dünyaca bilinen turizm destinasyonlarının ziyaret amaçlı gelen turistlerden oluşmaktadır. İlde yer alan diğer kültürel çekiciliklerin turizme kazandırılması durumunda bu rakamların artması beklenebilir. Ancak turist çekme potansiyeli yüksek olan bu mekânlar için yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır.

1980'li yıllarda tam manasıyla turizmle tanışan araştırma alanında son yıllarda kültür turizmi hızlı bir ivme kazanmış ve buna paralel olarak birçok kültürel çekicilik turizme kazandırılmıştır. Ancak buna rağmen ilin kültür turizmi bakımından sahip olduğu potansiyel tam manasıyla ulusal ve uluslararası kültür turizmine açılmış değildir. Türkiye'de turizmin çeşitlendirilmesine son yıllarda büyük önem verilmektedir. Bu anlamda kültür turizmi başvurulması gereken turizm çeşitlerinden biridir. Araştırma alanı içerisinde kültür turizmi potansiyeli harekete geçirilerek turizmin çeşitlendirilmesi sağlanabilir.

Araştırma alanında turizmin çeşitlendirilmesi ve turizmin daha uzun bir zaman dilimine yayılması için dikkate alınması gereken turizm çeşitlerinden biri kültür turizmidir. Kültür turizmi, son yıllarda turizm sezonunun uzamasına yol açarak ulaşım, konaklama ve yeme-içme sektörünün yıl boyu canlılığını korumasını sağlamaktadır. Böylelikle il ve ülke geneline ekonomik anlamda önemli bir girdi sağlanacaktır.

Araştırma alanının kültür turizmi açısından güçlü yönlerini ve fırsatlarını sıralayacak olursak:

Güçlü yönler:

- Trabzon ilinin Türkiye'nin en güvenilir ve yaşanılabilir illeri içerisinde yer alması,
- Ayasofya Camii ve Müzesi, Uzungöl ve Sümela Manastırı gibi dünyaca bilinen turizm destinasyonlarının ilde bulunması,
- Trabzon Havalimanı'nın lokasyonunun bölgede oldukça iyi bir konumda bulunması,
- Kültürel varlıklar bakımından zengin olması,
- Liman kenti olma özelliği,
- Havayolu ve karayolu ulaşımının kolay olması,
- Kültür-sanat ortamının zenginliği,
- Turizm yatırımcının Karadeniz Bölgesi'ne yönelmesi,
- Girişimci ruhun giderek yaygınlaşması,
- Doğal, tarihi ve çevre zenginliğinin oluşturduğu turizm çeşitliği,
- İldeki üniversitelerin gerekli yetişmiş personel ihtiyacını karşılaması ve aynı zamanda kongre turizmine katkı sağlaması,
- Yaylalar arasındaki ulaşımı kolaylaştıracak "Yeşil Yol" projesine başlanması,

Fırsatlar:

- Dünya’da deniz, kum, güneş turizminin önemini kaybetmeye başlaması ve kültür çıkışlı alternatif turizm çeşitlerinin önem kazanması,
- Trabzon ilinin Türkiye Turizm Stratejisi-2023 Raporu’nda marka kültür kenti olarak planlanması ve ile Kruvaziyer Limanı’nın yapılmasının düşünülmesi,
- Kültür turizmi ölçeğinde çevre ülkeler ile işbirliği potansiyelinin varlığı ,
- İlde yapılması planlanan kültür turizmi politikası için Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı gibi yerel kaynakların varlığı,
- Yöre insanında müteşebbis bir yapının varlığı,
- Somut olmayan kültürel çeşitlilik,
- İlde turizmin dört mevsimde yapılabilmesi,
- Gelişmeye açık bir hizmet sektörünün varlığı.

Öneriler

Trabzon ilinde kültür turizmini geliştirmek, 2023 Türkiye Turizm Stratejisinde ön görülen uluslararası ve ulusal alanda bir marka haline gelmek ve sürdürülebilirlik prensipleri ekseninde mahalli kalkınmada önder bir sektör haline gelmek için getirilen öneriler aşağıda sıralanmıştır:

1. Trabzon ilinin sahip olduğu kültürel turistik alanların, öncelikle koruma altına alınması, takip eden dönemlerde ise geliştirilmesi ve restore edilmesi planlanmalıdır. Bu kapsamda halk kültürel varlıkları koruma konusunda bilinçlendirilmelidir.
2. Araştırma alanında başta turizm işletme sektöründe çalışanlar olmak üzere turistlere ve halka somut ve somut olmayan kültürel çevre bilinci ile ilgili farkındalığı artırıcı eğitimler verilmelidir.

3. Trabzon ilinin tarihi ve kültürel varlıklarının envanteri oluşturmalı ve bu envantere göre her bir kültürel değer kısa vadede planlanmalı ve turizme kazandırılmamış olan Vazelon, Kaymaklı, Kuştu manastırları, Küçük Ayvasıl Kilisesi somut kültür varlıklarının turizme kazandırılması adına tarihi değerlerin (Vazelon, Kaymaklı, Kuştu manastırları, Küçük Ayvasıl Kilisesi vb.) orijinaline uygun biçimde tadilatı yapılarak turizme kazandırılabilir. Ayrıca ilin kültürel mirası hem kültürel faaliyetlerde hem de ticari alanda sıklıkla kullanılarak canlılığının korunması sağlanabilir.
4. Özellikle turistlerin gözde mekanlarından olan Sümela Manastırı ve Ayasofya Kilisesi restorasyon çalışmaları hızlandırılarak turizme kazandırılabilir.
5. Trabzon şehir merkezinde yer alan tarihi ve kültürel varlıkların çevreleri restorasyon ve çevre projeleri ile düzenlenerek tarihi ve kültürel koridor haline getirilebilir. Bununla birlikte bu varlıklar arasında gerekli yollar yayalaştırılabilir.
6. Trabzon Kalesi-Ortahisar-Meydan-Kunduracılar-Kemeraltı tarihi aksı restorasyon projeleri, kentsel dönüşüm projeleri, çevre ve yol düzenlemeleri ile ortaya çıkarılabilir.
7. Araştırma alanında yer alan müzeler çağdaş müzecilik anlayışı ile yeniden düzenlenebilir, güçlendirilebilir ve yaygınlaştırılabilir.
8. Turistlere yönelik şehrin tarihi ve kültürel varlıkların deneyimlenebileceği şehir otobüsü gezileri ve tekne turlarının düzenlenebilir.
9. Reklam ve tanıtım faaliyetleri herhangi bir turistik sahanın gelişmesinde büyük önem taşıdığından yetkili kişi ve kurumlar bu bağlamda ulusal ve uluslararası alanda gerekli çalışmaları yapmalıdır. Broşürler, tanıtım filmleri, kataloglar hazırlanarak gerekli turizm birimlerine (müdürlük ve danışmalar gibi) ulaştırılabilir.

10. Türkiye'nin kültürel varlıkları bakımından en zengin yörelerinden biri olan araştırma alanında büyük bir kültürel turist kitlesine hitap edecek ve bu kitleyi etkileyebilecek tipte kültür turizmi projelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla önemli bir potansiyele sahip bu alanın turizm konusundaki sorunlarına çözüm getirmek, turizmi sürdürülebilir kılmak için etkili bir tanıtım ve pazarlama stratejisine ihtiyaç vardır.
11. Ulusal-uluslararası kültür ve sanat festivalleri desteklenebilir ve bu festivallerde Trabzon'a ait tüm kültürel varlıkların tanıtımın yapıldığı materyallerle ilin ulusal ve uluslararası alanda reklamı yapılabilir.
12. Araştırma alanı sınırları içerisinde yer alan ilçelerin nâzım plânları hazırlanırken turistik yapı ve sahaların olumsuz şekilde etkilenmemeleri sağlanmalıdır. Bu alanların korunaklı hâle gelmesi için belediyelerin ve yetkili kurumların ortak hareket etmeleri gerekmektedir. Belirli bölgelerde(Sümela Manastırı, Vazelon Manastırı) yöresel mimariye uygun yeni turizm destinasyonları oluşturulmalı ve yöre geleneklerini yaşatan yaşam alanları korunmalıdır. Turistik mekânların çevresinde veya bünyesinde inşa edilecek yapıların, o alana uygunluk arz etmesi sağlanabilir.
13. Konaklama tesislerinin hizmet durumlarının iyi tetkik edilmesi gerekmektedir. Hizmet kalitesi iyi olmayan oteller ortadan kaldırılıp yerlerine turiste daha iyi hizmetler sunan oteller inşa edilebilir.
14. Ulaşım imkânlarının rahat olması, turizmi birebir olumlu etkileyen faktörlerin başında geldiği için ulaşım koşulları iyileştirilmelidir. Trabzon'da altyapı eksiklikleri tespiti için envanteri hazırlanabilir. Bu kapsamda tur otobüsleri vb. araçlar için trafiğin ve park alanlarının düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca yurt

dışı doğrudan uçak seferleri artırılabilir. Bununla birlikte turist çekim kaynağı olan turistik mekânlara teleferik gibi alternatif ulaşım yolları yapılabilir.

15. Turist memnuniyetini artırmak için çalışmaların sürekliliği sağlanabilir. Turizm sektörü personeline turist rehberliği kursları düzenlenerek niteliklerini artırmak için Arapça, İngilizce gibi yabancı dil kursları düzenlenebilir.

16. Halkın turizm gelirlerinden aldığı payı artırmak için çalışmalar yapılabilir ve bu konuda kurslar düzenlenebilir. Bununla birlikte istihdamı tüm yıl belli bir seviyede tutan işletmelere ayrıcalıklar tanınabilir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, A. (2013). The constraints of tourism development for a cultural heritage destination: The case of kampong ayer (Water Village) in brunei darussalam. *Tourism Management Perspectives*, 8, 106-113.
- Akgül, H.Ç. (2016). Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesi'nin prehistoryası: Bir terra incognita analizi. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 21, 9-2.
- Akkuş, O. ve Güneş, G. (2016). Mersin-Aydıncık ilçesi ve çevresinin kültür turizmi potansiyeli açısından değerlendirilmesi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 73-98.
- Akbulut, Ö. (1955). *Trabzon Tarihi*. İstanbul.
- Ak, M. (2000). İslam coğrafyacılara göre Trabzon. *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri*(6-8 Kasım 1998), Trabzon.
- Akbulut, S. (2004). *Trabzon el sanatları*. Trabzon: T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müd. Yay. Trabzon Halk Kültürü Araştırmaları.
- Akkan, E. (1993), Uzungöl. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2, 251-262.
- Alagöz, G., Çalık, İ., Güneş, E. (2018). Kültürel miras turizmi bağlamında geleneksel el sanatları: Erzincan bakır işlemeciliği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 174-191.
- Alparslan, T. (1915). *Türk bayramında ot göçü*. *Türk yurdu mecmuası*. 8. İstanbul.
- Aşan, M.B. (2000). Bazı Anadolu Türk Beyliklerinin Trabzon ile olan ilişkileri. *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri* (6-8Kasım 1998), Trabzon.
- Atalay, İ. (1994). *Türkiye vejetasyon coğrafyası*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Atalay, İ. (1995). *Türkiye coğrafyası-1 (fiziki)*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

- Atalay, İ. ve Mortan, K. (2003). *Resimli ve haritalı Türkiye bölgesel coğrafyası*. İstanbul: İnkılap yay.
- Atabaş, A. (2008). *Kongre turizmi bağlamında şehir markalaşması: Trabzon incelemesi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Atak, O., Tatar, S., Tunaseli, A. (2017). Kültürel miras oluşumunda festivallerin yeri ve önemi: Fethiye müzik köyü üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1307-9581.
- Atasoy, F., İncesöz, S., Öztürk, İ. (2018). Kırsal turizm kapsamında gerçekleştirilen kültür turizmi: Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası örneği. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi*, 1(2), 2902-4462.
- Aydın, S. ve Erdal, Y. S. (2009). *Antropoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Aydın, İ.H. (2011). *Son dönem Osmanlı mütefekkirlerinden Trabzonlu Hafız İsmail Efendi: hayatı ve ilmi şahsiyeti*. İstanbul: Aydın Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, İ. (1990). *Açıklamalı turizm terimler sözlüğü*. Aydın.
- Baysal, K. ve Özgürel, G. (2018). Aydın Yöresi gencer geleneğinin kültür turizmi açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 1(8), 97-104.
- Bachleitner, R. ve Zins, A. (1999). Cultural tourism in rural communities: The residents' perspective. *Journal of Business Research*, 44(3).
- Bekdemir, Ü. ve Sezer, İ. (2014). İnanç turizmi bağlamında yapılan türbe ziyaretlerinin yöre halkındaki yansımaları: Giresun ili örneği. *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dini ve Kültürel Hayat Sempozyumu* (25-27 Ekim-2013), Giresun.
- Belli, O. ve Kayaoğlu, İ.G. (1993). Trabzon bakırcılığının tarihsel gelişimi. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Trabzon Özel Sayısı*, 18.

- Beydilli, E.T., Güven, Ö.Z., Akça, İ. (2017). Kütahya ilinde bulunan tarihi konakların kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesi. *Eurasian Academy of Sciences Social Science Journal*, 15.
- Bingöl, Z. (2006). *Anadolu'da inanç turizmi & gelenekten evrensel*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Boyd, S. (2002). Cultural and heritage tourism in Canada: Opportunities, principles and challenges. *Tourism and Hospitality Research*, 3(3).
- Bryer, A. ve Winfield, D. (1985), *The byzantine monuments and topography of the pontos*. Washington: I.
- Boniface, G.B. ve Cooper, C. (1994). *The Geography of travel and tourism. Second Edition*. Oxford: Butterworth—einemann Ltd.
- Canalioğlu, M. V. (1985), *Trabzon ili turizm envanteri*. Trabzon.
- Canalioğlu, M. V. (1991), *Trabzon'daki manastırlar*. Ankara: Trabzon İli Ve İlçeleri Eğitim, Kültür Ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını.
- Canalioğlu, M.V. (2000). *Turizm Trabzon il yillığı 2000*. Trabzon: T.C. Trabzon Valiliği Yayınları.
- Canalioğlu, M.V., Çağdaş, M.E., Köklü, Y.Z., Rakıcı, S.Y., Öğretmen, Ö.F. (2000). *Tarihi ve turistik değerleriyle Trabzon*. Trabzon Turizm Müdürlüğü yayınları, Yay. No: 4.
- Canalioğlu, M.V., Çağdaş, M.E., Öğretmen, Ö.F., Ata, F. (1999). *Tarih ve kültür kenti Trabzon*. İl Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Cahen, C. (1979). *Osmanlılardan önce Anadolu'da Türkler*. İstanbul.
- Cihanoğlu, S. (1997). *Trabzon yöresi giysileri, el işleri ve kalıpları*. Trabzon: Eser Ofset.
- Cihanoğlu, S. (2004). *Doğu Karadeniz Bölgesinde oynanan horonlar, karşılamalar, barlar ve halaylar* (Birinci Basım), Trabzon: T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müd. Yay.

- Coşkun, İ. (2011). *Türkiye turizm endüstrisinde talep oynaklarının çok değişkenli Garch (Mgarch) modelleri ile analizi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- Çavuş, A. (2012). İnanç turizmi işlevleriyle gelişmekte olan Haçka Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17, 215-229.
- Çavuş, A. (2014). Trabzon'da doğa turizmi açısından değerlendirilmesi gereken turistik bir alan: Sera Gölü. *Türk Coğrafya Dergisi*, 63, 43-49.
- Çulha, O. (2008). Kültür turizmi kapsamında destekleyici turistik ürün olarak deve güreşi festivalleri üzerine bir alan çalışması. *Journal of Yasar University*, 3(12), 1827-1852.
- Çalışkan Akgül, H. (2012). Looking to the west: the late chalcolithic red black ware of the upper euphrates regio. *Origini*. XXXIV, 97-110.
- Çakır, M. (2011). *Kültürel miras yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çelikoğlu, Ş. (2016). *Bartın şehrinin kültürel coğrafyası(maddi kültür varlıklarına göre)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çed Ve Çevre İzinleri Şube Müdürlüğü T.C.(2018). *Trabzon Valiliği Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü Trabzon ili 2017 yılı çevre durum raporu*. Trabzon.
- Çiğdem, S. (2008). *Gümüşhane Bölgesi'nin tarih ve arkeoloji araştırmaları*, Erzurum: T.C Gümüşhane Valiliği Yayınları
- Çilingiroğlu, A. ve Derin, Z. (1994). Doğu Karadeniz yüzey araştırması. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 12.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye İstatistik Yılığ. Ankara, 2004.
- Dinçer, F. ve Ertuğral, S. (2000). Kültürel mirasın korunması ve İstanbul ilindeki tarihi yapıların turizm amaçlı kullanımı üzerine bir deneme. *Anatolia Turizm Araştırma Dergisi*, 11, 69-78.
- Doğaner, S. (2001). *Türkiye turizm coğrafyası*. Çantay Kitapevi

- Doğaner, S. (2013). *Türkiye kültür turizmi*. Doğu Kitabevi.
- Doğanay, H. (2001). *Türkiye turizm coğrafyası*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Doğanay, S. (2003). Coğrafi özellikler açısından Altındere Vadisi Milli Parkı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 8(10).
- Doğanay, S. (2010). İşlevsel değişim sürecinde Çakırgöl çevresinde yaylalar ve yaylacılık. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(8).
- DOKAP, (2013). Trabzon il raporu.
- Duman, M. (2011). *Trabzon halk kültürü*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Düzgüneş, E. (2009). *Altındere vadisi milli parkı (Trabzon)'nda koruma değeri ile turizm potansiyelinin saptanmasına yönelik bir yöntem yaklaşımı* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Emir, O. (2008). Trabzon'da önemli bir kültür merkezi: Boztepe namı-ı diğer Mithra/Mithrion Dağı. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 21, 27-50.
- Emekli, G. (2005). Avrupa Birliği'nde turizm politikaları ve Türkiye'de kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14, 99-107.
- Emekli, G. (2006). Kültür ve turizm: Kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15. İzmir.
- Erinç, S. (1945). Kuzey Anadolu kenar dağlarının Ordu-Giresun kesiminde landşaft şeritleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, 7(8).
- Eriş, M. (2016). *Trabzon*. İstanbul: Seçil Ofset.
- Eren, D. ; Bozkurt, İ. (2015). Kapadokya bölgesinde kongre turizmi potansiyeli ve geliştirilmesi. *Kapadokya Turizm Paneli Bildiri Kitapçığı*.
- Eroğlu, T. ; Kılıç, H. (2010). Türk inançları ve inanışlar. *Sosyal Siyaset Dergisi*, 0(49), 10-21.
- Erginal, G. (2018). Kültür mirası turizmi açısından Kaya Oygu Aya Nikola Manastırı (Kıyıköy, Kırklareli) ve antropojenik etkiler. *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 3-6 Ekim, Ankara.

- Erinç, S. (1960). Doğu Karadeniz kıyılarında fön ve termik tesirleri hakkında. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 20.
- Erinç, S. (1984). Karadeniz çanağının jeomorfolojik ve yapısal özellikleri ve morfometri. *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü*, 1(1).
- Erinç, S. (1984) *Klimatoloji ve metodları*. İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları: 2, İstanbul.
- Eykay, İ. (2013). İnanç turizmi potansiyeli açısından Antakya'nın değerlendirilmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Farid, S. (2006). *Yerleşmenin gelişimi: topraktan sonsuzluğa Çatalhöyük*. İstanbul: Yapıkredi Yayınları.
- Gattinger, T.E. (1962). *Türkiye jeoloji haritası Trabzon paftası*. Ankara: MTA Enst. Yay.
- Getz, D., O'Neill, M., Carlsen, J. (2001), Service quality evaluation at events through service mapping. *Journal of Travel Research*, 39(4), 380-390.
- Giritoğlu, İ. ; Olcay, A. ; Özekici, Y.K. (2015). Bir turizm çeşitliliği olarak festival etkinliklerinin sınıflandırılması: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *OÜSBAD Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 306-323.
- Goloğlu, M.(1013). *Trabzon tarihi (fetihten kurtuluşa kadar)*. Trabzon: Serander Yayınları.
- Gögebakan, Y. (2004). Dünya doğal ve kültürel mirası listesinde Türkiye. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8.
- Günay, R. (2007). Kültür mirasını korumada çeşitli yaklaşımlar. *Colloquium Anatolicum*, VI, 1-25.
- Güdü, Ö. (2011). *Turizmin sosyal ve kültürel etkilerinin turist rehberleri tarafından algılanması- Trabzon'da bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.

- Gülersoy Z. ve Abacılar N. (2008). *Doğal ve kentsel sit alanlarında kültür turizmi ve yönetimi boğaziçi- Arnavutköy örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Güneş, S.G. (2014). Türkiye’de somut olmayan kültürel mirasın korunmasında kültür turizmin önemi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi: Yerelden Küresele Sosyal Bilimlerde Yeni Yaklaşımlar. Bildiriler Kitabı*, 15-17 Ekim 2014.
- Güçlü, Y. (2010). Doğu Karadeniz Bölümü kıyı kuşağında iklim konforu şartlarının kıyı turizmi yönünden incelenmesi. *Sakarya Coğrafi Bilimler Dergisi*, 8(2), 111-136.
- Gültekin, F., Ersoy, A.F., Hatipoğlu, E., Celep, S. (2012). Trabzon ili akarsularının yağışlı dönem su kalitesi parametrelerinin belirlenmesi. *Karadeniz Technical University, Faculty of Engineering*, 77-88, Trabzon.
- Hacıoğlu, N. 2000). *Seyahat acenteliği ve tur operatörlüğü*. VİPAŞ A.Ş., 5.B.
- Horuloğlu, Ş. (1978). *Tarihi eserleri ile Trabzon*. Ankara: Cihan Matbaası.
- Horuloğlu, Ş. (1983). *Trabzon ve çevresinin tarihi eserleri*. Ankara: Er Ofset Matbaası.
- Hughes, H. ; Allen, D. (2005). Cultural tourism in Central and Eastern Europe: The views of 'induced image formation agents'. *Tourism Management*, 26(2).
- İnandık, H. 1969, *Bitkiler coğrafyası*. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No:930.
- İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2011). Trabzon. *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü*.
- İskender, M. (1981). *Trabzon’da Osmanlı Dönemi camileri* (Lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi. Erzurum.
- İskender, S. (1987). *Doğu Karadeniz Konut Mimarisinde Süsleme Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü. Trabzon.

- Karpuz, H. (1990). Trabzonda'ki Türk devri hamamları. *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi*(1-3 Haziran 1990). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Samsun.
- Karpuz, H. (1991). Trabzon evlerinin mimari özellikleri. *Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri* (115-135), Ankara.
- Karpuz, H.(1993). Trabzon'da Türk devri yapıları. *Türkiye İş Bankası Yayınları Trabzon Özel Sayısı, 18*.
- Karpuz, H. (2000). *Geleneksel Trabzon evleri (Trabzon İl Yıllığı 2000)*. İstanbul: T.C. Trabzon Valiliği Yayınları, Cem Ofset.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Basım Yayıncılık.
- Kahrıman, Ö. (2003). *Trabzon'da Türk devri mimari eserleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı nüfusu(1830-1914)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kalkınma Bakanlığı Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, (2013). *Trabzon il raporu*. Giresun.
- Kaymaz, Ş. (2018). Unutulmaya yüz tutmuş yöresel öğelerin kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesi: Denizli ilinin kültür öğeleri örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(2)*, 134-149.
- Kalay, H.A. (2017). Akdamar Anıt Müzesi'nin (Kilisesi) tarihsel süreçleri ve kültürel miras turizmi açısından önemi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1)*, 121-136.
- Kaypak, Ş. (2010). Kültürel turizm potansiyelinde kent markalaşması: Hatay örneği. *Disiplinler Arası Turizm Araştırmaları Kongresi*.
- Karadenizli, K. (1954). *Trabzon tarihi*. Ankara.

- Keskin, S. (2007). Güneydoğu (GD) Karadeniz sahil kesiminin (Trabzon Yöresi) denizel taraçaları ve aktif tektoniği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Keskin, S., Pedoja, K. Bektaş, O. (2011). Coastal uplift along the eastern black sea coast: New marine terrace data from eastern pontides, Trabzon (Turkey) and a review. *Journal of Coastal Research*, 27(6).
- Khalilova, K. (2008). *Kültür turizmi bakımından Azerbaycan Şirvan bölgesinin arz potansiyelinin değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kılıçaslan, A. (1994). *Trabzon – Değirmendere Havzası'nın beşeri ve iktisadi coğrafya özellikleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kılıçaslan, A. (1996). Trabzon Değirmendere Havzası'nın turizm potansiyeli ve planlanması. *Türk Coğrafya Dergisi*, 31, 1-24.
- Kılınç, M. ve Kutbay, G. (2007). *Bitki coğrafyası*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Koyuncu, S. (2003). *Turist sağlığı, turizm sigortası ve tüketici korunması*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kodaş D. ve Eröz S.S. (2012). Kırsal turizm ile kültürel turizmin bütünleşmesi. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1, 169-174.
- Köksal, A. (2013). Trabzon vilayetinin nüfusu (1876-1878). *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 15, 99-130.
- Kökten, K. (1963). Anadolu'da prehistorik yerleşme yerlerinin dağılışı üzerine bir araştırma. *A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XX(3-4).

- Kökten, K.(1994). Kuzeydoğu Anadolu prehistoryasında Bayburt çevresinin yeri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2(2), 27-50.
- Köse, O. (2001). *Trabzon'da yaylacılık ve yayla Hayatı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Li, M., Wu, B., ve Cai, L. (2008). tourism development of world heritage sites in China; a geographic perspective. *Tourism Management*, 29, 308-319.
- Liu, Y. (2014). Cultural events and cultural tourism development: Lessons from the European capitals of culture. *European Planning Studies*, 22(3).
- Löschburg, W. (1998). *Seyahatin kültür tarihi*. (Çev: J. Traub). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Bilgin, M. (2000). Doğu Karadeniz Bölgesi'nin etnik tarihi üzerine. *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri* (6-8 Kasım 1998), Trabzon.
- Menteş, İ. (1992). *Altındere vadisi ulusal parkı uzun devreli gelişme planlamasına yönelik araştırmalar*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Mckercher, B. & Cros H. (2002). Cultural tourism. *The Partnership Between Tourism And Cultural Heritage Management*, New York: The Hawort Pres.
- Mor, C. (2006). *Trabzon ilinin turizm coğrafyası* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Oğuz, M.Ö. (2009).Somut olmayan kültürel miras ve kültürel ifade çeşitliliği. *Milli Folklor Dergisi*, 21, 6-12.
- Ordu-Trabzon-Rize-Giresun-Gümüşhane-Artvin Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu.
- Orhan, F. (2019). *Kültürel coğrafya özellikleri ve turistik potansiyeli açısından geleneksel Artvin evleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Öksüz, M. (2004). *1746-1789 Tarihleri Arasında Trabzon'da Sosyal Ve Ekonomik Hayat* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öksüz, M. (2006). *Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında Trabzon (toplum-kültür-ekonomi)*. Trabzon: Serander Yayınları.
- Özgüç, N.(1998). *Turizm coğrafyası- özellikler- bölgeler*. İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Özgüç, N. (2011). *Turizm coğrafyası*. Çantay Kitabevi.
- Özgüç, N. ve Tümertekin, E. (2016). *Beşeri coğrafya: insan, kültür, mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özçoban, E. (2018). *Kültür turizmi ve inanç algısı*. Ankara: Gece Akademi Yayınları.
- Özdoğan, M., N. Başgelen ve P. Kuniholm (ed.) (2014). *Türkiyede neolitik. çevre, yerleşim, fauna, flora, flört, inanç sembolleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özden, M. ; İnan, Ç. ; Hekimler, O. (2016). AB turizm politikası ve kültürel turizmin geleceği. *IBANESS Konferans Serisi, Prilep / Makedonya*.
- Özen, H., Tuluk, Ö.İ., Engin, H.E., Düzenli, H.İ., Sümerkan, M.R., Tutkun, M., Üstün Demirkaya, F., Keleş, S. (2010). *Trabzon kent içi kültür varlıkları envanteri*. Trabzon: T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Sakarya Matbaacılık.
- Pekin, F. (2011). *Çözüm: kültür turizmi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Richards, G. (1994). *Developments in European cultural tourism*. The state of the art.
- Richards, G. (1994). Cultural tourism in Europe. *Progress In Tourism, Recreation And Hospitality Management*, 5.
- Richards, G. ve Wilson, J. (2004). The impact of cultural events on city image: Rotterdam, cultural capital of Europe 2001. *Urban Studies*, 41(10).
- Richards, G. (2016). *Culturel tourism*. Archaeological Displays and the Public.

- Rogers, T. (1998). *Conferences: A twenty-first century industry*. Addison Wesley Longman.
- Semenderoğlu, A. ve akıcıoğlu, R.O. (2007). Şirince'de kültürel turizmin gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22.
- Sandıkçı, M. (2014). Sandıklı'nın kongre turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi. *Marka Kent Sandıklı Sempozyumu* 15-18 Ekim.
- Schmidt, K. (2007). *Göbekli Tepe(Türkiye'de yeni dönem yeni kazılar ve bulgular)*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sevim, A. (1993). Sümela Manastırı. *Türkiye İŞ Bankası Kültür Yayınları, Trabzon zel Sayısı*, 18, 11-12.
- Sezgin, M.O. (2001). *Genel turizm ve turizm mevzuatı* (İkinci Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Soykan, F. (2000). Turizm coğrafyası ve turizm planlaması. *Ege Coğrafya Dergisi*, 11, 39-57.
- Sürmen, A. (2015). *Trabzon Kalesi'nin tarihi ve bölgesel etkisinin araştırılması*.
- Sümerkan, M.R. (1990). *Biçimlendiren etkenler açısından Doğu Karadeniz kırsal kesiminde geleneksel evlerin yapı zellikleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü. Trabzon.
- Sümerkan, M.R. (2000). *El sanatları (Trabzon İl Yıllığı 2000)*. Trabzon: T.C. Trabzon Valiliği Yayınları.
- Sümerkan, M.R. ve Okman, İ. (1999). *Kültür varlıklarıyla Trabzon*. T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, No.10.
- Şirin, M. (1997). *Yayla, yayla turizmi ve evrecilik* (Birinci Baskı). Trabzon: Trabzon Valiliği Yayınları.
- Şevket, Ő. (2001). *Trabzon tarihi*. Trabzon.

- Şen, M. (2014). Trabzon'dan İstanbul'a göç edenlerin sosyo-ekonomik analizi. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 2(3), 40-46.
- Şen, Ö. (1998). *Trabzon tarihi*. Trabzon: Deryakitabevi.
- Tanrikulu, M. (2014). *Coğrafya ve kültür*. Ankara: Edge Akademi.
- Tanrikulu, M. (2018). *Coğrafya ve kültür (mekan-kültür-tarih-coğrafi işaret)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tandoğan, A., Kılıçaslan, A., Tunç, M. (1998). Kalkanlı ve Soğanlı Dağları'nda yaylacılık faaliyetleri ve turizm potansiyeli (Sonuç raporu). *Trabzon: KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Tapur, T. (2009). Konya ilinde kültür ve inanç turizmi. *The Journal of International Social Research*, 2(9).
- T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Trabzon Müzeleri, Trabzon, 2004,
- T.C. Trabzon Valiliği İl Planlama Ve Koordinasyon Müdürlüğü, Trabzon İl Planı 2015-2023.
- Trabzon Valiliği İl Çevre Müdürlüğü, (1999). Trabzon ili çevre durum raporu. *Trabzon Trabzon Valiliği, (2015). Trabzon. İstanbul*.
- T.C. Trabzon Valiliği, Bölge Envanteri(1983), *Trabzon turizm ve tanıtma müdürlüğü, Trabzon, 1984*.
- T.C. Trabzon Valiliği İl Turizm Müdürlüğü (1996), *Tarihi ve turistik değerler ile trabzon*, Trabzon: Yay. no: 4, s.10.
- Texier, CC. (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, C.III*. Ankara.
- Tezcan, M. (2002). İpek Yolu ve XIV. yüzyıla kadar İpek Yolu ticaretinde Trabzon'un yeri. *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001)*, I.
- Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası (2017). Ekonomik Rapor 2017 Yılı. Trabzon.
- Tunç, A., Saç, F. (1998). *Genel turizm*. Ankara: Detay Yayınevi.

Türkiye İstatistik Kurumu

Tümertekin, E., Özgüç, N. (2009). *Beşeri coğrafya(insan, kültür, mekan)*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Tümer, G., Küçük, A., Küçük, M.A. (2017). *Dinler tarihi*. Çankaya: Berikan Yayınevi, 9. Baskı.

UNESCO, (1982). *Mexico city declaration on cultural policies*. Mexico.

Usta K.M. (2005). *İnanç turizmi potansiyeli açısından İznik'in değerlendirilmesi* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

Usta, Ö. (2008). *Turizm-genel ve yapısal yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Uygur, S.M. ve Baykan E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49.

Uzunçarşılı, İ.H. (1941). *Osmanlı Devleti teşkilatına medhal*. Ankara: TTK Basımevi.

Uzunçarşılı, İ.H. (1948). *Osmanlı Devletinin merkez ve bahriye teşkilatı*. Ankara: TTK Basımevi.

Uzun, A. (2007). Doğu Karadeniz kıyı kuşağında coğrafi yapı ve sel ilişkisi. *TMMOB Afet Sempozyumu*, 387.

Üsküdar, Ş. (2012). *Eskişehir'in kültür turizmi potansiyeli ve yerli turistlerin buna ilişkin algıları üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Eskişehir.

Yalçınalp, E. (2005). *Trabzon'da bazı turizm merkezleri ölçeğinde yayla turizminin ekoturizm kapsamında incelenmesi* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi. Trabzon.

Yalçınkaya, I. (1989). *Alt ve orta yontmataş endüstrileri biçimsel tipoloji ve Karain Mağarası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

Yazıcı, H. (1997). Uzungöl turizm merkezinde coğrafi gözlemler. *Türk Coğrafya Dergisi*, 32, 35.

- Yeşiltaş, M. ; Çeken, H. ; Öztürk, İ. (2009). Karadeniz Bölgesi'ndeki turizm olanaklarının swot analizi ile değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 250 – 269.
- Yüksel, M. (1991). *Trabzon'daki Türk islam eserleri ve kitabeleri*. Trabzon Valiliği Yayınları, 3(3).
- Yüksel, M. (1992). Doğu Karadeniz'in doğal değerleri ve Orman Bakanlığı çalışmaları. *Doğu Karadeniz Turizmi Konferans-Workshop Bildirileri (22-25 Haziran 1992)*. Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Müdürlüğü, Trabzon.
- Yüksel, M. (2000). *Trabzon'daki Türk islam eserleri ve kitabeleri*. Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 5(58).
- Yüksel, F. (2004). *Turizmde planlama ve uygulama: başarısızlık nedenleri ve öneriler, turizm ilkeler ve yönetim*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Zaman, M: (2005). Türkiye'nin önemli inanç turizmi merkezlerinden biri: Sümela (Meryemana) Manastırı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(6), 1-24.
- Zaman, M. (2005). Trabzon ilindeki kutsal mekânların inanç turizmi açısından değerlendirilmesi ve geliştirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(35).
- Zaman, M. (2007). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda yaylalar ve yaylacılık*. Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 960.
- Zaman, M. (2012). *Turizm ilinin turizm coğrafyası*. Erzurum: Mega Ofset Matbaacılık.

Elektronik kaynaklar

<http://www.trabzon.gov.tr/cografi-ozellikleri>

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr>

<http://www.ttso.org.tr>
<https://trabzon.ktb.gov.tr>
<https://www.tursab.org>
<http://www.tuik.gov.tr>
<https://osbbs.sanayi.gov.tr>
<https://www.mgm.gov.tr>
<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr>
<https://trabzon.csb.gov.tr>
<http://www.kgm.gov.tr>
<http://www.tdk.org.tr>
<http://sozluk.gov.tr/>
<http://trabzonkuyumcularodasi.com/>

Doğaner M.S., "Türkiye'de Prehistorik Miras ve Turizm", Sunum, ss.80, 2016
Doğaner M.S., "Türkiye'de Askeri Miras ve Turizm", Ders Notu, ss.300, 2015
Doğaner M.S., "Türkiye'de Dini Miras ve Turizm", Sunum, ss.90, 2015
Doğaner M.S., "Türkiye'de Askeri Miras ve Turizm", Sunum, ss.90, 2015
Doğaner M.S., "Türkiye'de tarihsel Miras ve Turizm", Sunum, ss.80, 2015
Doğaner M.S., "Türkiye'de Prehistorik Miras ve Turizm", Sunum, ss.70, 2015
Doğaner M.S., "Türkiye'de Prehistorik Miras ve Turizm", Sunum, ss.80, 2015
Doğaner M.S., "Türkiye'de Arkeolojik Miras ve Turizm", Sunum, ss.60, 2015
Doğaner M.S., "Türkiye'de Dini Miras ve Turizm", Ders Notu, ss.250, 2015
Doğaner M.S., "Türkiye'de Prehistorik Miras ve Turizm", Ders Notu, ss.280, 2015
Doğaner M.S., "Türkiye'de Tarihsel Miras ve Turizm", Ders Notu, ss.270, 2015
Doğaner M.S., "Türkiye'de Arkeolojik Miras ve Turizm", Ders Notu, ss.350, 2015

EKLER

Ek 1 Araştırmanın alanının turizm planlamasında kültür turizminin yeri ve önemi üzerine Trabzon İl Kültür Turizm Müdürlüğü'nde görüşme yapılan yetkili kişinin görüşleri imzası ve izin belgesi.

Kültür mirasının ekonomik değeri söz konusu olduğunda kültür turizmi ilk akla gelen seçenekler arasında yer alıyor. Kültür turizmi; doğal alanları, anıtsal ya da sivil mimari yapılarını, sanat ürünlerini, koleksiyonları, kültürel kimlikleri, gelenekleri ve farklı dilleri kapsayan, somut ve somut olmayan kültür mirasının tüm ürünlerini paylaşmayı ve tanımayı amaçlayan bir gezi türü olarak tanımlanıyor. Bu bağlamda, Anadolu coğrafyasının barındırdığı doğa, tarih ve kültür zenginliği ve çeşitliliği, Türkiye'yi kültür turizminde iddialı bir sunucu konumuna taşıyor. Kültür turizmi ile ilimizin kültür mirasını korumak ve yaşatmak için önemli çalışmalar planlanması, tarihi bir kent olan Trabzon için yeni yatırım ve iş olanakları ekonomik kalkınma ve rekabet gücünü artıran seçenekleri de gündeme getiriyor.

Kültür ile turizm arasında doğrudan ya da dolaylı bir bağlantı olduğu gerçeği Trabzon için de geçerlidir. Turizm ve kültür olgusu birbirini tetikleyen, geliştiren, destekleye ve yaygınlaştıran bir etki oluşturmaktadır. İlimizde başta el sanatları turistlerin fazlasıyla ilgisini çekmektedir. Akçaabat Orta Mahalle örneğinde olduğu gibi, hem yöre halkı bundan etkilenmekte gelir elde etmekte hem de turistler kültürümüz hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaktadır. Elbette turistler tanıdıkları kültürle ilgili elde ettikleri bu bilgiyi yaşadıkları çevreye ve ülkelerine de taşımaktadırlar. Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü de turizmin planlanmasında kültür ve turizmi bir bütün olarak ele alıp bu doğrultuda eylemlerini hayata geçirmektedir. Valiliğimiz bünyesinde kurulan Kültür-Sanat Koordinasyon Kurulu İle Kültür-Sanat Merkez Yürütme Kurulunun ve Meclisinin kurulması kararlaştırılmış olup, Çalışma Usul ve Esasları'nı içeren bir yönerge hazırlanmıştır. Kültür Koordinasyon Kurulu ilgili kumullarla işbirliği içerisinde kültür turizminin gelişmesi ve yayılmasına yönelik çalışmaları yürütecektir.

Trabzon'da kültür turizmin gelişmesine yönelik alt yapı çalışmaları yapılmakta olup, bu doğrultuda etkinlikler düzenlenmekte ve projeler hazırlanmaktadır. Müdürlük olarak Karadeniz Havzası'nda Sınır Ötesi İşbirliği Programı'na Karadeniz Havzasında Kültür ve Turizmin Geliştirilmesi ve Sürdürülebilirliği'nin Sağlanması adlı proje ile başvuru yapılmış olup, değerlendirme süreci devam etmektedir. Proje ile turizmin 12 aya yayılması hedeflenmekte, alternatif turizm olarak kültür ve ekoturizm faaliyetlerinin geliştirilmesi, ziyaretçi ülke çeşitliliğinin artırılması amaçlanmaktadır.

Yine önemli kültür varlıklarımız arasında olan ve geleneksel Türk mimarisinin seçkin örneklerinden biri olan Kundupoğlu Konağı'nın restorasyon projesi DOKA'dan alına destekle başlamış olup, restorasyonun tamamlanmasının ardından yapı Etnografya Müzesi olarak düzenlenerek turizme kazandırılacaktır. Kervanyolu, Anabasis Yolu, Tekfur Sarayı etrafında planlanan kazı çalışması, Ayasofya bahçesinde yapılması planlanan açık hava müzesi, UNESCO Geçici Dünya Mirası Listesinde olan Sumela Manastırı'nın restorasyonu tamamlandıktan sonra asıl listeye alınması, Vazelon Manastırı, Kuştu Manastırı gibi önemli kültür varlıklarının turizme kazandırılması ile birlikte kültür turizminin gelişmesine önemli katkı sağlanmış olacak ve ilimize gelen ziyaretçi sayısının artması ile birlikte turizm gelirlerinde artış yaşanacaktır.

Ülkemizde ve özellikle son zamanlarda ilimizde kültür turizmin gelişmesine yönelik yeni kültür rotaları oluşturulmakta ve kültür turları düzenlenmektedir. Kültür turizminin temel taşlarını oluşturan kültür varlıklarımız restore edilerek turizme kazandırılmaktadır.

Kültürün bir diğer ögesi olan el sanatlarımızın yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması noktasında ilimizde ve müdürlüğümüz bünyesinde el sanatları kursları düzenlenmekte, katıldığımız fuar ve organizasyonlarda yine el sanatlarımızın ülkemize ve dünyaya tanıtılması sağlanmaktadır. 4000 yıllık tarihinin yanında zengin ve köklü bir kültürel geçmişe sahip olan ilimizde yaşayan bir çok insan hâzinesi mevcut olmakla birlikte ilimizde

bir çok sanatçı yer almaktadır. Zengin kültür çeşitliliğimizin en yegane kanıtı olan Coğrafi işaretli ürünlerimiz (Akçaabat Köfte, Çarşıbaşı Keşani, Sürmene Bıçağı, Hamsiköy Sütlacı, Trabzon Kazaziyesi, Trabzon Telkarisi ve Hasırı gibi) kültür turizmi açısından sahip olduğumuz önemli değerlerdendir. İlde kültür turizmine yönelik yapılan tüm çalışmalar, plan ve projeler Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ve genel bütçe desteği ile yapılmaktadır. İlimizdeki konaklama verileri değerlendirildiğinde, turizm ve yatırım işletme belgeli, konaklama tesislerinde 12.534, Uzungöl'de yer alan konaklama tesislerinde 6.055, belediye belgeli konaklama tesislerinde ise 17.362 yatak olmak üzere toplam 35.951 yatak mevcuttur.

İlgili Makama

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğrencisi Deniz SAĞLAM'ın Trabzon İli'nde Kültür Turizmi ve Turizm Planlamasına Etkisi konulu tezi için 25.05.2019 tarihinde mülakat yoluyla verdiğim kültür turizminin turizm planlamasına etkisi konusundaki bilgi, belge ve verileri adı geçen Yüksek Lisans öğrencisinin tezinde kullanmasına izin veriyorum. Bilgilerinize arz ederim.

Feyyaz KURNAZ
İdari Yardımcısı